

JFAD

วารสารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และการออกแบบ มทร.พระนคร

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม พ.ศ. 2568)

Vol. 4 Issue 2 (July - December 2025)

Journal of Faculty of Architecture and Design RMUTP
Faculty of Architecture and Design
Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

วารสารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2568)

Journal of the Faculty of Architecture and Design RMUTP
Volume 4, Issue 2 (July – December 2025)

บทบรรณาธิการ

บทบรรณาธิการ ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2568

วารสารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร ได้จัดทำวารสารขึ้นเป็นปีที่ 4 ฉบับที่ 2 เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ ความคิด ที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ความเคลื่อนไหวในแง่ภูมิวิชาการ และการเผยแพร่ผลงานวิชาการ ของคณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ และนักศึกษาในศาสตร์สาขาวิชาที่เกี่ยวข้องทางวิชาชีพด้านการออกแบบและสถาปัตยกรรม เพื่อเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ผลงานวิชาการและงานวิจัย ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย โดยได้รับการสนับสนุนจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประชา พิจักขณา คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร และผู้บริหารคณะ เพื่อให้วารสารดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

ตลอดเวลาจนถึง ณ ปัจจุบันของวารสาร นับว่าเข้าสู่ปีที่ 4 โดยสมบูรณ์ กองบรรณาธิการได้ดำเนินการวารสารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนครอย่างแข็งขัน และกองบรรณาธิการได้ทำการยื่นประเมินคุณภาพวารสารใหม่เข้าสู่ฐานข้อมูลศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index: TCI) ซึ่งเป็นระยะเวลาสั้นที่สุดที่สามารถยื่นประเมินได้ตามที่ TCI กำหนด และได้รับการรับรองคุณภาพให้เป็น วารสารกลุ่มที่ 2 ตั้งแต่ 1 มกราคม 2568 – 31 ธันวาคม 2572 ในการนี้ กองบรรณาธิการได้ตีพิมพ์ในระบบ ThaiJO ออนไลน์ ของวารสารกลุ่ม 2 เป็นเล่มที่ 2 แล้วนั้น ต้องขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่สนับสนุนวารสารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร เสมอมา และทางกองบรรณาธิการก็จะยังคงพัฒนาวารสารต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารปีที่ 4 ฉบับที่ 2 นี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในวงการวิชาการและวิชาชีพทางด้านการออกแบบและสถาปัตยกรรม นำไปต่อยอดการพัฒนาการเรียนการสอนรวมถึงการประกอบวิชาชีพได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งให้องค์ความรู้ได้ถูกเผยแพร่ในวงกว้างให้สอดคล้องกับสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน ทั้งนี้กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ นักวิจัยทุกท่าน รวมถึงคณะผู้บริหารของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ที่สนับสนุนงบประมาณและการจัดทำวารสารฉบับนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิงกาญจน์ พิจักขณา
บรรณาธิการ

หน่วยงานที่รับผิดชอบ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร 168 ถนนศรีอยุธยา แขวงวังชิรพยาบาล
เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300

คณะที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประชา พิจักขณา
(คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ)
ศาสตราจารย์ จามรี จุฬะรัตน์
รองศาสตราจารย์ ดร.นิรัช สุตสังข์
รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงวุฒิ เอกภูมิวงศา

กองบรรณาธิการ

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิงกาญจน์ พิจักขณา

รองบรรณาธิการ

อาจารย์วีระภัทร์ กระหม่อมทอง

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

อาจารย์สุดารัตน์ ทิพย์ทวีชัย
อาจารย์ไพรภานต์ รุณมนิรัตน์

กองบรรณาธิการ (ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก)

ศาสตราจารย์ ดร.จิรวุฒน์ พิระสันต์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปะ และการออกแบบ
มหาวิทยาลัยนเรศวร

ศาสตราจารย์ ดร.ปานฉัตต์ อินทร์คง

คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

ศาสตราจารย์ จามรี จุฬะรัตน์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.นิรัช สุตสังข์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปะ และการออกแบบ
มหาวิทยาลัยนเรศวร

รองศาสตราจารย์ ดร.สิงห์ อินทรชูโต

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงเกียรติ เที้ยธิทรัพย์

คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะ และการออกแบบ
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

รองศาสตราจารย์ ดร.นราธิป ทับทัน

คณะวิศวกรรมศาสตร์และสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก เขตพื้นที่อุเทนถวาย

รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และนฤมิตศิลป์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รองศาสตราจารย์ ดร.อุไรวรรณ ปิติมณียกุล

คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะ และการออกแบบ
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

รองศาสตราจารย์ ดร.รัฐไท พรเจริญ

คณะมัณฑนศิลป์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงวุฒิ เอกวุฒิจา

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชาย ลิกขา

ภาควิชาวัฒนธรรมและการออกแบบ คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รองศาสตราจารย์ ดร.ประทับใจ สุวรรณธาดา

ภาควิชาวัฒนธรรมและการออกแบบ คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รองศาสตราจารย์ ดร.ชุมพร มูรพันธุ์

คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะ และการออกแบบ
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

รองศาสตราจารย์ บรรจงศักดิ์ พิมพ์ทอง

คณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบ
มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันดี พินิจวรสิน

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นุชนางค์ แก้วนิล

คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะ และการออกแบบ
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วาที ร.ต. ดร.ศรีรัฐ สิมศิริ

คณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาม จาตุรงค์กุล

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ธนารักษ์ จันทประสิทธิ์

คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะ และการออกแบบ
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

อาจารย์ ดร.ขวัญรัตน์ จินดา

วิทยาลัยเพาะช่าง
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศศิชา สุขกาย

คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โชติวิทย์ พงษ์เสริมผล

คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะ และการออกแบบ
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แทนวรุธา ไทยสันทัด

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยแม่โจ้

อาจารย์ ดร.จันทร์จิรา นันตา

มหาวิทยาลัยแม่โจ้ - แพร่ เฉลิมพระเกียรติ

รองศาสตราจารย์ ดร.พัสดราภรณ์ ทิพย์โสธร

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

กองบรรณาธิการ (ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประชา พิจักขณา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาธิต เหล่าวัฒนพงษ์
รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ อริยะเครือ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชานนท์ ต้นประวัติน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติพงษ์ ศรีจันทิก
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทินวงศ์ รักอิสสระกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มัทนี ปราโมทย์เมือง
อาจารย์ ดร.คมเชต เพ็ชรรัตน์
อาจารย์ ดร.ศาสตรา ศรีหาคาค
อาจารย์ ดร.ณัฏฐาณัฐณ์ อัครจิระนาธรรม
อาจารย์ ดร.ปริยานุช คำสอนง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิงกาญจน์ พิจักขณา

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร
คณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น มทร.พระนคร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร

วารสารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร

ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 กำหนดออกภายในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2569

จุดมุ่งหมายและขอบเขต (Aim Scope)

วารสารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร : Journal of the Faculty of Architecture and Design RMUTP เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ ความคิด ที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และความเคลื่อนไหวในแง่วิชาการ และการเผยแพร่ผลงานวิชาการของคณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ และนักศึกษาในศาสตร์สาขาวิชาที่เกี่ยวข้องทางวิชาชีพด้านการออกแบบและสถาปัตยกรรม เพื่อเป็นสื่อกลาง ในการเผยแพร่ผลงานวิชาการและวิจัยทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย

เปิดรับพิจารณาบทความวารสารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร

ขอเชิญคณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ และนักศึกษาในศาสตร์สาขาวิชาที่เกี่ยวข้องทางวิชาชีพ ด้านการออกแบบและสถาปัตยกรรม ส่งบทความวิชาการเพื่อพิจารณาลงวารสารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และการออกแบบ มทร.พระนคร ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 ประจำปี 2569

เปิดรับต้นฉบับ นับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ปิดรับต้นฉบับ 30 เมษายน 2569

แจ้งผลการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 30 พฤษภาคม 2569

ตีพิมพ์วารสารออนไลน์ ภายในเดือนมิถุนายน 2569

การส่งบทความ

ส่งต้นฉบับในระบบวารสารออนไลน์ เว็บไซต์ <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/JFAD>
วารสารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร.พระนคร หรือติดต่อสอบถามเพิ่มเติมมาได้
Email: jfad.arch@rmutp.ac.th

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจนำเสนอบทความลงวารสาร

1. วารสารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มทร. พระนคร มีนโยบายรับตีพิมพ์บทความในด้านวิชาชีพทางด้านสถาปัตยกรรมและการออกแบบ โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ คณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ และนักศึกษาทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย

2. บทความทุกบทความ จะต้องผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการแบบผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แต่งไม่ทราบชื่อซึ่งกันและกัน

2.1 วารสารตีพิมพ์ 2 ฉบับต่อปี ดังนี้ ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน, ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม

2.2 บทความที่เคยตีพิมพ์แล้ว ทางกองบรรณาธิการจะไม่รับพิจารณา การนำข้อความใด ๆ ไปพิมพ์เผยแพร่ต้องแจ้งให้กองบรรณาธิการวารสารทราบ และต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ผลการศึกษา บทสรุป ตลอดจนความคิดเห็นใด ๆ ในวารสารนี้ เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน มิใช่ความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการและทีมงานแต่อย่างใด

จัดรูปเล่ม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิงกาญจน์ พิจักขณา

อาจารย์วีระภัทร์ กระหม่อมทอง

อาจารย์สุดาร์ตน์ ทิพย์ทวีชัย

อาจารย์ไพรกานต์ รุณมณีรัตน์

พิสูจน์อักษร

อาจารย์วีระภัทร์ กระหม่อมทอง

อาจารย์สุดาร์ตน์ ทิพย์ทวีชัย

อาจารย์ไพรกานต์ รุณมณีรัตน์

ผู้ควบคุมระบบวารสารออนไลน์ ThaiJo

นายศิริวัชร พัฒคุ้ม

ออกแบบปกวารสาร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทินวงศ์ รักอิสสระกุล

อาจารย์ไพรกานต์ รุณมณีรัตน์

การตรวจสอบการคัดลอกบทความ (Plagiarism Check)

นางปนัดดา คงศรีชาย

สารบัญ

บทความวิจัย

การพัฒนาเครื่องมือสำรวจพื้นที่สาธารณะอย่างยั่งยืน ตามเป้าหมาย SDGs : กรณีศึกษาพื้นที่
ริมน้ำตลาดโพธาราม

The Development of an Instrument for Assessing Public Spaces in Accordance with the
Sustainable Development Goals (SDGs): A Case Study of the Riverside Area at Photharam
Market

หน้า 10

บทความวิจัย

แนวทางการปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย
ชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย

Guidelines for Improving the Living Environment of Low-income Elderly People in the Wat
Phra Kaew Community, Chiang Rai Province

หน้า 26

บทความวิจัย

การสร้างแนวคิดสถาปัตยกรรมเจนตริฟิเคชันแบบย้อนอดีตและแบบก้าวหน้า
A Formulating Gentrification of Architecture Concepts: Retroactive and Progressive
Approaches

หน้า 42

บทความวิจัย

ศิลปะจัดวางสื่อผสม : สร้างคืนรูปเขาพระพุทธรบาท
Mixed Media Installation Art: Recreating Phra Putthabhat Mountain

หน้า 62

บทความวิจัย

การศึกษารูปแบบลวดลายดาวเพดานตามคติสัญลักษณ์ของวัดมอญ
ที่ปรากฏในอาคารสถาปัตยกรรมอุโบสถ กรณีศึกษาชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
A Study of Ceiling Motif Patterns Symbolic Significance in Thai-Mon Temples: A Case Study of
Ubosathes in the Mon Pak Kret of Nonthaburi Province

หน้า 78

บทความวิจัย

การออกแบบและพัฒนาที่นั่งสาธารณะเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชน
พื้นที่สวนสันติชัยปราการ

Design and Development of Public Benches to Promote Community Identity: A Case Study
of Santichaiprakarn Park

หน้า 96

บทความวิจัย

ศิลปะสื่อผสม : วิถีสัมพันธ์ เรื่องเล่าจากข้าวแช่

Mixed Media Art: The Relationships and Tales of Khao Chae

หน้า 109

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบตราสัญลักษณ์องค์กรจากลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยา
เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์และภาพลักษณ์องค์กรมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

The Development of Corporate Logo Design from Decorative Patterns of Ayutthaya – Style
Art to Promote the Organization's Identity and Image of the Rajabhat Phanakhon Si

Ayutthaya University

หน้า 124

บทความวิจัย

บริบททางสถาปัตยกรรมของรูปด้านหน้าอาคารชุดในการสร้างภูมิทัศน์เมืองกรุงเทพมหานคร

Architectural Contexts of Condominium Façade in Creating Bangkok Townscape

หน้า 143

การพัฒนาเครื่องมือสำรวจพื้นที่สาธารณะอย่างยั่งยืน ตามเป้าหมาย SDGs : กรณีศึกษาพื้นที่ ริมน้ำตลาดโพธาราม

สุพิชฌาย์ เกาศัลย์^{1*}

¹คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

รับบทความ : 18 มิถุนายน 2568

แก้ไขบทความ : 10 พฤศจิกายน 2568

ตอบรับบทความ : 26 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาเครื่องมือสำหรับการสำรวจและประเมินพื้นที่สาธารณะอย่างยั่งยืน ภายใต้กรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยใช้พื้นที่ริมน้ำตลาดโพธาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีความสำคัญทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน เป็นกรณีศึกษา ทั้งนี้การขับเคลื่อนเป้าหมาย SDGs ถือเป็นวาระแห่งชาติที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อบรรลุการพัฒนาอย่างรอบด้าน

การวิจัยได้พัฒนาเครื่องมือสำรวจ 2 รูปแบบ ได้แก่ (1) เครื่องมือแบบสำรวจพื้นที่ (Observation Checklist) แบบสำรวจพื้นที่ที่สามารถสังเคราะห์กรอบการประเมินตามมิติของ SDGs ได้ 5 ด้าน รวม 37 ข้อ และ (2) เครื่องมือแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยแบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ด้วยการคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่ที่มีการพัฒนาตามกรอบ SDGs ร้อยละ 27.03 ยังขาดการพัฒนาร้อยละ 37.74 และมีการพัฒนาบางส่วนร้อยละ 35.14 จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์รายการคำถาม สามารถพัฒนาเป็นแบบสอบถามความพึงพอใจจำนวน 26 ข้อ ครอบคลุมทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สันติภาพและสถาบัน และหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนา

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า เครื่องมือที่พัฒนาขึ้นมีศักยภาพในการใช้สำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลความพึงพอใจของผู้ใช้งาน สามารถสะท้อนปัญหาและศักยภาพของพื้นที่สาธารณะได้อย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่การออกแบบและพัฒนาพื้นที่สาธารณะให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนสนับสนุนการกำหนดนโยบายและแนวทางการออกแบบพื้นที่สาธารณะอย่างยั่งยืน ทั้งในบริบทของพื้นที่ริมน้ำตลาดโพธารามและพื้นที่ชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

คำสำคัญ: พื้นที่สาธารณะ เครื่องมือสำรวจ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

*อีเมล: Supitcha.kao@rmutr.ac.th (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

The Development of an Instrument for Assessing Public Spaces in Accordance with the Sustainable Development Goals (SDGs): A Case Study of the Riverside Area at Photharam Market

Supitcha Kaosal^{1*}

¹Faculty of Architecture and Design, Rajamangala University of Technology Rattanakosin

Received: June 18, 2025

Revised: November 10, 2025

Accepted: November 26, 2025

Abstract

This research aims to study and develop tools for surveying and assessing sustainable public spaces based on the framework of the Sustainable Development Goals (SDGs). The case study selected is the riverside area of Photharam Market in Ratchaburi Province, a location of environmental, historical, social, and cultural significance to the community. The advancement of the SDGs has become a national agenda requiring collaboration from all sectors to achieve comprehensive and sustainable development.

Two types of survey tools were developed: (1) an Observation Checklist, which synthesized an evaluation framework across five SDG dimensions comprising 37 indicators; and (2) a Questionnaire, which was validated for content accuracy by five experts through the calculation of the Index of Item-Objective Congruence (IOC). The findings revealed that the study area had achieved 27.03% of the SDG framework, 37.74% remained underdeveloped, and 35.14% was partially developed. From the analysis and synthesis of the items, a satisfaction questionnaire with 26 items was constructed, covering social, economic, environmental, peace and institutional, and partnership dimensions.

The results indicate that the developed tools are effective for surveying public spaces and collecting user satisfaction data. They can systematically reflect the challenges and potentials of public spaces, thereby contributing to the design and development of sustainable public spaces. Furthermore, these tools can support policy formulation and provide design guidelines for sustainable public space development, both within the context of the Photharam riverside market and other community settings.

Keywords: Public Space, Assessment Tool, Sustainable Development Goals

*E-mail: Supitcha.kao@rmutr.ac.th (Corresponding Author)

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

พื้นที่สาธารณะเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาเมืองและชุมชน เนื่องจากทำหน้าที่เป็นพื้นที่สำหรับการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม การมีพื้นที่สาธารณะที่มีคุณภาพและเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมยังสอดคล้องกับ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ซึ่งเน้นให้ทุกคนสามารถเข้าถึงพื้นที่สาธารณะที่ปลอดภัย ครอบคลุม และเอื้อต่อคุณภาพชีวิต

พื้นที่ริมน้ำตลาดโพธาราม จังหวัดราชบุรี เป็นพื้นที่สาธารณะที่มีความโดดเด่นทั้งด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน โดยทำหน้าที่เชื่อมโยงกิจกรรมหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการค้าขาย กิจกรรมทางศิลปะ วัฒนธรรม การท่องเที่ยว และนันทนาการ อย่างไรก็ตามการพัฒนาและการใช้ประโยชน์พื้นที่ดังกล่าวยังขาดกรอบการประเมินที่ชัดเจนในมิติของความยั่งยืน ทั้งด้านกายภาพ การบริหารจัดการ และความพึงพอใจของผู้ใช้งาน ส่งผลให้การวางแผนหรือออกแบบเพื่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ในอนาคตยังไม่สอดคล้องอย่างเต็มที่กับแนวทางของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

ดังนั้นการพัฒนาเครื่องมือสำรวจพื้นที่สาธารณะอย่างยั่งยืน จึงมีความจำเป็นในการประเมินศักยภาพและสะท้อนความคิดเห็นของผู้ใช้งานต่อพื้นที่ริมน้ำตลาดโพธาราม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ (evidence-based) สำหรับการเสนอแนะแนวทางการออกแบบพื้นที่สาธารณะและพัฒนาในอนาคตให้ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1. เพื่อศึกษาทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญของพื้นที่สาธารณะอย่างยั่งยืน ตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) กรณีศึกษาพื้นที่ริมน้ำตลาดโพธาราม

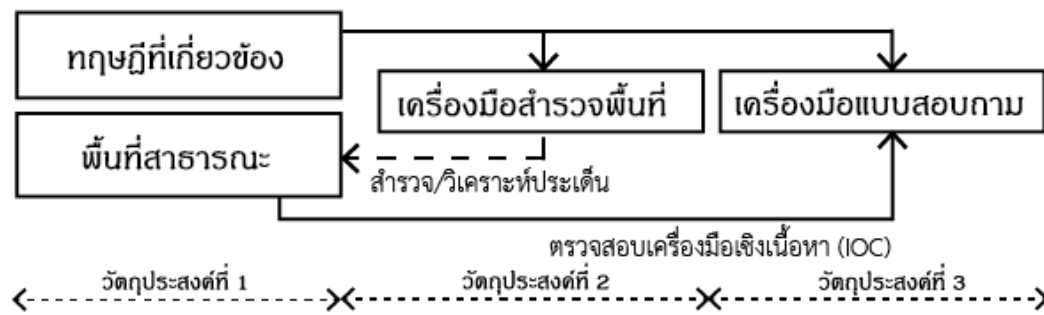
2.2 เพื่อพัฒนาเครื่องมือสำรวจพื้นที่สาธารณะ (Observation Checklist) ของพื้นที่ริมน้ำตลาดโพธาราม

2.3. เพื่อสังเคราะห์ผลจากการสำรวจพื้นที่ และนำมาพัฒนาเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) สำหรับประเมินศักยภาพ ความพึงพอใจ และการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะอย่างยั่งยืน เพื่อนำไปเสนอแนะแนวทางการออกแบบตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) ในอนาคต

การดำเนินงานวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งพัฒนาเครื่องมือสำรวจเพื่อการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ โดยอ้างอิงข้อมูลเชิงพื้นที่ แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่พัฒนาประกอบด้วย 2 รูปแบบ ได้แก่ (1) แบบสำรวจพื้นที่ (Observation Checklist) สำหรับประเมินสภาพพื้นที่จริง และ (2) แบบสอบถาม (Questionnaire) สำหรับวัดความพึงพอใจของผู้ใช้งาน กระบวนการออกแบบข้อคำถามได้จากการรวบรวมประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่

สาธารณะ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบสอบถามและแบบสำรวจที่มีความครอบคลุมและเป็นระบบ

ภาพที่ 1 วิธีดำเนินงานวิจัย

การประเมินความตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถาม ดำเนินการโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วยอาจารย์ด้านสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปนิก นักสถิติ ผู้ปฏิบัติงานด้านเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และตัวแทนชุมชนในพื้นที่ ทั้งนี้ใช้เกณฑ์การคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับ วัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยกำหนดค่าน้ำหนักการประเมินเป็น 1 = สอดคล้อง, 0 = ไม่แน่ใจ และ -1 = ไม่สอดคล้อง จากนั้นนำผลการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิมาหาค่าเฉลี่ย หากได้ค่า IOC ตั้งแต่ 0.67 ขึ้นไป ถือว่าข้อคำถามมีความเหมาะสมและสามารถใช้ได้ แต่หากได้คะแนนต่ำกว่า 0.67 จะต้องพิจารณาปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ทำหน้าที่เป็นกรอบหลักของงานวิจัย ซึ่งเชื่อมโยงกับพื้นที่สาธารณะ (Public Space) และการออกพื้นที่สาธารณะแบบอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาเครื่องมือประเมินพื้นที่สาธารณะอย่างยั่งยืน

กรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป็นกรอบการพัฒนาของโลก พ.ศ. 2558 ที่องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) กำหนดให้แต่ละประเทศนำไปเป็นเป้าหมายพัฒนาอย่างยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในช่วงระยะเวลา 15 ปี พ.ศ.2558 ถึง 2573 โดยการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) มีทั้งหมด 17 เป้าหมาย (Goals) เพื่อเป็นกรอบการติดตามเป้าหมายร่วมกัน และกรอบเสาหลักของมิติความยั่งยืน (Fifth Pillars of Sustainability) หรือเรียกว่า 5 Ps คือ มิติด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม และเพิ่มเติม 2 มิติ คือ มิติด้านสันติภาพและสถาบัน และมิติด้านหุ้นส่วนการพัฒนา มีการแบ่งเป้าหมาย 17 ข้อ ออกเป็น 1) มิติด้านสังคม (People) ครอบคลุมเป้าหมายที่ 1 ถึง 5 2) มิติด้านเศรษฐกิจ (Prosperity) ครอบคลุมเป้าหมายที่ 7 ถึง 11 3) มิติด้านสิ่งแวดล้อม (Planet) ครอบคลุมเป้าหมายที่ 6 เป้าหมายที่ 12 ถึง 15 4) มิติด้านสันติภาพและสถาบัน (Peace) เป้าหมายที่ 16 5) มิติด้านหุ้นส่วนการพัฒนา (Partnership) เป้าหมายที่ 17 เป็นเป้าหมายในการแก้ปัญหา และสร้างความยั่งยืน เพื่อ

บรรลุปเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อมกับการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน (ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2564)

1 หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะ (Public Space)

1.1 แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ หนังสือ *Public places, urban spaces: The dimensions of urban design* โดย Matthew Carmona กล่าวถึงพื้นที่สาธารณะเป็นที่ที่บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้อย่างเสรี พบปะ พักผ่อนหย่อนใจ หรือกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ โดยไม่จำกัดเพศ วัย หรือฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม พื้นที่เหล่านี้มักจะอยู่ในรูปของสวนสาธารณะ ลานกิจกรรม พื้นที่ริมน้ำ ถนนคนเดิน ทางเท้า หรือพื้นที่บริเวณตลาด ซึ่งทำหน้าที่เป็นเวทีกลาง ในการเชื่อมโยงคนกับพื้นที่และคนกับคน คุณลักษณะที่ดีของพื้นที่สาธารณะไว้ 4 ประการ ดังนี้ 1) การเข้าถึง (Accessibility) 2) การใช้งานได้จริง (Functionality) 3) ความปลอดภัยและความสะดวกสบาย (Safety & Comfort) 4) ความมีชีวิตชีวา (Vitality) (Carmona, 2010)

1.2 ชีวิตระหว่างอาคาร : การใช้พื้นที่สาธารณะ (*Life Between Buildings: Using Public Space*) โดย Jan Gehl กล่าวถึงการเน้นพื้นที่ระหว่างอาคารมากกว่าตัวอาคาร การออกแบบพื้นที่ไม่ควรสนใจแค่รูปร่างของอาคาร แต่ต้องคำนึงถึงพื้นที่ระหว่างอาคาร ที่มีผู้คนใช้ชีวิต พบปะ พักผ่อน หรือเดินผ่านไปมา พฤติกรรมของผู้คนควรกำหนดการออกแบบ โดยดูจากพฤติกรรมของผู้ใช้ เช่น คนเดินเท้า จักรยาน การเข้าใจกิจกรรมมนุษย์ (Human Activities) คือกุญแจในการออกแบบพื้นที่เมืองที่มีชีวิตชีวา 3 ประเด็น 1) กิจกรรมที่จำเป็น (Necessary Activities) สภาพแวดล้อมจะเอื้อให้เกิดกิจกรรม เช่น การเดินไปทำงานกับการซื้อของ 2) กิจกรรมทางเลือก (Optional Activities) เกิดขึ้นเมื่อพื้นที่น่าอยู่ สวยงาม ปลอดภัย เช่น การนั่งเล่น อ่านหนังสือ เดินเล่น 3) กิจกรรมทางสังคม (Social Activities) เช่น การพูดคุย พบปะ เล่น โดยมีองค์ประกอบพื้นที่และสัดส่วนที่เหมาะสม ระยะทางที่เอื้อต่อการเดิน ความปลอดภัย ความสะอาด และบรรยากาศที่ดี ร่มเงา ทางเดิน การเข้าถึง ทำให้เกิดกิจกรรม ซึ่งพื้นที่สาธารณะควรออกแบบจากระดับสายตา (Eyes View) คือให้ความสำคัญกับประสบการณ์ของผู้ใช้ ไม่ใช่แค่ดูสวยงามจากมุมสูงของอาคาร (Gehl, 1987)

1.3 หนังสือ *The Death and Life of Great American Cities* โดย Jane Jacobs กล่าวว่า พื้นที่สาธารณะต้องมีชีวิตชีวา ซึ่งเกิดจากพลวัตและการใช้งานพื้นที่ที่หลากหลาย (Mixed Uses) เช่น บ้าน ร้านค้า และสำนักงาน ทำให้เกิดการเดิน ความหลากหลาย และสร้างให้พื้นที่มีชีวิตชีวา เสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ พื้นที่ควรมีประชากรที่หนาแน่นเพื่อสร้างให้เกิดกิจกรรมในพื้นที่ตลอดทั้งวัน และ เกิดการมองเห็นพื้นที่ (Eyes on the Street) จะสร้างความปลอดภัย สบายใจ ไม่ต้องพึ่งพาการติดตั้งกล้องวงจรปิดเพียงอย่างเดียว (Jacobs, 1961)

1.4 บทความ *Achieving the Compact City through Intensification: An Acceptable Option?* โดย Katie Williams, Elizabeth Burton และ Mike Jenks เป็นบทหนึ่งในหนังสือ *The Compact City: A Sustainable Urban Form?* กล่าวถึง เมืองกระชับ (compact city) มุ่งเน้นการใช้พื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างยั่งยืนและใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสาน เพื่อส่งเสริมการเดินเท้า การใช้ระบบขนส่งสาธารณะ ลดการพึ่งพายานยนต์ส่วนบุคคล รวมถึงการลดการใช้พลังงานและลดมลพิษ และพื้นที่ที่อยู่หนาแน่นจะต้องมีพื้นที่พื้นที่สีเขียว เพื่อช่วยลดปัญหาสุขภาพจิต (Williams et al., 1996)

1.5 หนังสือ *Place and Placelessness* โดย Edward Relph ทฤษฎีเกี่ยวกับ สถานที่ (place) กล่าวถึงการใช้งานของคน กับพื้นที่ และในการออกแบบควรคำนึงถึงอัตลักษณ์ ประวัติศาสตร์ความผูกพันของผู้คน นำไปสู่การสร้างภาพทรงจำกับพื้นที่ และสร้างความผูกพัน โดยแบ่งระดับความสัมพันธ์กับสถานที่ออกเป็น 3 ระดับ 1) การรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่ (Insideness) 2) การรู้สึกแปลกแยกหรือห่างเหินจากสถานที่ (Outsideness) 3) ความผูกพันเชิงลึก ซึ่งทำให้สถานที่เป็นที่ที่มีความหมายกับชีวิต (Existential Insideness) ส่วนสถานที่ที่เหมือนกันไปหมด (clone spaces) จะไม่สร้างอัตลักษณ์ของพื้นที่และความผูกพันแก่ผู้คน เป็นการไร้สถานที่ (placelessness) เช่นการใช้รูปแบบซ้ำ หรือการมีต้นแบบในการใช้งานเหมือนกัน (Relph, 1976)

1.6 พื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก-พื้นที่ทางสังคมของชุมชนไทย โดยรองศาสตราจารย์ ดร.ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ กล่าวถึงพื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก เช่น ซอยลัด หรือทางเดินเท้าในชุมชน มีบทบาทสำคัญในด้านสังคมของชุมชนไทยที่มีบริบทเมืองร้อนชื้น ลักษณะการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็กในการสัญจรและทำกิจกรรมทางสังคม เนื่องจากพื้นที่มีร่มเงาและความคุ้นเคย ทำให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนไทยมากกว่าพื้นที่โล่งขนาดใหญ่ที่มีความร้อนและไม่เอื้อต่อการใช้งาน พื้นที่สาธารณะในบริบทไทยควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ ต้นไม้ และวิถีชีวิตของผู้คน (ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ, 2551)

1.7 พื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ทางสังคม ในหนังสือ สถาปัตยกรรม : พื้นที่สาธารณะและพื้นที่สังคม โดย สันต์ สุวัจนราภินันท์ กล่าวถึงการออกแบบเชิงนามธรรมในบริบทของไทย ที่มีแนวความคิดด้านสังคมและวัฒนธรรม พื้นที่สาธารณะเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการ เช่น ถนน ลานสาธารณะ หรือสวน ว่าเป็นพื้นที่ที่มีทั้งการครอบครอง และการจัดการโดยต้องใช้การออกแบบพื้นที่ให้รองรับกิจกรรมของคนหลากหลาย สะท้อนโครงสร้างทางสังคม เช่น ชนชั้น เพศ หรือเชื้อชาติ ไม่ใช่เพียงเรื่องของความงาม (สันต์ สุวัจนราภินันท์, 2557)

2 หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบพื้นที่สาธารณะอย่างยั่งยืน

2.1 แนวทางการวางแผนพัฒนาเมืองในอนาคตให้น่าอยู่อย่างยั่งยืน PLANNING GUIDELINE FOR LIVABLE AND SUSTAINABLE FUTURE CITY: LSFC โดย กองยุทธศาสตร์การพัฒนาเมือง กล่าวถึงเมืองที่น่าอยู่ ปลอดภัย เติบโตได้อย่างยั่งยืน จะต้องให้ความสำคัญกับความเท่าเทียม (Inclusivity) ยืดหยุ่น (Resilience) เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียม และมีความสามารถในการแข่งขันเชิงเศรษฐกิจที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยพัฒนาให้สอดคล้องกับศักยภาพ และภูมินิเวศ มีการบริหารจัดการอย่างโปร่งใส รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุก ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องตลอดการพัฒนา สามารถแบ่งออกเป็น 4 มิติ ได้แก่ ความน่าอยู่ (Livability) การเติบโต (Viability) ความเป็นธรรม (Fairness) และ

ธรรมาภิบาล (Governance) (กองยุทธศาสตร์การพัฒนาเมือง สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566)

2.2 เกณฑ์ของ UN-Habitat โครงการ Global Public Space Program (GPSP) โดย UN-Habitat กล่าวถึงโครงการออกแบบพื้นที่สาธารณะที่ส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน ความยืดหยุ่นของเมือง และการฟื้นฟูหลังการระบาดของ COVID-19 โดยการปรับโครงสร้างพื้นฐาน ความเท่าเทียม และการมีความร่วมมือกับชุมชน มีกรณีตัวอย่างเช่น โคโลมเบีย เคนยา และอัฟกานิสถาน 1) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน โดย ปรับภูมิทัศน์ (landscaping) เช่น การปลูกต้นไม้และพื้นที่สีเขียว การติดตั้งแสงสว่างเพื่อเพิ่มความปลอดภัยในเวลากลางคืน และสร้างหรือปรับปรุงทางเดินเท้า ทางจักรยาน ลานอเนกประสงค์ สนามเด็กเล่นสำหรับเด็กและชุมชน 2) การออกแบบที่ยึดหลักความเท่าเทียม ใช้การออกแบบเพื่อทุกคน (inclusive design) ที่ตอบสนองความต้องการของเด็ก ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้หญิง เน้นการเข้าถึง (accessibility) เช่น ทางลาด ราวจับ พื้นที่เล่นที่ปลอดภัย 3) การสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of ownership) และ ความร่วมมือในชุมชน ส่งเสริมความสามัคคี และส่งเสริมสุขภาวะจิตใจของผู้คนในชุมชน 4) การใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือร่วมสมัยอย่างสร้างสรรค์ โดยใช้เกม Minecraft เป็นเครื่องมือร่วมออกแบบ (participatory design) กับชุมชน พร้อมจัดกิจกรรมให้คนในพื้นที่เสนอความคิดเห็นและร่วมสร้างแบบจำลอง 3 มิติของพื้นที่สาธารณะที่ต้องการปรับปรุง (UN-Habitat, 2022)

2.3 คู่มือสถาปัตยกรรมเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของ 17 ประการ (AN ARCHITECTURE GUIDE) โดย มูลนิธิอาคารเขียวไทย กล่าวถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมสีเขียวและยั่งยืนที่ดีที่สุดในบริบทของไทยสำหรับทุกคน โดยให้ความสำคัญในเชิงสถาปัตยกรรมในการออกแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) โดยกล่าวถึง 1) จัดความยากจนโดยการสร้างวิถีการดำเนินชีวิต สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย ส่งเสริมสุขภาพที่ดี และการลดค่าใช้จ่าย เช่น ด้านพลังงาน 2) จัดความหิวโหย โดยสภาพแวดล้อมช่วยให้ผู้คนเข้าถึงอาหารได้อย่างปลอดภัย การออกแบบที่คำนึงถึงการปกป้องระบบนิเวศ และพื้นที่เอื้อต่อการผลิตอาหาร 3) สภาวะแวดล้อมที่เป็นผลดีต่อสุขภาพ พื้นที่สาธารณะและเอื้อให้เกิดการออกกำลังกาย 4) สภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ จะสร้างโอกาสการศึกษาที่เท่าเทียมในการฝึกฝนเกี่ยวกับสมรรถนะ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เท่าเทียม 5) ความเท่าเทียมทางเพศ เด็กผู้หญิง สตรีและพลเมืองเพศทางเลือก ลดความเสี่ยงที่จะถูกล่วงละเมิด พื้นที่ปลอดภัย 6) การจัดการน้ำ น้ำฝน และสุขาภิบาล การแยกน้ำสะอาดและน้ำปนเปื้อน การออกแบบห้องน้ำสาธารณะที่กำจัดของเสียได้ 7) การออกแบบไปถึง การประหยัดพลังงาน พลังงานหมุนเวียน วัสดุทางธรรมชาติ หรือพื้นถิ่น 8) การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ การเดินทางในระบบขนส่งสาธารณะราคาไม่แพง เข้าถึงได้สะดวก สภาพแวดล้อมที่ดีต่อการทำงานเพื่อลดการเจ็บป่วยได้ 9) อุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน โดยการใช้วัสดุท้องถิ่นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ยั่งยืน หรือผลิตภัณฑ์ที่ซ่อมแซมได้ 10) ลดความเหลื่อมล้ำ เพศ อายุ ความบกพร่อง ทางร่างกาย เพศสภาพ เชื้อชาติ ชนชั้นทางสังคม กลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา ผู้พิการ ออกแบบเพื่อทุกคนการลดความเหลื่อมล้ำ 11) เมืองและถิ่นฐานมนุษย์อย่างยั่งยืน สิ่งแวดล้อม ที่อยู่อาศัย การคมนาคม ความเท่าเทียม สุขภาพ การลด

มลภาวะเมือง ลดการสร้างขยะ ฝุ่น เสียงและแสง การเพิ่มพื้นที่สีเขียวและระบบเมือง 12) การบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืนโดย การเลือกวัสดุ สิ่งปลูกสร้าง ใช้ได้ยาวนานและซ่อมแซมได้ หรือทำจากขยะ 13) การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ลดผลกระทบของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ วัสดุ หรือวัสดุพื้นถิ่น ลดการใช้พลังงาน และมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป 14) การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร และทรัพยากรทางทะเล: ลดการสร้างขยะที่ย่อยสลายไม่ได้ และการจัดการน้ำเสียซึ่งสุดท้ายจะสะสมอยู่ในมหาสมุทร 15) การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก สนับสนุนให้ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพยังคงดำรงอยู่ พืชพรรณถิ่นฐาน สร้างที่อยู่อาศัยให้พืชพรรณ แมลง และสัตว์ 16) สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก พื้นที่สาธารณะและสถาบันได้ส่งเสริมความยุติธรรม ประชาธิปไตย และการอยู่ร่วมกัน ยินดีต้อนรับทุกคน ให้ความปลอดภัยและไม่แบ่งแยกชนชั้น 17) ความร่วมมือเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืน คำนึงถึงบริบทของสภาพภูมิอากาศ วัฒนธรรม และทรัพยากรในท้องถิ่น และทำงานร่วมกับผู้ใช้งานเพื่อเป็น พันธสัญญาและความเป็นเจ้าของในวิสัยทัศน์ที่คำนึงถึงวิถีชีวิต (มูลนิธิอาคารเขียวไทย, 2565)

สรุปแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการรวบรวม (ดังตารางที่ 1) พบว่าพื้นที่สาธารณะตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ประกอบด้วย การเข้าถึง ความปลอดภัย วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ ความเท่าเทียมทุกเพศทุกวัย การเกิดกิจกรรม การมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งพื้นที่สาธารณะริมน้ำ ตลาดโพธารามจำเป็นต้องสร้างความยั่งยืน และนำไปสู่การ กำหนดข้อความของเครื่องมือสำรวจพื้นที่และเครื่องมือแบบสอบถาม

ตารางที่ 1 สรุปหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยภายใต้กรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

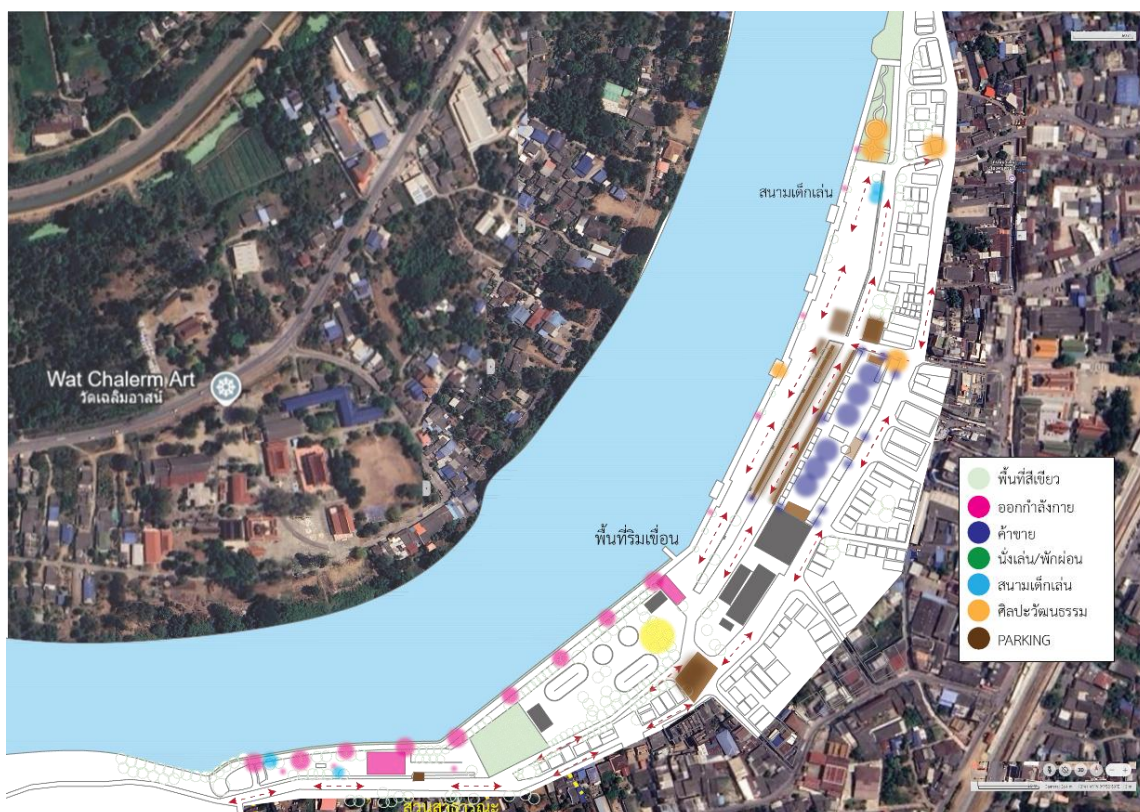
สรุปประเด็น เสาหลักของมิติความยั่งยืน (Fifth Pillars of Sustainability) 5 ประเด็น						
1.มิติด้านสังคม (People) 2.มิติด้านเศรษฐกิจ (Prosperity) 3.มิติด้านสิ่งแวดล้อม (Planet)						
4.มิติด้านสันติภาพและสถาบัน (Peace) 5.มิติด้านหุ้นส่วนการพัฒนา (Partnership) และ SDGs 17 ประการ						
นักวิชาการ และนักออกแบบ	หลักการ	1	2	3	4	5
Public places, urban spaces: The dimensions of urban design โดย Matthew Carmona (2010)	การเข้าถึง / การใช้พื้นที่อย่างเสรี / ความปลอดภัย การมีชีวิตชีวา ทุกเพศทุกวัย	1 2 3 4 5	7 8 9 10 11	6 12 13 14 15	16	17
Life Between Buildings: Using Public Space โดย Jan Gehl (1987)	สภาพแวดล้อมจะเอื้อให้เกิดกิจกรรม ความปลอดภัย / ความสะอาด / และบรรยากาศที่ดี มุมมองพื้นที่ในระดับสายตา	1 2 3 4 5	7 8 9 10 11	6 12 13 14 15	16	17
The Death and Life of Great American Cities โดย Jane Jacobs (1961)	การใช้งานพื้นที่ที่หลากหลาย (Mixed Uses) เกิดการมองเห็นพื้นที่ (Eyes on the Street) พื้นที่มีชีวิตชีวา / พื้นที่ค้าขาย	1 2 3 4 5	7 8 9 10 11	6 12 13 14 15	16	17
The Compact City: A Sustainable Urban Form? โดย Katie Williams, Elizabeth Burton และ Mike Jenks (1996)	ใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสาน ส่งเสริมการเดินเท้า / การใช้ระบบขนส่งสาธารณะ ลดการใช้พลังงาน / พื้นที่พื้นที่สีเขียวเพื่อสุขภาพ	1 2 3 4 5	7 8 9 10 11	6 12 13 14 15	16	17
Place and Placelessness โดย Edward Relph (1976)	ประสบการณ์สำคัญในการใช้งาน / อัตลักษณ์ ประวัติศาสตร์ ผูกพันกับพื้นที่และชุมชน	1 2 3 4 5	7 8 9 10 11	6 12 13 14 15	16	17
พื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก-พื้นที่ทางสังคมของชุมชนไทย โดยรองศาสตราจารย์ ดร.ไชศรี ภัคดิษฐ์เจริญ (2551)	ทางเดินภายในชุมชน / กิจกรรมทางสังคมและชุมชน วิถีชีวิต / พื้นที่โล่งขนาดใหญ่ / ความเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ	1 2 3 4 5	7 8 9 10 11	6 12 13 14 15	16	17
สถาปัตยกรรม:พื้นที่สาธารณะและพื้นที่สังคม โดย สันต์ สุวัชรานันท์ (2557)	การบริหารจัดการพื้นที่ การครอบครอง และการจัดสรรเชิงพื้นที่ / กิจกรรมรองรับความหลากหลาย / บริบทของไทย และวัฒนธรรม	1 2 3 4 5	7 8 9 10 11	6 12 13 14 15	16	17
PLANNING GUIDELINE FOR LIVABLE AND SUSTAINABLE FUTURE CITY โดย กองยุทธศาสตร์การพัฒนาเมือง (2566)	ความปลอดภัย / ความเท่าเทียม / ความยืดหยุ่น / ความสามารถแข่งขันเชิงเศรษฐกิจ / เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม / ภูมินิเวศ / การมีส่วนร่วม / ความเป็นธรรม และธรรมาภิบาล	1 2 3 4 5	7 8 9 10 11	6 12 13 14 15	16	17
Global Public Space Program โดย UN-Habitat (2022)	การเข้าถึง / ความปลอดภัย / การใช้งานอย่างหลากหลาย ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม / วัฒนธรรม / การมีส่วนร่วมของชุมชน	1 2 3 4 5	7 8 9 10 11	6 12 13 14 15	16	17
คู่มือสถาปัตยกรรมเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดย มูลนิธิอาคารเขียวไทย (2565)	สภาพแวดล้อมสรรค์อย่างยั่งยืน / ความเท่าเทียม / พลังงาน สะอาด / สภาพภูมิอากาศ / ส่งเสริมความยุติธรรม / วัฒนธรรม / ทรัพยากรในท้องถิ่น / ชุมชนเข้มแข็ง / เมืองน่าอยู่	1 2 3 4 5	7 8 9 10 11	6 12 13 14 15	16	17

ผลวิจัย

พื้นที่สาธารณะริมน้ำตลาดโพธารามตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ในเขตเทศบาลเมืองโพธาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางชุมชนดั้งเดิมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่โดยรอบพื้นที่สาธารณะ ประกอบด้วยอาคารเก่าอายุร้อยปีที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกจังหวัด อาคารไม้ดั้งเดิม ชุมชนพาณิชย์ และพื้นที่เปิดโล่งติดริมแม่น้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะที่รองรับกิจกรรมได้อย่างหลากหลาย การออกแบบเครื่องมือสำหรับการสำรวจพื้นที่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อสะท้อนทั้งมิติทางกายภาพ มิติทางสังคม และมิติทางวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว

การพัฒนาเครื่องมือสำรวจจำเป็นต้องพิจารณาลักษณะทางกายภาพที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์และพื้นที่ริมน้ำที่เป็นหัวใจของชุมชน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน กิจกรรม และสภาพแวดล้อม การออกแบบแบบสำรวจพื้นที่ (Observation Checklist) จะช่วยให้สามารถเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ได้อย่างเป็นระบบ ขณะที่การใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) จะสะท้อนความพึงพอใจและมุมมองของผู้ใช้งานพื้นที่โดยตรง กระบวนการดังกล่าวจะนำไปสู่การทำความเข้าใจคุณค่า ความเหมาะสม และศักยภาพของพื้นที่สาธารณะริมน้ำตลาดโพธารามในเชิงการพัฒนาย่างยั่งยืนต่อไป

เครื่องมือแบบสำรวจพื้นที่ได้ผลมาจากการรวบรวมและวิเคราะห์หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องได้ ประเด็นในการสำรวจตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) 5 ประการ โดยแบ่งออกเป็น มิติด้านสังคม (People) 14 ข้อ, มิติด้านเศรษฐกิจ (Prosperity) 8 ข้อ, มิติด้านสิ่งแวดล้อม (Planet) 11 ข้อ, มิติด้านสันติภาพและสถาบัน (Peace) 2 ข้อ และ มิติด้านหุ้นส่วนการพัฒนา (Partnership) 2 ข้อ รวมแบบสำรวจ (Observation Checklist) ทั้งหมด 37 ข้อ การสำรวจพื้นที่พบว่า พื้นที่มีการพัฒนาตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ทั้งหมด 10 ข้อ คิดเป็นร้อยละ 27.03 โดยพื้นที่เดิมมีการออกแบบให้เป็นลานอเนกประสงค์รองรับการใช้งานที่หลากหลาย และมีขนาดใหญ่ อีกทั้งในเชิงพื้นที่มีตลาดส่งเสริมด้านเศรษฐกิจแม่น้ำแม่กลองด้านการท่องเที่ยวและบรรยากาศที่ดี และวัฒนธรรมดั้งเดิม ในส่วนพื้นที่ยังขาดการพัฒนาตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) จำนวน 14 ข้อ คิดเป็นร้อยละ 37.74 ซึ่งเป็นหัวข้อทางด้านเทคโนโลยี และการประหยัดพลังงาน เช่นการติดตั้งกล่องวงจรปิด การมีจุดชาร์จรถยนต์ไฟฟ้า การใช้วัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมีการพัฒนาบางส่วน ทั้งหมด 13 ข้อ คิดเป็นร้อยละ 35.14

ภาพที่ 2 ผังแสดงการสำรวจ พื้นที่บริเวณตลาดโพธาราม และพื้นที่ริมน้ำตลาดโพธาราม

(Google Map, 2025 ดัดแปลงโดย ผู้เขียน)

ผลจากการสำรวจ และการทบทวนวรรณกรรมมาวิเคราะห์ ประเด็นและรายการคำถาม ทั้งหมด 48 ข้อ และทำการสังเคราะห์รายการคำถามที่ใกล้เคียงกัน และมีหลักการตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่ซ้ำกันเหลือรายการคำถามทั้งหมด 28 ข้อ นำไปออกแบบเครื่องมือแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ใช้งาน และพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 5 ท่าน มี 2 หัวข้อที่ได้รับคะแนนไม่ถึง 0.67 คะแนน ได้แก่ “พื้นที่ที่มีการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว” ได้ 0 คะแนน และ “ทุกคนมีส่วนร่วมในการดูแลสิ่งแวดล้อม” ได้ 0.6 คะแนน ทั้ง 2 รายการมีความใกล้เคียงกับข้อคำถามอื่น ๆ ทำให้จำนวนรายการคำถาม มีทั้งหมด 26 ข้อ (ดังตารางที่ 2)

การออกแบบแบบสอบถามมีโครงสร้าง 3 ส่วน ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป เพื่อสอบถามบทบาทและความถี่ในการใช้งาน ซึ่งถ้าผู้ตอบแบบสอบถามไม่เคยมีการใช้งานในพื้นที่ แบบสอบถามนั้นจะถูกคัดทิ้ง ตอนที่ 2 ประเมินความพึงพอใจการใช้งานพื้นที่สาธารณะ โดยวัดความพึงพอใจเป็นแบบ Likert Scale แปลความหมาย 5 ระดับ เห็นด้วยมากที่สุด = 5 และเห็นด้วยน้อยที่สุด = 1 และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติม

อภิปรายผล

เครื่องมือเครื่องมือสำรวจพื้นที่ เป็นเครื่องมือที่ช่วยวิเคราะห์หาคำถามจากการทบทวนวรรณกรรม และเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อนำมากำหนดและสังเคราะห์คำถามในเครื่องมือแบบสอบถามได้อย่างครบถ้วนตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

งานวิจัยนี้เป็นวิจัยผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดย ใช้เครื่องมือในการสำรวจพื้นที่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการสำรวจเก็บข้อมูลรวมกับการพรรณนา (Descriptive) และใช้เครื่องมือแบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บข้อมูลแบบสอบถามผู้ใช้งาน จำนวน 200 คน โดยใช้สูตรของ Taro Yamane (Yamane, 1967) ในการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size Determination)

โดยที่ n = ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ N = ขนาดประชากรทั้งหมด

โดยใช้สูตร
$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$
 (จำนวนประชากรเทศบาลโพธาราม 9,037 คน)

e = ค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (นิยมใช้ 10% = 0.10)

ได้จำนวนประชากรที่เก็บข้อมูลเท่ากับ 100 คน เนื่องจากงานวิจัยเบื้องต้น (preliminary study) หรือวิจัยเชิงสำรวจที่มุ่งสะท้อนภาพรวม และการวิจัยที่มีข้อจำกัดด้านเวลา จึงเลือกใช้ค่าความคลาดเคลื่อนที่ยังอยู่ในเกณฑ์ความแม่นยำที่ “ยอมรับได้” และแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น 2 รูปแบบ 1) เก็บข้อมูลบริเวณพื้นที่ริมน้ำ ตลาดโพธาราม ณ เวลาการใช้งานพื้นที่ จำนวน 100 คน และแบบสอบถาม Online จำนวน 100 คน โดยที่ผู้ตอบแบบสอบถามจะต้องมีประสบการณ์การใช้งานในพื้นที่มาก่อน

เครื่องมือสำรวจพื้นที่ และเครื่องมือแบบสอบถาม ได้รับการพิจารณารับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมในมนุษย์สายสังคมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2568

เครื่องมือแบบสอบถามยังคงมีข้อจำกัด เนื่องจากยังไม่ผ่านการเก็บข้อมูลภาคสนาม ทำให้แบบสอบถามยังต้องทำการทดสอบการใช้งานจริง และความเชื่อมั่นต่อไป

ข้อเสนอแนะ

เครื่องมือในการสำรวจและประเมินพื้นที่สาธารณะอย่างยั่งยืน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสำรวจพื้นที่ที่สอดคล้องกับเป้าหมาย SDGs โดยการใช้เครื่องมือในการสำรวจขึ้นอยู่กับกรอบวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และบริบทของพื้นที่ต่อไป

ตารางที่ 2 สรุปผลงานวิจัย เครื่องมือสำรวจศักยภาพพื้นที่ ความพึงพอใจ การใช้พื้นที่สาธารณะพื้นที่ริมน้ำตลาดโพธารามอย่างยั่งยืน

สรุปทฤษฎี		แบบสำรวจ		แบบสอบถามความพึงพอใจ	SDGs ข้ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง																	ประเมิน		
การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals)		แบบสำรวจพื้นที่สาธารณะ			ผลสำรวจ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	IOC	
มิติด้านสังคม (People)																								
1. จัดความยากจน	สร้างให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจ	มีพื้นที่ค้าขาย ส่งเสริมการค้าขาย	มีบางส่วน	มีการส่งเสริมการค้าขายของคนในพื้นที่	●																			1
				พื้นที่ที่มีการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว	●	●																		0
		การเข้าถึงพื้นที่สาธารณะ	มีบางส่วน	การเข้าถึงพื้นที่อย่างเท่าเทียม	●	●	●					●		●										
				พื้นที่สีเขียวเพียงพอต่อความต้องการ	●	●	●					●		●										
2. จัดความหิวโหย	พื้นที่การท่องเที่ยวและมีสวนที่สามารถสร้างการเข้าถึงอาหารได้อย่างหลากหลาย	มีพื้นที่ออกแบบสนับสนุนการปลูกต้นไม้	ไม่มี	พื้นที่เอื้อต่อปลูกพืชท้องถิ่น	●	●																		
				พื้นที่เอื้อต่อปลูกพืชกินได้	●	●																		0.8
		พื้นที่สนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	มีบางส่วน	พื้นที่เอื้อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	●	●																		
				พื้นที่มีศิลปะและวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการใช้งานพื้นที่		●																		
3. การมีสุขภาพและความปลอดภัย	พื้นที่สาธารณะ สวน และพื้นที่ออกกำลังกาย	มีพื้นที่สร้างสุขภาวะที่ดี เป็นผลดีต่อสุขภาพ	มี	พื้นที่เพียงพอต่อกิจกรรมการออกกำลังกาย	●		●							●										1
				มีพื้นที่การออกกำลังกายที่ดีต่อสุขภาพ	●		●								●									
4. การศึกษาที่เท่าเทียม	พื้นที่สาธารณะ เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และใช้งานอย่างเท่า หลากหลาย เข้มและปลอดภัย	มีพื้นที่สาธารณะ ที่สามารถเข้าใช้ได้ทุกคน ทุกเพศ และทุกวัย	มีบางส่วน	การเข้าถึงพื้นที่มีความสะดวกสบาย และเท่าเทียม				●							●									1
				การเข้าถึงพื้นที่ด้วยทางลาด	มีบางส่วน	สิ่งอำนวยความสะดวกที่เท่าเทียม																		
		ที่จอดรถคนพิการ/ครอบครัว	ไม่มี						●							●								1
		ห้องน้ำคนพิการ	ไม่มี																					
		พื้นที่มีอุปกรณ์ป้องกันความปลอดภัย เช่นพื้นที่ปฐมพยาบาล	ไม่มี	พื้นที่มีความปลอดภัยในการทำงานของทุกเพศทุกวัย				●																
5. ความเท่าเทียมทางเพศ	พื้นที่และกิจกรรม สนับสนุนเพศที่หลากหลาย ปลอดภัย	พื้นที่รองรับกิจกรรมทุกคน ทุกเพศ	มี	พื้นที่กิจกรรมเพียงพอต่อความต้องการ					●					●										1
				พื้นที่รองรับกิจกรรมหลากหลายสำหรับทุกเพศ ทุกวัย					●					●										1
		มีความปลอดภัย เช่นกล้องวงจรปิด	มีบางส่วน	พื้นที่มีระบบการรักษาความปลอดภัยที่ดี เช่นกล้องวงจรปิด					●						●									1

ตารางที่ 2 (ต่อ) สรุปหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อนำไปออกแบบสำรวจ และแบบสอบถาม

สรุปทฤษฎี		แบบสำรวจ		แบบสอบถามความพึงพอใจ	SDGs ข้ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง																	ประเมิน
การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals)		แบบสำรวจพื้นที่สาธารณะ	ผลสำรวจ		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
5. ความเท่าเทียมทางเพศ	พื้นที่ปลอดภัยกับผู้หญิงและใส่ใจเพศทางเลือก	มีความปลอดภัย เช่น กล้องวงจรปิด (ต่อ)	มีบางส่วน	พื้นที่มีความปลอดภัย เช่น ไม่มีมุมอับที่อาจเกิดอาชญากรรม				●	●													1
				ที่จอดรถ Lady Parking					●						●							
มิติด้านเศรษฐกิจ (Prosperity)																						
7. พลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้	วัดดู ส่วน ด้วยพลังงานสะอาดและระบบนิเวศที่เอื้อกับเมือง	พื้นที่ออกแบบไปถึงการประหยัดพลังงาน	ไม่มี	พื้นที่คำนึงถึงการประหยัดและลดพลังงาน						●					●	●						1
		พื้นที่ออกแบบด้วยวัสดุ Recycle	ไม่มี	พื้นที่จอดรถ EV						●						●						
		พื้นที่ออกแบบด้วยวัสดุ Recycle	ไม่มี	พื้นที่มีการออกแบบด้วยวัสดุเป็นมิตรกับธรรมชาติ						●					●	●						
8. การจ้างงานที่มีคุณค่า และการเติบโตทางเศรษฐกิจ	พื้นที่สาธารณะมีความเชื่อมต่อ ทำให้เมืองดีและเพิ่มประสิทธิภาพคนในชุมชน	การเดินทางเข้าถึงพื้นที่ได้หลากหลาย	มี	การเข้าถึงพื้นที่ที่สามารถ เข้าถึงได้หลากหลาย	●	●					●				●							1
		การเข้าถึงพื้นที่ด้วยระบบขนส่งสาธารณะ	ไม่มี	พื้นที่จอดรถเพียงพอต่อความต้องการ	●	●					●				●							
				พื้นที่สาธารณะเพียงพอต่อการใช้งาน	●	●					●				●							
				พื้นที่สีเขียวเพียงพอต่อการใช้งาน	●	●					●				●							
9. อุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน	อัตลักษณ์พื้นที่ ใช้วัสดุ หรือ Otop พื้นที่นำมาใช้	พื้นที่ออกแบบด้วยวัสดุทางธรรมชาติ หรือวัสดุพื้นถิ่น	มีบางส่วน	พื้นที่มีการออกแบบด้วยวัสดุทางธรรมชาติ หรือวัสดุพื้นถิ่น						●		●			●							1
10. ลดความเหลื่อมล้ำ	สร้างกิจกรรมของชุมชน เพื่อให้ทุกคนเข้าถึงได้	พื้นที่ออกแบบให้ทุกคนใช้งานได้	มี	พื้นที่กิจกรรมเพียงพอต่อความต้องการ					●					●	●							
				พื้นที่รองรับกิจกรรมทุกเพศ					●					●	●							
11. เมืองและถิ่นฐาน มนุษย์อย่างยั่งยืน	สวนและเมืองสร้างโครงข่ายผู้คนและสังคม เข้าด้วยกัน	การเข้าถึงพื้นที่ด้วยระบบขนส่งสาธารณะ	ไม่มี	พื้นที่จอดรถเพียงพอต่อความต้องการ	●	●					●				●							
		พื้นที่มีส่วนร่วมเพื่อการดูแลสิ่งแวดล้อม	มีบางส่วน	ทุกคนมีส่วนร่วมในการดูแลสิ่งแวดล้อม											●							0
มิติด้านสิ่งแวดล้อม (Planet)																						
6. การจัดการน้ำและ สุขาภิบาล	พื้นที่สาธารณะที่รองรับระบบการจัดการน้ำที่ยั่งยืน	มีพื้นที่ป้องกันระบบนิเวศ น้ำ อย่างยั่งยืน เช่น บำบัดน้ำ หรือเขื่อน	มี	การจัดการน้ำ การระบายน้ำ ที่ดี					●						●			●				1
		มีบริการน้ำดื่มสะอาด	ไม่มี	มีบริการน้ำดื่มสะอาด					●							●						1
6. การจัดการน้ำและ	พื้นที่สาธารณะที่รองรับ	ระบบการจัดการน้ำที่ยั่งยืน	มีบางส่วน	การจัดการน้ำ การระบายน้ำ ที่ดี					●							●						
12. แผนการบริโภคและ การผลิตที่ยั่งยืน	พืชพรรณและการใช้วัสดุที่ยั่งยืน	พื้นที่ออกแบบด้วยวัสดุพื้นถิ่น	มีบางส่วน	พื้นที่มีการออกแบบด้วยวัสดุพื้นถิ่น					●						●	●						
		พื้นที่มีการออกแบบด้วยระบบ Modular	มีบางส่วน	พื้นที่มีการออกแบบด้วยระบบ Modular					●						●	●						

ตารางที่ 2 (ต่อ) สรุปหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อนำไปออกแบบสำรวจ และแบบสอบถาม

สรุปทฤษฎี		แบบสำรวจ		แบบสอบถามความพึงพอใจ	SDGs ข้ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง																	ประเมิน				
การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals)		แบบสำรวจพื้นที่สาธารณะ			ผลสำรวจ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	IOC			
มิติด้านสิ่งแวดล้อม (Planet) (ต่อ)																										
13. การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	พื้นที่เพื่อพลังงานสะอาด และกิจกรรมลดพลังงาน	มีการใช้พลังงานสะอาด หรือพลังงานทดแทน	ไม่มี	พื้นที่ที่มีกิจกรรมหรือโครงการ ลดใช้พลังงาน				●									●							1		
				ที่สร้างพลังงาน เช่น จักรยานไฟฟ้า มีมือถือ	●		●											●								
14. การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเล	การจัดการน้ำทุกระบบ และการจัดการขยะ	พื้นที่ที่มีการจัดการขยะ แยกขยะ	ไม่มี	พื้นที่ที่มีการจัดการขยะ แยกขยะ ที่ดี															●					1		
		พื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์จากขยะเปียกเพื่อหมუნเวียนเพื่อการเกษตร	ไม่มี	พื้นที่ที่มีเพียงพอ ต่อการรองรับขยะหมუნเวียน เช่นขยะเปียกทำปุ๋ย																●					1	
15. การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก	สร้างพื้นที่เรียนรู้ระบบนิเวศ เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วม	มีพื้นที่ป้องกันระบบนิเวศ ดิน เช่นพืชป้องกันหน้าดิน/การสร้างเขื่อน	มี	พื้นที่ที่มีการจัดการดินที่ดี					●							●				●						
		มีพื้นที่ป้องกันระบบนิเวศ น้ำ เช่นระบบหนองน้ำ หรือบำบัดน้ำ	มี	พื้นที่ที่มีการจัดการน้ำที่ดี												●					●					
		มีพื้นที่ป้องกันระบบนิเวศ อากาศ เช่น การปลูกต้นไม้ใหญ่	ไม่มี	พื้นที่ที่มีอากาศที่ดี												●					●				1	
				พื้นที่ที่มีการปลูกต้นไม้ใหญ่เพียงพอต่อความต้องการ													●					●				1
				มิติด้านสันติภาพและสถาบัน (Peace)																						
				16. สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก	พื้นที่กิจกรรมกีฬาและงานเทศกาล แสดงความร่วมมือร่วมใจ	พื้นที่ออกแบบเทศกาลสำหรับชุมชน	มี	พื้นที่ที่เอื้อสำหรับคนในชุมชนในการร่วมตัวทำกิจกรรม เช่นเทศกาล ชุมนุม																●	●	
พื้นที่ชุมนุมของชุมชน	มี	พื้นที่ที่เอื้อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในดูแลระบบนิเวศอย่างยั่งยืน				●												●				●	●		1	
มิติด้านหุ้นส่วนการพัฒนา (Partnership)																										
17. ความร่วมมือเพื่อการพัฒนที่ยั่งยืน	การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน องค์กรต่างๆ กับพื้นที่สาธารณะ	มีพื้นที่สำหรับกิจกรรมชุมชน พื้นที่ที่มีพื้นที่แสดงออกทางความคิดเห็น	ไม่มี	พื้นที่ที่เอื้อให้คนในชุมชน สามารถเสนอความคิดเห็นในการพัฒนาพื้นที่ที่																		●	●		1	
		ความร่วมมือกับองค์กรภายนอก เช่น เอกชน หรือภาครัฐด้วยกัน	มีบางส่วน	ชุมชนมีความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆในการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน																				●		1

ตัวสีเทา = ข้อคำถามที่เหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน

ข้อคำถามที่ไม่ผ่านการประเมินผล

เอกสารอ้างอิง

- กองยุทธศาสตร์การพัฒนาเมือง สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *แนวทางการวางแผนพัฒนาเมืองในอนาคตให้น่าอยู่อย่างยั่งยืน PLANNING GUIDELINE FOR LIVABLE AND SUSTAINABLE FUTURE CITY: LSFC*. https://www.nesdc.go.th/download/article/article_20240103104907.pdf.
- ไชศรี ภัคดิ์สุขเจริญ. (2551). *ชอยล์ดประหยัดพลังงาน: พื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก-พื้นที่ทางสังคมของชุมชนไทย* [เอกสารประกอบประชุม]. ใน การประชุมวิชาการด้านการวางแผน ภาคและเมือง ครั้งที่ 2. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- มูลนิธิอาคารเขียวไทย. (2565). *คู่มือสถาปัตยกรรมเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของ 17 ประการ*. https://tgbi.or.th/wp-content/uploads/2023/10/sdgs-ebook-14_10.pdf.
- ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน. (2564). *ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ SDGs*. <https://www.sdgmovement.com/intro-to-sdgs/>.
- สันต์ สุวัจนราภินันท์. (บรรณาธิการ). (2557). *ว่าด้วยทฤษฎีสถาปัตยกรรม: พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ทางสังคม*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Carmona, M. (2010). *Public places, urban spaces: The dimensions of urban design*. 2nd ed. London: Routledge.
- Gehl, J. (1987). *Life Between Building: Using Public Space*. (J. Koch, Trans) New York: Van Nostrand Reinhold.
- Google Map. (2025). *Photharam Market, Ratchaburi, Thailand*. <https://www.google.com/maps/place/Photharam+Market>
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. New York Random House.
- Relph, E. C. (1976). *Place and placelessness*. Pion. Page 1-7.
- UN-Habitat. (2022). *GLOBAL PUBLIC SPACE PROGRAMME: Annual Report 2022*. https://unhabitat.org/sites/default/files/2023/04/gpsp_annual_report_2022_1.pdf
- Williams, K., Burton, E., & Jenks, M. (1996). *The compact city: A sustainable urban form?* (pp. 53–63). Routledge ll New Fetter Lane New York.
- Yamane, T. (1967). *Statistics: An introductory analysis*. New York: Harper and Row.

แนวทางการปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย ชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย

ศักดิ์ธัช เสริมศรี^{1*}, ศศิชา สุขกาย¹, ทิพา ตันเจริญรัตน์¹, คงฤทธิ์ เหลืองไตรรัตน์¹ และ กฤษณะพันธุ์ ตันเจริญรัตน์¹

¹คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

รับบทความ : 25 มิถุนายน 2568

แก้ไขบทความ : 16 ตุลาคม 2568

ตอบรับบทความ : 16 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย โดยมีระเบียบวิธีวิจัยด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินวิเคราะห์สภาพร่างกายและแบบประเมินที่อยู่อาศัย เพื่อสร้างแนวทางการปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยโดยใช้แนวคิดหลักการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design) กฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2564 และเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า พื้นที่ที่ต้องการการปรับปรุงสภาพแวดล้อมมากที่สุดคือห้องน้ำ และพื้นที่อื่น ๆ ได้แก่ ทางลาด บันได ทางสัญจรหรือทางเชื่อมอาคาร ประตูทางเข้า-ออก ให้มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมเพื่อลดการเกิดอุบัติเหตุลัดตกหกล้ม และเสริมราวจับ ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า แนวทางการปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยจากการเปรียบเทียบนโยบายการดูแลผู้สูงอายุในประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย สรุปให้มีนโยบายที่ควรมุ่งเน้นการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาว และเน้นให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตในถิ่นเดิม (Ageing in Place) โดยมีศูนย์ดูแลในตอนกลางวัน (Day care) หรือศูนย์บริการเข้าพักในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ (Short stay) ที่ให้บริการในชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมกันดูแลและปรับปรุงสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยตามบริบทพื้นที่

คำสำคัญ : การปรับปรุงสภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัย ผู้สูงอายุ ผู้มีรายได้น้อย

*อีเมล : sakditach.ser@crru.ac.th (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

Guidelines for Improving the Living Environment of Low-income Elderly People in the Wat Phra Kaew Community, Chiang Rai Province

Sakditach Sermsri^{1*}, Sasicha Sukkay¹, Tipa Tancharoenrat¹, Kongrit Luengtrirat¹
and Kritsanapan Tancharoenrat¹

¹Faculty of Industrial Technology, Chiang Rai Rajabhat University

Received: June 25, 2025

Revised: October 16, 2025

Accepted: October 16, 2025

Abstract

The purpose of this article is to analyze and present housing adjustment guidelines for low-income elderly people, with a systematic research methodology by analyzing data from the assessment model, the assessment model and the housing model. In order to create a guideline for the adaptation of the living environment using the concept of Universal Design, the Ministry's Rules Defining Facilities in Buildings for the Disabled or Disabled and the Elderly, 2nd Edition, 2019, and proposes a guideline for the adaptation of the living environment of the elderly with low income. Research Results Objectives 1. It was found that the area that needs the most environmental adjustment is the bathroom and other areas, such as slopes, stairs, traffic or building connections, entrance-exit doors, to provide environmental adjustment to reduce the occurrence of collapse accidents and strengthen the grip. It is found that the guidelines for adjusting the living environment of low-income elderly people from the comparison on elderly care policies in Japan and Thailand conclude that policies should focus on long-term care for the elderly and emphasize that the elderly can live in their context.

Keywords: environmental adjustment, housing, elderly, low-income people

*E-mail: sakditach.ser@crru.ac.th (Corresponding Author)

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า โครงสร้างประชากรของประเทศไทยเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Complete Aged Society) คือ ประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั่วประเทศ หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 14 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567ก) จากสภาวะการณดังกล่าวทำให้มีผลต่อสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมของประเทศ จึงต้องมีการจัดระบบการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยประเด็นหนึ่งของการพัฒนาคือการจัดการสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยใช้หลักการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design)

การศึกษารัั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจาก ศูนย์ออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อทุกคน (Universal Design Center) ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ภรณี ภูประเสริฐ ผู้อำนวยการสำนักสนับสนุนสุขภาวะประชากรกลุ่มเฉพาะ (สสส.) กล่าวถึงสถานการณ์ที่ผู้สูงอายุเสียชีวิตจากการพลัดตกหกล้มมากถึงปีละ 1,000 คน หรือวันละ 3 คน เป็นผู้สูงอายุที่เสียชีวิตจากการพลัดตกหกล้ม ซึ่งเมื่อผู้สูงอายุเกิดอุบัติเหตุล้มแล้วมักจะกลับมาเดินเป็นปกติไม่ได้ บางรายเกิดภาวะติดเตียงหรือไมก็เสียชีวิตไปเลย การปรับสภาพแวดล้อมภายในบ้านให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งที่ควรเตรียมพร้อม (สำนักข่าวออนไลน์ Hfocus, 2561)

จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากเป็นอันดับ 2 ของภูมิภาคเหนือ จากข้อมูลสถิติประชากรผู้สูงอายุ พ.ศ.2567 ประมาณ 169,609 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567ข) ทำให้เกิดปัญหาด้านสภาพแวดล้อมสำหรับการอยู่อาศัยของกลุ่มผู้สูงอายุในเมืองเชียงราย ดังเช่นพื้นที่ชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว มีพื้นที่แบ่งเป็น 3 ชุมชน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 445 ครัวเรือน ได้แก่ ชุมชนราชเดชดำรง 145 ครัวเรือน ชุมชนดอยทอง 185 ครัวเรือน และชุมชนวัดพระแก้ว 108 ครัวเรือน พื้นที่โดยรวมเป็นที่ดินราชพัสดุ ประชากรที่อาศัยส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ และเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ผู้มัยรายได้น้อย (ศักดิ์ธัช เสริมศรี, 2562) จากสภาพพื้นที่ดังดังกล่าว มีลักษณะเป็นชุมชนแออัด ที่อยู่อาศัยที่ควรได้รับการปรับปรุง ได้แก่ ห้องน้ำ ประตูละหน้าต่าง บริเวณพื้นบ้านควรปรับให้เรียบและขจัดสิ่งกีดขวางบริเวณทางเดิน และจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกและปลอดภัย เช่น ราวจับและทางลาด และปรับวัสดุให้เหมาะสมตามบริบท

การศึกษารัั้งนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย และสร้างแนวทางปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่ออาศัยที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยเพื่อให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตประจำวันได้และเป็นพลังทางสังคมในอนาคตต่อไป

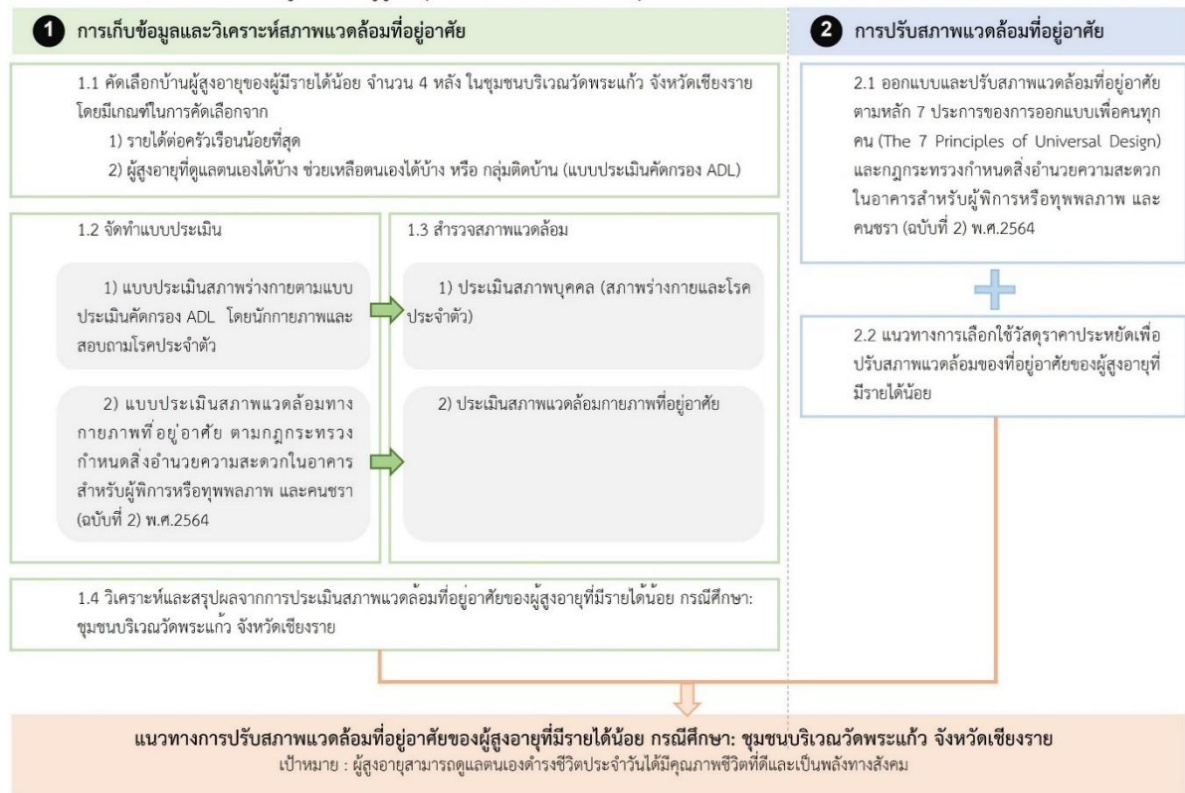
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยในชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว
2. เพื่อเป็นแนวทางการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว

กรอบแนวคิด

กรอบแนวคิดในการวิจัย (conceptual framework)

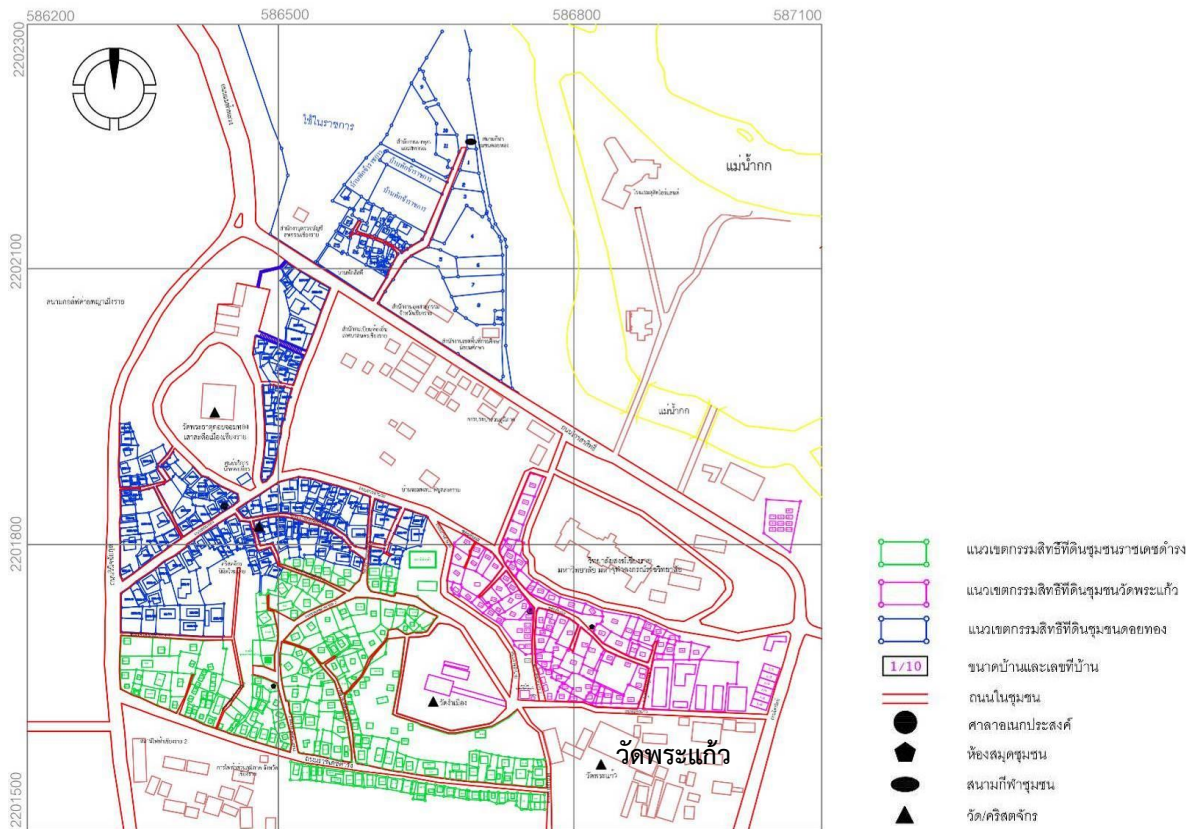
แนวทางการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย กรณีศึกษา: ชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษานี้มีกรอบแนวคิด ดังนี้

1. ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป
2. ผู้มีรายได้น้อย ตามความหมายของมาตรการสวัสดิการแห่งรัฐ คือ ผู้มีรายได้ต่ำกว่า 100,000 บาท ต่อปี ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้มีรายได้ต่ำกว่าปีละ 30,000 บาท 2) กลุ่มผู้มีรายได้ตั้งแต่ 30,000 บาทขึ้นไป แต่ไม่เกิน 100,000 บาท (สำนักงานร่างและพัฒนามือง กรุงเทพมหานคร, 2563)
3. พื้นที่การศึกษาอยู่ในเขตเทศบาลนครเชียงราย ชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว ได้แก่ ชุมชนดอยทอง ชุมชนวัดพระแก้ว และชุมชนราชเดชดำรง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

แผนที่แสดงแนวเขตกรรมสิทธิ์ที่ดินราชพัสดุ กรมธนารักษ์

ภาพที่ 2 ชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว

ชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว ทิศเหนือติดกับสถานที่ราชการและแม่น้ำกก ทิศตะวันตกติดกับค่ายเม็งรายมหาราช ทิศตะวันออกติดกับโรงพยาบาลโอเวอร์บรัช ทิศใต้ติดกับชุมชนเมืองเชียงราย มีลักษณะเป็นชุมชนแออัด มีสภาพทรุดโทรม (ศักดิ์ธัช เสริมศรี, 2562) ดังภาพที่ 2 เมื่อพิจารณาถึงการครอบครองที่ดินและที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย พบว่าส่วนใหญ่อยู่ในที่ดินแบบผสม คือ มีการครอบครองที่ดินมากกว่าหนึ่งประเภท บางแห่งมีลักษณะการอยู่อาศัยแบบบุกเบิกที่ดินของผู้อื่นและแบบเช่าที่ดินอยู่อาศัย (ธนิดา กาญจนวิไล, 2562) จากการสำรวจพบว่าที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เช่าอยู่บนพื้นที่ดินราชพัสดุ กรมธนารักษ์ มีทั้งแบบบ้านพักอาศัยและบ้านเช่าซึ่งมีผู้คนหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่ร่วมกัน

ที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ในชุมชนบริเวณวัดพระแก้วเป็นอาคารชั้นเดียว โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ใช้วัสดุไม่คงทนถาวร มีลักษณะคล้ายกระท่อม ซึ่งสอดคล้องกับ กฎกระทรวงว่าด้วยการยกเว้น ผ่อนผัน หรือกำหนดเงื่อนไข ในการปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคารสำหรับอาคารในโครงการที่รัฐจัดให้มีหรือพัฒนาเพื่อเป็นที่อยู่สำหรับผู้มีรายได้น้อย พ.ศ. 2554 ให้ความหมายของบ้านเดี่ยวสำหรับผู้มีรายได้น้อย คือ อาคารที่ไม่ติดต่อกับอาคารอื่น มีระยะร่นด้านหน้า ด้านข้าง และมีที่ว่างด้านหลัง ระหว่างรั้ว หรือแนวเขตที่ดินกับผนัง ริมนอกของอาคารแต่ละอาคารแยกจากกันเป็นสัดส่วน และมีความสูงไม่เกินสามชั้น (กฎกระทรวงว่าด้วยการยกเว้น ผ่อนผัน หรือกำหนดเงื่อนไข ในการปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคารสำหรับอาคารในโครงการที่รัฐจัดให้มีหรือพัฒนาเพื่อเป็นที่อยู่สำหรับผู้มีรายได้น้อย พ.ศ. 2554, 2554) ลักษณะรูปทรงหลังคาทรงจั่วเป็นส่วนมาก รองลงมาเป็นทรงหมาแหงน หลังคามุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ และแผ่นสังกะสี สภาพ

โดยรวมของแต่ละชุมชนมีความคล้ายคลึงกันคือ บ้านเรือนมีสภาพเก่าทรุดโทรม โครงสร้างไม้หรือสังกะสีผุพัง หรือมีโครงสร้างไม้แข็งแรง และที่อยู่อาศัยตั้งอยู่บนพื้นที่เนินสูงลาดเอียง ทำให้ส่งผลต่อการเดินทางเข้าถึงที่อยู่อาศัยมีความยากลำบาก เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุพลัดตกหกล้ม เช่น ขึ้นบันไดหรือทางลาดมีลักษณะสูงชัน และไม่มีราวจับ (ศักดิ์ชัย เสริมศรี, 2562)

4. จัดทำแนวทางการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยตามหลักการออกแบบเพื่อทุกคน โดยคำนึงถึงหลักการออกแบบเพื่อทุกคน 7 ประการ (7 Principal of Universal design) และ กฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2564

แนวคิดความหมายของการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design)

การออกแบบเพื่อทุกคน คือการออกแบบอย่างง่ายตั้งแต่งานผลิตภัณฑ์ อาคาร และพื้นที่ภายนอกทั้งหมดให้ทุกคนสามารถใช้งานได้อย่างเต็มศักยภาพ โดยการออกแบบจะคำนึงถึงความต้องการของมนุษย์ตามสภาพแวดล้อมนั้น และพิจารณาแก้ไขปัญหาเพื่อให้เสียค่าใช้จ่ายที่เหมาะสม โดยการวางแผนและคัดเลือกสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม องค์ประกอบสามารถปรับเปลี่ยนได้ และประหยัด (Mace et al., 1991)

หลัก 7 ประการของการออกแบบเพื่อทุกคน (Preiser & Smith, 2011)

หลักการออกแบบเพื่อทุกคน คำนึงถึงหลักการออกแบบ ได้แก่ หลักการออกแบบที่ 1 (Principle 1): ความเท่าเทียมในการใช้งาน (Equitable Use) หลักการออกแบบที่ 2 (Principle 2): ความยืดหยุ่นในการใช้งาน (Flexibility in Use) หลักการออกแบบที่ 3 (Principle 3): ใช้งานง่าย และคล่องตัว (Simple and Intuitive Use) หลักการออกแบบที่ 4 (Principle 4): เข้าใจข้อมูลได้ง่าย (Perceptible Information) หลักการออกแบบที่ 5 (Principle 5): ลดความเสี่ยง และข้อผิดพลาด (Tolerance for Error) หลักการออกแบบที่ 6 (Principle 6): ใช้ความพยายามให้น้อยที่สุด (Low Physical Effort) และหลักการออกแบบที่ 7 (Principle 7): ขนาด และ พื้นที่ที่เหมาะสม (Size and Space for Approach and Use) ซึ่งการออกแบบเพื่อทุกคนจะต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าว ได้อย่างเหมาะสม มีความยืดหยุ่นในการเข้าถึงและการใช้งาน การขอความคิดเห็นจากผู้ใช้ตลอดกระบวนการออกแบบ สิ่งสำคัญคือต้องให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการประเมินการออกแบบระหว่างกระบวนการพัฒนาเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ได้อย่างเหมาะสม

กฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2564

การออกแบบจะพิจารณาสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ทางลาด ห้องน้ำ บันได ทางสัญจรหรือทางเชื่อมอาคาร ประตูทางเข้า-ออก และราวจับ มีรายละเอียด ได้แก่ 1) สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการ ทุพพลภาพ และคนชรา คือส่วนของอาคารที่สร้างขึ้นและส่วนประกอบของอาคารที่ติดหรือตั้งอยู่ภายในและภายนอกอาคาร เพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้อาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพและคนชรา และให้ความหมายรวมถึง พื้นที่โดยรอบอาคารนั้นด้วย 2) พื้นที่หลบภัย คือพื้นที่ที่จัดไว้ภายในและภายนอกอาคาร สำหรับเป็นที่พักหรือการช่วยเหลือ กรณีเกิดอัคคีภัยหรือเหตุฉุกเฉิน 3) ทางลาด พื้นผิวทางลาดต้องเป็นวัสดุไม่ลื่น มีความกว้าง 90 ซม./ ในกรณีสวนกันให้มีความกว้าง 1.50 ม./ มีพื้นที่หน้าทางลาดเป็นที่ว่างยาว 1.50 ม./

ลาดชันไม่เกิน 1:12 และมีความยาวไม่เกิน 6 ม./ ถ้ากรณีทางลาดเกิน 6 ม. ให้มีชันพัก 1.50 ม. ชั้นระหว่างแต่ละช่วงของทางลาด ทางลาดด้านที่ไม่มีผนังกันให้ยกขอบสูงจากพื้นผิวของทางลาด 10 ซม. และต้องมีราวจับและราวกันตก 4) บันได ภายในหรือภายนอกอาคาร ต้องมีความสูงของลูกตั้งและลูกนอนสม่ำเสมอตลอดช่วงบันได/ ลูกตั้งสูงไม่เกิน 18 ซม. โดยผลรวมลูกตั้งกับลูกนอนไม่น้อยกว่า 43-48 ซม./ พื้นผิวใช้วัสดุไม่ลื่น/ ลูกตั้งบันไดปิดทึบ/ เว้นลูกนอนบันไดยกขอบด้านในสูง 5 ซม. 5) ห้องส้วม ต้องมีพื้นที่ว่างภายในห้องส้วมสำหรับเก้าอี้อ่อนนุ่ม เส้นผ่าศูนย์กลาง 1.50 ม./ ประตูแบบบานเลื่อน หรือแบบบานเปิดออกสู่ภายนอก 90 องศา มีราวจับแนวนอน และมีสัญลักษณ์รูปผู้พิการติดไว้ที่ประตู/ พื้นห้องส้วมมีระดับเสมอกับพื้นภายนอก ถ้าต่างระดับพื้นต้องไม่ลื่นและเป็นทางลาด 1 : 2/ พื้นห้องส้วมต้องมีความลาดชันเพียงพอไปยังท่อระบายน้ำ/ มีโถส้วมชนิดนั่งราบ สูงจากพื้น 40-45 ซม. และมีที่ปล่อยน้ำชนิดคันโยกหรือปุ่มกดขนาดใหญ่/ ราวจับด้านชิดผนัง ให้มีราวจับแนวนอนสูง 65-70 ซม. ยื่นล้ำด้านหน้าโถส้วม 25-30 ซม. และมีราวจับแนวตั้ง ต่อจากปลายราวจับแนวนอนด้านหน้าโถส้วม ยาว 60 ซม./ ด้านข้างโถส้วมด้านที่ไม่ชิดผนังให้มีราวจับติดผนังแบบพับเก็บได้ในแนวราบ หรือแนวตั้ง เมื่อทางออกมีระบบล็อกที่ปลดล็อกได้ง่าย มีระยะห่างจากโถส้วม 15-20 ซม. ยาว 55 ซม./ อ่างล้างมือ ขอบอ่างห่างจากผนัง 45 ซม./ ความสูงจากพื้นถึงขอบอ่าง 75-80 ซม. มีราวจับในแนวนอนแบบพับเก็บได้ ในแนวตั้งทั้งสองข้างของอ่าง/ ก๊อกน้ำเป็นชนิดก้านโยก หรือก้านกด หรือก้านหมุนอัตโนมัติ/ มีที่ถ่ายปัสสาวะสำหรับผู้ชาย สูง 40 ซม. อย่างน้อย 1 ที่และมีราวจับ/ โถส้วม ต้องมีราวจับด้านที่ชิดผนัง ราวจับแนวนอนสูง 65-70 ซม. ยื่นล้ำด้านหน้าโถส้วม 25-30 ซม./ ด้านข้างโถส้วมไม่ชิดผนัง ให้มีราวจับติดผนังแบบพับเก็บได้ในแนวราบหรือแนวตั้ง เมื่อทางออกมีระบบล็อกที่ปลดล็อกได้ง่าย มีระยะห่างจากโถส้วม 15-20 ซม. ยาว 55 ซม. (กฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2564, 2564)

วัสดุทางเลือกที่สามารถนำมาประยุกต์เพื่อใช้ปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย และทำสิ่งอำนวยความสะดวกและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ มีรายละเอียดดังนี้

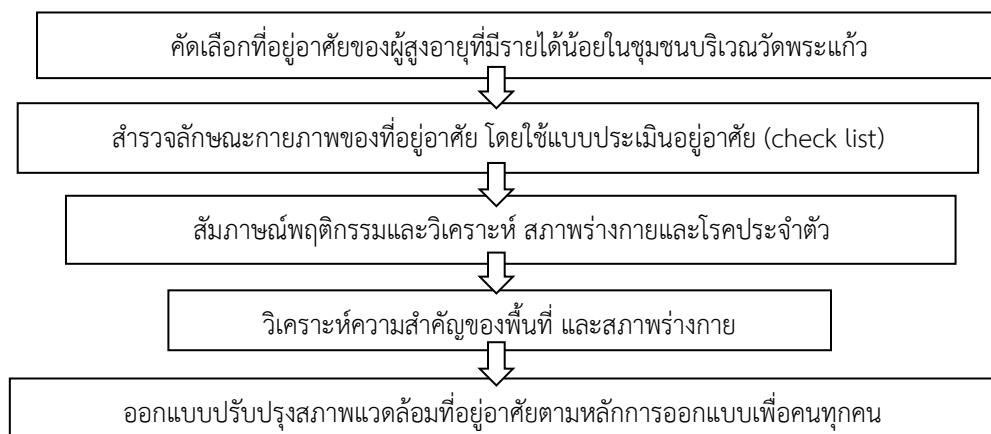
วัสดุทางเลือก คือวัสดุที่มีแนวคิดสอดคล้องกับหลักในการออกแบบสภาพแวดล้อมภายนอกอาคารที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ คือ การป้องกัน การบำบัดและฟื้นฟูสุขภาพ และการส่งเสริมสุขภาพเป็นวัสดุที่คัดสรรเพื่อนำมาทำสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ (หน่วยปฏิบัติการวิจัยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและคนพิการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.) ได้แก่ ราวจับ วัสดุทำจาก ไม้ไผ่ ไม้ พีวีซี ท่อเหล็กเคลือบสังกะสี อลูมิเนียม ท่อสแตนเลส ราวจับไม้ยาง / ทางลาด พื้นผิววัสดุไม่ลื่น ผิวทรายล้าง เคลือบด้วยยูรีเทน / พื้นบ้าน วัสดุปูพื้นคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ กระเบื้องเคลือบ กระเบื้องยาง โม่เสด ไม้เบญจพรรณ / พื้นห้องน้ำ พื้นที่มีผิวที่หยาบ มีค่า R11 ขึ้นไปจะทำให้ไม่ลื่น / ผนัง วัสดุผนังก่อคอนกรีตบล็อก ผนังก่ออิฐดินเผา ผนังโครงคร่าวไม้เนื้อแข็ง ผนังโครงคร่าวเหล็กชุบสังกะสี ไม้อัดยาง / ประตู วัสดุพีวีซี ไม้อัดชนิดใช้ภายใน นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างวัสดุท้องถิ่นที่น่าสนใจ ได้แก่ 1) ไม้ไผ่ ใช้ในการทำส่วนของโครงสร้าง เช่น เสา คาน ตง หรือทำเป็นนั่งร้าน ได้แก่ ไม้สัก ไม้เต็ง ไม้เหลียง ไม้บง ไม้ป่า เป็นต้น ส่วนไม้ไผ่ ที่มีลำขนาดกลาง และมีผนังลำปล้องค่อนข้างบาง นำมาใช้ทำฝ้าผนัง และพื้น 2) อิฐดินเผา นำมาใช้ทดแทนไม้จริงนำมาก่อสร้างในส่วนพื้นและผนัง 3) หญาคา เป็นวัตถุดิบในการผลิตวัสดุมุง

หลังคา สามารถเกี่ยวได้ตลอดทั้งปีขนาดที่เหมาะสมสำหรับใช้นำไปกรองเพื่อทำเป็นหลังคาต้องมีความยาวประมาณ 1.20-1.50 ม. (ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ และอิสรัชย์ บุรณะอรุณ, ม.ป.ป.)

การดำเนินงานวิจัย

ประเภทการวิจัย

บทความนี้มีระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) ข้อมูลแบบคุณภาพ (Qualitative) และเป็นงานบริการวิชาการของศูนย์การออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อทุกคน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย กับภาคีเครือข่ายของพื้นที่ให้บริการ ชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการศึกษา

1) คัดเลือกที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย จำนวน 4 หลัง จากเกณฑ์รายได้ต่อครัวเรือนน้อยที่สุด และกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองได้บ้าง และกลุ่มที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ (ประเมินคัดกรองการจำแนกผู้สูงอายุตามกลุ่มศักยภาพ ตามความสามารถในการดำเนินชีวิตประจำวัน (Activities of Daily Living : ADL) 2) สำรวจลักษณะกายภาพพื้นที่ทั้งภายในและภายนอกที่อยู่อาศัย โดยใช้แบบประเมินที่อยู่อาศัย (check list) สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยตามหลักการออกแบบเพื่อคนทุกคน และกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2564 3) สัมภาษณ์พฤติกรรมและวิเคราะห์ สภาพร่างกายและโรคประจำตัว การใช้พื้นที่ในชีวิตประจำวัน 4) วิเคราะห์แบบประเมิน ADL และสภาพร่างกาย และแบบประเมินที่อยู่อาศัย 5) ออกแบบปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยตามหลักการออกแบบเพื่อคนทุกคน และกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2564 โดยคำนึงถึงการใช้วัสดุท้องถิ่นหาง่าย ดังภาพที่ 3

ข้อมูลที่อยู่อาศัย 4 หลัง

1) บ้าน ก ชุมชนดอยทอง อ.เมือง จ.เชียงราย ลักษณะที่ตั้งมีความสูงชันจากถนน บ้านพักอาศัยชั้นเดียว หลังคาจั่ว โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก 2) บ้าน ข ชุมชนวัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย ลักษณะที่ตั้งอยู่บนพื้นราบ บ้านพักอาศัยชั้นเดียว หลังคาจั่ว โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก 3) บ้าน ค ชุมชนราชเดชดำรง อ.เมือง จ.เชียงราย ลักษณะที่ตั้งอยู่บนเนิน บ้านพักอาศัยชั้นเดียว หลังคาจั่ว โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก

4) บ้าน ง ชุมชนราชเดชดำรง อ.เมือง จ.เชียงราย ลักษณะที่ตั้งมีความสูงชันจากถนน บ้านพักอาศัยชั้นเดียว หลังคาจั่ว โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก

ข้อมูลกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลของที่อยู่อาศัยทั้ง 4 หลัง คือผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้ถือครองที่อยู่อาศัย

เครื่องมืองานวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือ 2 แบบดังนี้ 1) แบบสัมภาษณ์พฤติกรรม และสภาพร่างกาย ข้อมูลส่วนบุคคล เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และเป็นแบบสัมภาษณ์ที่เป็นปลายเปิด ใช้เวลาสัมภาษณ์ 10 นาที และเป็นแบบสังเกตพฤติกรรมที่ให้ผู้สูงอายุ และผู้ทพพลภาพได้ทำกิจวัตรประจำวัน โดยทางคณะผู้บริการ วิชาการได้บันทึกเป็นวิดีโอ และภาพถ่าย 2) แบบประเมินที่อยู่อาศัย (check list) สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ตามหลักการออกแบบเพื่อคนทุกคน และกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการ หรือทุพพลภาพ และคนชรา ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2564 แสดงดังภาพที่ 4

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่

ข้อมูลการตรวจประเมินความปลอดภัยของ อาคารสาธารณะตามข้อกำหนด ด้านความปลอดภัยของอาคาร พ.ร.บ. 2543				รวม		
ประเภท	ชนิด	ปี	ปี	ใช่	ไม่ใช่	
พลาซ่า	ชนิด	ปี	ปี	ความกว้างไม่น้อยกว่า 90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงไม่เกิน 1.12	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
				ราวจับความสูงไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
คิงดอม	ชนิด	ปี	ปี	ความสูงไม่เกิน 1.2 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ประตูเปิดปิดด้วยมือ	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 1.10 เมตร	ใช่	ไม่ใช่
				ความสูงของบันไดไม่เกิน 75-90 ซม.	ใช่	ไม่ใช่
				บันไดมีราวจับ	ใช่	ไม่ใช่
บ้านเดี่ยว	ชนิด	ปี	ปี			

ภาพที่ 4 แบบประเมินที่อยู่อาศัย (check list)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเกณฑ์การคัดเลือกที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้ไม่น้อย จากการพิจารณาพิจารณาของชุมชน ได้แก่ สภาพร่างกายและความทุพพลภาพของผู้สูงอายุซึ่งเป็นอุปสรรคในการใช้ชีวิต ทำกิจวัตรประจำวันได้ไม่สะดวก และมีรายได้ไม่น้อย

ใช้เครื่องมือวิจัย 2 แบบ ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์พฤติกรรม และสภาพร่างกาย ข้อมูลส่วนบุคคล และ 2) แบบประเมินที่อยู่อาศัย (check list) กับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 คน เป็นการเก็บข้อมูลแบบคุณภาพใช้การจดบันทึก ถ่ายภาพในแบบสัมภาษณ์ และใช้การเก็บข้อมูลด้วยผลคะแนนจากแบบประเมินที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ

การวิเคราะห์ผลของการศึกษาการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้ไม่น้อย ในชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ในรูปแบบของ ร้อยละ ความถี่ ในประเด็นที่สำคัญของงานบริการวิชาการ และสรุปผลของข้อมูลสภาพร่างกาย ข้อมูลผลคะแนนจากแบบประเมินที่อยู่อาศัย และมุ่งเน้นการสรุปวัสดุที่มีราคาประหยัดให้สอดคล้องกับแนวทางการปรับสภาพแวดล้อมให้ที่อยู่อาศัยให้ผู้สูงอายุ

ที่มีรายได้น้อย ในการพิจารณาเกณฑ์คัดเลือกบ้านของชุมชน ได้คัดเลือกบ้านผู้สูงอายุ หรือผู้ทุพพลภาพที่มีรายได้น้อย 4 หลัง ตามผลการวิจัยต่อไปนี้

ผลการวิจัย

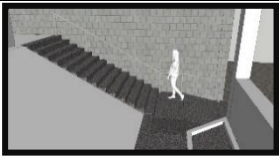
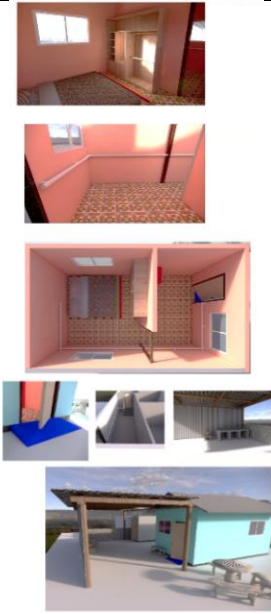
ข้อมูลการศึกษาครั้งนี้อยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) ผลการสำรวจก่อนการปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย 2) แนวทางการปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย การศึกษาครั้งนี้ มีที่อยู่อาศัยทั้งหมด 4 หลัง ได้แก่ 1) บ้าน ก 2) บ้าน ข 3) บ้าน ค และ 4) บ้าน ง สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการสำรวจก่อนการปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย

ข้อมูลบุคคล (สภาพร่างกาย โรคประจำตัว ความทุพพลภาพ)			
บ้าน ก	บ้าน ข	บ้าน ค	บ้าน ง
- อายุ 62 ปี ความสูง 158 ซม. น้ำหนัก 55 กก. - ไม่มีโรคประจำตัว - กระดูกสันหลังคด ปวด กล้ามเนื้อขาซ้ายลีบ - ใช้ไม้เท้าใช้พยุงขา ด้านซ้าย	- อายุ 73 ปี ความสูง 158 ซม. น้ำหนัก 60 กก. - ไม่มีโรคประจำตัว - อัมพาตขาทั้งสองข้าง - ใช้มือทั้งสองข้างพยุงตัว ไถลตัวเพื่อการเคลื่อนไหว	- อายุ 63 ปี ความสูง 162 ซม. น้ำหนัก 65 กก. - ไม่มีโรคประจำตัว - ต้อหินและสายตาสี เหลือง - ไม่เท้าด้านขวา	- อายุ 63 ปี ความสูง 162 ซม. น้ำหนัก 65 กก. - ไม่มีโรคประจำตัว - อัมพาตขาทั้ง 2 ข้าง (กล้ามเนื้อ อ่อนแรง)
ลักษณะที่อยู่อาศัย			
- ชุมชนดอยทอง อ.เมือง จ.เชียงราย บ้านชั้นเดียว หลังคาจั่ว โครงสร้างคอนกรีตเสริม เหล็ก ตั้งอยู่ในพื้นที่ลาด ชัน ทางเข้าบ้านเป็นทางลาด ชัน พื้นคอนกรีตหยาบ ลื่น ไม่มีราวจับ	- ชุมชนวัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย บ้านชั้นเดียว หลังคาจั่ว โครงสร้างคอนกรีตเสริม เหล็ก ตั้งอยู่บนที่ราบ ทางเข้าบ้านเป็นพื้นคอนกรีต หยาบ ลื่น ไม่มีราวจับ	- ชุมชนราชเดชดำรง อ.เมือง จ.เชียงราย บ้านชั้นเดียว หลังคาจั่ว โครงสร้างคอนกรีตเสริม เหล็ก ตั้งอยู่ในซอยแคบ และมีพื้นที่ครัวด้านหน้า ทางเข้าบ้านเป็นทางลาด ชัน พื้นคอนกรีตหยาบ ลื่น ไม่มีราวจับ	- ชุมชนราชเดชดำรง อ.เมือง จ.เชียงราย บ้านชั้นเดียว หลังคาจั่ว โครงสร้าง คอนกรีตเสริมเหล็ก ตั้งอยู่ในพื้นที่ ลาดชัน ทางเข้าบ้านเป็นทางลาดชัน พื้น คอนกรีตหยาบ ลื่น ไม่มีราวจับ
การประเมินลักษณะที่อยู่อาศัย			
ด้วยกฎกระทรวงฯ (ทางลาด หียงน้ำ บันได ประตูทางเข้า-ออก ทางสัญจรระหว่างอาคาร/ทางเชื่อมอาคาร และราวจับ)			
ร้อยละ 3.5 ปรับปรุงทุกอย่าง โดยเฉพาะห้องน้ำ	ร้อยละ 26.25 ปรับปรุงทุกอย่าง ยกเว้น ประตูทางเข้า-ออก	ร้อยละ 47.55 ปรับปรุงเกือบทุกอย่าง ยกเว้น ห้องน้ำ	ร้อยละ 66.75 มีการปรับปรุงแวดล้อมห้องน้ำ และทางเข้าบ้านมาก่อนจึงได้ คะแนนมากที่สุด ควรติดตั้งวัสดุเตือนการเปลี่ยนพื้นที่ หรือเปลี่ยนระดับ

จากการสรุปข้อมูลด้วยเครื่องมือวิจัยทั้งหมด มุ่งเน้นการนำข้อมูลมาออกแบบเป็นแนวทางการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยด้วยหลักการออกแบบเพื่อทุกคน 7 ประการ และตามกฎหมายกระทรวงฯ รวมถึงการเลือกวัสดุที่มีราคาประหยัด ดังนี้

ตารางที่ 2 แนวทางการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย

แนวทางการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย			
บ้าน ก	บ้าน ข	บ้าน ค	บ้าน ง
			
ปรับทางเข้าให้เป็นทางลาดบันไดและติดตั้งราวจับ ปรับพื้นเรียบ บันไดมีขนาดลูกตั้ง 15 ซม. และลูกนอน 30 ซม. ความสูงของราวจับ 75 ซม. ให้เหมาะสมกับสัดส่วนเจ้าของบ้าน	ปรับทางเข้าบ้านและทางสัญจรระหว่างบ้าน ให้พื้นเรียบไม่ลื่น ขจัดอุปสรรคกีดขวางภายในบ้าน ติดตั้งราวจับภายในบ้าน ปรับห้องน้ำ	ติดตั้งราวจับ ภายในบ้าน และภายนอกบ้านบริเวณทางสัญจร ปรับพื้นทางเดินให้เรียบและไม่ลื่น	ปรับทางเข้าบ้าน ปรับทางลาดให้เป็นบันไดและติดตั้งราวจับ ปรับพื้นเรียบ
หลัก 7 ประการของการออกแบบเพื่อทุกคน			
มีความเท่าเทียมในการใช้งาน, ใช้งานง่ายและคล่องตัว, ลดความเสี่ยง, ออกแรงน้อย, ขนาดราวจับและความสูงราวจับเหมาะสม ลูกตั้งและลูกนอนบันไดเหมาะสม	มีความเท่าเทียมในการใช้งาน, ใช้งานง่ายและคล่องตัว, ลดความเสี่ยง, ออกแรงน้อย, เข้าถึงได้ง่ายทุกพื้นที่	มีความเท่าเทียมในการใช้งาน, ใช้งานง่ายและคล่องตัว, มีความยืดหยุ่นในการใช้งาน ปรับเคลื่อนย้ายทางลาดได้, ลดความเสี่ยง, ออกแรงน้อย, เข้าถึงได้ง่ายทุกพื้นที่, ขนาดราวจับและความสูงราวจับเหมาะสม	มีความเท่าเทียมในการใช้งาน, ใช้งานง่ายและคล่องตัว, ลดความเสี่ยง, ออกแรงน้อย

ตารางที่ 2 (ต่อ) แนวทางการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย

ตรงตามหลักการออกแบบที่ 1 3 5 6 7	ตรงตามหลักการออกแบบที่ 1 3 5 6 7	ตรงตามหลักการออกแบบ ที่ 1 2 3 5 6 7	ตรงตามหลักการออกแบบ ที่ 1 3 5 6
แนวทางการใช้วัสดุในการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย (เลือกวัสดุที่มีราคาประหยัด)			
ราวจับ วัสดุเหล็กกลม รัศมี 1.5 นิ้ว พร้อมทาสี วัสดุพื้น คอนกรีตหยาบกันลื่น วัสดุ เตือนต่างระดับก่อนขึ้นบันได	วัสดุพื้นซีเมนต์ขัดเรียบไม่ลื่น เปลี่ยนประตูทางเข้าบ้านและ ห้องนอนเป็นบานเลื่อน วงกบ และบานประตูไม้อัดยาง ห้องน้ำใช้ปูพื้นด้วยกระเบื้อง ที่มีค่า R11 และสุขภัณฑ์ที่มี ราคาเหมาะสม ประตู PVC	ราวจับ วัสดุเหล็กกลม รัศมี 1.5 นิ้ว พร้อมทาสี ทางลาดเหล็กที่มีพื้นผิวหยาบ ราคาเหมาะสม เทพื้น คอนกรีตขัดหยาบบริเวณ หน้าบ้าน ทาสีผนังด้วยสี โทนร้อนเพื่อให้เกิดการรับรู้	เทพื้นคอนกรีตขัดหยาบ หน้าบ้าน ติดตั้งราวด้วยแผ่น สังกะสีโครงคร่าวเหล็ก กล่อง

สรุปและอภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้แก่ 1) เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยในชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว สรุปผลได้ดังนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินที่พักอาศัย แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ สัดส่วนคะแนนการประเมินที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย รายละเอียดคะแนนการประเมินที่อยู่อาศัย และคะแนนการประเมินที่อยู่อาศัย (ร้อยละ) พบว่าห้องน้ำมีรายละเอียดการประเมินมากที่สุด คือร้อยละ 25 และสัดส่วนที่เหลือได้แก่ ทางลาด บันได ทางสัญจรหรือทางเชื่อมอาคาร ประตูทางเข้า-ออก และราวจับ มีคะแนนเท่ากันคือร้อยละ 15 โดยสถานการณ์การพลัดตกหกล้มในประเทศไทยพบว่ากว่า 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุ หกล้มทุกปี สถานที่เกิดอุบัติเหตุส่วนใหญ่เกิดในบ้าน ร้อยละ 65 และในห้องน้ำ ร้อยละ 30 ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่เกิดจาก การลื่น สะดุด หรือก้าวพลาดมากถึงร้อยละ 61 และพบว่าร้อยละ 80 พักอาศัยอยู่ในบ้านที่ไม่เหมาะสม เช่น ไม่มีราวเกาะในห้องน้ำ และใช้ส้วมนั่งยอง เป็นต้น (กองป้องกันการบาดเจ็บ สำนักสื่อสารความเสี่ยงและพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพ กรมควบคุมโรค, 2565) ดังนั้นห้องน้ำจึงมีรายละเอียดในการปรับสภาพแวดล้อมค่อนข้างมากทำให้คะแนนสัดส่วนมากกว่าส่วนอื่น ๆ เช่น ความลาดชันของพื้นห้องน้ำ อ่างล้างมือ โถส้วม ที่นั่งอาบน้ำ มีรายละเอียดการติดตั้งราวจับของแต่ละอุปกรณ์ และการติดตั้งองศากระจก เป็นต้น

จากผลการวิจัยพบว่าโดยภาพรวมยังมีสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม โดยเฉพาะห้องน้ำ ทางลาด บันได ทางสัญจรหรือทางเชื่อมอาคาร ต้องการราวจับ การปรับพื้นให้เรียบไม่ลื่น การติดตั้งจุดเตือนเปลี่ยนระดับหรือเปลี่ยนพื้นที่ การติดตั้งอุปกรณ์เตือนภัย ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตประจำวันได้สะดวกและปลอดภัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2) เพื่อเป็นแนวทางการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว มีข้อสรุปที่มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ นโยบายการปรับสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุแบบองค์รวม ในประเทศไทย (ฐานันท์วิทย์ ศรีสยาม, 2568) และประเทศญี่ปุ่น (คณะพาณิยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2564) แบ่งเป็น 2 ประเด็นหลัก

ตารางที่ 3 นโยบายการปรับสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุแบบองค์รวม ไทย กับ ญี่ปุ่น

หัวข้อเปรียบเทียบ	ประเทศไทย	ประเทศญี่ปุ่น
นโยบายโดยรวม	- นโยบายรวมรวมใช้ “Ageing in Place” หรือ สูงวัยในถิ่นเดิม ซึ่งเป็นแนวคิดให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่อาศัยในบ้านเดิมที่เคยอยู่ในชุมชนที่คุ้นเคย โดยจะต้องมีการจัดการสภาพแวดล้อมและที่พักอาศัยให้เอื้อและเหมาะสมกับการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ และสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุด้วย (Age-Friendly Communities) - หน่วยงานภาครัฐที่ดูแลผู้สูงอายุ และผู้ทุพพลภาพ สามารถยื่นขอรับทุนในการปรับสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยในงบประมาณ 40,000 บาท ต่อหลัง ซึ่งหน่วยงานรับผิดชอบ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด และกองทุนฟื้นฟูสมรรถภาพองค์การบริหารส่วนจังหวัด ในแต่ละจังหวัด	- นโยบายรวม ใช้ลักษณะการดูแลผู้สูงอายุ ออกแบบให้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม แต่ระยะหลังมานี้ ได้ให้ความสำคัญเฉพาะบุคคล (Individualization) มุ่งเน้นการดูแลให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตได้อย่างปกติ คือ อาศัยอยู่ที่เดิมแต่นำเอาบริการต่าง ๆ เข้าไปให้แทน ชุมชนร่วมกันดูแล หรือความพยายามที่จะทำให้เป็นระบบไป-กลับ เป็นบริการระบบ Day care หรือ Short stay มากขึ้น - การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุของประเทศญี่ปุ่น เน้นการสำรวจบ้านที่อยู่อาศัยที่มีอายุเกิน 30 ปีเป็นหลัก - มุ่งเน้นความมั่นคงทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ที่อยู่อาศัย สุขภาพ และรายได้ - ใช้หลักการเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุตั้งแต่อายุ 40 ปี
หลักการออกแบบ	ใช้กฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2564 และหลักการออกแบบเพื่อทุกคน 7 ประการ - หลักการปรับสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ต้องมี 3 อย่าง ได้แก่ 1) บ้านที่ผู้สูงอายุอยู่ต้องปลอดภัย โดยใช้หลักการออกแบบเพื่อทุกคน 2) พื้นที่ภายนอกรอบ ๆ บ้าน ชุมชนต้องช่วยกันดูแลผู้สูงอายุ ถ้าผู้สูงอายุอาศัยอยู่ลำพัง ชุมชนต้องมิกิจกรรมให้ทำร่วมกัน 3) ระบบบริการสุขภาพในชุมชน ความเป็นอยู่อาหารการกิน เรื่องของกิจกรรม นันทนาการ การดูหนังฟังเพลง ซึ่งสามารถบริการผู้สูงอายุได้ในชุมชน	ใช้หลักการออกแบบเพื่อทุกคน 7 ประการ - ใช้วิธี ลดขนาดลงมา (Scale-Down) คำนึงถึงการอยู่อาศัยโดยออกแบบกิจกรรมของผู้สูงอายุในแต่ละวัน จัดพื้นที่ให้สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ - การออกแบบมีการปรับเปลี่ยนไป เช่น พื้นที่รับประทานอาหารส่วนรวมเปิดโอกาสให้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ทั้งทางวัฒนธรรม และความเป็นส่วนตัวมีการจัดพื้นที่เล็ก ๆ ให้เป็นมุมส่วนตัวได้ หรือการจัดสภาพแวดล้อมให้ผู้สูงอายุสามารถทำงานบ้านง่าย ๆ บางอย่างเองได้ เช่น ตากผ้า พับผ้า ถูพื้น ซึ่งเป็นการใช้ศักยภาพตัวเองและเพิ่มคุณภาพชีวิต

จากข้อมูลเปรียบเทียบดังกล่าว จะเห็นความแตกต่างนโยบายการปรับสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุแบบองค์รวม ผศ.ดร.อาสึกะ ยามาตะ กล่าวถึง ประเทศญี่ปุ่น เดิมมุ่งเน้นการดูแลผู้สูงอายุให้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีการจัดระบบให้ ผู้สูงอายุได้รับการดูแลศูนย์ดูแลผู้สูงอายุแบบระยะยาว (อาสึกะ ยามาตะ, 2564 อ้างอิงใน คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2564) แต่ในปัจจุบัน

มีการปรับเปลี่ยน ให้ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ที่เดิมโดยให้บริการต่าง ๆ เข้าถึงได้ง่าย และชุมชนร่วมกันดูแล ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมของประเทศไทย ดัง ไตรรัตน์ จารุทัศน์ กล่าวถึง การดูแลผู้สูงอายุในแนวคิด สูงวัยในถิ่นเดิม (Ageing in Place) ตัวอย่างคือ ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดิม แต่มีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับการใช้ชีวิต หรือผู้สูงอายุอาจจะไม่อยู่ในบ้านหลังเดิม แต่อยู่ในหมู่บ้านเดิม หรืออยู่ในชุมชนเดิม มีชุมชนคอยดูแล (ไตรรัตน์ จารุทัศน์, 2568 อ้างอิงใน ฐานันธรวิสัย ศรีสยาม, 2568) ซึ่งสอดคล้องกับ แนวทางการปรับสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย ชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว ควรให้มีการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยและชุมชนเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตในถิ่นเดิมได้สะดวกและปลอดภัย โดยมีชุมชนเป็นผู้ร่วมกันดูแลผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะ

แนวทางการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย ชุมชนบริเวณวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย ใช้หลักการออกแบบเพื่อทุกคน เพื่อช่วยในการออกแบบปรับสภาพแวดล้อม เน้นการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยด้านกายภาพ การออกแบบมาจากการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาจากตัวบุคคล ได้แก่ กายภาพของผู้สูงอายุ โรคประจำตัว ความบกพร่องของร่างกาย และพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันบริเวณที่อยู่อาศัย ซึ่งแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกันทางกายภาพ ทำให้การออกแบบมีความเฉพาะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ อย่างไรก็ตามการออกแบบเพื่อทุกคน ได้กล่าวถึงความเท่าเทียมกันในการใช้งานนั้นหมายความว่าคนอื่น ๆ นอกจากผู้สูงอายุก็สามารถใช้งานได้ด้วยเช่นกัน แต่บางกรณีมีความเฉพาะเจาะจงตามลักษณะความบกพร่องที่แตกต่างกันออกไป การออกแบบจึงเน้นให้เกิดความสะดวกและปลอดภัยที่มีความจำเพาะ เช่น ผู้ที่มีความบกพร่องทางการเคลื่อนไหว (บ้าน ก, บ้าน ข และบ้าน ง) ที่อยู่อาศัยจะเน้นจัดอุปสรรค ทางเดินให้มีพื้นที่โล่ง ติดตั้งราวจับบริเวณที่ใช้งานบ่อย ๆ เช่น ทางเดินจากห้องนอนไปยังห้องน้ำ ทางเดินบริเวณพื้นที่ทำงานหรือห้องโถง เป็นต้น ในขณะที่บางกรณีเป็นผู้ที่มีความบกพร่องทางสายตา (บ้าน ค) จะเน้นการออกแบบติดตั้งราวจับ การทาสีภายใน วัสดุและอุปกรณ์เตือนการเปลี่ยนระดับพื้นหรือการเปลี่ยนพื้นที่

การออกแบบที่อยู่อาศัยต้องมีความสะดวกและปลอดภัย โดยพิจารณาพื้นที่ปรับปรุงตามหลักการออกแบบเพื่อทุกคน และกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2564 ได้แก่ ทางลาด ห้องน้ำ บันได ทางสัญจรหรือทางเชื่อมอาคาร ประตูทางเข้า-ออก และราวจับ ให้ติดตั้งตามมาตรฐานหรือติดตั้งให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุและผู้พิการหรือทุพพลภาพในแต่ละกรณี รวมถึงวัสดุต้องหาง่าย ราคาเหมาะสมกับผู้ที่มีรายได้น้อย

เอกสารอ้างอิง

กฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา พ.ศ.2564. (2564). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 138. ตอนที่ 16. หน้า 19-29.

กฎกระทรวงว่าด้วยการยกเว้น ผ่อนผัน หรือกำหนดเงื่อนไข ในการปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคารสำหรับอาคารในโครงการที่รัฐจัดให้มีหรือพัฒนาเพื่อเป็นที่อยู่สำหรับผู้มีรายได้น้อย พ.ศ.2554. (2554). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 128. ตอนที่ 2 ก. หน้า 1-9.

กองป้องกันการบาดเจ็บ สำนักสื่อสารความเสี่ยงและพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพ กรมควบคุมโรค. (2565). *กรมควบคุมโรค ห่วงใยสังคมสูงวัย เน้นการป้องกันอุบัติเหตุหกล้มในห้องน้ำ*. สำนักสื่อสารความเสี่ยงและพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพ. <https://datariskcom-ddc.moph.go.th/download/กรมควบคุมโรค-ห่วงใยสังคม/>

เกรียงไกร เกิดศิริ และอิสริชัย บุรณะอรจรณ์. (ม.ป.ป.). *คู่มือภูมิปัญญาท้องถิ่น “การผลิตวัสดุก่อสร้างพื้นถิ่น” การจัดการองค์ความรู้การใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่น และเทคโนโลยีก่อสร้างในพื้นที่ภาคกลาง การเคหะแห่งชาติ*. Academia. <https://www.academia.edu/11993226/>

คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2564). *‘ธรรมศาสตร์’ ผ่าแนวคิดดูแล ‘ผู้สูงอายุ’ ญี่ปุ่น สรุบบทเรียนพัฒนานโยบายที่อยู่อาศัย*. ABCD Thammasat Business School. <https://abcd.tbs.tu.ac.th/news/2020/life-space-design-for-senior/>

ฐานันดรวิทย์ ศรีสยาม. (2568). *อยากให้สูงวัยอยู่ในถิ่นที่อยู่ ต้องสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อผู้สูงวัย*. The Space. <https://www.thespace.in.th/SP-Interview-6.html>

ธนิศา กาญจนวิไล. (2562). *แนวทางการพัฒนาโครงการอาคารพักอาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยโดยภาคเอกชน กรณีศึกษาชุมชนคลองเตย*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].

ศักดิ์ธัช เสริมศรี. (2562). *การพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุที่ยากจนในชุมชนเมือง จังหวัดเชียงราย*. *วารสารรพดลวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ*, 18(1), 38. https://www.journalggm.org/issue_pdf-7.pdf/

สำนักการวางผังและพัฒนาเมือง กรุงเทพมหานคร. (2563). *สถิติผู้มีรายได้น้อยและคนจนเมือง ในเขตกรุงเทพมหานคร*. กองนโยบายและแผนงาน สำนักการวางผังและพัฒนาเมือง กรุงเทพมหานคร.

สำนักข่าว Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ. (2561). *ศูนย์ออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อทุกคน เตรียมรับมือสังคมสูงวัย*. Hfocus.org เจาะลึกระบบสุขภาพ. <https://www.hfocus.org/content/2018/09/16262>

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567ก). *การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567 ระดับจังหวัด*. กลุ่มบริการและเผยแพร่ข้อมูลสถิติ กองสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2025/20250103144326_47137.pdf

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567ข). *การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2567 ระดับจังหวัด*. กองสถิติสังคม.

หน่วยปฏิบัติการวิจัยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและคนพิการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (ม.ป.ป.). *วัสดุทางเลือก สำหรับจัดสภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวกที่
เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ*. สถาบันเวชศาสตร์สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวรเพื่อ
ผู้สูงอายุ. <https://agingthai.dms.go.th/agingthai/wp-content/uploads/2020/05/edit-03122020-33.pdf>

Mace, R. L., Hardie, G. J., & Place, J. P. (1991). *Accessible Environments: Toward Universal Design*. North Carolina State University: The Center for Universal Design.

Preiser, W. F. E., & Smith, K. H. (Eds.). (2011). *Universal design handbook (2nd ed.)*. McGraw-Hill.

การสร้างแนวคิดสถาปัตยกรรมเจตริพิเคชั่นแบบย้อนอดีตและแบบก้าวหน้า

พุทธชาติ รัตนวงศ์^{1*} และ ดันข้าว ปาณินท์¹

¹คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

รับบทความ : 29 กรกฎาคม 2568

แก้ไขบทความ : 27 พฤศจิกายน 2568 ตอบรับบทความ : 2 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

ปรากฏการณ์เจตริพิเคชั่นส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ตลอดจนก่อให้เกิดการย้ายถิ่นฐานของประชากรและค่าครองชีพที่สูงขึ้น อีกทั้งยังส่งผลโดยตรงต่อสถาปัตยกรรมในพื้นที่ ทั้งในด้านที่เสริมและลดทอนศักยภาพของเมือง สถาปัตยกรรมบางส่วนสูญเสียอัตลักษณ์ดั้งเดิม ขณะที่บางส่วนกลับกลายเป็นกลไกสำคัญในการฟื้นฟูพื้นที่และขับเคลื่อนเศรษฐกิจใหม่ให้กับเมือง งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจำแนกแนวคิดและรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้ปรากฏการณ์เจตริพิเคชั่น โดยมุ่งทำความเข้าใจขอบเขตและแนวโน้มของการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมร่วมสมัยในพื้นที่เมืองที่อยู่ในภาวะเปลี่ยนผ่าน ทั้งในเชิงอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ พื้นที่ศึกษาครอบคลุมย่านที่ปรากฏปรากฏการณ์เจตริพิเคชั่นอย่างชัดเจนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ได้แก่ ย่านพระนคร ถนนข้าวสาร บางลำพู และท่าช้าง รวมถึงพื้นที่พัฒนาใหม่ที่สะท้อนการผสมผสานระหว่างความทรงจำในอดีตและความก้าวหน้าที่ร่วมสมัย กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยอาคารจำนวน 9 แห่ง ซึ่งมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่หลากหลาย เช่น อาคารอนุรักษ์ อาคารโยหยาอดีต อาคารไร้อัตลักษณ์ อาคารผลัดถิ่น อาคารเพื่อการฟื้นฟูเมือง อาคารเพื่อตอบสนองเสรีนิยมใหม่ อาคารเพื่ออนาคตใหม่ และอาคารเพื่อความยั่งยืน วิธีการวิจัยและการเก็บข้อมูล ใช้วิธีการเชิงคุณภาพโดยอาศัยการสำรวจภาคสนาม การบันทึกภาพถ่าย การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ใช้แนวคิดสัญวิทยา แนวคิดการโยหยาอดีต และแนวคิดเจตริพิเคชั่น และการอ่านความหมายสถาปัตยกรรม เพื่อทำความเข้าใจบทบาทสถาปัตยกรรมต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ ผลการวิเคราะห์สรุปได้ว่า งานสถาปัตยกรรมในพื้นที่ที่เกิดเจตริพิเคชั่นสามารถแบ่งได้เป็นสองช่วงนี้ ช่วงแรกศักยภาพของเจตริพิเคชั่นย้อนอดีตในผลงานสถาปัตยกรรม ประกอบด้วยรูปแบบงานสถาปัตยกรรม 4 ประเภท ได้แก่ 1) สถาปัตยกรรมอนุรักษ์ 2) สถาปัตยกรรมโยหยาอดีต 3) สถาปัตยกรรมไร้อัตลักษณ์ และ 4) สถาปัตยกรรมผลัดถิ่น ช่วงที่สองศักยภาพของเจตริพิเคชั่นก้าวหน้าในผลงานสถาปัตยกรรม ประกอบด้วย 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) สถาปัตยกรรมเพื่อการฟื้นฟูเมือง 2) สถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองเสรีนิยมใหม่ 3) สถาปัตยกรรมเพื่ออนาคตใหม่ และ 4) สถาปัตยกรรมเพื่อความยั่งยืน ผลของการศึกษาชี้ให้เห็นว่าสถาปัตยกรรมในบริบทเจตริพิเคชั่นมิได้เป็นเพียงสิ่งปลูกสร้างทางกายภาพ หากแต่ทำหน้าที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจร่วมสมัยได้อย่างชัดเจน

คำสำคัญ : สถาปัตยกรรมเจตริพิเคชั่น ศักยภาพของเจตริพิเคชั่นย้อนเวลา ศักยภาพของเจตริพิเคชั่นก้าวหน้า

*อีเมล : Rattanawong_p2@su.ac.th (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

A Formulating Gentrification of Architecture Concepts: Retroactive and Progressive Approaches

Phuttachart Rattanawong^{1*} and Tonkao Panin¹

¹Architecture Department, Silpakorn University

Received: July 29, 2025

Revised: November 27, 2025

Accepted: December 2, 2025

Abstract

The phenomenon of gentrification has affected the economy, society, culture, and physical environment, causing population displacement and higher living costs. It has also directly influenced architecture in these areas, both by enhancing and reducing the city's potential. Some buildings have lost their original identity, while others have become key elements in urban revitalization and in driving new urban economies. This research aims to classify the concepts and forms of architecture that emerge under gentrification, to understand the boundaries and trends of contemporary architectural design in changing urban contexts through identity, culture, and economy. The study focuses on urban districts where gentrification is clearly evident in Bangkok and its metropolitan areas, including Phra Nakhon, Khaosan Road, Banglamphu, and Tha Chang, as well as newly developed areas that combine urban memory with modern progress. The sample comprises nine buildings with diverse architectural characteristics, such as conservation architecture, nostalgic architecture, non-identity architecture, displacement leisure architecture, revitalization architecture, neo-liberal architecture, neo-futuristic architecture, and sustainable architecture. The research employs a qualitative approach through field surveys, photo documentation, and document analysis. It applies the theories of semiotics, nostalgia, and gentrification, together with an interpretation of architectural meaning, to understand the role of architecture in urban transformation. The analysis shows that architectural works in gentrified areas can be divided into two main tendencies. The first is the Retroactive gentrification potential, which includes four types of architectural expression: 1) Conservation Architecture, 2) Nostalgic Architecture, 3) Non-Identity Architecture, and 4) Displacement Leisure Architecture. The second is the Progressive gentrification potential, works, which includes four types of architectural expression: 1) Revitalization Architecture, 2) Neo-liberal Architecture, 3) Neo-futurist Architecture, and 4) Sustainable Architecture. The findings show that architecture in the context of gentrification is not just a physical structure, but serves as a medium that reflects the link between identity, culture, and the modern economy.

Keywords: Gentrification of Architecture, Retroactive gentrification potential, Progressive Gentrification Potential

*Email: Rattanawong_p2@su.ac.th (Corresponding Author)

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปรากฏการณ์เจนตรีฟิเคชันเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ทั่วโลก โดยมีทั้งผลบวกและผลลบ ปัจจัยสำคัญคือการเข้ามาครอบครองพื้นที่ของชนชั้นกลางเพื่อพัฒนาโครงการอสังหาริมทรัพย์ในเมืองชั้นใน ซึ่งนำไปสู่การย้ายถิ่นและการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพของพื้นที่ (Lees et al., 2008) ปัจจุบันแนวคิดนี้ถูกขยายให้ครอบคลุมมิติอื่นมากขึ้น โดยเฉพาะการลงทุนเพื่อสร้างความสวยงามของพื้นที่ รองรับการใช้ชีวิตชนชั้นกลางและส่งเสริมการท่องเที่ยว ภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ที่เน้นวาทกรรมความงามและความคิดสร้างสรรค์ (Zukin, 2009) ที่ผ่านมา งานวิจัยมักมุ่งเน้นผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม แต่ยังขาดการศึกษามิติทางสถาปัตยกรรม งานนี้จึงมุ่งวิเคราะห์และจำแนกรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เจนตรีฟิเคชันเพื่อค้นหาลักษณะเฉพาะ ทั้งในเชิงย้อนเวลา เช่น การดัดแปลงอาคารเก่าเพื่อกิจกรรมใหม่ และเชิงก้าวหน้า เช่น การออกแบบที่ตอบโจทย์การพัฒนาเมืองตามแนวคิดเสรีนิยมใหม่ โดยใช้กรอบแนวคิดสัญวิทยา ความโหยหาอดีต และเจนตรีฟิเคชัน เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมในบริบทไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยมีดังนี้ 1) เพื่อนำเสนอลักษณะรูปแบบและคุณลักษณะเฉพาะตนที่สามารถบ่งชี้ถึงอัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมเจนตรีฟิเคชันที่ปรากฏขึ้นในพื้นที่ 2) เพื่อศึกษาและอธิบายความแตกต่างในด้านศักยภาพของเจนตรีฟิเคชันย้อนเวลา และศักยภาพของเจนตรีฟิเคชันก้าวหน้าที่มีอิทธิพลต่องานสถาปัตยกรรม

ขั้นตอนการวิจัย

กระบวนการวิจัยเริ่มต้นจากการรวบรวมและศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเจนตรีฟิเคชัน ทฤษฎีความโหยหาอดีต แนวคิดสัญวิทยา รวมถึงแนวคิดด้านสถาปัตยกรรมและเมือง เพื่อสร้างกรอบแนวคิดสำหรับการวิเคราะห์ โดยผู้วิจัยได้นำแนวคิดของ Svetlana Boym และ Roland Barthes มาบูรณาการเป็นกรอบวิเคราะห์เชิงทฤษฎีสำหรับการศึกษางานสถาปัตยกรรมในบริบทของการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ จากนั้นมีการเลือกกรณีศึกษาอาคารจำนวน 9 อาคาร แบบการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ได้แก่ 1) เฮือนยายบัวภา อ.เชียงคาน จ.เลย 2) Canale Hostel ริมคลองบางลำพู กทม. 3) Pompano Café ถ.มิตรจิตต์ กทม. 4) 3HOWw Hostel ถ.ข้าวสาร กทม. 5) My Ozone Khao Yai จ.นครราชสีมา 6) กลุ่มอาคารบริเวณย่านท่าช้าง กทม. 7) The One Bangkok ถ.วิทยุ กทม. 8) อาคารศูนย์ราชการ Zone C ถ. แจ้งวัฒนะ กทม. 9) Sindhorn Kempinski Hotel Bangkok ถ.สาทร กทม. อาคารที่เลือกถือเป็นตัวแทนของพื้นที่ที่เกิดปรากฏการณ์เจนตรีฟิเคชัน และมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เชื่อมโยงกับอดีต ทั้งจากการปรับปรุงหรือออกแบบใหม่ เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการศึกษากระบวนการเจนตรีฟิเคชัน การเก็บข้อมูลทำผ่านการสังเกตภาพถ่าย และการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง ก่อนนำมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพด้วยการตีความเชิงสัญลักษณ์ เพื่ออธิบายความหมายที่แฝงอยู่ในองค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่สะท้อนภาวะโหยหาอดีต โดยเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ อัตลักษณ์ชุมชน และทุนวัฒนธรรม สุดท้ายจึงสังเคราะห์แนวทางออกแบบสถาปัตยกรรมในพื้นที่เจนตรีฟิเคชัน เพื่อสร้างสมดุลระหว่างความเปลี่ยนแปลงกับการคงคุณค่าทางวัฒนธรรม

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและคำจำกัดความของเจนตรีฟิเคชัน

คำว่า เจนตรีฟิเคชัน ถูกใช้ครั้งแรกโดย Ruth Glass เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่ชนชั้นกลางเข้ามาอยู่อาศัยและปรับปรุงอาคารในย่านชนชั้นแรงงานของลอนดอน ส่งผลให้ค่าครองชีพสูงขึ้นและชนชั้นแรงงานดั้งเดิมถูกแทนที่ จนทำให้อัตลักษณ์ของย่านเปลี่ยนไป (Glass, 1964) ในบริบทไทย จาตุรงค์ โพคะรัตน์ศิริ (2546) เห็นว่าเจนตรีฟิเคชันมักเกิดคู่กับนโยบายฟื้นฟูเมือง ผ่านการเข้าถือครองอาคารเก่าและแรงผลักดันของ

ทุน จึงควรเน้นมิติชุมชนเป็นแกนกลาง ขณะที่ ชาตรี ประกิตนันทการ (2561) เสนอว่าควรใช้คำทับศัพท์ และอธิบายว่าปรากฏการณ์นี้เกิดจากการขยายตัวของชุมชนเมือง ทำให้ย่านเก่าเสื่อมโทรม ก่อนกลับมามีมูลค่าสูงอีกครั้งและเข้าสู่วัฏจักรการพัฒนาใหม่ พุทธชาติ รัตนวงศ์ ลิขิต กิตติศักดิ์นันท์ และต้นข้าว ปาณินท์ (2566) ชี้ว่าเจน트리ฟิเคชันเป็นวัฏจักรที่เกิดจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม ทำให้พื้นที่ดึงดูดนักลงทุนและชนชั้นกลาง ส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยเดิมที่เปราะบางทางเศรษฐกิจถูกแทนที่ และพื้นที่เปลี่ยนแปลงทั้งด้านกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม

รูปแบบปรากฏการณ์เจน트리ฟิเคชัน

Lees et al. (2008); Lees & Phillips, (2018) ระบุไว้ว่า ปรากฏการณ์เจน트리ฟิเคชันนี้มีความเปลี่ยนแปลงไปในหลายรูปแบบ ได้มีการขยายความหมายและได้กำหนดรูปแบบปรากฏการณ์เจน트리ฟิเคชันไว้โดยใช้การพิจารณาลักษณะรูปแบบกิจกรรมโดยแต่ละรูปแบบมีการอ้างอิงจากนักวิจัยท่านอื่นเอาไว้ดังภาพที่ 1

1. ปรากฏการณ์คลาสสิกเจน트리ฟิเคชัน (Classic gentrification) ถูกใช้ครั้งแรกโดย Ruth Glass เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่ชนชั้นกลางเข้ามาอยู่อาศัยและปรับปรุงอาคารในย่านชนชั้นแรงงานของลอนดอน ส่งผลให้ค่าครองชีพสูงขึ้นและชนชั้นแรงงานดั้งเดิมถูกแทนที่ จนทำให้อัตลักษณ์ของย่านเปลี่ยนไป (Glass, 1964)	2. เจนตรีฟิเคชันในพื้นที่ชนบท (Rural gentrification) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากชนชั้นกลางในเมืองเข้ามาพัฒนาที่อยู่อาศัยในชนบท ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิต เช่น การสร้างที่พัก ร้านอาหาร และกิจการบริการอื่น ๆ ทำให้ที่ดินมีมูลค่าสูงขึ้น ผู้อยู่อาศัยเดิมบางส่วนจึงเลือกย้ายออก (Hines, 2010; Lees et al., 2008)	3. เจนตรีฟิเคชันจากการพัฒนาขึ้นใหม่ (New-build gentrification) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากการลงทุนสร้างอาคารใหม่ในเมืองเพื่อสร้างโครงการใหม่ ทำให้ชนชั้นกลางและสูงเข้ามาอยู่เพิ่มขึ้น ส่งผลกระทบทั้งในเชิงบวกและเชิงลบต่อเมืองทั้งสี่ด้านคือ เศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม (Smith, 1996)
4. ปรากฏการณ์ซูเปอร์เจนตรีฟิเคชัน (Super gentrification) ปรากฏการณ์เจนตรีฟิเคชันที่เกิดขึ้นซ้ำในพื้นที่เดิม ถึงแม้พื้นที่นั้นมีการพัฒนาจนกลายเป็นพื้นที่ของชุมชนชั้นกลางที่มีรายได้สูงไปแล้ว แต่ย่านชุมชนนั้นก็ได้กลายเป็นจุดสนใจจากแหล่งเงินทุน จึงทำให้มีการพัฒนาให้มากขึ้นไปอีก จนไปสู่ชุมชนคนรวย หรือเป็นพื้นที่พิเศษสำหรับมหาเศรษฐีและมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในเมืองใหญ่ทั่วโลก (Lees, 2003)	5. เจนตรีฟิเคชันจากการพัฒนาขึ้นใหม่ (New-Build gentrification) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากการฟื้นฟูและพัฒนาเมืองด้านอสังหาริมทรัพย์ภายใต้วาทกรรมเพื่อความสวยงาม (Davidson, 2018)	6. เจนตรีฟิเคชันการท่องเที่ยว (Tourism gentrification) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากการพัฒนาพื้นที่จากผู้เข้ามาอยู่ใหม่ในย่านชุมชน เพื่อรองรับการท่องเที่ยวในย่านนั้น ส่งผลให้รูปแบบทางสังคมและการใช้ชีวิตในพื้นที่เปลี่ยนไป เกิดกิจกรรมรูปแบบใหม่ๆ ขึ้นในพื้นที่ตอบสนองนักท่องเที่ยว (Cocola-Gant, 2018)
7. รีเทลเจนตรีฟิเคชัน (Retail gentrification) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากการพัฒนาพื้นที่ให้เปลี่ยนเป็นย่านการค้า อันเป็นแรงดึงดูดให้ชนชั้นกลางเข้ามาในพื้นที่ ผู้อยู่เดิมมีการย้ายออกทั้งในรูปแบบที่ถูกแรงกดดันและโดยความสมัครใจ เนื่องจากมูลค่าที่ดินเพิ่มสูงขึ้นจึงทำการขายที่อยู่อาศัย และออกไปใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่อื่น (Hubbard, 2018)	8. กรีนเจนตรีฟิเคชัน (Green gentrification) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากการพัฒนาพื้นที่ในเขตเมืองตามนโยบายของรัฐเป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับเมืองเพื่อตอบสนองแนวคิดลดโลกร้อนและสนองรูปแบบการใช้ชีวิตของชนชั้นกลาง โดยที่ผู้อยู่อาศัยเดิมอาจไม่ได้มีส่วนใช้ประโยชน์ในพื้นที่เหล่านั้น (Pearsall, 2018)	9. เจนตรีฟิเคชันศิลปะวัฒนธรรม (Artist & Cultural gentrification) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากการพัฒนาพื้นที่โดยอาศัยศิลปะมรดกทางวัฒนธรรม และกิจกรรมสร้างสรรค์เป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดกิจกรรมในพื้นที่ ซึ่งบางกรณีผู้อยู่อาศัยเดิมและผู้อยู่อาศัยใหม่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน แต่ในบางพื้นที่กลับเกิดความขัดแย้งระหว่างสองกลุ่มจากความแตกต่างในด้านวิถีชีวิตและผลประโยชน์ (Pratt, 2018)

ภาพที่ 1 รูปแบบปรากฏการณ์เจนตรีฟิเคชัน

นิยามความหมายของสัญวิทยา

สัญวิทยา (Semiotics หรือ Semiology) เป็นศาสตร์ว่าด้วยความหมาย Deledalle (2001) ระบุว่าคำว่า Semiotics ใช้แพร่หลายในสหรัฐอเมริกาตามแนวคิดของ Charles S. Peirce เพื่ออธิบายทฤษฎีและแนวคิดด้านความหมายในงานสถาปัตยกรรม ซึ่งได้รับการยอมรับในวงการออกแบบ Peirce ได้แบ่งสัญญาตามความสัมพันธ์กับสิ่งที่แทนเป็น 3 ประเภท คือ 1) Icon สัญญาที่คล้ายต้นแบบ ช่วยเชื่อมโยงกับความทรงจำ เช่น รูปทรงคันเคยในงานออกแบบ 2) Index สัญญาที่สัมพันธ์โดยตรงกับสิ่งที่แทน เช่น ลวดลายวัฒนธรรมที่จดจำได้จากเทคนิค pixel หรือ copy pattern และ 3) Symbol สัญญาที่ต้องอาศัยการเรียนรู้ เช่น ภาษาหรือเครื่องหมายที่ความหมายเกิดจากข้อตกลงทางสังคม (Legg & Misak, 2016) แนวคิดของ Peirce สามารถนำมาอธิบายการใช้สัญญาในการสื่อความหมายงานสถาปัตยกรรมในพื้นที่ที่เกิดปรากฏการณ์เจนตรีฟิเคชัน ซึ่งมักพบเห็นการนำเอา Icon, Index และ Symbol มาใช้ ตัวอย่างโรงแรมแถบเสาชิงช้าเลือกใช้วิธีสื่อสารผ่านเรื่องราวและองค์ประกอบ แทนการใช้องค์ประกอบไทยโดยตรง ซึ่งสะท้อนการสื่อสารในระดับ Symbol

OBJECT	ICONS	INDEX	SYMBOL	INTERPRETATION
				ซุมา จิงซ่า ยันต์

ภาพที่ 2 แสดง Object, Icon, Index และ Symbol ของเสาชิงช้าตามแนวคิดสัญวิทยา

Roland Gérard Barthes เป็นนักคิดสำคัญที่นำสัญวิทยาเข้าสู่วงการวัฒนธรรมศึกษา โดยเสนอว่าสัญญะมีความหมาย 2 ระดับ (Barthes, 1977) ได้แก่ 1) Denotation ความหมายตรงตามข้อตกลงทางภาษา ที่ผู้คนเข้าใจร่วมกันในเชิงพรรณนา และ 2) Connotation ความหมายแฝงที่เกิดจากการตีความบนพื้นฐานประสบการณ์ ความรู้สึก และบริบททางวัฒนธรรม แนวคิดนี้เป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์สถาปัตยกรรมในบริบทเจเนตรีฟิเคชั่น เพราะอาคารไม่เพียงตอบโจทย์การใช้สอย แต่ยังสื่อความหมายทั้งตรงและแฝง สะท้อนอุดมการณ์และค่านิยมของสังคม เมื่อประยุกต์ใช้กับการอ่านสถาปัตยกรรม แนวคิดนี้ช่วยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างฟังก์ชันใช้งานกับบทบาทของอาคารในฐานะสื่อวัฒนธรรม

สัญวิทยาในงานสถาปัตยกรรม

จากการศึกษาแนวคิดสัญวิทยา พบว่าโครงสร้างของเครื่องหมายประกอบด้วยองค์ประกอบหลักสองประการ ได้แก่ ส่วนที่แสดงออกให้รับรู้ได้ และส่วนที่เป็นเนื้อหาหรือความหมาย ซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อการทำความเข้าใจระบบสัญญะในเชิงวิชาการ เครื่องหมายทุกประเภทล้วนต้องอาศัยความสัมพันธ์ของสององค์ประกอบดังกล่าวในการสื่อความหมายอย่างสมบูรณ์ ดังนั้นการทำความเข้าใจความหมายที่แฝงอยู่ในงานสถาปัตยกรรมจึงสามารถอาศัยโครงสร้างของเครื่องหมายตามกรอบแนวคิดสัญวิทยาเป็นจุดเริ่มต้นของการวิเคราะห์ได้อย่างเหมาะสม (Marotta et al., 2017)

ความหมายและการสื่อความหมายของสถาปัตยกรรม

เมื่อมองสถาปัตยกรรมเป็นสัญญะ จะเห็นองค์ประกอบเชิงความหมายอย่าง Signifier และ Signified ที่ถ่ายทอดผ่านรูปแบบกายภาพ แม้มีข้อถกเถียงเรื่องการถ่ายทอดเจตจำนงของผู้ออกแบบ แต่ก็มีความพยายามใช้สถาปัตยกรรมสื่อสารโดยอาศัยรหัสให้ผู้รับสารเข้าใจ การวิเคราะห์จึงควรพิจารณาทั้งการใช้งานและความหมาย โดยเฉพาะในพื้นที่เจเนตรีฟิเคชั่น ที่การออกแบบอาคารให้สะท้อนวิถีดั้งเดิมเพื่อสร้างภาพเมืองเก่า ซึ่งการสื่อความหมายสามารถแบ่งได้เป็นสองนัย (Celadyn & Celadyn, 2024) ได้แก่

1) การสื่อความหมายเชิงตรงในงานสถาปัตยกรรม (Architectural Denotation)

การมองว่าสถาปัตยกรรมเป็นระบบเครื่องหมายช่วยให้เข้าใจความหมายที่มักับรูปลักษณ์อาคาร โดยเฉพาะความหมายเชิงตรง ซึ่งสัมพันธ์กับหน้าที่การใช้งาน เช่น ห้างสรรพสินค้าสื่อถึงพื้นที่ขายสินค้า ความหมายนี้จึงชัดเจนและไม่ต้องตีความซับซ้อน

2) การสื่อความหมายโดยนัยของสถาปัตยกรรม (Architectural Connotation)

สถาปัตยกรรมยังสะท้อนความหมายเกินหน้าที่การใช้งาน ซึ่งเรียกว่าความหมายโดยนัย โดยเกิดจากประสบการณ์ส่วนบุคคลและบริบททางสังคม ตัวอย่างเช่น ห้างสรรพสินค้าแม้ถูกสร้างเพื่อขายของ แต่ผู้ใช้อาจมองว่าเป็นที่พักผ่อน พบปะ หรือแสดงสถานะทางสังคมตามประสบการณ์ของตน

แนวความคิดการโหยหาอดีต

แนวคิดนี้เป็นกรอบสำคัญในการทำความเข้าใจและจำแนกประเภทของการถวิลหาอดีตที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เกิดเจเนตรีฟิเคชั่น ซึ่งมักแสดงออกผ่านการฟื้นฟูอาคารเก่าหรือการออกแบบใหม่ให้มีกลิ่นอายอดีต บางโครงการเลือกจำลองหรือเก็บรักษาความทรงจำเพื่อสร้างความมั่นคงทางจิตใจท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง (กันตพัฒน์ โพธิ์ภาพันธ และธนากร โมกษะสมิต, 2565) สอดคล้องกับ

สเวตลانا บอยม์ (Svetlana Boym) ชี้ว่าความโหยหาอดีตไม่ได้เป็นการต่อต้านความทันสมัย แต่เกิดขึ้นในปัจจุบันและสะท้อนความซับซ้อนของโลกสมัยใหม่ ที่ความเป็นท้องถิ่นและสากลอยู่ร่วมกันได้ โดยภาพจำในอดีตทำหน้าที่สร้างความหมายและอัตลักษณ์ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว (Boym, 2008)

1) ความโหยหาอดีตแบบอนุรักษ์นิยม (Restorative Nostalgia) ความโหยหาอดีตแบบนี้เป็นประเภทที่มีความจริงแท้เพียงอย่างเดียว และไม่มีอะไรสามารถมาเปลี่ยนหลักการ หรือลักษณะแบบดั้งเดิมของประเภทนี้ได้ มองอดีตเป็นความจริงแท้ และจะทำให้เหมือนในแบบเดิมเสมอ (ธนากร โมกษะสมิต และต้นข้าว ปาณินท์, 2561)

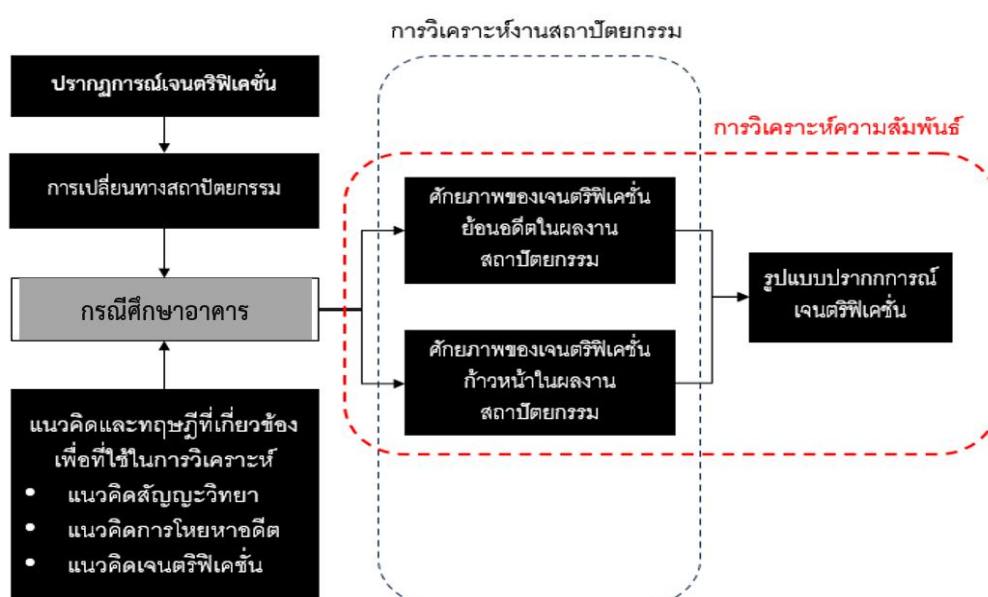
2) ความโหยหาอดีตแบบภาพสะท้อน (Reflective Nostalgia) ความโหยหาอดีตแบบภาพสะท้อนเป็นประเภทที่ไม่ได้มองอดีตว่าเป็นความจริงแท้ ซึ่งในบางครั้งอาจจะหยิบความจริงแท้ในอดีตมาผสมเข้ากับสิ่งใหม่ในปัจจุบัน พร้อมเป็นประเภทที่สามารถอยู่ร่วมกันได้กับยุคสมัยใหม่ได้อย่างไม่มีข้อขัดแย้ง (ธนากร โมกษะสมิต และต้นข้าว ปาณินท์, 2561)

แนวคิดเจเนตรีฟิเคชันกับงานสถาปัตยกรรม

งานสถาปัตยกรรมในบริบทเจเนตรีฟิเคชันสามารถวิเคราะห์ผ่านแนวคิดสัญวิทยาและความโหยหาอดีต เพื่อทำความเข้าใจรูปแบบการออกแบบ การใช้สอย และการสื่อสารความหมายของอาคาร ทั้งสองแนวคิดเป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงจากกระบวนการเจเนตรีฟิเคชัน โดยบทความนี้จำแนกศักยภาพของสถาปัตยกรรมออกเป็นสองชั่ว ได้แก่ ชั่วความโหยหาอดีตที่เชื่อมโยงกับความทรงจำ และชั่วความก้าวหน้าที่สะท้อนการพัฒนาและปรับเปลี่ยนพื้นที่ให้สอดคล้องแนวคิดใหม่ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อนำเสนอกรอบวิเคราะห์เพื่อเข้าใจแนวโน้มและผลกระทบของสถาปัตยกรรมในแต่ละชั่ว

กรอบแนวคิดงานวิจัย

กรอบแนวคิดงานวิจัยนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมกับปรากฏการณ์เจเนตรีฟิเคชัน โดยเริ่มจากการศึกษามิติทางสถาปัตยกรรมและการเปลี่ยนแปลงของอาคารผ่านกรณีศึกษา พิจารณาทั้งรูปแบบการใช้สอย ลักษณะสถาปัตยกรรม และความหมายในบริบทเมือง การวิเคราะห์องค์แนวคิด 3 ประการ คือ แนวคิดสัญวิทยา ทฤษฎี Nostalgia และแนวคิดเจเนตรีฟิเคชัน โดยแบ่งเป็น 2 มิติ ได้แก่ การมอดิฟายอดีตผ่านความทรงจำ และการมอดิฟายอนาคตผ่านการสื่อสารการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์รูปแบบเจเนตรีฟิเคชันเชิงสถาปัตยกรรมที่เชื่อมโยงบริบทสังคมกับการสร้างความหมาย

ภาพที่ 3 กรอบแนวคิดงานวิจัย

ผลการวิจัย

ศักยภาพของเจน트리ฟิเคชั่นย้อนอดีตในผลงานสถาปัตยกรรม

1. สถาปัตยกรรมอนุรักษ์ (Conservative Architecture)

การใช้งานอาคารเก่าในพื้นที่ที่เกิดปรากฏการณ์เจน트리ฟิเคชั่นมักเป็นการใช้งานแบบร่วมสมัย อาคารหลายแห่งก็ได้พยายามนำเสนอลักษณะของการใช้งานอาคารในรูปแบบของความเป็นอาคารเก่า ที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหรือสภาพอากาศท้องถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งที่ส่งเสริมจุดขายในแง่ของประสบการณ์ และบรรยากาศของความเป็นอาคารเก่า ในย่านที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เราสามารถที่จะจำแนกประเภทของการใช้งานผ่านแนวคิดความโยหยหาอดีตได้ คือ ความโยหยหาอดีตแบบอนุรักษ์นิยมผ่านการใช้งาน และความโยหยหาอดีตแบบภาพสะท้อนผ่านการใช้งาน (ธนากร โมกษะสมิต และต้นข้าว ปาณินท์, 2561)

1) การซ่อมแซมเปลือกอาคารเก่าให้คงสภาพเดิม และปรับการใช้งานให้เข้ากับสภาพพื้นที่

การซ่อมแซมเปลือกอาคารให้คงสภาพเดิมและวิถีชีวิตดั้งเดิมเอาไว้ให้ได้มากที่สุด พร้อมทั้งปรับลักษณะการใช้งานของตัวอาคารให้เข้ากับลักษณะเปลือกอาคารเดิม เป็นการนำเสนอรูปแบบการใช้งานพื้นที่แบบวิถีชีวิตในอดีต อย่างเช่น เอื้อนยายบับภา อ.เชียงคาน จ.เลย ซึ่งเป็นอีกพื้นที่ที่ปรากฏการณ์เจน트리ฟิเคชั่นอาคารเป็นลักษณะอาคารไม้ที่มีการคงสภาพเดิมเอาไว้มากที่สุดถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้สอยจากบ้านพักอาศัยมาเป็นโรงแรมขนาดเล็กแล้ว สามารถวิเคราะห์งานสถาปัตยกรรมได้ดังตารางที่ 1

ภาพที่ 4 เอื้อนยายบับภา อ.เชียงคาน จ.เลย

2) การซ่อมแซมเปลือกอาคารเก่าให้คงสภาพเดิม และซ้อนเปลือกอาคารใหม่ด้านหลัง

แนวทางที่ใช้กันมากในการปรับปรุงอาคารเก่า คือการคงเปลือกอาคารเดิมไว้และแทรกองค์ประกอบใหม่ภายในหรือด้านหลัง เพื่อรักษาคุณค่าทางสัญลักษณ์ พร้อมรองรับการใช้งานใหม่ เช่น การเปิดมุมมองและเพิ่มแสงธรรมชาติ วิธีนี้เหมาะกับเมืองร่วมสมัยเพราะโครงสร้างไม่ซับซ้อนและปรับฟังก์ชันได้หลากหลาย ตัวอย่างสำคัญคือ Canale Hostel ซึ่งบูรณะโดยคงผนังเดิม เสริมส่วนที่ชำรุด และเลือกวัสดุใหม่ที่ใกล้เคียงของเดิม แม้ไม่ใช่การอนุรักษ์เต็มรูปแบบ แต่อาคารยังสะท้อนภาพอดีตของพื้นที่ได้ (ธนากร โมกษะสมิต และต้นข้าว ปาณินท์, 2561) แนวทางนี้จะสะท้อนลักษณะสถาปัตยกรรมในบริบทเจน트리ฟิเคชั่น ที่ผสมผสานฟังก์ชันใหม่เข้ากับร่องรอยดั้งเดิมเพื่อสร้างสมดุลระหว่างความต้องการทางเศรษฐกิจกับความทรงจำของพื้นที่ และสอดคล้องกับแนวโน้มการพัฒนาเมืองร่วมสมัย อธิบายได้ตามกรอบแนวคิดในตารางที่ 1

ภาพที่ 5 รูปด้านอาคาร Canale Hostel และบรรยากาศภายในโถงทางเดินชั้น 2 Canale Hostel (ธนากร โมกษะสมิต และต้นข้าว ปาณินท์, 2561)

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์สถาปัตยกรรมเจเนตรีฟิเคชันของเฮือนยายบัวบา และ Canale Hostel

เฮือนยายบัวบา	Canale Hostel
ศักยภาพของเจเนตรีฟิเคชันในงานสถาปัตยกรรม: แบบย้อนอดีต	ศักยภาพของเจเนตรีฟิเคชันในงานสถาปัตยกรรม แบบย้อนอดีต
รูปแบบของเจเนตรีฟิเคชันที่เกิดขึ้นในพื้นที่ Tourism / Art and Cultural Gentrification	รูปแบบของเจเนตรีฟิเคชันที่เกิดขึ้นในพื้นที่ Tourism / Art and Cultural Gentrification
แนวคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม	แนวคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม
เป็นรูปแบบงานสถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้ออกแบบและเจ้าของอาคารพยายามเก็บรักษาเปลือกอาคารเดิมไว้ให้มากที่สุด มีการซ่อมแซมเพิ่มเติมขึ้นเพียงเล็กน้อยและไม่กระทบต่อเปลือกอาคารเดิม ทางสัญจรออกแบบในลักษณะเคลื่อนที่ไปตามแนวเส้นตรงจากด้านหน้าไปด้านหลัง ชั้นล่างเปิดโล่งสามารถเดินถึงกันจากด้านหน้าไปยังด้านหลังอาคาร พื้นที่ว่างของอาคารจัดเตรียมไว้ให้สำหรับเป็นพื้นที่พักผ่อนส่วนกลางนั่งทำงาน อ่านหนังสือ ทานกาแฟ	จัดเป็นรูปแบบงานสถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้ออกแบบและเจ้าของอาคารพยายามเก็บรักษาเปลือกอาคารเดิมไว้ให้มากที่สุด อาคารบางส่วนถูกสร้างขึ้นมาใหม่ด้วยโครงสร้าง คสล. แทนที่โครงสร้างไม้ที่เก่าและผุพังไปตามกาลเวลา มีความพยายามอย่างมากที่จะเก็บร่องรอยของความดั้งเดิมของอาคารเอาไว้ ในส่วนที่ซ่อมแซมขึ้นมาใหม่ก็ถูกปิดผิวด้วยวัสดุใกล้เคียงเดิมให้ได้มากที่สุด ทางสัญจรออกแบบในลักษณะเคลื่อนที่ไปตามแนวเส้นตรงจากด้านหน้าไปด้านหลัง ชั้นล่างเปิดโล่งสามารถเดินถึงกันจากด้านหน้าไปยังด้านหลังอาคาร พื้นที่ว่างของอาคารจัดเตรียมไว้ให้สำหรับเป็นพื้นที่พักผ่อนส่วนกลาง
การทำหน้าที่ของงานสถาปัตยกรรม	การทำหน้าที่ของงานสถาปัตยกรรม
1) หน้าที่ด้านการใช้งาน ตัวอาคารทำหน้าที่ด้านการใช้งาน เป็นรอง มีการเลือกใช้วัสดุก่อสร้างและตกแต่งที่เน้นความเป็นของเก่า เน้นการใช้ประโยชน์จากแสงธรรมชาติ และการระบายอากาศโดยธรรมชาติ 2) หน้าที่ด้านการสื่อความหมาย ตัวอาคารให้ค่าน้ำหนักด้านการสื่อความหมายเป็นหลักมากกว่าด้านการใช้งาน แสดงถึงวิถีการอยู่อาศัย และการใช้ชีวิตดั้งเดิมของชุมชนเชียงคาน	1) หน้าที่ด้านการใช้งาน ตัวอาคารทำหน้าที่ด้านการใช้งาน เป็นหลัก มีการเลือกใช้วัสดุก่อสร้างและตกแต่งที่เน้นความร่วมมือ เพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเป็นหลัก เน้นการใช้ประโยชน์จากแสงธรรมชาติ 2) หน้าที่ด้านการสื่อความหมาย ตัวอาคารให้ค่าน้ำหนักด้านการสื่อความหมายเป็นรองกว่าด้านการใช้งาน แสดงถึงวิถีการอยู่อาศัย และการใช้ชีวิตดั้งเดิมของชุมชนบางลำพู และการระบายอากาศโดยธรรมชาติ
สัญลักษณ์	สัญลักษณ์
1) ระดับความหมายตรง มีการแสดงสัญลักษณ์ระดับความหมายตรงในงานสถาปัตยกรรมผ่านตัวอาคาร ไม่ว่าจะเป็นการตกแต่งภายใน การเลือกใช้เครื่องเรือนแบบยุคเก่า และการรักษาเปลือกอาคารรูปแบบเดิมเอาไว้เพื่อสื่อถึงความเป็นอาคารบ้านพักอาศัยเก่าแก่ 2) ระดับความหมายแฝง ตัวอาคารที่ปักใช้ชื่อเฮือนยายบัวบา เป็นการใช้สัญลักษณ์แบบ Symbolic อ่านสัญลักษณ์ในความหมายแฝงได้ว่า นี่คือบ้านของคุณแม่บัวบา เป็นที่พักที่ผู้มาพักอาศัยได้มีความรู้สึกเหมือนพักอยู่ในบ้านของญาติผู้ใหญ่ ให้ความรู้สึกรอบอุ่น	1) ระดับความหมายตรง มีการแสดงสัญลักษณ์ระดับความหมายตรงในงานสถาปัตยกรรมผ่านตัวอาคาร ไม่ว่าจะเป็นการตกแต่งภายใน และการรักษาเปลือกอาคารรูปแบบเดิมเอาไว้เพื่อสื่อถึงความเป็นอาคารบ้านพักอาศัยเก่าแก่ 2) ระดับความหมายแฝง ตัวอาคารที่ปักใช้ชื่อ Canale Hostel เป็นการใช้สัญลักษณ์แบบ Symbolic อ่านสัญลักษณ์ในความหมายแฝงได้ว่าเป็นที่พักที่อยู่ติดคลองบางลำพู วิวด้านหน้าที่พิกมมองเห็นลำคลองชัดเจน
ความโหยหาอดีต: งานสถาปัตยกรรมของอาคารหลังนี้ใช้แนวคิดความโหยหาอดีตแบบอนุรักษ์นิยม ให้ความรู้สึกหวนรำลึกถึงบ้านเรือนที่สร้างจากไม้ ในสมัยก่อน	ความโหยหาอดีต: งานสถาปัตยกรรมของอาคารหลังนี้ใช้แนวคิดความโหยหาอดีตแบบอนุรักษ์นิยม ให้ความรู้สึกหวนรำลึกถึงบ้านเรือนที่สร้างจากไม้ ในสมัยก่อนของชุมชนตามแนวคลองบางลำพู

2. สถาปัตยกรรมโหยหาอดีต (Nostalgia Architecture)

วัฒนธรรม Retro Style สะท้อนผ่านไลฟ์สไตล์ วัตถุ สถาปัตยกรรม และสื่อบันเทิง โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงโหยหาอดีต ในไทยมีตัวอย่างชัดเจนคือ ตลาดย้อนยุคที่ใช้อัตลักษณ์ไทยสร้างความทรงจำร่วม แนวโน้มนี้ส่งผลให้เกิด Tourism Gentrification ทำให้งานสถาปัตยกรรมทั้งบูรณะอาคารเก่าและสร้างใหม่ในรูปแบบย้อนยุคเพิ่มขึ้น Pompano Café บนถนนโมตรียิตต์ ซึ่งเป็นอาคารตึกแถว 3 คูหา สูง 4 ชั้นอายุประมาณ 70 ปี ที่ผ่านการซ่อมแซมใหม่ โดยเจ้าของมีความตั้งใจจะคงกลิ่นอายของอดีต การตกแต่งจึงเลือกใช้สไตล์โคโลเนียลผสมอาร์ตนูโว ทั้งเปลือกอาคารและองค์ประกอบเดิม เช่น ช่องลม หน้าต่าง และประตู ยังคงไว้โดยไม่ปิดทับด้วยวัสดุใหม่ อาคารนี้จึงสามารถนำมาวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดสถาปัตยกรรมเจน트리ฟิเคชันได้อย่างชัดเจน ดังภาพที่ 6 ซึ่งสามารถวิเคราะห์ตามแนวคิดสถาปัตยกรรมเจน트리ฟิเคชันได้ดังตารางที่ 2

ภาพที่ 6 Pompano Café หลังการปรับเปลี่ยนการใช้สอยตามแนวคิดสถาปัตยกรรมโหยหาอดีต

3. สถาปัตยกรรมไร้อัตลักษณ์ (Non-Identity Architecture)

ในพื้นที่ที่เกิดเจน트리ฟิเคชัน มักพบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยไร้อัตลักษณ์ท้องถิ่น เน้นการออกแบบที่ประหยัดและก่อสร้างเร็ว อาคารเหล่านี้มักเป็นร้านค้าแฟ ร้านอาหาร หรือโรงแรมขนาดเล็กที่ปรับอาคารเดิมให้สอดคล้องการท่องเที่ยว สถาปัตยกรรมลักษณะนี้สะท้อนการลดทอนคุณค่าทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ เพื่อแลกกับความคุ้มค่าการลงทุน โดยมักใช้แนวคิด Minimal Intervention–Maximum Return มุ่งผลตอบแทนระยะสั้นมากกว่าการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ผลที่ตามมาอาจทำให้ภูมิทัศน์เมืองสูญเสียเอกลักษณ์ และกลายเป็นเพียงพื้นที่เศรษฐกิจเพื่อการบริโภค แทนที่จะสะท้อนอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม การทำความเข้าใจสถาปัตยกรรมเช่นนี้จึงสำคัญต่อการศึกษาปรากฏการณ์เจน트리ฟิเคชัน เพราะเป็นตัวชี้วัดเชิงกายภาพของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจได้ชัดเจน ตัวอย่างคือ 3HOWw Hostel ย่านถนนข้าวสาร ซึ่งปรับอาคารเดิมโดยคำนึงถึงงบประมาณและเวลา ใช้วัสดุราคาประหยัด และเน้นการใช้งานมากกว่าการสะท้อนอัตลักษณ์ สามารถวิเคราะห์ตามแนวคิดสถาปัตยกรรมเจน트리ฟิเคชันได้ดังตารางที่ 2

ภาพที่ 7 3HOWw Hostel ถนนข้าวสาร กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์สถาปัตยกรรมเจเนตรีฟิเคชันของ Pompano Café และ 3HOWw Hostel

Pompano Café	3HOWw Hostel
ศักยภาพของเจเนตรีฟิเคชันในงานสถาปัตยกรรม แบบย้อนอดีต	ศักยภาพของเจเนตรีฟิเคชันในงานสถาปัตยกรรม แบบย้อนอดีต
รูปแบบของเจเนตรีฟิเคชันที่เกิดขึ้นในพื้นที่ Tourism / Art and Cultural Gentrification	รูปแบบของเจเนตรีฟิเคชันที่เกิดขึ้นในพื้นที่ Tourism Gentrification
แนวคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม	แนวคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม
จัดเป็นรูปแบบงานสถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองการ ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการปรับปรุงอาคารเพื่อ ปรับเปลี่ยนประโยชน์การใช้สอยผู้ออกแบบและเจ้าของ อาคารพยายามเก็บรักษาเปลือกอาคารเดิมไว้ให้มากที่สุด ใน ส่วนที่ซ่อมแซมขึ้นมาใหม่ก็ถูกปิดผิวด้วยวัสดุใกล้เคียงเดิมให้ ได้มากที่สุด ทางสัญจรออกแบบในลักษณะเข้าออกทางเดียว ชั้นล่างปิดล้อมด้วยผนังกระจก พื้นที่ว่างของอาคาร จัดเตรียมไว้ให้สำหรับเป็นพื้นที่สำหรับดื่มด่ำและกาแฟ	จัดเป็นรูปแบบงานสถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองการ ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการปรับปรุงอาคารตึกแถว ปรับเปลี่ยนประโยชน์การใช้สอยเป็นโรงแรมขนาดเล็ก ผู้ออกแบบและเจ้าของอาคารดำเนินการปรับปรุงอาคาร โดยควบคุมให้อยู่ในงบประมาณ เปลือกอาคาร และการ ตกแต่งใช้วัสดุเรียบง่ายและราคาไม่แพง ทางสัญจร ออกแบบในลักษณะเข้าออกทางเดียว ชั้นล่างปิดล้อมด้วย ผนังกระจก ชั้นบนเป็นผนังก่ออิฐมีหน้าต่างกระจกตลอด แนว พื้นที่ว่างของอาคารถูกจัดเตรียมไว้สำหรับเป็นพื้นที่นั่ง พักผ่อนและจัดเตรียมสัมภาระการเดินทาง
การทำหน้าที่ของงานสถาปัตยกรรม	การทำหน้าที่ของงานสถาปัตยกรรม
1) หน้าที่ด้านการใช้งาน ตัวอาคารทำหน้าที่ด้านการใช้งาน เป็นหลัก มีการเลือกใช้วัสดุก่อสร้างและตกแต่งที่เน้นความ ร่วมสมัย เพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยว คนทำงานในละแวก เป็นหลัก เน้นการใช้ประโยชน์จากแสงธรรมชาติ 2) หน้าที่ด้านการสื่อความหมาย ตัวอาคารให้ค่าน้ำหนัก ด้านการสื่อความหมายเป็นรองกว่าด้านการใช้งาน แสดงถึง วิถีการอยู่อาศัย และการใช้ชีวิตดั้งเดิมของชุมชนโมเดิร์นจิตร	1) หน้าที่ด้านการใช้งาน ตัวอาคารทำหน้าที่ด้านการใช้งาน เป็นหลัก มีการเลือกใช้วัสดุก่อสร้างและตกแต่งที่เน้นความ ร่วมสมัย เพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยว เน้นการใช้ประโยชน์ จากแสงธรรมชาติที่ด้านหน้าตัวอาคาร 2) หน้าที่ด้านการสื่อความหมาย ตัวอาคารให้ค่าน้ำหนัก ด้านการสื่อความหมายเป็นรองกว่าด้านการใช้งาน แสดงถึง ความเป็นที่พักราคาประหยัด
สัญลักษณ์	สัญลักษณ์
1) ระดับความหมายตรง: มีการแสดงสัญลักษณ์ระดับ ความหมายตรงในงานสถาปัตยกรรมผ่านตัวอาคาร ไม่ว่าจะเป็น เป็นการตกแต่งภายใน และการรักษาเปลือกอาคารรูป แบบเดิมเอาไว้เพื่อสื่อถึงความเป็นอาคารเก่าแก่ในสมัย รัชกาลที่ 6 2) ระดับความหมายแฝง: ตัวอาคารไม่ได้เน้นการสื่อสาร ผ่านสัญลักษณ์ ชื่อร้านที่ตั้งว่า Pompano ซึ่งแปลว่าปลาจาระ เม็ด ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับรูปแบบอาคาร หรือ ประวัติศาสตร์ ในย่านแต่อย่างใด ซึ่งหากมิได้สอบถามเจ้าของอาคารย่อมไม่ มีผู้ใดแปลความหมายในสัญลักษณ์ที่ต้องสื่อสารออกมาได้	1) ระดับความหมายตรง มีการแสดงสัญลักษณ์ระดับ ความหมายตรงในงานสถาปัตยกรรมผ่านตัวอาคาร ไม่ว่าจะเป็น เป็นเปลือกอาคาร การตกแต่งภายใน เพื่อแสดงถึงความ เป็นโรงแรมขนาดเล็กราคาประหยัดสำหรับนักท่องเที่ยว 2) ระดับความหมายแฝง มีการใช้สัญลักษณ์สามไทย ๓ พร้อมกับเลข 3 อารบิก โดยมีการเล่นคำในภาษาไทย สามหาว และ 3How ในภาษาอังกฤษ อ่านความหมาย สัญลักษณ์ได้ว่า สื่อถึงความเป็นวัยรุ่นแนว Backpacker ที่อาจ มีลักษณะนิสัยหัวหาญ ซึ่งผู้แปลความต้องมีการทำความเข้าใจ ในสัญลักษณ์ที่ต้องการสื่อออกมาในระดับหนึ่ง
ความโยนหาอดีต	ความโยนหาอดีต
งานสถาปัตยกรรมของอาคารหลังนี้ไม่ได้มีการใช้แนวคิด ความโยนหาอดีตมาปรับใช้ในการออกแบบตกแต่งอาคาร คงใช้เพียงแต่งงานตกแต่งอาคารร่วมสมัยเนื่องจากเป็น โรงแรมขนาดเล็กเน้นราคาประหยัดตอบรับนักท่องเที่ยวที่มี รายได้ไม่สูงนัก และกลุ่มนักท่องเที่ยววัยรุ่น	งานสถาปัตยกรรมของอาคารหลังนี้ไม่ได้มีการใช้แนวคิด ความโยนหาอดีตมาปรับใช้ในการออกแบบตกแต่งอาคาร คงใช้เพียงแต่งงานตกแต่งอาคารร่วมสมัยเนื่องจากเป็น โรงแรมขนาดเล็กเน้นราคาประหยัดตอบรับนักท่องเที่ยวที่มี รายได้ไม่สูงนัก และกลุ่มนักท่องเที่ยววัยรุ่น

4. สถาปัตยกรรมพลัดถิ่น (Displacement Leisure Architecture)

สถาปัตยกรรมพลัดถิ่นหมายถึงงานสถาปัตยกรรมที่ไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งพบได้มากในชนบทที่ถูกพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว (Dhanamun, 2021) โดยมักมีการปรับปรุงอาคารเก่าหรือสร้างใหม่ โดยนำสถาปัตยกรรมต่างชาติ เช่น อิตาลี เยอรมัน หรือฝรั่งเศส มาใช้ เช่น กรณีโรงแรมและร้านอาหารในเขตเขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา การขยายตัวของอาคารแนวนี้ร่วมกับการรื้อถอนอาคารพื้นถิ่นเดิม นำไปสู่การสูญเสียอัตลักษณ์ท้องถิ่นทางสถาปัตยกรรม ซึ่งสะท้อนลักษณะของ Rural Gentrification ตัวอย่างเช่น อาคาร My Ozone Khao Yai ที่ใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมเยอรมัน ถือเป็นหนึ่งในตัวอย่างของสถาปัตยกรรมพลัดถิ่นที่สามารถวิเคราะห์ได้ภายใต้กรอบแนวคิดสถาปัตยกรรมเจนตริฟิเคชันดังตารางที่ 3

ภาพที่ 8 My Ozone Khao Yai ลักษณะสถาปัตยกรรมแบบเยอรมัน
(Thesunlight, 2025)

ศักยภาพของเจนตริฟิเคชันก้าวหน้าในผลงานสถาปัตยกรรม

5. สถาปัตยกรรมเพื่อการฟื้นฟูเมือง (Revitalization Architecture)

การฟื้นฟูเมืองคือการพัฒนาพื้นที่เมืองที่เสื่อมโทรมให้ดีขึ้นในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยมุ่งเน้นพื้นที่เฉพาะ ไม่ใช่ทั้งเมือง จุดมุ่งหมายหลักคือเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของพื้นที่นั้น พร้อมกับรักษาสีของปลุกสร้างที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ตัวอย่างเช่น ท่าเตียนและท่าช้าง ที่มีการปรับปรุงอาคารเก่าให้เป็นร้านอาหาร โรงแรม หรือร้านค้าแฟชั่น ส่งผลให้เศรษฐกิจในพื้นที่ดีขึ้น แม้จะขาดความมีชีวิตชีวาในช่วงเย็น แต่ชุมชนยังคงเห็นว่าคุณค่าของย่านยังไม่สูญหาย (ชาตรี ประกิตนันทการ, 2561) ซึ่งสามารถวิเคราะห์งานสถาปัตยกรรมตามแนวคิดสถาปัตยกรรมเจนตริฟิเคชันได้ดังตารางที่ 3

ภาพที่ 9 อาคารและสภาพแวดล้อมของพื้นที่ย่านท่าช้างก่อนและหลังการปรับปรุงฟื้นฟูเมือง
(ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2568)

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์สถาปัตยกรรมเจเนตรีฟิเคชันของ My Ozone Khao Yai และบริเวณย่านท่าช้าง

My Ozone Khao Yai	ย่านท่าช้าง
ศักยภาพของเจเนตรีฟิเคชันในงานสถาปัตยกรรม แบบย้อนอดีต	ศักยภาพของเจเนตรีฟิเคชันในงานสถาปัตยกรรม แบบก้าวหน้า
รูปแบบของเจเนตรีฟิเคชันที่เกิดขึ้นในพื้นที่ Tourism Gentrification	รูปแบบของเจเนตรีฟิเคชันที่เกิดขึ้นในพื้นที่: Tourism Gentrification / New-Buld Gentrification
แนวคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม	แนวคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม
เป็นรูปแบบงานสถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นอาคารที่ถูกออกแบบและก่อสร้างขึ้นมาใหม่เพื่อตอบสนองการเติบโตด้านการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ท่องเที่ยวตัวอาคารเป็นอาคาร คสล. มีการหิบบัณฑิตลักษณะปราสาท ในเยอรมันมาปรับใช้ในรูปแบบร่วมสมัย ทางสัญจรออกแบบในลักษณะเดินได้ทั่วถึงกันโดยรอบ เปลือกอาคารถูกปิดล้อมด้วยผนังก่ออิฐ และผนังกระจก พื้นที่ว่างของอาคารถูกจัดเตรียมไว้สำหรับเป็นพื้นที่สนทนาและการเน้นกิจกรรมกลางแจ้ง	เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยมีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคใหม่เพื่อรองรับการเติบโตของการท่องเที่ยวในพื้นที่ อาคารเดิมได้รับการปรับปรุงและซ่อมแซมโดยคงสภาพเดิมไว้มากที่สุด ลักษณะอาคารส่วนใหญ่ปิดล้อมด้วยผนังก่ออิฐ มีช่องประตูหน้าต่างและระบบสาธารณูปโภคที่เพิ่มเติมอย่างรอบคอบเพื่อลดการรบกวนพื้นที่ว่างให้น้อยที่สุด รวมถึงการปรับปรุงทางเดินสาธารณะและระบบไฟส่องสว่างให้เหมาะกับการใช้งานร่วมสมัย
การทำหน้าที่ของงานสถาปัตยกรรม	การทำหน้าที่ของงานสถาปัตยกรรม
1) หน้าที่ด้านการใช้งาน ตัวอาคารทำหน้าที่ด้านการใช้งานในสัดส่วนพอ ๆ กับด้านการสื่อความหมาย มีการเลือกใช้วัสดุก่อสร้างและตกแต่งที่เน้นความร่วมมือ เพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยว เน้นการใช้ประโยชน์จากแสงธรรมชาติที่ด้านหน้าตัวอาคาร และเน้นพื้นที่ว่างเพื่อกิจกรรมสนทนา 2) หน้าที่ด้านการสื่อความหมาย ตัวอาคารให้ค่าน้ำหนักด้านการสื่อความหมายมีสัดส่วนใกล้เคียงกับด้านการใช้งาน แสดงให้เห็นถึงการอุปมาอุปนัยเสมือนได้พักอยู่ ณ ปราสาทกลางทุ่งหญ้าในประเทศเยอรมัน	1) หน้าที่ด้านการใช้งาน ตัวอาคารทำหน้าที่ด้านการใช้งานในสัดส่วนน้อยกว่ากับด้านการสื่อความหมาย พื้นที่สาธารณะมีสัดส่วนที่เน้นหน้าที่ด้านการใช้งานมากกว่าด้านการสื่อความหมาย 2) หน้าที่ด้านการสื่อความหมาย ตัวอาคารให้ค่าน้ำหนักด้านการสื่อความหมายมีสัดส่วนมากกว่าด้านการใช้งาน แสดงให้เห็นถึงความเป็นอาคารเก่าอนุรักษ์ในพื้นที่ย่านประวัติศาสตร์
สัญลักษณ์	สัญลักษณ์
1) ระดับความหมายตรง: มีการแสดงสัญลักษณ์ระดับความหมายตรงในงานสถาปัตยกรรมผ่านตัวอาคาร ไม่ว่าจะเป็นเปลือกอาคาร การตกแต่งภายใน เพื่อแสดงถึงความเป็นโรงแรมสำหรับการท่องเที่ยวพักผ่อนเน้นพื้นที่โล่งโดยรอบตัวอาคารเพื่อสัมผัสกับความเป็นธรรมชาติ 2) ระดับความหมายแฝง: มีการใช้สัญลักษณ์ในรูปแบบ Icon โดยการใช้กรวยยอดแหลมแปลสัญลักษณ์ได้ว่า คือยอดปลายของปราสาทในสมัยก่อนที่ตั้งอยู่ในประเทศเยอรมัน ซึ่งผู้ที่พบเห็นก็สามารถแปลสัญลักษณ์ที่ต้องการสื่อ ออกมาได้อย่างง่ายดาย	1) ระดับความหมายตรง มีการแสดงสัญลักษณ์ระดับความหมายตรงในงานสถาปัตยกรรมผ่านตัวอาคาร และพื้นที่สาธารณะ แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ด้านการใช้สอยเพื่อจุดประสงค์การท่องเที่ยว และเป็นพื้นที่สำหรับการเดินสัญจร และการจับจ่ายซื้อสินค้า การรับประทานอาหาร 2) ระดับความหมายแฝง มีการใช้นาฬิกาแบบโลหะรูปช้างเป็นสัญลักษณ์ในระดับ Index แสดงถึงความหมายของสัญลักษณ์ที่ตรงนี้คือย่านท่าช้างซึ่งเป็นย่านการค้าเก่าแก่ และเลือกหาสื่ออาคารเป็นสีเหลืองซึ่งเป็นสัญลักษณ์ในระดับ Symbol เพื่อแสดงถึงความหมายสีที่องค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งมีสีประจำวันพระราชสมภพคือวันจันทร์ ซึ่งผู้ที่พบเห็นหากเป็นชาวต่างชาติอาจต้องใช้ประสบการณ์ความเข้าใจในการแปลสัญลักษณ์

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์สถาปัตยกรรมเจเนตรีฟิเคชันของ My Ozone Khao Yai และบริเวณย่านท่าช้าง (ต่อ)

ความโยหยหาอดีต	ความโยหยหาอดีต
งานสถาปัตยกรรมของอาคารหลังนี้ไม่ได้มีการ ใช้แนวคิดความโยหยหาอดีตแบบภาพสะท้อน มาปรับใช้ในการออกแบบตกแต่งอาคาร คงใช้เพียงแต่งงานตกแต่งอาคารร่วมสมัยเนื่องจากเป็นโรงแรมขนาดเล็ก เน้นราคาประหยัดตอบรับนักท่องเที่ยวที่มีรายได้ไม่สูงนัก และสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยววัยรุ่น	งานสถาปัตยกรรมของอาคาร และพื้นที่สาธารณะในย่านท่าช้าง มีทั้งแบบอนุรักษ์ คือพวกอาคารเก่าแก่ต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ที่มีการปรับปรุงซ่อมแซมโดยยังคงสภาพเดิมเอาไว้ และแบบภาพสะท้อน ภาพรูปภาพ ภาพถ่าย ของประดับลอยตัวต่าง ๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์อันยาวนานของย่านท่าช้าง

6. สถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองเสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberal Architecture)

งานสถาปัตยกรรมในระบบทุนนิยมยุคใหม่มักถูกวิจารณ์ว่าเป็นตัวเร่งกระบวนการไล่รื้อชุมชนเดิม เพื่อพัฒนาเป็นโครงการขนาดใหญ่ ที่ตอบสนองความเจริญของเมือง ซึ่งเป็นลักษณะของปรากฏการณ์ Super Gentrification แม้จะสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่ก็ทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้นและก่อให้เกิดการแทนที่ทางสังคม สถาปัตยกรรมในลักษณะนี้มักเน้นฟังก์ชันและความคุ้มค่าพื้นที่ มากกว่าการสะท้อนอัตลักษณ์ของเมือง (Cupers et al., 2020) ตัวอย่างเช่น The One Bangkok เพื่อตอบสนองไลฟ์สไตล์เมืองยุคใหม่ สะท้อนทิศทางของ Super Gentrification ซึ่งสามารถวิเคราะห์งานสถาปัตยกรรมตามแนวคิดสถาปัตยกรรมเจเนตรีฟิเคชันได้ดังตารางที่ 4

ภาพที่ 10 โครงการ The One Bangkok
(One Bangkok, 2024)

7. สถาปัตยกรรมเพื่ออนาคตใหม่ (Neo-futurist Architecture)

สถาปัตยกรรมแบบ Neo-Futurism คือสถาปัตยกรรมแห่งอนาคตใหม่ เป็นแนวคิดในยุคปลายศตวรรษที่ 20 ถึงต้นศตวรรษที่ 21 ตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมประเภทนี้ได้แก่งานของ Zaha Hadid (Tiangphonkrang, 2021) สถาปัตยกรรมร่วมสมัยสะท้อนการพัฒนาเทคโนโลยีก่อสร้างขั้นสูง และศักยภาพการออกแบบที่เน้นรูปลักษณ์ล้ำยุค สื่อถึงอนาคตและวิทยาการ มักปรากฏในอาคารที่จัดสรรงบประมาณการก่อสร้างที่ลงทุนด้านความงามมากกว่าฟังก์ชัน ตัวอย่างเช่น อาคารศูนย์ราชการ Zone C บนถนนแจ้งวัฒนะที่กำลังก่อสร้างอยู่ แสดงให้เห็นถึงการใช้สถาปัตยกรรมเป็นเครื่องมือสื่ออำนาจและทุนทางพื้นที่ในบริบทโลกสมัยใหม่ ซึ่งสามารถวิเคราะห์งานสถาปัตยกรรมตามแนวคิดสถาปัตยกรรมเจเนตรีฟิเคชันได้ดังตารางที่ 4

ภาพที่ 11 อาคารศูนย์ราชการ Zone C ถนนแจ้งวัฒนะ
(ปรียา เทคนอก, 2563)

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์สถาปัตยกรรมเจเนตรีฟิเคชันของโครงการ The One Bangkok และ อาคารศูนย์ราชการ Zone C

The One Bangkok	อาคารศูนย์ราชการ Zone C
ศักยภาพของเจเนตรีฟิเคชันในงานสถาปัตยกรรม แบบก้าวหน้า	ศักยภาพของเจเนตรีฟิเคชันในงานสถาปัตยกรรม แบบก้าวหน้า
รูปแบบของเจเนตรีฟิเคชันที่เกิดขึ้นในพื้นที่ Super Gentrification / Retail Gentrification	รูปแบบของเจเนตรีฟิเคชันที่เกิดขึ้นในพื้นที่ State-Led Gentrification
แนวคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม เป็นสถาปัตยกรรมที่สะท้อนแนวคิดเสรีนิยมใหม่ ออกแบบเพื่อรองรับการใช้ชีวิตของชนชั้นกลางและชนชั้นสูงในเมืองใหญ่ เน้นความสะดวกสบายครบวงจร ภายในโครงการประกอบด้วยอาคารสูงหลายหลังที่เชื่อมต่อกันในพื้นที่เดียว พื้นที่ว่างถูกออกแบบให้เป็นส่วนกลางและพื้นที่สีเขียว รองรับกิจกรรมสันทนาการและกิจกรรมสร้างสรรค์ โครงสร้างอาคารใช้คอนกรีตเสริมเหล็กและเหล็กเป็นวัสดุหลัก ผนังภายนอกหุ้มกระจกใส เพื่อความโปร่งโล่งและเชื่อมมุมมองภายใน-ภายนอก การออกแบบทางสัญจรเน้นแนวคิดการเคลื่อนไหวแนวตั้งและแนวนอนต่อเนื่อง เชื่อมโยงการสัญจรขึ้น-ลงอย่างเป็นจังหวะและมีระบบ	แนวคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม จัดเป็นรูปแบบงานสถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองเสรีนิยมใหม่ รองรับการใช้ชีวิตของชนชั้นกลาง และชั้นสูงในเมืองใหญ่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน ลักษณะตัวอาคารเป็นตึกสูงจำนวนมากหลายตึกในพื้นที่เดียวกันเชื่อมต่อกัน พื้นที่ว่างเน้นการเป็นพื้นที่ส่วนกลาง และพื้นที่สีเขียวเพื่อรองรับกิจกรรมเพาะรังสรรค์ต่าง ๆ โครงสร้างอาคารใช้คอนกรีตเสริมเหล็กและโครงสร้างเหล็ก ปิดล้อมด้วยผนังกระจกเพื่อความโปร่งและแสดงถึงการเปิดมุมมองจากภายนอกสู่ภายใน ทางสัญจรออกแบบในลักษณะเคลื่อนที่ไปตามแนวเส้นตรงจากบนลงล่าง และ ล่างขึ้นบนสลับไปมา
การทำหน้าที่ของงานสถาปัตยกรรม 1) หน้าที่ด้านการใช้งาน ตัวอาคารทำหน้าที่ด้านการใช้งานเป็นหลัก ใช้วัสดุก่อสร้างและตกแต่งคุณภาพสูง เน้นการประหยัดพลังงาน และนำแสงธรรมชาติเข้าสู่ตัวอาคาร 2) หน้าที่ด้านการสื่อความหมาย ตัวอาคารสื่อความหมายถึงวิถีชีวิตใหม่ พื้นที่ที่จะสามารถใช้ชีวิตดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้อย่างเต็มรูปแบบ	การทำหน้าที่ของงานสถาปัตยกรรม 1) หน้าที่ด้านการใช้งาน: ตัวอาคารทำหน้าที่ด้านการใช้งานเป็นหลัก มีการเลือกวัสดุก่อสร้างและตกแต่งคุณภาพสูง เน้นการประหยัดพลังงาน และนำแสงธรรมชาติเข้าสู่ตัวอาคาร 2) หน้าที่ด้านการสื่อความหมาย: ตัวอาคารสื่อความหมายถึงวิถีชีวิตใหม่ ระบบการบริหารราชการยุคใหม่ พื้นที่ที่สามารถใช้ชีวิตดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้อย่างเต็มรูปแบบ
สัญลักษณ์ 1) ระดับความหมายตรง ตัวโครงการแสดงระดับความหมายตรงผ่านลักษณะทางกายภาพของอาคาร ผ่านประโยชน์ใช้สอยอาคาร ไม่ได้มีการใช้ ICON / INDEX / SYMBOL ในการสื่อความหมายเป็นการสื่อความหมายโดยตรงไปตรงมาของตัวอาคารเอง 2) ระดับความหมายแฝง ทางโครงการใช้ชื่อโครงการว่า The One Bangkok เป็นการใช้สัญลักษณ์ Symbolic อ่านสัญลักษณ์ในความหมายแฝงได้ว่า คือหนึ่งเดียวของกรุงเทพฯ เป็นที่รวมของทุกสิ่งทุกอย่างในรูปแบบการใช้ชีวิตที่ทันสมัย	สัญลักษณ์ 1) ระดับความหมายตรง: ตัวโครงการแสดงระดับความหมายตรงผ่านลักษณะทางกายภาพของอาคาร ผ่านประโยชน์ใช้สอยอาคาร ไม่ได้มีการใช้ ICON / INDEX / SYMBOL ในการสื่อความหมายเป็นการสื่อความหมายโดยตรงไปตรงมาของตัวอาคารเอง 2) ระดับความหมายแฝง ทางโครงการอาคารทรงกลมอยู่ตรงกลางของตึกทั้งสองฝั่ง มีใช้สัญลักษณ์ Symbolic อ่านสัญลักษณ์ในความหมายแฝงได้ว่า คือจุด Center ซึ่งมาจากอาคาร C และเป็นศูนย์รวมของรูปแบบการจัดการพื้นที่ ที่เพียบพร้อมในทุก ๆ ด้านของชีวิตในการทำงานในยุคสมัยใหม่
ความโหยหาอดีต ลักษณะอาคารตึกสูงในพื้นที่ย่านธุรกิจ ตัวอาคารตอบสนองการใช้งานในชีวิตประจำวันทั้งการทำงาน พักอาศัย พักผ่อน กลิ่นอายของการหวนระลึกถึงอดีต จึงมิได้ถูกให้ระดับความสำคัญในงานสถาปัตยกรรมของอาคารแห่งนี้ แม้แต่พื้นที่เดิมตรงจุดนี้ที่เคยเป็นโรงเรียนเตรียมทหารเดิม ซึ่งมีประวัติศาสตร์ในพื้นที่มาอย่างยาวนาน	ความโหยหาอดีต ลักษณะอาคารตึกสูงในพื้นที่ศูนย์ราชการ ตัวอาคารตอบสนองการใช้งานในชีวิตประจำวันทั้งการทำงาน พักอาศัย พักผ่อน แนวคิดเรื่องการโหยหาอดีต จึงมิได้ถูกให้ระดับความสำคัญในงานสถาปัตยกรรมของอาคารแห่งนี้

8. สถาปัตยกรรมเพื่อความยั่งยืน (Sustainable Architecture)

แนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืนมุ่งลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยออกแบบให้เกิดสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ไม่เพียงตอบสนองการอยู่อาศัย แต่ยังช่วยลดการใช้พลังงาน ทรัพยากร และผลกระทบต่อสุขภาพมนุษย์ การวางผังให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ถือเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน (Hengrasmee, 2007) งานสถาปัตยกรรมลักษณะนี้มักเพิ่มพื้นที่สีเขียวอย่างเด่นชัด เช่น Sindhorn Kempinski Hotel Bangkok ที่ออกแบบให้เป็น Building in Garden มากกว่าจะเป็นเพียงอาคารที่มีพื้นที่สีเขียวตามข้อกำหนดขั้นต่ำ สามารถวิเคราะห์งานสถาปัตยกรรมตามได้ดังตารางที่ 5

ภาพที่ 12 Sindhorn Kempinski Hotel Bangkok
(Kempinski Hotels, 2025)

ตารางที่ 5 การวิเคราะห์สถาปัตยกรรมเจเนตรีฟิเคชันของโครงการ Sindhorn Kempinski Hotel Bangkok

ศักยภาพของเจเนตรีฟิเคชันในงานสถาปัตยกรรม: แบบก้าวหน้า
รูปแบบของเจเนตรีฟิเคชันที่เกิดขึ้นในพื้นที่: Sustainable Architecture
แนวคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม
สถาปัตยกรรมนี้สะท้อนแนวคิดความยั่งยืนที่ออกแบบเพื่อรองรับวิถีชีวิตของชนชั้นกลางและชนชั้นสูงในเมืองใหญ่ อาคารถูกจัดวางเป็นกลุ่มอาคารสูงหลายหลังเชื่อมต่อกันภายในพื้นที่เดียว เพื่อสร้างระบบนิเวศทางสังคมขนาดย่อม ประกอบด้วยพื้นที่พักอาศัย พื้นที่บริการ และส่วนกลางครบวงจร แนวคิดหลักเน้นบทบาทของพื้นที่สีเขียวให้เป็นหัวใจของการออกแบบ ไม่ใช่เพียงองค์ประกอบตกแต่ง แต่เป็น Building in Garden อย่างแท้จริง โดยแทรกสวนและพื้นที่เปิดโล่งระหว่างอาคาร เพื่อสร้างสมดุลระหว่างธรรมชาติกับสิ่งปลูกสร้าง โครงสร้างหลักใช้คอนกรีตเสริมเหล็กและเหล็กกรุพรรณ รองรับสถาปัตยกรรมแนวตั้ง ผันอาคารหุ้มกระจกโปร่งใส เปิดมุมมองสู่ภายนอกและเชื่อมโยงกับธรรมชาติ เส้นทางสัญจรถูกออกแบบให้ต่อเนื่องและเชื่อมระดับต่าง ๆ อย่างสลับไหล สอดคล้องแนวคิด Vertical Urban Living จึงเป็นสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานความยั่งยืน ความสุนทรีย์ และคุณภาพชีวิตได้อย่างสมดุล
การทำหน้าที่ของงานสถาปัตยกรรม
1) หน้าที่ด้านการใช้งาน ตัวอาคารทำหน้าที่ด้านการใช้งานเป็นหลัก มีการเลือกใช้วัสดุก่อสร้างและตกแต่งคุณภาพสูง เน้นการประหยัดพลังงาน และนำเสนอธรรมชาติเข้าสู่ตัวอาคาร เน้นพื้นที่สีเขียวภายในโครงการ 2) หน้าที่ด้านการสื่อความหมาย ตัวอาคารทำหน้าที่ด้านการสื่อความหมายเป็นรอง สื่อความหมายถึงวิถีชีวิตใหม่ คนและสิ่งแวดล้อมอยู่ร่วมกัน
สัญลักษณ์
1) ระดับความหมายตรง ตัวโครงการแสดงระดับความหมายโดยตรงผ่านลักษณะทางกายภาพของอาคาร ผ่านประโยชน์ใช้สอยอาคาร ที่เป็นโรงแรมที่พัก ไม่ได้มีการใช้ ICON / INDEX / SYMBOL ในการสื่อความหมาย เป็นการสื่อความหมายโดยตรงไปตรงมาของตัวอาคารเอง 2) ระดับความหมายแฝง ทางโครงการมีการใช้พื้นที่สีเขียวเป็นสัญลักษณ์แบบ Symbolic อ่านสัญลักษณ์ในความหมายแฝงได้ว่า เป็น Building in the garden มากกว่าที่จะเป็น Garden in the building ซึ่งการอ่านสัญลักษณ์ต้องมีการตีความยากที่จะเข้าใจได้โดยทั่วไป
ความโหยหาอดีต
ลักษณะอาคารตึกสูงเป็นอาคารโรงแรม ตัวอาคารตอบสนองการใช้งาน ดังนั้นแนวคิดเรื่องการโหยหาอดีต จึงมิได้ถูกให้ระดับความสำคัญในงานสถาปัตยกรรมของอาคารแห่งนี้

เมื่อทำการ Mapping แสดงองค์ประกอบและศักยภาพของเจน트리ฟิเคชันในงานสถาปัตยกรรมตามกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของงานสถาปัตยกรรมทั้ง 9 แห่ง ดังภาพที่ 13

อาคาร	สัญลักษณ์		การโยกย้าย		การอ่านงานสถาปัตยกรรม			ศักยภาพของเจนตรีฟิเคชัน	
	ระดับความหมายตรง (Denotation)	ระดับความหมายแฝง (Connotation)	ความหมายโดยตรงแบบอนุรักษนิยม	ความหมายโดยอ้อมแบบภาพสะท้อน	หน้าที่ด้านการใช้งานของอาคาร (Pragmatic)	หน้าที่ด้านการสื่อความหมายของอาคาร	รูปแบบงานสถาปัตยกรรม	ศักยภาพของเจนตรีฟิเคชันในอดีตในผลงานสถาปัตยกรรม	ศักยภาพของเจนตรีฟิเคชันก้าวหน้าในผลงานสถาปัตยกรรม
1	✓	✓	✓	-	✓	✓	A	✓	-
2	✓	✓	✓	-	✓	✓	A	✓	-
3	✓	✓	✓	-	✓	✓	B	✓	-
4			-	-	✓	✓	C	✓	-
5			-	✓	✓	✓	D	✓	-
6	✓	✓	✓				E	✓	✓
7	✓		-	-			F	-	✓
8	✓		-	-			G	-	✓
9	✓		-	-			H	-	✓

หมายเลข:
 1) เอียนยายับภา อ.เชียงคาน จ.เลย 2) Canale Hostel 3) Pompano Café 4) 9 HOWw 5) Hostel My Ozone Khao Yai 6) ย่านท่าช้าง 7) The One Bangkok 8) อาคารศูนย์ราชการ Zone C 9) Sindhorn Kempinski Hotel Bangkok
 A. สถาปัตยกรรมอนุรักษนิยม B. สถาปัตยกรรมโยกย้าย C. สถาปัตยกรรมไร้อัตลักษณ์ D. สถาปัตยกรรมผลิตภัณฑ์ E. สถาปัตยกรรมเพื่อการฟื้นฟูเมือง F. สถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองเสรีนิยมใหม่ G. สถาปัตยกรรมเพื่อเพื่อนาคนใหม่ H. สถาปัตยกรรมเพื่อความยั่งยืน

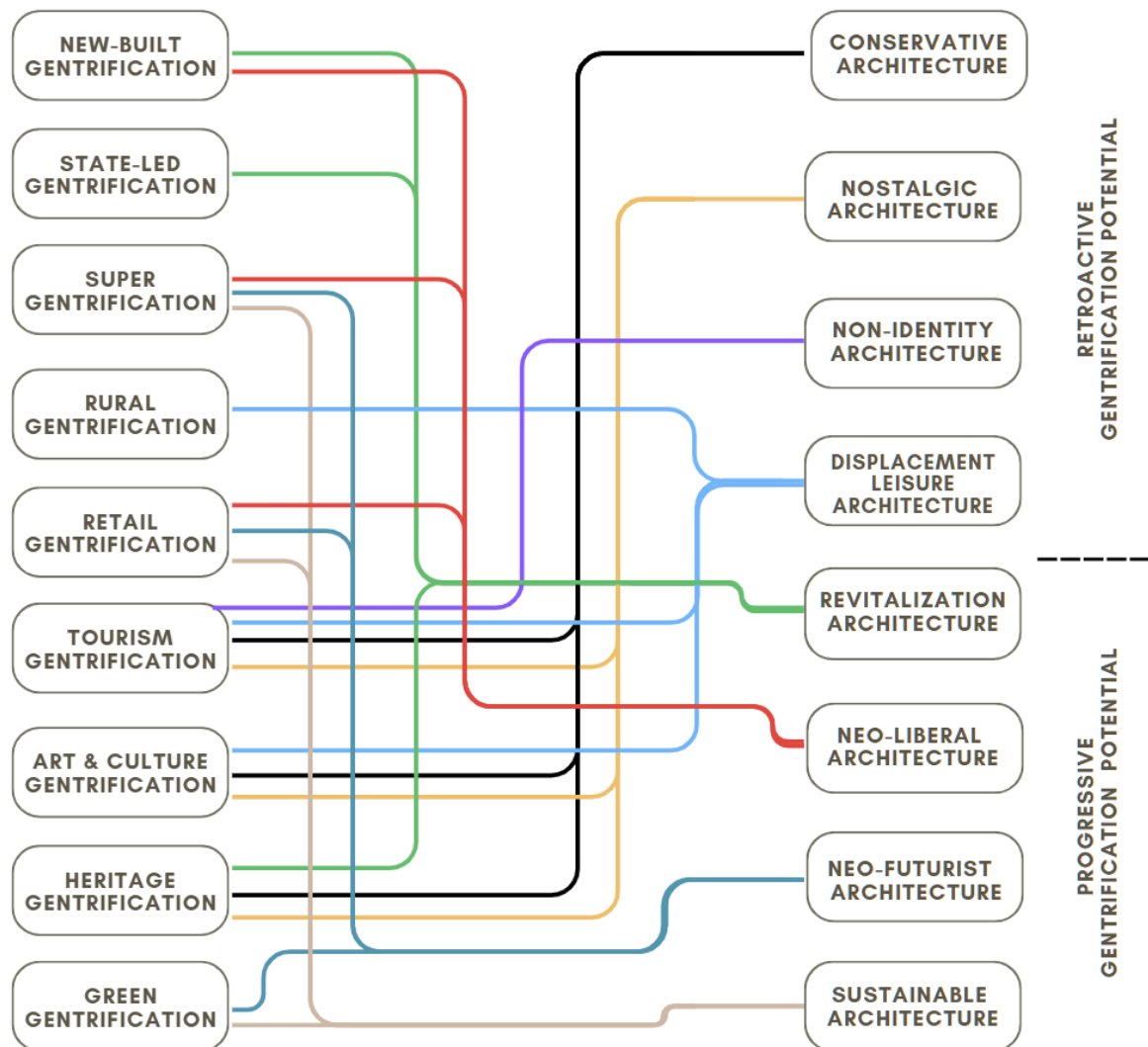
ภาพที่ 13 การวิเคราะห์ข้อมูลจากอาคารกรณีศึกษา

จากการทำ Mapping พบว่างานสถาปัตยกรรมในกลุ่มเจนตรีฟิเคชันย้อนอดีตมักใช้สัญลักษณ์เพื่อสะท้อนความหมายโดยตรงมากกว่างานในกลุ่มเจนตรีฟิเคชันก้าวหน้า เช่น สถาปัตยกรรมเสรีนิยมใหม่ อนาคตใหม่ และสถาปัตยกรรมยั่งยืน ซึ่งแม้มีรูปแบบคล้ายกัน แต่ต่างกันรายละเอียด เช่น สถาปัตยกรรมเพื่อนาคนใหม่มักเน้นรูปลักษณ์ที่ซับซ้อน หูหระ มากกว่าความคุ้มค่าต่อพื้นที่ ทั้งสามกลุ่มนี้มักตั้งอยู่ในพื้นที่ Super Gentrification เช่น ศูนย์ราชการ ซึ่งเกิดจากบทบาทรัฐในการส่งเสริมการลงทุน ทำให้ค่าเช่าพุ่งสูงและผู้มีรายได้น้อยต้องย้ายออก นอกจากนี้ งานสถาปัตยกรรมในกลุ่มเจนตรีฟิเคชันก้าวหน้ามักไม่ใช้ระบบสัญลักษณ์ในการสื่อสารกับผู้ใช้งาน ต่างจากกลุ่มย้อนอดีตที่ใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่อสารและสร้างอารมณ์ร่วมกับผู้ที่มาใช้อาคาร

สรุปและอภิปรายผล

สถาปัตยกรรมเจนตรีฟิเคชันตามการนำเสนอบริบทภายในบทความนี้ จากการวิเคราะห์ผ่านแนวคิดและทฤษฎี ค้นพบว่างานสถาปัตยกรรมเจนตรีฟิเคชันนั้นสามารถสรุปแยกออกได้เป็นสองชั่ว กล่าวคือ ชั่วของศักยภาพของเจนตรีฟิเคชันย้อนอดีตในผลงานสถาปัตยกรรม และชั่วของศักยภาพของเจนตรีฟิเคชันก้าวหน้าในผลงานสถาปัตยกรรม และเมื่อวิเคราะห์และจำแนกแนวคิดเชิงลึกภายในสองชั่วแล้ว แนวคิดสถาปัตยกรรมเจนตรีฟิเคชันยังสามารถถูกแยกย่อยลงไปได้อีก โดยรูปแบบย่อยของงานสถาปัตยกรรมมีดังนี้ 1) ศักยภาพของเจนตรีฟิเคชันย้อนอดีตในผลงานสถาปัตยกรรม ประกอบไปด้วย สถาปัตยกรรมอนุรักษนิยม, สถาปัตยกรรมโยกย้าย, สถาปัตยกรรมไร้อัตลักษณ์ และ สถาปัตยกรรมผลิตภัณฑ์ 2) ศักยภาพของเจนตรีฟิเคชันก้าวหน้าในผลงานสถาปัตยกรรม ประกอบไปด้วย สถาปัตยกรรมเพื่อการฟื้นฟูเมือง, สถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองเสรีนิยมใหม่, สถาปัตยกรรมเพื่อนาคนใหม่ และสถาปัตยกรรมเพื่อความยั่งยืน

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยจากกรณีศึกษาสามารถแสดงถึงความสัมพันธ์รูปแบบที่ปรากฏในศักยภาพของเจน트리ฟิเคชันในงานสถาปัตยกรรมกับรูปแบบของการเกิดปรากฏการณ์เจน트리ฟิเคชันตามกรอบแนวคิด โดยท้ายที่สุดนี้รูปแบบของบทสรุปทางความคิดจะถูกแสดงออกตามแผนภูมิภาพดังนี้

ภาพที่ 14 ความสัมพันธ์ของศักยภาพของเจน트리ฟิเคชันย้อนอดีตและเจน트리ฟิเคชันก้าวหน้ากับรูปแบบของเจน트리ฟิเคชัน

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการศึกษา พบว่าการอธิบายผลเชื่อมโยงกับแนวคิดหลัก 3 ประการที่ใช้ตีความลักษณะและความหมายของงานสถาปัตยกรรมในบริบทเจน트리ฟิเคชัน ดังนี้

แนวคิดสัญวิทยา ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าสถาปัตยกรรมไม่ใช่เพียงสิ่งปลูกสร้างทางกายภาพ แต่เป็นระบบสัญลักษณ์ที่สื่อสารคุณค่าและอัตลักษณ์ของสังคม สอดคล้องกับ Eco (1979) ที่มองว่าสถาปัตยกรรมคือสื่อความหมายซึ่งเกิดจากการถอดรหัสโดยผู้ใช้พื้นที่ อาคารในพื้นที่เจน트리ฟิเคชันจึงทำหน้าที่เป็น ตัวแทนทางสัญลักษณ์ ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของเมือง

แนวคิดความโหยหาอดีต กลุ่มอาคาร Nostalgia Architecture และ Conservation Architecture ใช้อดีตเป็นทุนทางสัญลักษณ์ในการสร้างบรรยากาศของพื้นที่ สอดคล้องกับ Boym (2008) ที่แบ่งเป็นสองลักษณะ คือ Restorative Nostalgia ที่มุ่งสร้างอดีตขึ้นใหม่ และ Reflective Nostalgia ที่ตีความอดีตในมุมร่วมสมัย การออกแบบในพื้นที่เจนตรีฟิเคชันจึงใช้ความทรงจำทางวัฒนธรรมสร้างความผูกพันและมูลค่าทางเศรษฐกิจ

แนวคิดเจนตรีฟิเคชั่น ผลการศึกษาชี้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบสถาปัตยกรรมกับประเภทของเจนตรีฟิเคชั่น สอดคล้องกับ Smith (1996) และ Ley (1996) ที่มองว่ากระบวนการนี้เป็นทั้งผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและการแสดงออกทางวัฒนธรรม งานสถาปัตยกรรมจึงทำหน้าที่ทั้งขับเคลื่อนและสะท้อนปรากฏการณ์ เช่น Neo-Liberal Design แสดงนโยบายพัฒนาเมืองเชิงพาณิชย์ ส่วน Sustainable Architecture สะท้อนแนวคิดเมืองยั่งยืนภายใต้เศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่

โดยสรุป การอภิปรายผลในบทความนี้สะท้อนการบูรณาการของแนวคิดทั้งสามอย่างเป็นระบบ ได้แก่ แนวคิดสัญวิทยา ที่ทำให้เข้าใจสถาปัตยกรรมในฐานะภาษาของเมือง แนวคิดความไฮโซที่ดี ที่อธิบายแรงขับเคลื่อนทางอารมณ์และสุนทรียะต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ และแนวคิดเจนตรีฟิเคชั่น ที่เผยให้เห็นโครงสร้างเศรษฐกิจและอำนาจเบื้องหลังการออกแบบ การผสมแนวคิดเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่เจนตรีฟิเคชั่นไม่ใช่เพียงสิ่งปลูกสร้าง แต่เป็น “สื่อทางอุดมการณ์” ที่สะท้อนความสัมพันธ์ของเมือง วัฒนธรรม และเศรษฐกิจร่วมสมัย ความเข้าใจนี้ช่วยให้นักออกแบบสร้างสมดุลระหว่างการใช้อยู่กับอัตลักษณ์พื้นที่ พร้อมคำนึงถึงความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียมในเมืองสมัยใหม่ ทั้งนี้ควรใช้แนวคิดเจนตรีฟิเคชั่นอย่างถูกต้อง เพื่อไม่ให้สับสนกับการฟื้นฟูหรืออนุรักษ์ แม้ผลกระทบจะเลี่ยงไม่ได้ แต่แนวทางนี้ช่วยพัฒนาเมืองอย่างมีส่วนร่วมและไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงทฤษฎี

งานวิจัยนี้เสนอให้ขยายกรอบแนวคิดทางทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของสถาปัตยกรรมในกระบวนการเจนตรีฟิเคชั่น โดยบูรณาการ แนวคิดสัญวิทยา ความไฮโซที่ดี และมีติทางวัฒนธรรมร่วมสมัย เสนอแนวคิดสถาปัตยกรรมแบบผสมผสานที่รวมการใช้อยู่ การสื่อสาร และการตีความประวัติศาสตร์ไว้ในพื้นที่เดียวกัน เพื่อสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์เมืองอย่างลุ่มลึก

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

สำหรับผู้ออกแบบและนักพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ ควรใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมย้อนอดีตอย่างมีจิตสำนึก ไม่ใช่เพื่อการตลาดเพียงอย่างเดียว แต่ควรเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างพื้นที่ที่มีคุณค่าทางความหมายและความรู้สึกเป็นเจ้าของ ภาครัฐควรส่งเสริมการออกแบบที่เรียนรู้จากอดีตเพื่อสร้างอนาคตในเชิงสะท้อน ตามแนวคิดของ Boym เพื่อให้สถาปัตยกรรมมีบทบาทในเมืองยุคใหม่อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ควรมีศึกษาการรับรู้ของผู้ใช้งานต่อสถาปัตยกรรมที่สะท้อนความไฮโซที่ดี โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์หรือการวิเคราะห์ประสบการณ์ในพื้นที่เจนตรีฟิเคชั่น พร้อมเปรียบเทียบกรณีต่างประเทศ โดยเฉพาะในอาเซียน เพื่อหาแนวทางที่สอดคล้องกับบริบทไทยและการเปลี่ยนแปลงของเมืองร่วมสมัย การศึกษาควรมีการให้คะแนนและวิเคราะห์เชิงลึก เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์เจนตรีฟิเคชั่นในระดับโซนย่าน และเมืองอย่างครอบคลุม ไม่จำกัดเฉพาะการวิเคราะห์ระดับอาคารเท่านั้น ทั้งนี้ควรเพิ่มจำนวนอาคารที่นำมาวิเคราะห์ เพื่อสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ตามลำดับเวลาและคาดการณ์แนวโน้มการใช้สอยทางสถาปัตยกรรมในอนาคต แนวทางนี้จึงเป็นข้อเสนอสำคัญในการวิจัยระยะต่อไป เพื่อให้เข้าใจพลวัตของพื้นที่ได้อย่างชัดเจนและครอบคลุมยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กันตพัฒน์ โพธิ์ภาพันธ และธนาคาร โมกษะสมิต. (2565). *การโยกย้ายอดีตและความหลากหลายของวิธีการสื่อสารที่มีความสำคัญในการออกแบบอาคารร้านอาหาร และคาเฟ่ในย่านขอบเขตพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์*. การประชุมวิชาการระดับชาติ "สถาปัตยกรรมศาสตร์", มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จตุรงค์ โพคะรัตน์ศิริ. (2546). *การศึกษาปรากฏการณ์ "เจนตริฟิเคชั่น" ในการอนุรักษ์ชุมชนเมือง : กรณีศึกษาผลกระทบทางสังคมในย่านชุมชนบางลำพู กรุงเทพมหานคร [วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง]*. กรุงเทพฯ https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_DOI=10.14457/KMITL.the.2003.50
- ชาติรี ประกิตนทการ. (2561). สกู๊ปแนวหน้า : เมืองกับความขัดแย้ง(1) 'สโลว์ไลฟ์'วิถีคนชั้นกลางบน. <https://www.naewna.com/likesara/365756>
- ธนาคาร โมกษะสมิต และต้นข้าว ปาณินท์. (2561). โฮสเทลกรุงเทพฯ : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหน้าที่การใช้งานและการสื่อความหมายของพื้นที่ผิวอาคารโฮสเทลในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts)*, 11(2), 3576-3595. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/166809>
- ปรียา เทศนอก. (2563). *ธพส.เดินหน้าโครงการพัฒนาพื้นที่ศูนย์ราชการฯ โซน C มูลค่า 2 หมื่นล้านบาท*. Prop2morrow.com. สืบค้น 10 มีนาคม 2568 จาก <https://prop2morrow.com/789837/>
- พุทธชาติ รัตนวงศ์, ลิขิต กิตติศักดิ์นันท์, และต้นข้าว ปาณินท์. (2566). เจนตริฟิเคชั่น: ความหมาย รูปแบบจากโลกตะวันตกสู่โลกตะวันออก. *วารสารสหวิทยาการ*, 20(2), 7-30. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/citujournal/article/view/259939>
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2568). *ท่าช้างวังหลวง*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. สืบค้น 10 ตุลาคม 2568 จาก <https://wikicommmunity.sac.or.th/community/2636>
- Barthes, R. (1977). *Elements of Semeology* (Annette Lavers & C. Smith, Trans.). Hill and Wang.
- Boym, S. (2008). *The Future of Nostalgia*. Basic Books.
- Celadyn, W., & Celadyn, M. (2024). Architectural detail in sustainable architecture: Formal and aesthetic connotations. *Sustainability*, 16(11), 4502. <https://pdfs.semanticscholar.org/9fb0/07dbd79e6d5b5bb6bac01951852084eafff2.pdf>
- Cocola-Gant, A. (2018). Tourism gentrification. In *Handbook of gentrification studies* (pp. 281-293). Edward Elgar Publishing.
- Cupers, K., Gabrielsson, C., & Mattson, H. (2020). *Neoliberalism on the Ground Architecture and Transformation from the 1960s to the Present*. University of Pittsburgh Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvzxxb75>
- Davidson, M. (2018). *New-build gentrification*. In *Handbook of gentrification studies*. Edward Elgar Publishing.
- Deledalle, G. (2001). *Charles S. Peirce's philosophy of signs: Essays in comparative semiotics*. Indiana University Press. <https://www.scribd.com/document/431522180/Charles-S>
- Eco, U. (1979). *A Theory of Semiotics*. Indiana University Press. <https://books.google.co.th/books?id=BoXO4ItsuaMC>
- Glass, R. (1964). *London: aspects of change*. MacGibbon & Kee.

- Hengrasmee, S. (2007). The Study of Sustainable Architectural Design in Thailand. *Journal of Architectural/Planning Research and Studies*, 5(1), 134-154. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jars/article/view/169238>
- Hines, J. D. (2010). Rural Gentrification as Permanent Tourism: The Creation of the 'New' West Archipelago as Postindustrial Cultural Space. *Environment and planning D: Society and space*, 28(3), 509-525. <https://doi.org/10.1068/d3309>
- Hubbard, P. (2018). *Retail gentrification*. In *Handbook of gentrification studies*. Edward Elgar Publishing.
- Kempinski Hotels. (2025). *Sindhorn Kempinski Hotel Bangkok*. Kempinski Hotels. Retrieved 15 March 2025 from <https://www.kempinski.com/en/sindhorn-hotel/gallery>
- Lees, L. (2003). Super-gentrification: The Case of Brooklyn Heights, New York City. *Urban Studies*, 40(12), 2487-2509. <https://doi.org/10.1080/0042098032000136174>
- Lees, L., & Phillips, M. (2018). *Handbook of gentrification studies*. Edward Elgar Publishing.
- Lees, L., Slater, T., & Wyly, E. K. (2008). *Gentrification*. Routledge.
- Legg, C., & Misak, C. (2016). *Charles Sanders Peirce on Necessity*. In. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139939553.014>
- Ley, D. (1996). *The New Middle Class and the Remaking of the Central City*. Oxford University Press. <https://books.google.co.th/books?id=TrmLdS4KYpoC>
- Marotta, A., Spallone, R., Turco, M., Zich, U., Vitali, M., Marchis, E., & Pavignano, M. (2017). *Visual Images and Language in Architecture: Signifier Semiotics and Meaning Semiotics*. *Proceedings*, 1, 964. <https://doi.org/10.3390/proceedings1090964>
- One Bangkok. (2024). *One Bangkok: A Transformative Urban District Opening Its Doors on 25 October 2024*. Retrieved 19 July from https://www.onebangkok.com/en/press-media/one-bangkok-a-transformative-urban-district/?utm_source=chatgpt.com
- Pearsall, H. (2018). *New directions in urban environmental/green gentrification research*. *Handbook of gentrification studies*, 329-345.
- Pratt, A. (2018). *Gentrification, artists and the cultural economy*. In *Handbook of gentrification studies*. Edward Elgar Publishing.
- Smith, N. (1996). *The New Urban Frontier: Gentrification and Revanchist City*. Routledge.
- Dhanamun, T. (2021). *Placement of the Displacement Leisure and Tourism Architecture : Case Study of the area surrounded Khao Yai National Park*. [Doctoral Dissertation, Silapakorn University]. <http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/handle/123456789/3726>
- Thesunlight. (2025). *My Ozone Movenpick Khao Yai*. Thesunsight. <https://thesunsight.com/myozonekhaoyai/>
- Tiangphonkrang, P. (2021). *มองสถาปัตยกรรม Neo-Futurism และ Brutalist ผ่านคุกแห่งเวลาในซีรีส์ LOKI*. <https://dsignsomething.com/2021/09/07/loki/>
- Zukin, S. (2009). *Naked City: The Death and Life of Authentic Urban Places*. Oxford University Press. <https://books.google.co.th/books?id=DbSK-x5Je3AC>

ศิลปะจัดวางสื่อผสม : สร้างคืนรูปเขาพระพุทธรบาท

เมธัส มะกล่ำทอง^{1*} และ กิตติรินทร์ กิตติสกล¹

¹คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รับบทความ : 5 กันยายน 2568

แก้ไขบทความ : 16 ธันวาคม 2568

ตอบรับบทความ : 18 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยด้านทัศนศิลป์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ผลงานศิลปะจัดวางสื่อผสมสู่การเสนอแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานจากประสบการณ์ที่ผู้วิจัยได้พบเห็นภูเขาหินปูนในพื้นที่ช่วงระหว่างอำเภอพระพุทธรบาทและอำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรีในวัยเด็กที่ถูกระเบิดทำลายไปจนทิวทัศน์เปลี่ยนแปลงไปมาจากในอดีตและนำเอาประสบการณ์ของผู้วิจัยและผู้ที่มีประสบการณ์ร่วมที่เคยเห็นแนวเขาดังเดิมมาวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดทฤษฎี actor-network โดยมีแนวทางการสร้างสรรค์และขั้นตอนดังนี้ 1) รวบรวมข้อมูลเขาพระพุทธรบาทในอดีตจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง 2) ศึกษาแนวคิดสร้างกรอบการวิเคราะห์แบบทฤษฎี actor-network (ANT) และวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดมนุษยสมัย (anthropocene) 3) วิเคราะห์ผลงานศิลปะที่มีแนวคิดเกี่ยวข้อง จำนวน 4 ผลงาน 4) ทดลองสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจากเนื้อหาประสบการณ์และการวิเคราะห์ข้อมูล 5) วิเคราะห์และปรับแก้ไขผลงานศิลปกรรม 6) สรุปแนวทางที่ได้จากการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรม ผลการศึกษาพบว่าแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของผู้วิจัยมีดังต่อไปนี้ 1) การเลือกใช้วัตถุที่มีความเชื่อมโยงต่อพื้นที่ (found object) 2) การเล่าเรื่องผ่านวัสดุที่มีที่มาเชื่อมโยงกับเรื่องเล่า 3) การใช้ไฟเพื่อสร้างแสง-เงาให้เกิดความเคลื่อนไหวต่อวัตถุ (projection mapping) 4) ผลงานในแนวคิดเครือข่าย-ผู้กระทำการ จัดวางวัตถุร่วมกับภาพเคลื่อนไหว (video installation) จากแนวทางการสร้างสรรค์นี้ส่งผลให้ผลงานของผู้วิจัยเป็นการผสมผสานแต่ละสื่อเข้าหากัน โดยเล่าเรื่องประสบการณ์ของผู้วิจัยผ่านกรอบแนวคิดมนุษยสมัย ทำให้ผลงานสร้างสรรค์มีความแตกต่างจากผลงานศิลปะจัดวางสื่อผสมทั่วไป จากการผสมผสานสื่อเข้ากับวัตถุจำลองด้วยกระบวนการเซรามิกส์ (Imitation Ceramics Sculpture: ICS) เข้าด้วยกันเพื่อเป็นแนวทางที่สามารถพัฒนาผลงานศิลปกรรมและงานออกแบบต่อไปได้ในอนาคต

คำสำคัญ : ทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำการ ศิลปะจัดวาง สื่อผสม

*อีเมล : medhas.mag@gmail.com (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

Mixed Media Installation Art: Recreating Phra Putthabhat Mountain

Medhas Maglumtong^{1*}, Kitsirin Kitisakon¹

¹Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

Received: September 5, 2025

Revised: December 16, 2025

Accepted: December 18, 2025

Abstract

This visual arts research article aims to analyze the mixed media installation art works as a guideline for creating works, based on the researcher's experience of encountering limestone mountains in the area between Phra Phutthabat and Ban Mo districts, Saraburi province, during his childhood, which were blasted and significantly changed the landscape from the past. The researcher's experience and those who had shared experience of seeing the original mountain ranges were analyzed through the framework of actor-network theory (ANT). The creative guidelines and research methods are as follows: 1) Interviewing those who had shared experience of the previous forms of Phra Phutthabat Mountain in the past; 2) Studying the concept of actor-network theory and analyzing it together with the concept of anthropocene; 3) Analyzing four related artworks from five artists; 4) Experimenting to create the artworks based on the content, experiences and data analysis; 5) Analyzing and revising the artworks; and 6) Summarizing the guidelines from the creation of the artworks. The results show that the researcher's creative guidelines are as follows: 1) Selecting local objects that are connected to the study area (found object); 2) Story telling through materials that link to the stories; 3) Using lights and shadows to create movement on these objects (projection mapping); and 4) Creating the installation arts based on the concept of ANT, and arranging objects with a video (video installation). This creative approach resulted in the researcher's works being a combination of several different medias, which telling the stories of the researcher's experiences through an anthropocene framework. This differs the creative works from general mixed media installations by combining media with simulated objects using the ceramic process (Imitation Ceramics Sculpture: ICS) as a guideline that can be further developed artwork in the future.

Keywords: Actor-Network Theory, Installation Art, Mixed Media

*E-mail: medhas.mag@gmail.com (Corresponding Author)

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ประสบการณ์วัยเด็กในหลายเรื่องที่กำลังกลายเป็นความทรงจำที่ส่งผลต่อเนื่องสู่ปัจจุบัน บางสิ่งอาจตกค้างและรอให้เรากลับไปหาความหมายจากความทรงจำนั้นอีกครั้ง เนื่องด้วยวัยเด็กที่ผู้วิจัยอาศัยอยู่ไม่ไกลจากการระเบิดภูเขาของเหมืองหินปูนในบริเวณเขาพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี การเดินทางไปเรียนในแต่ละวันจะมองเห็นยอดภูเขาที่กำลังถูกทำลายลงไปเรื่อย ๆ ในแต่ละสัปดาห์แต่ละเดือนจนทิวทัศน์ของภูเขาที่เห็นเกิดการแปรเปลี่ยนเป็นอีกรูปแบบอย่างชัดเจน

ทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำ เกิดจากในอดีตที่มีการแบ่งแยกชัดเจนระหว่าง วิทยาศาสตร์ และอีกฝั่งอย่างสังคมศาสตร์ อย่างที่เคยได้ยินหรือตามความเคยชิน แต่ บรูโน ลาตูร์, มิเชล กัลลอง และ จอร์จ ลอว์ ได้เสนอให้เห็นว่า ในทั้งสองฟากนั้นมีความเชื่อมโยงและก่อให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ผ่านทางศาสตร์ทั้งสองฝั่ง เป็นการสลายการแบ่งขั้วที่เป็นมาในอดีตที่มองว่าเทคโนโลยีนั้นแยกขาดจากสิ่งอื่น หากแต่เทคโนโลยีจะมีประสิทธิภาพสูงสุดจำเป็นต้องมีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายเดิมจากทางสังคม (Latour, 1996 อ้างอิงใน พรณยุพา ธรรมวัตร, 2567)

เรื่องเล่าที่หลากหลายจากผู้ที่เคยเห็นเขาพระพุทธรบาทเมื่อครั้งยังสมบูรณ์ถูกเล่าในทุกครั้งเวลาผ่านภูเขาภูนี้ ชวนให้ผู้วิจัยจินตนาการถึงภูมิทัศน์ในอดีตที่ภูเขานี้เคยมี เรื่องเล่าเหล่านั้นมาจากบุคคลในครอบครัว เช่น ลุง ป้า และ แม่ ที่ใช้ชีวิตในวัยเด็กในพื้นที่แห่งนี้เช่นเดียวกัน เป็นผู้ที่ผ่านมาการเห็นภูเขาแห่งนี้ก่อนที่โรงงานอุตสาหกรรมจะเริ่มขยายขอบเขตเข้าสู่พื้นที่ภูเขาแห่งนี้ จนกลายเป็นสัดส่วนที่ไม่สมบูรณ์เห็นได้ชัดจากการมองเห็น กระตุ้นให้เกิดคำถามในวัยเด็กต่อทิวทัศน์ที่แปลกประหลาดต่อเนื่องถึงความรู้สึกที่ยังเห็นภาพทิวทัศน์ที่ยังคงมีร่องรอยที่ถูกทำลายอยู่จนปัจจุบัน ส่วนที่ขาดหายไปนั้นได้กลายเป็นการแปรรูปไปสู่สารที่หลากหลายมีส่วนสำคัญต่ออุตสาหกรรมหลายอย่างรวมทั้งเซรามิกส์ จากสารที่ได้จากการระเบิดที่มหัศจรรย์หินปูนและสารที่เป็นส่วนประกอบในการทำเซรามิกส์ รวมอยู่ด้วย

การทำลายย่อมกระทบโดยตรงต่อสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์รวมทั้งในด้านป่าไม้และสัตว์ป่าในพื้นที่ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546) โดยสิ่งที่ได้จากการระเบิด นอกจากส่วนผสมสำคัญในการทำปูนซีเมนต์แล้ว แร่ต่าง ๆ เช่น หินปูน ก็เป็นส่วนประกอบสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานเซรามิกส์เช่นกัน เนื่องจากหินปูน (limestone) เป็นส่วนประกอบสำคัญในเคลือบเพื่อใช้ในการลดความหนืดทำให้เคลือบมีการไหลผ่านผลงานได้อย่างตามที่ต้องการที่หวังจากส่วนผสมนั้น

ความทรงจำ จินตนาการ และความคิด เป็นจุดเริ่มต้นที่มนุษย์สร้างขึ้น แม้ว่าองค์ประกอบเหล่านี้จะไม่ใช่วัตถุ แต่องค์ประกอบเหล่านี้มีความสามารถในการสร้างผลกระทบทางวัตถุได้ตามแนวคิดของ New Materialism (Alldred & Fox 2020) โดยมีแนวคิด เครือข่าย-ผู้กระทำและมนุษย์สมัยเป็นส่วนที่ทำให้ความทรงจำนั้นได้เกิดการตีความใหม่ โดยสื่อที่จะเลือกใช้ นอกจากเซรามิกส์ที่มีความเชื่อมโยงโดยตรงและสามารถสร้างรูปแบบได้ตามต้องการ การเล่าเรื่องที่จะผสมผสานความทรงจำและแนวคิดทฤษฎีจำเป็นต้องเพิ่มสื่อเคลื่อนไหวและวัตถุที่พบในพื้นที่ เพื่อให้การรับรู้ต่อผู้ชมมีความเชื่อมโยงต่อการสื่อสารในหลากหลายมิติ นำไปสู่คำถามในการจัดแสดงว่าจะทำอย่างไรให้สื่อที่จะนำมานำเสนอร่วมกันมีจุดเชื่อมโยงที่สื่อสารระหว่างการใช้วัตถุที่พบในพื้นที่ สื่อเคลื่อนไหว วัตถุจำลองเซรามิกส์ ผู้วิจัยจึงตั้งคำถามในฐานะผู้สร้างงานศิลปกรรมว่า

1) จะสร้างงานอย่างไรที่ส่งผลให้รู้สึกถึงความทรงจำต่อเขาพร้อมกัน 2) การนำเสนอด้วยศิลปะจัดวางเซรามิกส์จะสามารถนำเสนอผ่านแนวคิดมนุษยสมัยได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

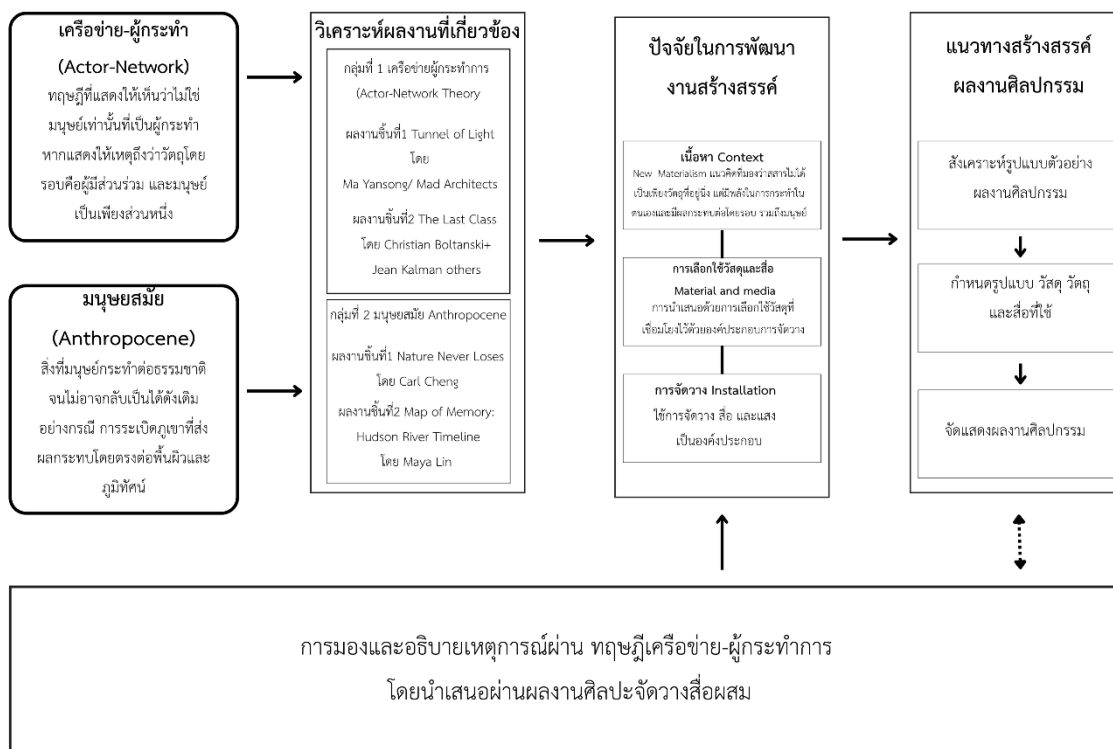
- 1) เพื่อค้นหาวัตถุและสื่อที่สะท้อนความทรงจำต่อเขาพระพุทธรูปผ่านกรอบแนวคิดเครือข่ายผู้กระทำการและมนุษยสมัย
- 2) เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจัดวางสื่อผสมที่แสดงให้เห็นถึงการคืนรูปเขาพระพุทธรูป

กรอบแนวคิด

ทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำ (Actor-Network Theory) มีต้นกำเนิดจากความพยายามทำความเข้าใจวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หรืออาจเรียกว่า วิทยาศาสตร์เทคโน (technoscience) (Sismondo, 2010) เป็นทฤษฎีสำคัญในจุดเปลี่ยนของภววิทยา (Ontological turn) ในช่วงนั้นที่นักมานุษยวิทยาพยายามให้เกิดการข้ามขอบเขต ในสายสังคมศาสตร์ที่เข้าไปแสวงหาในขอบเขตทางวิทยาศาสตร์ ที่ตั้งเดิมนั้นมองว่าการเข้าใจในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือเทคโนโลยีนั้นเป็นเพียงฝั่งวิทยาศาสตร์เท่านั้น และสายสังคมศาสตร์ศึกษาเพียงแค่ด้าน สังคมและวัฒนธรรม (Law, 2009)

มนุษยสมัย (Anthropocene) หรือ แอนโธรพอซีน เป็นคำนิยามยุคสมัยที่กล่าวโดย พอล ครุตเซน และยูจีน สตอร์เมอร์ (Paul Crutzen & Eugene Stoermer) ที่เสนอว่าให้เปลี่ยนชื่อจากยุคโฮโลซีน (Holocene) เป็น ดิ แอนโธรพอซีน โดยชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากจนทำให้มีผลกระทบรุนแรงและสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อโลก อย่างไรก็ตามในทางธรณีวิทยายังไม่มีการปรับชื่อตามที่เสนอ แต่ก็เริ่มใช้กันแพร่หลายในทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (Crutzen, & Stoermer, 2000 อ้างอิงใน เก่งกิจ กิตติเรียงลาภ, 2564)

การกระทำมนุษย์ที่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ เผยให้เห็นถึงการทำลายระบบนิเวศที่มีมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่เห็นผลในทันที หรือสร้างผลกระทบต่อเนื่องยาวนานจนมาปรากฏชัดเจนในสมัยนี้ เช่น ธารน้ำแข็ง ที่ละลายลงอย่างต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นถึงทุนนิยมที่เข้าคุกคามต่อสิ่งแวดล้อมไม่หยุดยั้งและทำให้ส่งผลกระทบต่อเนื่องยาวนานแบบไม่อาจหวนคืน และมนุษยชาติต้องร่วมตระหนักรู้ในภัยที่รออยู่ในอนาคตที่ก่อจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั่นเอง (วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, 2567) เมื่อนำทฤษฎีมนุษยสมัยมาวิเคราะห์ถึงกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานที่คาดหวังว่าจะนำสารที่ได้จากการระเบิดภูเขากลับมาสร้างขึ้นใหม่ในกระบวนการเซรามิกส์โดยใช้เรื่องเล่าจากผู้ที่เคยเห็นภูเขาที่ยังสมบูรณ์ในอดีตกลับมาสร้างขึ้นใหม่เป็นศิลปะจัดวางเซรามิกส์ที่แสดงให้เห็นถึงภูมิทัศน์ที่เคยมีในอดีต และการสร้างสรรค์นี้ยังรักษาไว้ให้อยู่ในรูปแบบศิลปะของทิวทัศน์อันสวยงามที่ไม่อาจหวนคืนอันเกิดจากการทำลายโดยมนุษย์ ร่วมกับการเก็บวัตถุที่พบในพื้นที่ เช่น หินที่จะสอดคล้องกับแนวคิดอย่าง New Materialism ที่พิจารณาในแนวทางวัตถุนิยมใหม่ประกอบด้วยมนุษย์สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ สิ่งของทางวัตถุ พื้นที่ สถานที่ และสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสรรค์สร้างที่สิ่งเหล่านี้ประกอบอยู่ (Alldred & Fox 2020)

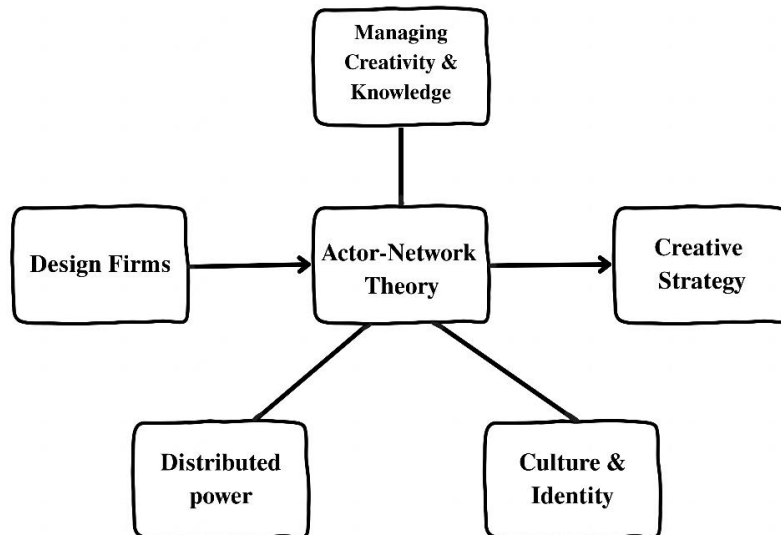

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในงานวิจัย
ที่มา : ผู้วิจัย

การดำเนินงานวิจัย

1. รวบรวมข้อมูลเขาพระพุทธรูปในอดีตจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาแนวคิดและสร้างกรอบการวิเคราะห์แบบทฤษฎี Actor-Network หรือ ANT
3. วิเคราะห์ผลงานศิลปะที่มีแนวคิดเกี่ยวข้อง จำนวน 4 ผลงาน โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เครือข่ายผู้กระทำ (Actor-Network Theory: ANT) และ กลุ่มที่ 2 มนุษยสมัย (Anthropocene)
4. ทดลองสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรม ในด้านเนื้อหาจากประสบการณ์และการวิเคราะห์ข้อมูล และด้านศิลปะด้วยวิธีการจัดวางวัตถุ ภาพเคลื่อนไหว และวิธีการสร้างสรรค์ผลงานด้วยเซรามิกส์
5. วิเคราะห์และปรับปรุงแก้ไขผลงานศิลปกรรม
6. สรุปแนวทางที่ได้จากการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรม
7. สร้างผลงานศิลปะจัดวางสื่อผสม

เพื่อให้งานศิลปะเข้าถึงผู้ชมและสามารถนำไปสู่การพัฒนาการออกแบบในอนาคตจึงได้ศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้ทฤษฎี Actor-Network พัฒนาผลงานจากศิลปะด้วยการสื่อสารเฉพาะเจาะจงเพื่อนำเสนอประสบการณ์แปลกใหม่ให้สามารถนำไปสู่การสร้างสรรค์งานออกแบบ โดยวิธีการและรูปแบบเป็นไปตามแผนภาพที่ปรากฏในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 Actor Network Theory Process
ที่มา : Van Den & Rieple (2017)

วิเคราะห์ผลงานศิลปะเพื่อสังเคราะห์แนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแนวคิดเครือข่าย-ผู้กระทำการ (Actor-Network) และ มนุษยสมัย (Anthropocene) โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่มจาก 2 ทฤษฎี ได้ผลดังนี้

กลุ่มที่ 1 เครือข่ายผู้กระทำการ (Actor-Network Theory) หรือ (ANT) จำนวน 2 ผลงาน ได้แก่ ผลงานชิ้นที่ 1 Tunnel of Light โดย Ma Yansong จัดแสดงครั้งแรกในปี ค.ศ. 2018 ผลงานที่สร้างภายในอุโมงค์คิยตสึ จอร์จ (Kiyotsu Gorge Tunnel) ที่มีความยาว 750 เมตร โดยภายในประกอบไปด้วยผลงานที่เป็นองค์ประกอบทางธรรมชาติ 5 ธาตุ ได้แก่ ไม้ ดิน เหล็ก ไฟ น้ำ แต่ละผลงานมีชื่อดังนี้ Periscope (ไม้), Expression of Color (ดิน), Invisible Bubble (เหล็ก), Drop (ไฟ) และ Light Cave (น้ำ)

ภาพที่ 3 Tunnel of Light - Light Cave
ที่มา : Nakamura (2018)

จากการศึกษาจาก Ma (n.d.) และจากการวิเคราะห์ของผู้เขียน สรุปความได้ว่า งานนี้เปลี่ยนอุโมงค์เก่าแก่ยาว 750 เมตรผ่านการแทรกแซงที่แตกต่างกันห้าจุดตามธาตุธรรมชาติ (ไม้ ดิน โลหะ ไฟ น้ำ) สร้างเครือข่ายที่ซับซ้อนที่ทั้งการก่อตัวทางธรณีวิทยา การแทรกแซงทางสถาปัตยกรรม ระบบแสงสว่าง น้ำพุ กระจุกร่างกายของผู้เยี่ยมชม และการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล ล้วนมีส่วนร่วมในฐานะตัวแสดง การสื่อให้เห็นถึงความสามารถของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ แต่ละองค์ประกอบทำหน้าที่เป็นตัวแสดงอิสระ: Periscope ใช้เลนส์กระจกที่เพื่อสะท้อนธรรมชาติของบริเวณโดยรอบเข้าข้างใน ในขณะที่ Light Cave ใช้พื้นผิวสแตนเลสที่โค้งโครงสร้างหินที่มีเอกลักษณ์ ใบไม้สีเขียวดูสดชื่นโดยรอบ ในขณะที่พื้นที่ตรงกลางคือสระน้ำและจัดให้ผู้ชมได้เดินผ่านโดยรอบ องค์ประกอบเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างภายในและภายนอก สร้างการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ ที่เคลื่อนไหวภายใน Light Cave สระน้ำตรงกลางแสดงให้เห็นภาพสะท้อนของหุบเขาในอีกฟากของถ้ำ เมื่อผู้ชมเดินไปจนถึงจุดตรงกลางจะเกิดภาพลวงตาที่สะท้อนลงบนผิวน้ำ สิ่งนี้สร้างสิ่งที่ ANT เรียกว่าเครือข่ายไฮบริด ที่ประกอบไปด้วยแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ พื้นผิวสถาปัตยกรรม แสง และน้ำ ร่วมมือกันผลิตประสบการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา งานนี้ยังแสดงให้เห็นความสนใจของ ANT ต่อการประกอบสถาบัน ความต้องการที่มีมากในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวทำให้ต้องมีการจัดการลำดับผู้เข้าชม แสดงให้เห็นว่าระบบการบริหาร ปริมาณผู้เยี่ยมชม และโครงสร้างพื้นฐานการท่องเที่ยวกลายเป็นตัวแสดงสำคัญในการทำงานของงานศิลปะ Tunnel of Light เป็นตัวอย่างของความเข้าใจหลักของ ANT ความหมายและประสบการณ์เกิดขึ้นจากเครือข่ายของความสัมพันธ์ทั้งหมดที่ทำงานร่วมกัน

ผลงานชิ้นที่ 2 The Last Class โดย Christian Boltanski และ Jean Kalman others ผลงานนี้สร้างภายในอาคารที่เคยเป็นโรงเรียนในอดีต โดยจัดแสดงวัตถุที่มีความทรงจำร่วมระหว่างชุมชน การจัดวางที่ทำให้คนหวนนึกถึงภาพแทนในอดีต หากแต่ในบริบทที่ไม่มีแล้วในปัจจุบัน เช่น กระจุกลีดใส่กรอบจัดวางเรียงในบริเวณโถงทางเดิน ชวนให้นึกถึงภาพของอดีตผู้อำนวยการสถานศึกษาแห่งนี้ เพียงแต่เหลือเพียงลีดามืดที่เข้ากับบริบทปัจจุบัน หรือ การจัดวางสิ่งของและแสงไฟภายในที่ปะทะกับความทรงจำของผู้เข้าชมเป็นอย่างดี ผลงาน The Last Class ของ Christian Boltanski แสดงความเชื่อมโยงที่ลึกซึ้งกับแนวคิด ANT แสดงให้เห็นถึงการประกอบเครือข่ายที่หลากหลาย ผลงานชิ้นนี้ใช้อาคารทั้งหลัง ใช้วัสดุที่มีประวัติศาสตร์และอารมณ์ บรรจุความทรงจำของสถานที่อย่างลึกซึ้งและหนาแน่น เครือข่ายประกอบด้วยอาคารโรงเรียนเก่า หิมะที่ปกคลุม เสื้อผ้าเก่า ผ้าผืนที่เพิ่มใหม่ วัตถุส่วนตัวของชาวบ้าน และเครื่องบันทึกเสียงหัวใจ การสื่อให้ความสามารถของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ด้วย วัตถุต่าง ๆ ทำหน้าที่เป็นตัวแสดงที่มีพลัง ผู้คนในหมู่บ้าน ถูกขอให้นำสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหรือสมัยเรียนมา วัตถุเหล่านี้ถูกจัดวางอย่างสงบในพื้นที่ด้านหลังโรงเรียน ห่างจากทางเข้ามากที่สุด วัตถุเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นตัวแทน แต่เป็นตัวแสดงที่บรรจุความทรงจำและสร้างบรรยากาศทางอารมณ์ (Boltanski & Kalsman, n.d.)

ภาพที่ 4 The Last Class

ที่มา : Kuratani (2006)

อีกทั้งยังมีที่เคลื่อนไหว ศิลปินได้ปรับปรุงพื้นที่ชั้นสามโดยเพิ่มผ้า màn เพื่อกำหนดพื้นที่ใหม่ สิ่งนี้เปลี่ยนแปลงความประทับใจของการติดตั้งโดยสิ้นเชิงและมีจุดบันทึกเสียงหัวใจของผู้เยี่ยมชมที่ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนโครงการของศิลปินที่ดำเนินอยู่ในหลายสถานที่ทั่วโลก รวมไปถึงงานนี้เชื่อมต่อเครือข่ายระดับโลก โดยการนำเสียงหัวใจที่รวบรวมไว้เหล่านี้จะเป็นส่วนหนึ่งของนิทรรศการที่วางแผนไว้สำหรับ Setouchi International Art Festival 2010

กลุ่มที่ 2 มนุษย์สมัย (Anthropocene) จำนวน 2 ผลงาน ได้แก่ ผลงานชิ้นที่ 1 Erosion Machine (1969-2020) โดย Carl Cheng เป็นผลงานศิลปะที่มีแนวความคิดชัดเจนและร่วมสมัยสำหรับมนุษย์สมัย (Anthropocene) โดยการผสมผสานระหว่างสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี ซึ่งสะท้อนให้เห็นการตระหนักรู้เกี่ยวกับผลกระทบของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศโลกอย่างลึกซึ้ง จากการศึกษาจาก Packard (2025) และจากการวิเคราะห์ของผู้เขียน สรุปความได้ว่า ผลงาน Erosion Machine เป็นอุปกรณ์ที่มีลักษณะเหมือนไมโครเวฟในห้องปฏิบัติการ มีแสงฟลูออเรสเซนต์ ซึ่งภายในมี "หินมนุษย์" (human rocks) ที่เป็นการผสมผสานของยิปซัมและชิ้นส่วนวัตถุที่พบได้ กำลังถูกกัดเซาะอย่างค่อยเป็นค่อยไปด้วยกระแสน้ำที่ไหลต่อเนื่อง ความสัมพันธ์กับแนวคิดมนุษย์สมัยใช้การทำให้เส้นแบ่งระหว่างธรรมชาติและเทคโนโลยีดูคลุมเครือ Cheng เตือนเราว่าแนวคิดที่ว่าเทคโนโลยีอยู่นอกธรรมชาติเป็นเพียงนิยามที่ผลงานนี้แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติและเทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของระบบเดียวกัน

ภาพที่ 5 Erosion Machine No. 1

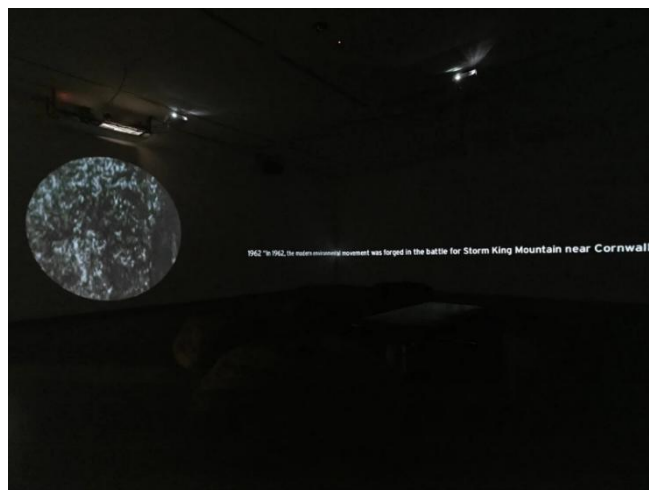
ที่มา : Mensch (2025)

นอกจากนี้ ผลงานยังสะท้อนความสัมพันธ์น่าสะพรึงกลัวระหว่างมนุษย์กับหิน plastiglomerates ซึ่งเป็นหินในศตวรรษที่ 21 ที่เกิดขึ้นเมื่อขยะพลาสติกหลอมละลายผสมกับหิน เปลือกหอย และวัสดุธรรมชาติอื่น ๆ ตอกย้ำมิติของเวลาที่สำคัญในมนุษยสมัย กระบวนการกัดเซาะที่เกิดขึ้นอย่างช้า ๆ แต่ต่อเนื่อง สะท้อนการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศรวมทั้งการจำลองกระบวนการธรรมชาติในสภาพแวดล้อมที่ควบคุมได้ แสดงถึงความพยายามของมนุษย์ในการเข้าใจและควบคุมธรรมชาติ รวมไปถึงการวิพากษ์วิจารณ์ทางสังคม แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างการพัฒนาเทคโนโลยีและการอนุรักษ์ธรรมชาติและตั้งคำถามเกี่ยวกับบทบาทของมนุษย์ในฐานะตัวกระทำหลักในการเปลี่ยนแปลงโลก ผลงานของ Cheng สื่อสารหลักการพื้นฐานที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ นั่นคือธรรมชาติมีความเป็นพลวัต กระบวนการธรรมชาติคือเทคโนโลยี เทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และตามที่ชื่อนิทรรศการระบุไว้ว่า ธรรมชาติไม่เคยแพ้ (Nature Never Loses) (Packard, 2025)

โดยสรุป Erosion Machine เป็นผลงานศิลปะจากแนวคิด Anthropocene ที่ทรงพลัง เพราะมันไม่เพียงแสดงให้เห็นผลกระทบของมนุษย์ต่อธรรมชาติ แต่ยังตั้งคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นธรรมชาติและความเป็นเทคโนโลยี การควบคุมและความไร้ควบคุม การทำนายและการเตือน ผลงานนี้ทำให้ผู้ชมต้องเผชิญกับความจริงที่ไม่สบายใจ ที่ว่าการแทรกแซงของมนุษย์ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการธรณีวิทยาแล้ว และเราไม่สามารถแยกตัวเองออกจากธรรมชาติได้อีกต่อไป แต่ในขณะเดียวกัน มันก็ท้าทายเราให้คิดใหม่เกี่ยวกับความหมายของ ธรรมชาติ และ เทคโนโลยี ในโลกที่ทั้งสองสิ่งนี้ผสมผสานกันโดยสมบูรณ์

ผลงานชิ้นที่ 2 Map of Memory: Hudson River Timeline โดย Maya Lin จัดแสดงในนิทรรศการ "A River Is a Drawing" ที่ Hudson River Museum สะท้อนประวัติศาสตร์ทางนิเวศวิทยาของแม่น้ำฮัดสันที่

ค่อย ๆ คลี่คลายตลอดระยะเวลาหลายชั่วโมง โดยการใช้ภาพประวัติศาสตร์และข้อความหมุนเวียนตามลำดับเวลาผ่านการติดตั้งสี่ผนัง ศิลปินนำเสนอมิติของเวลาทางธรณีวิทยา (Deep Time) ด้วยแนวคิดสำคัญของมนุษยสมัย คือ การบีบอัดเวลา (temporal compression) ลำดับเวลาที่คลี่คลายในระยะเวลาหลายชั่วโมงสะท้อนประวัติศาสตร์ธรรมชาติที่ยาวนานหลายศตวรรษและการแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากมนุษย์ในช่วงไม่กี่ทศวรรษสามารถเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศที่ใช้เวลาสร้างหลายพันปี ด้วยแนวคิดการเลื่อนฐานอ้างอิง (Shifting Baselines) ในบริบทของแม่น้ำฮัดสันลำดับเวลาเหล่านี้ดำเนินการเชื่อมโยงของแหล่งที่อยู่อาศัยและความหลากหลายทางชีวภาพผ่านเวลา แต่ยังแสดงให้เห็นว่าการอนุรักษ์ได้ฟื้นฟูสถานที่ธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ แม่น้ำฮัดสันเป็นตัวอย่างที่เหมาะสมสำหรับการสำรวจการเลื่อนฐานอ้างอิง (shifting baselines) แบ่งเป็น 3 ยุค 1) ยุคก่อนอุตสาหกรรม: แม่น้ำที่อุดมด้วยปลาแซลมอน หอยนางรม และสัตว์น้ำต่างๆ 2) ยุคอุตสาหกรรม: มลพิษจากโรงงาน การขุดเจาะ และการพัฒนาเมือง 3) ยุคฟื้นฟู: กฎหมาย Clean Water Act และความพยายามในการฟื้นฟู ผลงานยังแสดงความซับซ้อนของ ความสานสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ (Human-Nature Entanglement) Maya Lin กล่าวว่า "ฉันเห็นแม่น้ำเป็นภาพวาดที่เคลื่อนไหวอย่างคล่องแคล่ว มีขอบเขตและถูกวาดออกมา" (Lin, 2018) แนวคิดนี้สะท้อนการเข้าใจมนุษยสมัยที่สำคัญ โดยให้แม่น้ำเป็นการวาด แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติไม่ใช่สิ่งที่แยกจากวัฒนธรรมมนุษย์ แต่เป็นสิ่งที่ถูกเขียนโดยทั้งกระบวนการธรรมชาติและ การแทรกแซงของมนุษย์ การไหลของน้ำเป็นเส้นเวลา ที่แสดงการเปลี่ยนแปลงทั้งทางธรณีวิทยาและประวัติศาสตร์ความขัดแย้งระหว่างระยะเวลามนุษย์และธรรมชาติ การติดตั้งที่ใช้เวลาหลายชั่วโมงเพื่อเล่าเรื่องราวหลายศตวรรษสะท้อนปัญหาการรับรู้ของมนุษย์ว่าเราต้องการเวลาในการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นช้า ๆ ในขณะที่มนุษยสมัยก็แผ่ไปด้วยความเร่งรีบ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากมนุษย์เกิดขึ้นเร็วกว่าที่เราสามารถรับรู้และปรับตัวได้

ภาพที่ 6 Map of Memory: Hudson River Timeline
ที่มา : Graves (2018)

ผลงานยังสร้างความตระหนักผ่านประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส การแสดงให้เห็นถึงสถานการณ์น้ำท่วม ของลูกแก้วอุตสาหกรรมสีฟ้าและเขียวอ่อนประมาณ 22,000 ลูกที่มีรูปร่างของกลุ่มน้ำฮัดสันใน Folding the Hudson จัดแสดงเมื่อปี ค.ศ. 2018 ลูกแก้วเหล่านี้ทั้งปฏิบัติตามและท้าทายแรงโน้มถ่วงธรรมชาติ และ

แผ่กระจายไปทั่วพื้น ผืน และเขตแดนการใช้วัสดุอุตสาหกรรม (ลูกแก้ว) เพื่อแสดงระบบธรรมชาติ (กลุ่มแม่น้ำ) สะท้อนการผสมผสานระหว่างธรรมชาติและเทคโนโลยี ตามแนวคิดมนุษยสมัย ที่แปลงธรรมชาติให้เป็นสินค้า อุตสาหกรรม และนำกลับมาใช้ในศิลปะ (Ellin, 2018) รวมถึงมิติของความหวังและการฟื้นฟู (Resilience Narrative) ลำดับเวลาแสดงให้เห็นว่าการอนุรักษ์ได้ฟื้นฟูสถานที่ธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและช่วยให้สายพันธุ์ฟื้นตัว เน้นย้ำถึงความยืดหยุ่นของโลกธรรมชาติหากเราปกป้องมัน สิ่งนี้สำคัญในบริบทมนุษยสมัย เพราะหลีกเลี่ยงการตกตะลึงต่อวิกฤต (catastrophe fatigue) แสดงให้เห็นว่าการกระทำของมนุษย์สามารถเป็นบวกได้ สร้างแรงบันดาลใจสำหรับการกระทำในปัจจุบัน โดยสรุป Map of Memory: Hudson River Timeline เป็นผลงานศิลปะจากแนวคิดมนุษยสมัยที่สมบูรณ์แบบ เพราะมันไม่เพียงแสดงให้เห็นผลกระทบของมนุษย์ต่อธรรมชาติ แต่ยังนำเสนอความซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างเวลามนุษย์และเวลาธรณีวิทยา การเปลี่ยนแปลงของการรับรู้ผ่านรุ่นต่าง ๆ และศักยภาพในการฟื้นฟูและการเยียวยา ผลงานนี้ทำให้ผู้ชมได้สัมผัสกับประวัติศาสตร์ธรรมชาติในมิติที่ทั้งส่วนตัวและสากล สร้างการเชื่อมโยงระหว่างความทรงจำส่วนบุคคลกับการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศในวงกว้าง และท้าทายเราให้คิดใหม่เกี่ยวกับบทบาทของเราในฐานะตัวกระทำและผู้เยียวยาในยุคมนุษยสมัย

ตารางที่ 1 ตารางสรุปการวิเคราะห์ผลงานศิลปะเพื่อสังเคราะห์แนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน

ผลงานที่นำมาวิเคราะห์	วิเคราะห์ด้วยแนวความคิด	จุดเด่นของผลงาน
Tunnel of Light (Light Cave)	เครือข่าย-ผู้กระทำการ (Actor-Network Theory)	การเชื่อมธรรมชาติกับมนุษย์เข้าด้วยการจัดการพื้นที่ ด้วยเงาสะท้อนบนน้ำในงานที่เป็นต้นไม้และภูเขาของอีกฝั่งร่วมกับผู้ชมที่ยืนอยู่ในฝั่งผลงานที่มีพื้นผิวสแตนเลสภายในถ้ำ
The Last Class	เครือข่าย-ผู้กระทำการ (Actor-Network Theory)	การเชื่อมโยงความทรงจำต่อพื้นที่ในอดีตด้วยวัตถุจัดวาง ที่สร้างความคุ้นชินต่อผู้ชมต่อสถานที่ที่จัดแสดง ร่วมกับการจัดแสงไฟให้เกิดแสงเงาต่อวัตถุให้เกิดความรู้สึกโหยหาอดีต
Erosion Machine	มนุษยสมัย (Anthropocene)	ใช้การจัดวางวัตถุร่วมกับกลไกให้เกิดปฏิกิริยาต่อวัตถุนั้น จัดแสดงโดยเปิดให้ผู้ชมร่วมสังเกต
Map of Memory: Hudson River Timeline	มนุษยสมัย (Anthropocene)	ใช้การฉายภาพเคลื่อนไหวเพื่อเล่าเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่
สังเคราะห์แนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน	1) การเลือกใช้วัตถุที่มีความเชื่อมโยงต่อพื้นที่ 2) การเล่าเรื่องผ่านวัสดุที่มีที่มาเชื่อมโยงกับเรื่องเล่า 3) การใช้ไฟส่องเพื่อสร้าง แสง-เงา ให้เกิดความรู้สึกเคลื่อนไหวต่อวัตถุ 4) ผลงานในแนวคิดเครือข่ายผู้กระทำการ จัดวางวัตถุร่วมกับภาพเคลื่อนไหว	

ผลการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมและวิเคราะห์ผลงานผ่านทฤษฎี ทำให้ได้แนวทางการสร้างสรรค์ผลงานออกมาเป็น 1) การเลือกใช้วัตถุที่มีความเชื่อมโยงต่อพื้นที่ 2) การเล่าเรื่องผ่านวัสดุที่มีที่มาเชื่อมโยงกับเรื่องเล่า 3) การใช้ไฟเพื่อสร้าง แสง-เงา ให้เกิดความเคลื่อนไหวต่อวัตถุ 4) ผลงานในแนวคิดเครือข่ายผู้กระทำการ จัดวางวัตถุร่วมกับภาพเคลื่อนไหว

ผลงานชุด Reversed Rock เลือกใช้วัตถุเป็น วัตถุที่พบในพื้นที่ (Found Object) อย่าง หิน และ วัตถุจำลองด้วยกระบวนการเซรามิกส์ (Imitation Ceramics Sculpture) นำมาจัดวางร่วมกับวัตถุสำเร็จรูปอย่าง กล้องอะคริลิกใส โดยจัดวางหินไว้ด้านในและฉายภาพเคลื่อนไหวผ่านกล้องอะคริลิกใสไปที่ อิฐช่องลม ที่เป็นวัตถุคัดทิ้งจากอุตสาหกรรม ที่จัดวางฝังไว้ด้านใต้บันไดวนของชั้น L หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร โดยมีการเพิ่มภาพเคลื่อนไหวเป็นวิดีโอความยาว 3.02 นาที เป็นภาพตัดสลับระหว่างภูเขาในพื้นที่ที่กล่าวถึง กับ วัตถุที่คาดว่าในอดีตเคยเป็นภูเขามาก่อน ในวิดีโอนี้ ได้แก่ หิน และ โครงสร้างจากปูนซีเมนต์

ภาพที่ 7 ทดลองการจัดวางวัตถุร่วมกับแสงไฟ

ที่มา : ผู้วิจัย

จากภาพที่ 7 ผู้วิจัยเลือกใช้แสงไฟชนิดติดเข้ากับแท่นแสดงผลงานเพื่อกำหนดแสงที่พุ่งตรงเข้าสู่ผลงานโดยตรง ทำให้เกิดการรับรู้ต่อผู้ชมที่ผ่านมาอย่างชัดเจน โดยผู้ชมบางท่านได้ร่วมวิเคราะห์ถึงลักษณะแท่นที่ดูคล้ายกับแท่นที่ใช้ในการแสดงสินค้า หากแต่วัตถุภายในที่แสดงคือ ก้อนหิน และ เซรามิกส์ที่จำลองรูปแบบหินจากภูเขาขึ้นมา

ภาพที่ 8 การจัดวางวัตถุจำลองด้วยกระบวนการเซรามิกส์ (Imitation Ceramics Sculpture) และการฉายภาพเคลื่อนไหว
ที่มา : ผู้วิจัย

ในภาพที่ 8 ผู้วิจัยได้ปรับให้ผลงานเข้ากับบริบทของพื้นที่จัดแสดงที่เป็นพื้นที่ใต้บันได ที่มีความรู้สึกอึดอัดและถูกกดทับ ให้มีความเคลื่อนไหวและดึงดูดผู้ชมเข้าสู่พื้นที่ ผ่านวิดีโอที่ฉายเข้าสู่พื้นที่ด้านใต้บันไดเป็นวิดีโอระยะเวลา 3:02 นาที ในการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของภูเขาสู่วัตถุอย่างชัดเจน โดยภายในวิดีโอแสดงให้เห็นกองหินที่ถูกวางอยู่ด้านหน้าภูเขา วิดีโอเล่าเรื่องผ่านเส้นทางรถไฟที่แล่นผ่านแนวเขาพระพุทธรบาท

วัตถุจำลองด้วยกระบวนการเซรามิกส์ ในภาพที่ 8 สร้างด้วยการใช้วิธีการขึ้นรูปด้วยมือ จำลองให้คล้ายก้อนหินเผาดิบและตกแต่งด้วยน้ำดิน เหล็กออกไซด์ Whiting (ที่เกิดจากการบดละเอียดจากหินปูน หรือ limestone) ก่อนเผาอีกครั้งด้วยกระบวนการ Pit Firing

ผู้วิจัยใช้แนวคิดเครือข่าย-ผู้กระทำการ เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจัดวาง โดยใช้แนวคิดการมองว่าสารไม่ได้เป็นเพียงวัตถุที่อยู่นิ่ง แต่มีพลังในการกระทำของตนเอง และสามารถส่งผลกระทบต่อโดยรอบ การจะดึงให้วัตถุเหล่านั้นสะท้อนแนวคิด จึงต้องแสดงถึงความเชื่อมโยงต่อสิ่งโดยรอบด้วยการใช้วัสดุสำเร็จรูป สื่อเคลื่อนไหว และแสงไฟ เพื่อให้เกิดแสง-เงาตกกระทบ เมื่อถูกประกอบจัดวางเข้ากับพื้นที่ด้านใต้บันได ทำให้เกิดความรู้สึกกดทับ อึดอัด สำหรับผู้เข้าเยี่ยมชมผลงาน และเป็นการรับรู้ผลงานด้วยการดึงผู้เข้าหาพื้นที่ด้วยภาพเคลื่อนไหว ผู้วิจัยได้ค้นพบแนวทางจากการสังเคราะห์แนวคิดของผลงาน 4 ข้อ ดังนี้ 1) การเลือกใช้วัตถุที่มีความเชื่อมโยงต่อพื้นที่ 2) การเล่าเรื่องผ่านวัสดุที่มีที่มาเชื่อมโยงกับเรื่องเล่า 3) การใช้ไฟ เพื่อสร้าง แสง-เงา ให้เกิดความเคลื่อนไหวต่อวัตถุ 4) ผลงานในแนวคิดเครือข่ายผู้กระทำการ การจัดวางวัตถุร่วมกับภาพเคลื่อนไหว โดยมีวัตถุจำลองด้วยกระบวนการเซรามิกส์ (Imitation Ceramics Sculpture) เป็นส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานและนำเสนอต่อสาธารณะ เพื่อให้เห็นถึงการสร้างคิณรูปเขาพระพุทธรบาทผ่านผลงานศิลปะจัดวางสื่อผสม

สรุปและอภิปรายผล

ผลงานศิลปะจัดวางสื่อผสม Reversed Rock ได้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเครือข่าย-ผู้กระทำการผ่าน วัตถุค้นพบ (ก้อนหิน) วัสดุสำเร็จรูป (กล่องอะครีลิคใส) และ วัสดุเหลือจากอุตสาหกรรม (อิฐช่องลม) แสดงให้เห็น

ถึงการเป็นส่วนประกอบที่ร่วมกระทำการผ่านความทรงจำของผู้วิจัย โดย วัตถุ วัสดุสำเร็จรูป และ วัสดุเหลือจากอุตสาหกรรม สิ่งที่แตกต่างกันคือวัสดุสำเร็จรูปอย่าง กล่องอะคริลิกใส

ภาพที่ 9 ผลงาน Reversed Rock (หิน,อิฐช่องลม,กล่องใส,วิดีโอ 3.02 นาที)

ที่มา : ผู้วิจัย

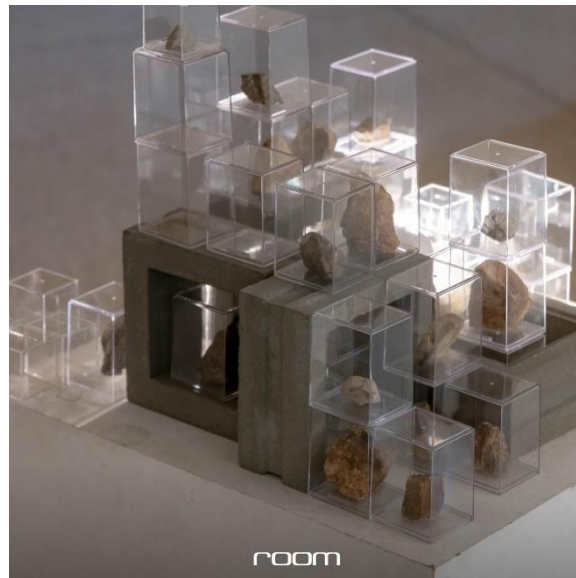
ที่แม้ไม่ได้มาจากแหล่งกำเนิดเดียวกันกับวัตถุ และวัสดุเหลือจากอุตสาหกรรม แต่การเลือกนำมาจัดวางขับให้อีก 2 สิ่งได้มีความหมายที่สำคัญยิ่งขึ้น กล่องอะคริลิกใสใช้นำเสนอสิ่งที่มีค่า เช่น อาร์ตทอย ที่ซื้อมีความหมายควบรวมระหว่าง งานศิลปะ และ ของเล่น แสดงให้เห็นสองความหมายสองแง่มุมของก้อนหินและอิฐช่องลมที่มีหน้าที่ในปัจจุบัน และอดีตที่เคยเป็นรูปเดิมที่มีผลต่อความทรงจำ และเมื่อได้ประกอบสร้างกลับคืนจึงเป็นการคืนรูปและความหมายให้กับวัตถุนั้น โดยจำเป็นต้องมีภาพเคลื่อนไหวให้เห็นถึงเส้นทางความเคลื่อนไหวในปัจจุบันเพื่อให้เรื่องเล่าสมบูรณ์ยิ่งขึ้นผ่านภาพเคลื่อนไหวที่มีสองเหตุการณ์คือภาพทิวทัศน์ปัจจุบันและวัตถุที่คาดการณ์ได้ว่าเคยเป็นทิวทัศน์ตามแนวคิดมนุษยสมัยที่กล่าวถึงการไม่อาจหวนกลับคืนเมื่อผ่านกระบวนการจากมนุษย์

จากทฤษฎี Actor-Network ที่ดึงมนุษย์ออกจากศูนย์กลาง โดยให้มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งในเครือข่ายในผลงานนี้ ใช้การฉายภาพลงที่พื้นที่ได้บันได คือการพยายามถอดมุมมองจากมนุษย์โดยตรง เพื่อให้มนุษย์เป็นผู้ชมและขยับเข้าหาวัตถุจัดแสดงมากขึ้น โดยแนวคิดให้มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของงานโดยไม่เป็นศูนย์กลางนี้มีอยู่ในผลงาน Tunnel of Light โดย Ma Yansong/MAD Architects ที่เชื่อเชิญให้มนุษย์เข้าสัมผัสผ่านผลงาน (เดินผ่านน้ำด้านหน้า) และไปยืนเผชิญหน้ากับธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ (หน้าผาอีกฝั่ง) และหากมีผู้ถ่ายภาพจากอีกฝั่งของผลงาน มนุษย์จะเป็นเพียงส่วนเล็กๆในผลงานท่ามกลางธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่

ข้อเสนอแนะ

จากแนวคิดเครือข่าย-ผู้กระทำการและมนุษยสมัย ที่นำไปวิเคราะห์จนเกิดการสังเคราะห์แนวคิดการสร้างสรรค์ โดยการเลือกใช้สื่อผสมในการนำเสนอในหลากหลายแนวทาง เมื่อประกอบรวมแล้วทำให้เกิดความสับสนในการจัดวางของระยะห่าง ระหว่างด้านที่ฉายภาพและโดยรอบ จึงอาจสามารถปรับการจัดวาง โดย

กระจายแต่ละวัตถุ วัสดุ ให้ห่างออกจากกัน มีจุดรวมตรงกลางที่จะฉายภาพเคลื่อนไหวลงไปที่แท่นจัดวางเพียงที่เดียวบนวัตถุจำลองเซรามิกส์ในลักษณะ Projection Mapping แนวทางนี้จะสนับสนุนแนวคิดเครือข่ายผู้กระทำการยิ่งขึ้นในการพูดถึงวัตถุที่ส่งผลกระทบต่อโดยรอบ และปฏิเสธการมองมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และหากเป็นไปได้การเลือกสถานที่ที่เชื่อมโยงกับการเล่าเรื่องจะทำให้การเล่าเรื่องมีน้ำหนักยิ่งขึ้น โดยหากผลงานจัดแสดงในรูปแบบ ศิลปะจัดวางเฉพาะที่ (Site-Specific) จะสามารถขับเน้นเรื่องเล่าที่ผู้วิจัยต้องการนำเสนอได้ชัดเจนและเห็นความหมายเหล่านั้นได้มากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 10 ผลงาน Reversed Rock

ที่มา: ศุภกร ศรีสกุล (2568)

แม้ว่ายังมีส่วนที่ต้องปรับปรุงในการออกแบบให้เข้าใจง่ายและเชื่อมโยงถึงเขาพระพุทธรูปให้มากขึ้น แต่ผลงาน Reversed Rock ที่จัดแสดงในครั้งนี้ก็สร้างความแปลกใหม่ที่แทรกเข้าไปอยู่ท่ามกลางงานออกแบบของอิฐช่องลมที่จัดแสดงร่วมกัน การใช้อิฐช่องลมเป็นส่วนหนึ่งของผลงานศิลปะ โดยนำอิฐช่องลมที่ถูกคัดทิ้งจากการมีตำหนิมาใช้ใหม่ในบริบทงานศิลปะ ทำให้เป็นที่สนใจจากนักออกแบบในงานที่เข้ามาชมผลงานที่เปิดโอกาสให้ร่วมคิดและวิพากษ์ถึงประเด็นของงานร่วมกัน การผสมผสานผลงานศิลปะสื่อผสมจากผลงานการออกแบบนี้จึงเป็นแนวทางที่สามารถต่อยอดเพื่อนำเสนอประเด็นที่หลากหลายและเข้าถึงผู้คนในหลากหลายกลุ่มได้ในอนาคต เนื่องจากรูปแบบงานที่แสดงผลงานออกแบบส่วนใหญ่จะเป็นการจัดแสดงให้เห็นถึง การออกแบบและนวัตกรรม แต่ครั้งได้เพิ่มผลงานศิลปะจากงานออกแบบที่ถูกคัดทิ้งจากตำหนิ ปรับเปลี่ยนบริบทสู่งานศิลปะเพื่อเปิดกว้างต่อจินตนาการผู้ชมให้มากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดบทสนทนาต่อที่มาของวัสดุ ความยั่งยืน ที่ต้องมีการทบทวนต่อสิ่งที่เรากำลังเผชิญอยู่ว่าไปในทางที่ถูกต้องแล้วจริงหรือไม่ หากไม่ใช่ จำเป็นต้องทำอย่างไรเพื่อไปสู่จุดที่ต้องการ

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง ศิลปะจัดวางสื่อผสม: สร้างคืนรูปเขาพระพุทธรูป

เอกสารอ้างอิง

- เก่งกิจ กิติติเรียงลาภ (บ.ก.). (2564). *บทวิพากษ์มนุษย์และวิถีศิลปะสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยแห่งทุน*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). ISBN: 978-616-7154-97-8
- พรรณยุพา ธรรมวัตร. (2567). *ข้ามพรมแดนความรู้ด้วยมุมมองข้ามศาสตร์ผ่านเลนส์ “ทฤษฎีเครือข่าย – ผู้กระทำการ (Actors - Network Theory)”*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/670>
- วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์. (2567) *The Lost Forest: ประวัติศาสตร์(การทำลาย)สิ่งแวดล้อมไทยและสงครามแย่งชิงทรัพยากร*. มติชน. ISBN: 978-974-02-1881-4
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2546). *แสนเสียดายเขาพระพุทธรูปบาท*. มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์. <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=919>
- ศุภกร ศรีสกุล (2568, 11 เมษายน). *นิทรรศการนำชม “บล็อกช่องลม” งานศิลป์ในมุมมองสถาปัตยกรรม*. Facebook. <https://www.facebook.com/share/1Fho5yqwRX/?mibextid=wwXlfr..>
- Allred, P., & Fox, N. (2020). *New Materialism*. 10.51428/tsr.uhaq7722.
- Boltanski, C., & Kalsman, J. (n.d.). *The Last Class*. <https://shorturl.asia/Elzi5>
- Ellin, A. (2018 October, 25). *Maya Lin Captures the Hudson’s Beauty and Power*. The New York Times, <https://www.nytimes.com/2018/10/25/arts/maya-lin-hudson-river-museum.html>
- Graves. K. (2018). *Map of Memory: Hudson River Timeline*. <https://www.mayalinstudio.com/memory-works/hrm>.
- Kuratani, T. (2006). *The Last Class*. https://www.echigo-tsumari.jp/en/art/artwork/the_last_class/.
- Law, J. (2009). *Actor Network Theory and Material Semiotics*. <http://www.heterogeneities.net/publications/Law2007ANTandMaterialSemiotics.pdf>
- Lin, M. (2018 October 25). *‘I See Rivers as Fluid Moving Drawings’: Watch Artist Maya Lin Re-Imagine New York’s Waterways*. <https://news.artnet.com/art-world/maya-lin-reimagine-new-yorks-waterways-1379134>.
- Ma, Y. (n.d.). *Tunnel of Light*. <https://shorturl.asia/nQjfK>.
- Mensch, C. (2025). *Erosion Machine No.1*. <https://www.frieze.com/article/carl-cheng-nature-never-loses-2025-review>.
- Nakamura, O. (2018). *Tunnel of Light*. https://www.echigo-tsumari.jp/en/art/artwork/periscopelight_cave/.
- Packard, C. (2025 February 25). *Carl Cheng Makes Art for the Anthropocene*. Frieze, <https://www.frieze.com/article/carl-cheng-nature-never-loses-2025-review>.
- Sismondo, S. (2010). *An Introduction to Science and Technology Studies*. Sismondo Sergio.
- Van Den, A., & Rieple, A. (2017). Using actor-network theory to reveal strategy processes in design firms. *The Design Management Academy: Research Perspectives on Creative Intersection*, 4, 1373-1390.

การศึกษารูปแบบลวดลายดาวเพดานตามคติสัญลักษณ์ของวัดมอญ ที่ปรากฏในอาคารสถาปัตยกรรมอุโบสถ กรณีศึกษาชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

ศิริญา ปัญญาภาโส¹* และ เมติญา ไถเทียม¹

¹คณะวิศวกรรมศาสตร์และสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

รับบทความ : 12 กันยายน 2568

แก้ไขบทความ : 2 ธันวาคม 2568

ตอบรับบทความ : 5 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบลวดลายดาวเพดานตามคติสัญลักษณ์ของวัดมอญที่ปรากฏในอาคารสถาปัตยกรรมอุโบสถ และ 2) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของศิลปะลวดลายดาวเพดาน และพลวัตที่เกิดขึ้นของลวดลายดาวเพดานในอาคารอุโบสถ วัดไทยมอญ ชุมชนมอญปากเกร็ด ซึ่งการวิจัยครั้งนี้มีวิธีดำเนินการศึกษาเป็นวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการหาข้อมูลการวิจัยเพื่อการวิเคราะห์ ออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) การศึกษาจากบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีการศึกษามากแล้ว 2) การศึกษาและลงพื้นที่เพื่อสำรวจภาคสนาม ขอบเขตพื้นที่และกรณีศึกษาทั้งหมด 46 แห่ง ในปัจจุบันพบว่ามียอดที่มีการปิดถาวรจำนวน 1 วัด (วัดธาราธรรมาราม) และมี 4 วัดได้ถูกกรมชลประทานเวนคืน ดังนั้นจึงมีจำนวนวัดที่ทำการศึกษาทั้งสิ้น 41 วัด โดยการศึกษาวิจัย มีทั้งหมด 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาคติสัญลักษณ์ลวดลายดาวเพดานในอาคารสถาปัตยกรรมไทย 2) ศึกษาความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมไทย-มอญ และพลวัตที่ส่งผลต่อลวดลายทางสถาปัตยกรรมอุโบสถ 3) การศึกษาศิลปะการใช้ลวดลายดาวเพดานในอุโบสถ 4) วิเคราะห์รูปแบบลวดลายที่ปรากฏในอาคารอุโบสถไทยมอญ ชุมชนมอญปากเกร็ด 5) สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ นอกจากนี้ การศึกษาและกรอบแนวคิดในการวิจัย พบว่า มีการศึกษาจากเอกสารสำคัญ และการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลมาใช้วิเคราะห์เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผลที่ได้จากการวิจัย คือการจำแนกรูปแบบลวดลายดาวเพดานที่ปรากฏในเชิงคติสัญลักษณ์ในอาคารอุโบสถ และสรุปพลวัต (การเปลี่ยนแปลง) ของรูปแบบดาวลวดลายเพดานที่ใช้ในงานอาคารสถาปัตยกรรมอุโบสถไทยมอญ ชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี นอกจากนี้การตระหนักถึงคุณค่าในศิลปะในการศึกษาดังกล่าวสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษา และการออกแบบลวดลายดาวเพดานตามคติสัญลักษณ์ของอุโบสถไทยมอญ ให้แก่คนรุ่นหลังต่อไป

คำสำคัญ : คติสัญลักษณ์ ดาวเพดาน วัดมอญ พระอุโบสถ ชุมชนมอญปากเกร็ด

*อีเมล : sirinya.p@rmutsb.ac.th (ผู้ประพันธ์บทความ)

A Study of Ceiling Motif Patterns Symbolic Significance in Thai-Mon Temples: A Case Study of Ubosathes in the Mon Pak Kret of Nonthaburi Province

Sirinya Punyapaso^{1*} and Matiya Thihium¹

¹Faculty of Engineering and Architecture, Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi

Received: September 5, 2025

Revised: December 2, 2025

Accepted: December 5, 2025

Abstract

This study aims to examine the patterns of ceiling star motifs based on symbolic beliefs in Mon temples, as observed in the architectural structures of Ubosathes. It analyzed the art forms of ceiling star patterns and their evolution in Thai-Mon Ubosathes architecture within the Mon community of Pak Kret, Nonthaburi Province. Moreover, this study sought to examine, consolidate, and analyzed the findings in order to provide a foundation for future studies and design principles for ceiling star motifs. The data were collected and analyzed in two main areas: 1) a review of previous relevant research studies and 2) a fieldwork survey of 46 sites, which aligned. However, the present findings indicated that one temple had been permanently closed and four other temples had been expropriated by the Royal Irrigation Department. This resulted in a reduced number of studied temples to 41 temples. The research instruments and procedure consisted of five main steps: 1) examining the symbolic beliefs associated with ceiling star motifs, 2) investigating the cultural relationship between Thai and Mon traditions on the architectural of patterns, 3) exploring the artistic application of ceiling star motifs in Ubosathes, 4) analyzed the patterns of ceiling star motifs, and 5) summarizing the research findings and providing recommendations. In this study, insights were also gained from documentary research, knowledge transmission from local experts, and fieldwork data collection to ensure a comprehensive data analyzed. The main research findings revealed the symbolic significance of ceiling star motifs. The findings provided a historical overview of their transformation. They suggested the artistic value of these motifs so as to serve as a foundation for the preservation and continuation of the design traditions of Thai-Mon Ubosathes ceiling motifs for future generations.

Keywords: Symbolic Belief, Ceiling Stars, Mon Temples, Ubosathes, The Mon Pak Kret

*E-mail: sirinya.p@rmutsb.ac.th (Corresponding Author)

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีกลุ่มชาติพันธุ์มอญเก่าแก่อาศัยอยู่มาเป็นระยะเวลานาน และจากการศึกษาเรื่อง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง ความหลากหลายของผู้คน ชุมชน และวัฒนธรรม บ้านโป่ง (สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, 2559) สรุปความได้ว่า ในอดีตกลุ่มมอญเหล่านี้มีการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยหลายพื้นที่ โดยกลุ่มวัฒนธรรมมอญจะกระจายอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาจากพระนครศรีอยุธยาลงมาจนถึงกรุงเทพฯ หลายชุมชน ชาวมอญได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่ราบลุ่มน้ำภาคกลางและภาคเหนือในบางส่วน ดังกล่าวในพื้นที่ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ปรากฏกลุ่มมอญอาศัยอยู่จำนวนหนึ่งพื้นที่ชุมชนจึงมีอารยธรรม ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา ประเพณี สถาปัตยกรรม ที่แฝงอยู่มาช้านาน ชาวมอญเมื่อมีการตั้งบ้านเรือนเป็นหลักเป็นแหล่งแล้วนั้น ก็มักมีการสร้างวัดขึ้นมาในหมู่บ้านของตนเอง ด้วยความที่เลื่อมใสและเคร่งครัดในพระพุทธศาสนา และเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน รวมถึงเป็นแหล่งเรียนรู้ ศิลปวิทยาการต่าง ๆ ของเยาวชนในหมู่บ้าน ทั้งนี้ วัด อาคารทางพระพุทธศาสนา หรืออุโบสถ จึงเป็นอาคารที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากของคนในพื้นที่ชุมชน ไม่เพียงแต่เป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา และการบวชเรียนศึกษาอีกด้วย ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมวัดที่มีอยู่ในชุมชน อันเกิดจากการหล่อหลอมทางศิลปวัฒนธรรม ความผสมผสานของมอญและไทย จึงเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การศึกษาและวิเคราะห์ในเรื่องรูปแบบ ความงดงาม และลวดลายที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรม อาทิ ลวดลายดาวเพดาน หน้าบัน หรืออื่น ๆ ที่ประกอบกับภายในโบสถ์ตัวอาคาร อนึ่งนั้นคือ ดาวเพดาน มีศิลปะลวดลายที่มีความหมายด้านสัญลักษณ์คติ ความงามและความหมายนัยยะของลวดลายอันทรงคุณค่าทางจิตวิญญาณ ศิลปวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรม ของวัดในพื้นที่ชุมชนมอญปากเกร็ด

จากการศึกษาจากเรื่อง คติสัญลักษณ์ สถาปัตยกรรม ดาวเพดาน (ชวพงศ์ ชำนิประศาสน์, 2563) สรุปความได้ว่า ข้อสังเกตก็คือ การมองท้องฟ้าของผู้คนในยุคอดีตจะใช้สีแดงเป็นสีของท้องฟ้า ส่วนในคติของฝ่ายมหายาน รูปแบบของดาวเพดานเป็นสัญลักษณ์ของพุทธมณฑลหรือเรียกกันในฝ่ายมหายานก็คือ มณฑลอะนันที่เป็นที่สถิตของพระพุทธเจ้าของแต่ละพระองค์ที่เชื่อว่ามีอยู่มากมายดั่งเม็ดทราย ในมหาคณานที (เช่นเดียวกับฝ่ายเถรวาท) และยังคงสถิตอยู่ เพื่อสั่งสอนสัตว์โลกอยู่เพดานพระอุโบสถวัดสุวรรณดาราม

ทั้งนี้ ในการศึกษาคติสัญลักษณ์ดาวเพดานและลวดลายที่ใช้ในงานอาคารสถาปัตยกรรมอุโบสถไทยมอญ ชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นการศึกษาลวดลายดาวเพดานของอาคารฯ เพื่อทำการวิเคราะห์ลวดลาย รูปแบบที่เกิดขึ้นจากคติสัญลักษณ์และความหมาย อันเนื่องมาจากการผสมผสานวัฒนธรรมแบบมอญและไทย ในระยะเวลาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การวิเคราะห์นี้จะศึกษาในลักษณะของรูปแบบลวดลายดาวเพดานอาคาร ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม และข้อมูลหลักฐานทางเอกสารอื่น ๆ เพิ่มเติมประกอบ เพื่อให้ได้ผลการวิเคราะห์ที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผลลัพธ์การศึกษารูปแบบของลายดาวเพดานที่ปรากฏ หรืออาจมีการพัฒนาลวดลายที่เปลี่ยนไปตามพลวัต ในพื้นที่วัด 41 แห่งตามขอบเขตในการศึกษาในครั้งนี้ จะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่มีข้อสังเกตที่มีวิวัฒนาการ ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการศึกษาประยุกต์ใช้ในงานออกแบบลวดลายต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคติสัญลักษณ์ดาวเพดานและลวดลายที่ใช้ในงานอาคารสถาปัตยกรรมอุโบสถไทยมอญ ชุมชนมอญปากเกร็ด
2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของศิลปะลวดลายดาวเพดาน และพลวัตที่เกิดขึ้นของลายดาวเพดานในอาคารอุโบสถ วัดไทยมอญ ชุมชนมอญปากเกร็ด

กรอบแนวคิด

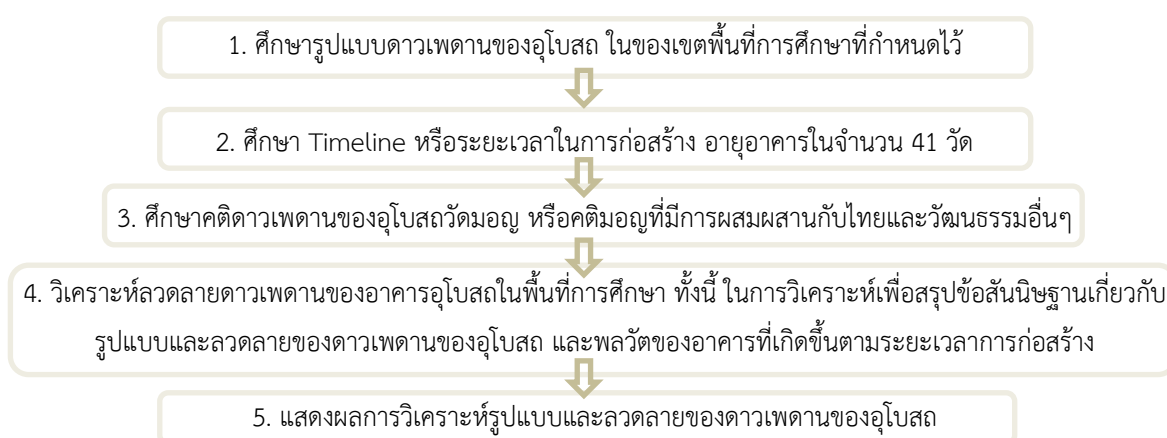
กรอบแนวคิดในการศึกษา พบว่า มีการใช้เอกสาร การได้รับการถ่ายทอดจากผู้รู้ (องค์ความรู้จากตัวบุคคล) และการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลมาใช้วิเคราะห์เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี กรอบแนวคิดที่นำมาใช้ในการทำวิจัยโครงการการศึกษาฯ ครั้งนี้ เป็นการใช้นวัตกรรมเกี่ยวกับพลวัต มาใช้เพื่อสรุปรูปแบบที่เกิดขึ้นตามช่วงระยะเวลาที่ก่อสร้างของอาคารผนวกกับการศึกษาคติสัญลักษณ์ดาวเพดานและลวดลายที่ใช้ในงานอาคารสถาปัตยกรรมอุโบสถไทยมอญ ชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดในการศึกษาทฤษฎีองค์รวม

ที่มา : ผู้วิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษารูปแบบดาวเพดานของอุโบสถที่สร้างตามคติของวัดมอญ กรณีศึกษาชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีการทำแผนผังแนวคิดไว้ดังนี้

แผนผังที่ 1 แผนผังแนวความคิด(ต่อ)

ที่มา : ผู้วิจัย

การดำเนินงานวิจัย

การศึกษาคติสัญลักษณ์ดาวเพดานและลวดลายที่ใช้ในงานอาคารสถาปัตยกรรมอุโบสถไทยมอญ ชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมากำหนดเป็น กรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย

1. แนวคิดเกี่ยวกับลวดลายดาวเพดานของอุโบสถ ตามรูปแบบประเพณีอย่างสถาปัตยกรรมไทย-มอญ

จากการศึกษาเรื่อง ดาวเพดาน สัญลักษณ์และงานศิลป์ (ฐาปนกรณ์ เครือระยา, 2566) สรุปความได้ว่า คติ สัญลักษณ์ สถาปัตยกรรมดาวเพดาน ลวดลายที่อาจจะเป็นภาพเขียนสี หรืออาจทำด้วยไม้แกะสลักเป็นรูปดาว มีรัศมี บนเพดานหรือฝ้าเพดาน พระอุโบสถหรือวิหาร ที่มักจะทาฝ้าเพดานที่ทำด้วยไม้นั้นเป็นพื้นสีแดง และ ทาสีดาวเป็นสีทองการประดับตกแต่งฝ้าเพดานในลักษณะรูปดาวก็คือ สัญลักษณ์ที่มีคติความเชื่อทางคติของ ฝ่ายเถรวาทที่แสดงว่า พื้นที่ในพระอุโบสถหรือในพระวิหาร ก็คือ พื้นที่ของสวรรค์ในชั้นฟ้า ที่อยู่ใกล้กับดวงดาว ดังกล่าวคือการมองท้องฟ้าของผู้คนในยุคอดีตจะใช้สีแดงเป็นสีของท้องฟ้า ส่วนในคติของฝ่ายมหายาน รูปแบบของดาวเพดานเป็นสัญลักษณ์ของพุทธมณฑลหรือเรียกกันในฝ่ายมหายานก็คือ มณฑล อันเป็นที่สถิต ของพระพุทธเจ้าของแต่ละพระองค์ ที่เชื่อว่ามีอยู่มากมายดั่งเม็ดทราย ในมหาคงคาณที่ (เช่นเดียวกับฝ่ายเถรวาท) และยังคงสถิตอยู่ เพื่อสั่งสอนสัตว์โลกอยู่เพดานพระอุโบสถวัดสุวรรณดาราราม

นอกจากนี้ จากการศึกษารื่อง ดาวเพดาน สัญลักษณ์และงานศิลป์ (ฐาปนกรณ์ เครือระยา, 2566) สรุป ความได้ว่า รูปแบบแผนผังจักรราศีแบบพม่า ซึ่งมีทั้งความเหมือนและแตกต่างจากราศีของไทย โดยปราชญ์ โบราณได้แบ่งแยกดวงดาวต่าง ๆ เหล่านี้ให้เป็นหมวดหมู่ คือ 1) กลุ่มดาว 12 ราศี ถือเป็นกลุ่มดาวฤกษ์ที่อยู่นิ่ง ไม่เคลื่อนที่ 2) กลุ่มดาวฤกษ์ทั้ง 27 กลุ่ม เป็นกลุ่มดาวที่อยู่นอกกาแล็กซีเช่นเดียวกันกับกลุ่มดาว 12 ราศี 3) ดาวเคราะห์ทั้ง 7 ดวง ดาวเคราะห์ที่กล่าวถึงนี้เป็นกลุ่มดาวที่อยู่ในจักรราศีหรืออยู่ในระบบสุริยจักรวาล เดียวกันกับโลก

จากการศึกษาจาก หนังสือวัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ประทีป เพ็งตะโก, 2562) สรุปความได้ว่า “ลายดาวเพดาน ประดับภายในเมรุทิศเมรุราย วัดไชยวัฒนาราม” แสดงถึงรูปแบบ สถาปัตยกรรมของฝ้าเพดานเมรุวัดไชยวัฒนารามที่เคยลงรักปิดทองมีคานไม้แบ่งพื้นที่ฝ้าออกเป็นช่องสี่เหลี่ยม หลาย ๆ ช่อง คานแต่ละอันประดับลวดลายกลีบบัวและเม็ดประจำคำโดยตลอดเดิมฝ้าเพดานนี้เคยประดับด้วย ดาวเพดาน และตรงจุดตัดของคานปิดทับด้วยไม้แกะสลักเป็นดอกประจำยาม ปัจจุบันดาวเพดาน และประจำ ยามเหล่านี้ไม่ปรากฏแล้วแทบทั้งสิ้น

2. รูปแบบ ลักษณะของลวดลายดาวเพดาน

จากการศึกษาเรื่อง ดาวเพดาน สัญลักษณ์และงานศิลป์ (ฐาปนกรณ์ เครือระยา, 2566) สรุปความได้ว่า การสร้างสรรค์ดาวเพดานในงานช่างนั้น ในเขตภาคเหนือตอนบน พบว่าปรากฏให้เห็นทุกเทคนิคงานช่าง ซึ่ง แต่ละเทคนิคถูกเลือกใช้ให้เหมาะสมกับความถนัดของช่างท้องถิ่นตามความนิยมและยุคสมัยดังต่อไปนี้ 1) เทคนิคงานไม้แกะสลัก 2) เทคนิคงานลายคำหรืองานปิดทองล่องชาด 3) เทคนิคงานเขียนอักเขียนหาง 4) เทคนิคงานปั้นรักสมุก (รักกระแหะ) 5) เทคนิคงานประดับกระจก 6) เทคนิคงานฉลุลาย 7) เทคนิคงาน จิตรกรรม ดาวเพดาน คือพัฒนาการของผ้าที่ใช้กางกั้นพระพุทธรูปในอาคารเพื่อป้องกันสิ่งสกปรกตกลงบน

องค์พระพุทธรูปหรือที่วัฒนธรรมล้านนาเรียกว่า ผ้าเทิงพระเจ้า ผ้ามุงบน และผ้ามุงพระเจ้า ก่อนจะพัฒนา
รูปแบบเป็นงานช่างเพื่อความคงทนถาวร เพื่อแปลความหมายให้สัญลักษณ์ว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน
นอกจากนี้อีกหนึ่งนัยสำคัญคือการที่ให้พระพุทธเจ้าเป็นศูนย์กลางจักรวาล พระพุทธรูปอันเป็นตัวแทนตั้งอยู่
ตรงไหนก็จะปรากฏดาวเพดานอยู่ที่นั่น

ภาพที่ 2 ชุดภาพกรอบแนวคิดการวิเคราะห์ผลกระทบและคุณค่าร่วม
ที่มา : ผู้วิจัย

ในการศึกษานี้จะดำเนินการนำเสนอตามลำดับดังนี้ 1) อาคารตัวอย่างจากการเก็บข้อมูลและลงพื้นที่
สำรวจ 2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 3) กรอบแนวคิดในการวิจัย 4) การรวบรวมข้อมูล 5) การวิเคราะห์ข้อมูล
วัด ในชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

จากการศึกษาจาก เพจรามัญคดี (นายมานพ แก้วหยก, 2526) สรุปความได้ว่า วัดที่เป็นวัดมอญ ใน
อำเภอปากเกร็ด มีทั้งหมด 46 แห่ง โดยปัจจุบันมีทั้งหมด 41 วัด เนื่องจากมีวัดหลายวัดร้างไป เช่น วัดชมพู
ราย วัดปรก วัดโบสถ์รอ วัดเชิงเลน วัดหน้าโบสถ์ ซึ่งวัดมอญ 4 วัดท้ายสุดนั้น ได้มีการเวนคืนไปโดยกรม
ชลประทาน ตั้งแต่ พ.ศ.2496 และมีการสร้างวัดขึ้นมาแทนยังที่แห่งใหม่ ดังนั้นวัดในพื้นที่ขอบเขต มีรายชื่อวัด
ทั้งหมด ดังนี้

ตารางที่ 1 ขอบเขตพื้นที่สำรวจอาคารสถาปัตยกรรมพระอุโบสถและพระวิหาร ทั้งหมด 41 วัด

 ภาพแสดงพื้นที่ขอบเขตการศึกษา ที่มา : A man of smile (2013)	- พื้นที่ ก เกาะเกร็ด ประกอบด้วยวัดจำนวน 11 วัด คือ วัดเสาธงทอง วัดไผ่ล้อม วัดปรมัยยิกาวาส วัดฉิมพลี (วัดภายในเกาะเกร็ด) วัดกลางเกร็ด วัดบางจาก วัดท่าอิฐ วัดสนามเหนือ วัดใหญ่สว่างอารมณ์ วัดเชิงเลน วัดแสงสิริธรรม - พื้นที่ ข ปากเกร็ด ประกอบด้วยวัดจำนวน 21 วัด คือ วัดเกาะพญาเจ่ง วัดบ่อ วัดบางพูดใน วัดกลางเกร็ด วัดชลประทานรังสฤษฎ์ วัดช่องลม วัดโพธิ์ทองบน วัดเรือเวงมงคล วัดสลักเหนือ วัดกุฎี วัดบางพูดนอก วัดผาสุกมณีจักร วัดโพธิ์บ้านอ้อย วัดศรีรัตนาราม วัดหงส์ทอง วัดบางบัวทอง วัดศาลากุล วัดสิงห์ทอง วัดธาราธรรมาราม วัดศรีเขตธรรมาราม วัดสาธิโขภิตาราม - พื้นที่ ค บางตะไนย์ ประกอบด้วยวัดจำนวน 4 วัด คือ วัดตาล วัดตำหนักเหนือ วัดเตย วัดปากคลองพระอุดม วัดป่าเลไลยก์ - พื้นที่ ง คลองพระอุดม ประกอบด้วยวัดจำนวน 6 วัด คือ วัดทองคั่ง วัดท่าเกวียน วัดบางจาก วัดโปรดเกษ วัดสะพานสูง วัดอินทราราม
---	--

ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา

วัดในชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ซึ่งมีวัดในพื้นที่ขอบเขตการศึกษาทั้งหมด 41 แห่ง ดังนั้น ผลการวิเคราะห์ที่ได้จากการเก็บข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์แจกแจงรูปแบบและรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับลวดลายดาวเพดานในอาคารสถาปัตยกรรมอุโบสถ ชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่า อาคารสถาปัตยกรรมอุโบสถจากการสำรวจทั้งสิ้น 41 วัด

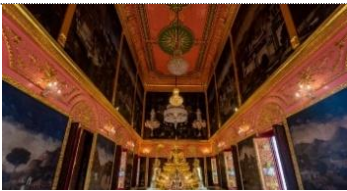
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นการศึกษาข้อมูลผนวกกับการลงสำรวจพื้นที่ โดยอาศัยวิธีและขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร งานวิจัยและวารสารบทความที่มีความเกี่ยวข้องในการศึกษา
2. จัดทำรายงานความก้าวหน้าผ่านผู้ทรงฯ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน พิจารณาประเมินผลและนำมาปรับแก้ตามข้อเสนอแนะตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล มีจำนวนวัดที่มีการศึกษาข้อมูลผนวกกับลงพื้นที่สำรวจ เพื่อมีความเข้าใจเกี่ยวกับลวดลายดาวเพดาน วัดมอญ ชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และนำไปสู่การวิเคราะห์ สรุป และจำแนกลวดลายดาวเพดาน จำนวนทั้งสิ้น 41 วัด ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงการเก็บข้อมูลลวดลายดาวเพดานในอาคารอุโบสถ

ลำดับ	รายชื่อวัด การเก็บข้อมูลลวดลายดาวเพดาน ภายในอาคารอุโบสถ	ลำดับ	รายชื่อวัด การเก็บข้อมูลลวดลายดาวเพดาน ภายในอาคารอุโบสถ
1	วัดปรมัยยิกาวาส พ.ศ.2264 ภาพดาวเพดานวัดปรมัยยิกาวาส ที่มา : ผู้วิจัย	2	วัดเสาธงทอง พ.ศ.2310 ภาพดาวเพดานวัดเสาธงทอง ที่มา : ผู้วิจัย
3	วัดนิมพลี สมัยกรุงศรีอยุธยา ภาพดาวเพดานวัดนิมพลี ที่มา : ผู้วิจัย	4	วัดไผ่ล้อม พ.ศ.2310 ภาพดาวเพดานวัดไผ่ล้อม ที่มา : ผู้วิจัย
5	วัดสิงห์ทอง พ.ศ.2400 ภาพดาวเพดานวัดสิงห์ทอง ที่มา : ผู้วิจัย	6	วัดเกาะพญาเจ่ง พ.ศ.2318 ภาพดาวเพดานวัดเกาะพญาเจ่ง ที่มา : อนุรักษ์ 2567
7	วัดบ่อ พ.ศ.2315 ภาพดาวเพดานวัดบ่อ ที่มา : ผู้วิจัย	8	วัดบางพูดใน พ.ศ. 2369 ภาพดาวเพดานวัดบางพูดใน ที่มา : ผู้วิจัย
9	วัดสนามเหนือ พ.ศ.2372 ภาพดาวเพดานวัดสนามเหนือ ที่มา : ผู้วิจัย	10	วัดกลางเกร็ด พ.ศ.2310 ภาพดาวเพดานวัดกลางเกร็ด เก้า(ซ้าย) ใหม่ (ขวา) ที่มา : Scoot de Urban (2022)

ตารางที่ 2 แสดงการเก็บข้อมูลลวดลายดาวเพดานภายในอาคารอุโบสถ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อวัด การเก็บข้อมูลลวดลายดาวเพดาน ภายในอาคารอุโบสถ	ลำดับ	รายชื่อวัด การเก็บข้อมูลลวดลายดาวเพดาน ภายในอาคารอุโบสถ
11	วัดชลประทานรังสฤษฎ์ พ.ศ. 2502 ภาพดาวเพดานวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ที่มา : ผู้วิจัย	12	วัดช่องลม พ.ศ. 2312 ภาพดาวเพดานวัดช่องลม ที่มา : ผู้วิจัย
13	วัดโพธิ์ทองบน พ.ศ.2300 ภาพดาวเพดานวัดโพธิ์ทองบน ที่มา : ผู้วิจัย	14	วัดเรืองเวชมงคล พ.ศ. 2500 ภาพดาวเพดานวัดเรืองเวชมงคล ที่มา : ผู้วิจัย
15	วัดสลักเหนือ พ.ศ. 2312 ภาพดาวเพดานวัดสลักเหนือ ที่มา : ผู้วิจัย	16	วัดกู่ พ.ศ.2295 ภาพดาวเพดานวัดกู่ ที่มา : ผู้วิจัย
17	วัดบางพูดนอก พ.ศ. 2140 ภาพดาวเพดานวัดบางพูดนอก ที่มา : ผู้วิจัย	18	วัดผาสุมณีจักร พ.ศ. 2517 ภาพดาวเพดานวัดผาสุมณีจักร ที่มา : ผู้วิจัย
19	วัดโพธิ์บ้านอ้อย พ.ศ. 2137 ภาพดาวเพดานวัดโพธิ์บ้านอ้อย ที่มา : ผู้วิจัย	20	วัดศรีรัตนาราม (วัดบางพัง) พ.ศ. 2305 ภาพดาวเพดานวัดศรีรัตนาราม (วัดบางพัง) ที่มา : ผู้วิจัย

ตารางที่ 2 แสดงการเก็บข้อมูลลวดลายดาวเพดานภายในอาคารอุโบสถ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อวัด การเก็บข้อมูลลวดลายดาวเพดาน ภายในอาคารอุโบสถ	ลำดับ	รายชื่อวัด การเก็บข้อมูลลวดลายดาวเพดาน ภายในอาคารอุโบสถ
21	วัดหงษ์ทอง พ.ศ. 2377 ภาพดาวเพดานวัดหงษ์ทอง ที่มา : ผู้วิจัย	22	วัดตาล พ.ศ.2322 ภาพดาวเพดานวัดตาล ที่มา : ผู้วิจัย
23	วัดตำหนักเหนือ พ.ศ.2300 ภาพดาวเพดานวัดตำหนักเหนือ ที่มา : ผู้วิจัย	24	วัดเตย พ.ศ.2375 ภาพดาวเพดานวัดเตย ที่มา : ผู้วิจัย
25	วัดปากคลองพระอุดม พ.ศ.2418 ภาพดาวเพดานวัดปากคลองพระอุดม ที่มา : ผู้วิจัย	26	วัดป่าเลไลยก์ พ.ศ.2448 ภาพดาวเพดานวัดป่าเลไลยก์ ที่มา : ผู้วิจัย
27	วัดทองคั้ง พ.ศ.2325 ภาพดาวเพดานวัดทองคั้ง ที่มา : ผู้วิจัย	28	วัดท่าเกวียน พ.ศ.2443 ภาพดาวเพดานวัดท่าเกวียน ที่มา : ผู้วิจัย
29	วัดบางจาก พ.ศ.2365 ภาพดาวเพดานวัดบางจาก ที่มา : ผู้วิจัย	30	วัดโปรดเกษ พ.ศ.2317 ภาพดาวเพดานวัดโปรดเกษ ที่มา : ผู้วิจัย

ตารางที่ 2 แสดงการเก็บข้อมูลลวดลายดาวเพดานภายในอาคารอุโบสถ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อวัด การเก็บข้อมูลลวดลายดาวเพดาน ภายในอาคารอุโบสถ	ลำดับ	รายชื่อวัด การเก็บข้อมูลลวดลายดาวเพดาน ภายในอาคารอุโบสถ
31	วัดสะพานสูง พ.ศ.2397 ภาพดาวเพดานวัดสะพานสูง ที่มา : ผู้วิจัย	32	วัดอินทราราม พ.ศ.2420 ภาพดาวเพดานวัดอินทราราม ที่มา : ผู้วิจัย
33	วัดศรีเขตนันทาราม พ.ศ.2440 ภาพดาวเพดานวัดศรีเขตนันทาราม ที่มา : ผู้วิจัย	34	วัดสาส์โขภิตาราม พ.ศ.2310 ภาพดาวเพดานวัดสาส์โขภิตาราม ที่มา : ผู้วิจัย
35	วัดเชิงเลน พ.ศ.2450 โบสถ์ใหม่ ภาพดาวเพดานวัดเชิงเลน ที่มา : ผู้วิจัย	36	วัดท่าอิฐ พ.ศ.2316 ภาพดาวเพดานวัดท่าอิฐ ที่มา : ผู้วิจัย
37	วัดบางบัวทอง พ.ศ.2335 ภาพดาวเพดานวัดบางบัวทอง ที่มา : ผู้วิจัย	38	วัดแสงสิริธรรม พ.ศ.2327 ภาพดาวเพดานวัดแสงสิริธรรม ที่มา : ผู้วิจัย

ตารางที่ 2 แสดงการเก็บข้อมูลลวดลายดาวเพดานภายในอาคารอุโบสถ (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อวัด การเก็บข้อมูลลวดลายดาวเพดาน ภายในอาคารอุโบสถ	ลำดับ	รายชื่อวัด การเก็บข้อมูลลวดลายดาวเพดาน ภายในอาคารอุโบสถ
39	วัดศาลากุล พ.ศ.2394 ภาพดาวเพดานวัดศาลากุล ที่มา : ผู้วิจัย	40	วัดใหญ่สว่างอารมณ์ พ.ศ.1963 ภาพดาวเพดานวัดใหญ่สว่างอารมณ์ ที่มา : ผู้วิจัย
41	วัดธาราธรรมาราม ปิดถาวร ไม่ปรากฏ		

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากการศึกษาวิเคราะห์ จะสามารถแบ่งรูปแบบของลวดลายดาวเพดานได้ทั้งหมด 5 รูปแบบ ดังนี้

- ลวดลายดาวเพดาน รูปแบบที่ 1 จำนวนทั้งหมด 30 วัด
- ลวดลายดาวเพดาน รูปแบบที่ 2 จำนวนทั้งหมด 6 วัด
- ลวดลายดาวเพดาน รูปแบบที่ 3 จำนวนทั้งหมด 4 วัด
- ลวดลายดาวเพดาน รูปแบบที่ 4 (ลวดลายดาวเพดานอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของพระอุโบสถและพระวิหาร (พลวัต) จำนวนทั้งหมด 13 วัด
- ลวดลายดาวเพดาน รูปแบบที่ 5 จำนวนทั้งหมด 13 วัด

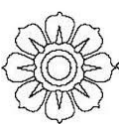
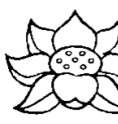
รูปแบบของลวดลายดาวเพดาน อุโบสถวัดไทยมอญ ชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีการศึกษาวิเคราะห์ได้ผลสรุปทั้งหมด 5 รูปแบบ ดังนี้

1. ลวดลายดาวเพดาน รูปแบบที่ 1 : ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ ได้แก่ ดอกไม้ ดอกพุดตาล ดอกบัวบาน ดอกจอก ดอกบัวบาน ลายกระจัง ลายดวงดาว รูปดาว กลีบบัว เป็นต้น
 - มีการแกะสลักดาวเพดานด้วยไม้หรือปูนปั้น
 - พื้นหลังผ้าทาสีแดงเลือดนก แดงสด
 - มีแพทเทิร์นลายระยະเท่ากัน หรือ วางระยະแบบดาวรายล้อมดาวประธาน ดาวประธานดวงเดียว

ตารางที่ 3 แสดงรูปแบบที่ 1 ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ

รูปแบบที่ 1 ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ (พ.ศ. 1963 - พ.ศ. 2517)
วัดที่ปรากฏรูปแบบที่ 1 : วัดปรมย์ยิกาวาส วัดฉิมพลี วัดไผ่ล้อม วัดสิงห์ทอง วัดเกาะพญาเจ่ง วัดบ่อ วัดสนามเหนือ วัดช่องลม วัดโพธิ์ทองบน วัดสลักเหนือ วัดกุฎี วัดบางพูดนอก วัดผาสุมณีนิจกร วัดศรีรัตนาราม วัดตาล วัดตำหนักเหนือ วัดเตย วัดปากคลองพระอุดม วัดป่าเลไลยก์ วัดทองคั้ง วัดท่าเกวียน วัดบางจาก วัดโปรดเกษ วัดอินทราราม วัดท่าอิฐ วัดบางบัวทอง วัดแสงสิริธรรม วัดใหญ่สว่างอารมณ์ วัดธาราธรรมาราม วัดสาส์นโขกิตาราม

ตารางที่ 3 แสดงรูปแบบที่ 1 ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ (ต่อ)

					
ลายกระจัง	ดอกไม้	ดอกจอก	ลายประจายาม	ดอกพุดตาล	ดอกบัวบาน
ภาพที่ 3 ไดอะแกรมลายประกอบดาวเพดานที่มีการดัดแปลง					
ที่มา : ผู้วิจัย					
คติและการผูกวลลายดาวเพดาน : มีแพทเทิร์นลายระยะเท่ากัน หรือ วางระยะแบบดาวรายล้อมดาวประธาน ดาวประธานดวงเดียวพื้นหลังผ้าทาสีแดงเลือดนก แดงสด เปรียบเสมือนท้องฟ้ายามพระอาทิตย์ตกดิน หรือรุ่งอรุณ					
					
☐ มีการแกะสลักดาวเพดานด้วยไม้หรือปูนปั้น ☐					
					
☐ พื้นหลังผ้าทาสีแดงเลือดนก แดงสด มีแพทเทิร์นลายระยะเท่ากัน หรือ วางระยะแบบดาวรายล้อมดาวประธาน ดาวประธานดวงเดียว☐					
ภาพที่ 4 ไดอะแกรมลายประกอบดาวเพดานที่มีการดัดแปลง					
ที่มา : ผู้วิจัย					
โทนสีโดยประมาณที่ใช้ในการประดิษฐ์ลวดลายและพื้นหลังดาวเพดาน :					
ดาวเพดาน	พื้นหลัง	วัสดุ			
สีทอง สีเหลือง สีนํ้าตาล	สีแดงเลือดนก สีแดง สีแดงส้ม	ไม้ ปูนปั้น โลหะ (สมัยหลัง)			

2. ลวดลายดาวเพดาน รูปแบบที่ 2 : ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ ได้แก่ ดอกไม้ ดอกพุดตาล ดอกบัวบาน ลายกระจัง ลายดวงดาว ดาว 8 แฉก กลีบบัว เป็นต้น

- มีการแกะสลักดาวเพดานด้วยไม้หรือปูนปั้น
- พื้นหลังผ้าทาสีขาว ขาวนวล
- มีแพทเทิร์นลายระยะเท่ากัน หรือ วางระยะแบบดาวรายล้อมดาวประธาน ดาวประธานดวงเดียว

ตารางที่ 4 แสดงรูปแบบที่ 2 ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ

รูปแบบที่ 2 ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ (พ.ศ. 2140 - พ.ศ. 2397) วัดที่ปรากฏรูปแบบที่ 2 : วัดเสาชิงช้า/เสาชิงหิน วัดบางพูดใน วัดกลางเกร็ด วัดตำหนักเหนือ วัดสะพานสูง วัดบางบัวทอง
--

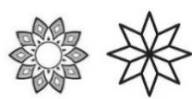
ตารางที่ 4 แสดงรูปแบบที่ 2 ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ (ต่อ)

													
ลายกระจิง	ดอกไม้	ดอกจอก	ลายประจายาม	ดอกพุทตาล	ดอกบัวบาน	ดาว 8-10 แฉก							
ภาพที่ 5 ไดอะแกรมลายประกอบดาวเพดานที่มีการดัดแปลง ที่มา : ผู้วิจัย													
คติและการผูกวลลายดาวเพดาน : มีแพทเทิร์นลายระยะเท่ากัน หรือ วางระยะแบบดาวรายล้อมดาวประธาน ดาวประธานดวงเดียว พื้นหลังผ้าทาสีขาว ขาวนวล เปรียบเสมือนท้องฟ้ายามรุ่งสว่าง													
 ❑ พื้นหลังผ้าทาสีขาว ขาวนวล ,มีการแกะสลักดาวเพดานด้วยไม้หรือปูนปั้น ❑ 													
❑ มีแพทเทิร์นลายระยะเท่ากัน หรือ วางระยะแบบดาวรายล้อมดาวประธาน ดาวประธานดวงเดียว❑ ภาพที่ 6 การดัดแปลงลายดาวเพดานที่มีการดัดแปลง และรูปดาวเพดานวัดเชิงเลน ที่มา : ผู้วิจัย													
โทนสีโดยประมาณที่ใช้ในการประดิษฐ์ลวดลายและพื้นหลังดาวเพดาน : <table><tr><td>ดาวเพดาน</td><td>พื้นหลัง</td><td>วัสดุ</td></tr><tr><td>สีทอง สีน้ำตาล สีโทนธรรมชาติ</td><td>สีขาว สีธรรมชาติ สีน้ำตาล</td><td>ไม้ ปูนปั้น มีโลหะ (สมัยหลัง)</td></tr></table>								ดาวเพดาน	พื้นหลัง	วัสดุ	สีทอง สีน้ำตาล สีโทนธรรมชาติ	สีขาว สีธรรมชาติ สีน้ำตาล	ไม้ ปูนปั้น มีโลหะ (สมัยหลัง)
ดาวเพดาน	พื้นหลัง	วัสดุ											
สีทอง สีน้ำตาล สีโทนธรรมชาติ	สีขาว สีธรรมชาติ สีน้ำตาล	ไม้ ปูนปั้น มีโลหะ (สมัยหลัง)											

3. ลวดลายดาวเพดาน รูปแบบที่ 3 : ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ ได้แก่ ดอกไม้ ดอกพุทตาล ดอกบัวบาน ลายกระจิง ลายดวงดาว ดาว 8 แฉก กลีบบัว เป็นต้น

- มีการแกะสลักดาวเพดานด้วยไม้หรือปูนปั้น
- พื้นหลังผ้าทาสีทอง สีขาวนวล
- มีแพทเทิร์นลายระยะเท่ากัน หรือ วางระยะแบบดาวรายล้อมดาวประธาน ดาวประธานดวงเดียว

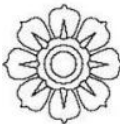
ตารางที่ 5 แสดงรูปแบบที่ 3 ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ

รูปแบบที่ 3 ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ (ระบุสมัยอยุธยา - พ.ศ. 2322)		
วัดที่ปรากฏรูปแบบที่ 3 : วัดฉิมพลี วัดเกาะพญาเจ่ง วัดตาล วัดตำหนักเหนือ		
       ลายกระจิง ดอกไม้ ดอกจอก ลายประจายาม ดอกพุทตาล ดอกบัวบาน ดาว 8-10 แฉก ภาพที่ 7 ไดอะแกรมลายประกอบดาวเพดานที่มีการดัดแปลง ที่มา : ผู้วิจัย		
คติและการผูกวลลายดาวเพดาน : มีแพทเทิร์นลายระยะเท่ากัน หรือ วางระยะแบบดาวรายล้อมดาวประธาน ดาวประธานดวงเดียว พื้นหลังผ้าทาสีทอง มีความประยุกต์ของโทนสีแดง-ทองอร่ามและสวดลายมากขึ้น แต่ยังเป็นคติดวงดาวบนท้องฟ้า ❑ พื้นหลังผ้าทาสีทอง ❑ ❑ มีแพทเทิร์นลายระยะเท่ากัน หรือวางระยะแบบดาวรายล้อมดาวประธาน ดาวประธานดวงเดียว ❑ ภาพที่ 8 การดัดแปลงลายดาวเพดานที่มีการดัดแปลง ที่มา : ผู้วิจัย		
โทนสีโดยประมาณที่ใช้ในการประดิษฐ์ลวดลายและพื้นหลังดาวเพดาน :		
ดาวเพดาน	พื้นหลัง	วัสดุ
สีทอง สีเหลือง สีน้ำตาล	สีส้ม สีน้ำตาล สีแดง	ไม้ ปูนปั้น มีโลหะ (สมัยหลัง)

4. ลวดลายดาวเพดาน รูปแบบที่ 4 : ลายดาวเพดานประเภทประยุกต์ มีการใช้ลายแบบสากล ได้แก่ ลายจีน ยุโรป ฯลฯ

- มีการแกะสลักดาวเพดานด้วยไม้หรือปูนปั้น พื้นหลังผ้าทาสีแดง ขาว ขาวนวล หรือเทา

ตารางที่ 6 แสดงรูปแบบที่ 4 ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ

รูปแบบที่ 4 ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ (พ.ศ. 2264 - พ.ศ. 2502)		
วัดที่ปรากฏรูปแบบที่ 4 : วัดปรมย์ยิกาวาส วัดเสาธงทอง/เสาธงหิน วัดฉิมพลี วัดบางพุทไธสง วัดกลางเกร็ด วัดชลประทานรังสฤษฎ์ วัดกุฎี วัดหงษ์ทอง วัดตาล วัดบางจาก วัดเชิงเลน วัดท่าอิฐ วัดศาลาลูก		
       ดอกไม้ ดอกจอก ลายประจายาม ดาว 8-10 แฉก ดาวเพดานประยุกต์ ดาวเพดานประยุกต์ ดาวเพดานประยุกต์ ภาพที่ 9 ไดอะแกรมลายประกอบดาวเพดาน ที่มา : ผู้วิจัย		

ตารางที่ 6 แสดงรูปแบบที่ 4 ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ (ต่อ)

คติและการผูกวลลายดาวเพดาน : มีแพทเทิร์นลายระยะเท่ากัน หรือ วางระยะแบบดาวรายล้อมดาวประธาน		
ดาวประธานดวงเดียวหรือหลายดวงเป็นแกนกลางของผ้าเพดาน มีการแกะสลักดาวเพดานด้วยไม้หรือปูนปั้น พื้นหลังผ้าทาสีแดง ขาว ขาวนวล หรือเทา และอื่น ๆ ลายดวงดาวเริ่มมีการแปลงวลลายดอกไม้ที่มีรายละเอียดประยุคต์เพิ่มมากขึ้น บางครั้งจึงเหมือนอย่างวลลายตะวันตก		
 ☐ มีการแกะสลักดาวเพดานด้วยไม้หรือปูนปั้น พื้นหลังผ้าทาสีแดง ขาว ขาวนวล หรือเทา ☐ ภาพที่ 10 รูปดาวเพดานวัดศาลาลูก-วัดสะพานสูง ที่มา : ผู้วิจัย		
โทนสีโดยประมาณที่ใช้ในการประดิษฐ์วลลายและพื้นหลังดาวเพดาน :		
ดาวเพดาน	พื้นหลัง	วัสดุ
สีเหลือง สีน้ำตาล วัสดุกระเบื้องหลายสี กระจกสี	สีชมพู สีเขียว สีฟ้า สีฟ้าเข้ม	ไม้ ปูนปั้น มีโลหะ (สมัยหลัง)

5. ลวดลายดาวเพดาน รูปแบบที่ 5 : ไม่มีลวดลายดาวเพดาน เนื่องจากมีการทำใหม่ บูรณะเป็นแบบใหม่ หรือสร้างอาคารหลังใหม่ หรือลวดลายอื่น ๆ เช่น ลายอักษร ลายอักษรประดิษฐ์

ตารางที่ 7 แสดงรูปแบบที่ 5 ไม่มีลายดาวเพดานหรือมีเล็กน้อย

รูปแบบที่ 5 ไม่มีลายดาวเพดานหรือมีเล็กน้อย (พ.ศ. 2264 - พ.ศ. 2502 และปัจจุบัน)
วัดที่ปรากฏรูปแบบที่ 5 : วัดบางพูดใน วัดชลประทานรังสฤษฎ์ วัดเรืองเวงมงคล วัดโพธิ์บ้านอ้อย วัดศรีรัตนาราม วัดหงษ์ทอง วัดบางจาก วัดโปรดเกษ วัดเชิงเลน วัดท่าอิฐ วัดบางบัวทอง วัดแสงสิริธรรม วัดสาวิชัยภิตราราม
 ภาพที่ 11 รูปดาวเพดานวัดแสงสิริธรรม-วัดเรืองเวงมงคล-วัดหงษ์ทอง ที่มา : ผู้วิจัย

สรุปและอภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ของการศึกษา สามารถสรุปผลการวิเคราะห์รูปแบบและลวดลายของดาวเพดานของอุโบสถ ในช่วงระยะเวลาที่แบ่งออกเป็น 3 ช่วงสมัย คือ

ช่วงสมัยสุโขทัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 1792-2006 มีดาวเพดานปรากฏ 1 รูปแบบ (รูปแบบที่ 1)

ช่วงสมัยอยุธยาตอนต้น-ปลาย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 1893 - 2310, 2325 (กรุงธนบุรี) มีดาวเพดานปรากฏ 1 รูปแบบ (รูปแบบที่ 2)

และ ช่วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ปี 2325 ถึงปัจจุบัน มีดาวเพดานปรากฏ 4 รูปแบบ (รูปแบบที่ 2,3,4,5)

ในการศึกษารูปแบบและลวดลายของดาวเพดานอุโบสถมอญ ตามอายุการก่อสร้างของกลุ่มวัดในพื้นที่การศึกษา ผนวกกับการแปรผันของพลวัต พบว่ามีรูปแบบของลวดลายดาวเพดานตามคติมอญไทยที่ปรากฏดังวัตถุประสงค์ 2 ข้อที่กำหนดไว้ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เข้าใจและได้จำแนกรูปแบบของลวดลายดาวเพดาน อาคารอุโบสถ วัดไทยมอญ ชุมชนมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 มีรูปแบบลวดลายที่แบ่งเป็น 5 รูปแบบตามช่วงระยะเวลา ดังนี้

1. ลวดลายดาวเพดาน ช่วงปี พ.ศ. 1963 - พ.ศ. 2517 รูปแบบที่ 1 ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ ได้แก่ ดอกไม้ ดอกพุดตาล ดอกบัวบาน ดอกจอก ดอกบัวบาน ลายกระจัง ลายดวงดาว รูปดาว กลีบบัว เป็นต้น
2. ลวดลายดาวเพดาน ช่วงปี พ.ศ. 2140 - พ.ศ. 2397 รูปแบบที่ 2 ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ ได้แก่ ดอกไม้ ดอกพุดตาล ดอกบัวบาน ลายกระจัง ลายดวงดาว ดาว 8 แฉก กลีบบัว เป็นต้น
3. ลวดลายดาวเพดาน ช่วงปี รัชสมัยอยุธยา - พ.ศ. 2322 รูปแบบที่ 3 ลายดาวเพดานประเภท ลายธรรมชาติ ได้แก่ ดอกไม้ ดอกพุดตาล ดอกบัวบาน ลายกระจัง ลายดวงดาว ดาว 8 แฉก กลีบบัว เป็นต้น
4. ลวดลายดาวเพดาน ช่วงปี พ.ศ. 2264 - พ.ศ. 2502 รูปแบบที่ 4 ลายดาวเพดานประเภทประยุกต์ มีการใช้ลายแบบสากล ได้แก่ ลายจีน ยุโรป ฯลฯ
5. ลวดลายดาวเพดาน ช่วงปี พ.ศ. 2264 - พ.ศ. 2502 และปัจจุบัน รูปแบบที่ 5 ไม่มีลวดลายดาวเพดาน เนื่องจากมีการทำใหม่ บูรณะเป็นแบบใหม่ หรือสร้างอาคารหลังใหม่ หรือลวดลายอื่น ๆ เช่น ลายอักษร ลายอักษรประดิษฐ์

นอกจากนี้ ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษารูปแบบดาวเพดานและลวดลายที่ใช้ในงานอาคารสถาปัตยกรรมอุโบสถไทยมอญ ที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น ทราบถึงรูปแบบของลายดาวเพดานที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงอายุของอาคาร ซึ่งมีลวดลายที่เป็นดาวเพดานโดยใช้ดอกไม้ธรรมชาติ พื้นหลังสีแดงในช่วงแรกของการสร้างอุโบสถ จนมีการเปลี่ยนแปลงของกาลเวลา ก็ยังมีการนำมาใช้ต่อเนื่องโดยอาจมีการ

ปรับเปลี่ยนโทนสีและขนาดของดาวเพดานบ้าง จนในสมัยรัตนโกสินทร์จนปัจจุบัน เริ่มมีการจางหายของรูปแบบดั้งเดิม เป็นรูปแบบที่มีการประยุกต์ใช้ลายจากศิลปะอื่น ๆ มาใช้ร่วม โทนสี วัสดุที่มีการเปลี่ยน จนในบางวัดแทบไม่ปรากฏการใช้ลายดาวเพดาน ทั้งนี้ไม่ว่าเหตุปัจจัยใดก็ยังคงมีปรากฏการใช้ลายดาวเพดานอยู่ในส่วนของอาคารอื่น ๆ ในวัด เช่นวิหาร หรือ ศาลา เป็นต้น ในการศึกษาครั้งนี้ค่อนข้างมีความซับซ้อน มีความเกี่ยวข้องกับพลวัต หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตลอดจนข้อสรุปที่สามารถแจกแจงได้ว่า จำนวนวัดที่ทำการวิเคราะห์ ทั้งหมด 41 วัด มีการจำแนกตามรูปแบบลวดลายของดาวเพดานเป็นอย่างไร ดังตารางการวิเคราะห์ในตารางที่ 3-6 ซึ่งการศึกษานี้จะประสบผลสำเร็จต่อไปได้ จำต้องมีการนำงานวิจัยนี้ไปพัฒนาต่อยอด และนำไปใช้ในการออกแบบลวดลายดาวเพดานในอุโบสถวัดไทยมอญต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ด้านการศึกษาฯ ในครั้งนี้ พบว่าผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีความสำคัญเป็นลำดับแรกของปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงาน ดังนั้นควรแสวงหาความรู้ใหม่เพิ่มเติมตลอดเวลาในการเก็บข้อมูลจากวิธีการต่าง ๆ และการรับคำปรึกษาจากผู้รู้ ความตรงต่อเวลาในการนัดหมาย ให้ความสนใจกับทีมงานและให้กำลังใจให้ค่าขณะลงพื้นที่ การแสวงหาข้อมูลที่ทันสมัย ไม่ว่าจะเป็นเอกสาร ตำรา งานวิจัย และระบบฐานข้อมูลออนไลน์

เอกสารอ้างอิง

- ชวพงศ์ ชำนิประศาสน์. (2563). *คติสัญลักษณ์ สถาปัตยกรรม ดาว เพดาน*. ข่าวสด. https://www.khaosod.co.th/newspaper-column/news_4530425
- ฐาปนรณ์ เครือระยา. (2566). ดาวเพดาน สัญลักษณ์และงานศิลป์. *วารสารร่มพยอม*. 25(2), 4-19.
- ณัฐ. (2567). *วัดเกาะพญาเจ่ง จิตรกรรมฝาผนังอันวิจิตรงดงามที่สุดในประเทศไทย*. MThai. <https://mthai.com/travel/nonthaburi/326571.html>
- ประทีป เพ็งตะโก. (2562). *วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.
- มานพ แก้วหยก. (2526). *รามัญคดี – MON Studies*. Facebook. <https://www.facebook.com/RamannMon/posts>
- สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. (2559). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ลุ่มแม่น้ำกลอง ความหลากหลายของผู้คน ชุมชน และวัฒนธรรม บ้านโป่ง-บ้านเจ็ดเสมียน - มอญบ้านโป่ง-โพธาราม จ.ราชบุรี*. สำนักพิมพ์ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง.
- A man of smile. (2013). *เที่ยว ชม ชิม @ เกาะเกร็ด*. แผนที่เกาะเกร็ด. Pantip. <https://pantip.com/topic/30295741>
- Scoot de Urban. (2022). *One Day Trip ชี “สกุ๊ตเตอร์ไฟฟ้า” ตะลุยเที่ยวเส้นทางประวัติศาสตร์นนทบุรี*. MGR Online. <https://mgronline.com/travel/detail/9650000084581>

การออกแบบและพัฒนาบ้านนั้งสาธารณะเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชน พื้นที่สวนสันติชัยปราการ

เกียรติพงษ์ ศรีจันทิก^{1*} และ ประภาส วรรณยศ²

¹คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

²คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

รับบทความ : 15 กันยายน 2568

แก้ไขบทความ : 4 ธันวาคม 2568

ตอบรับบทความ : 16 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (R&D) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบททางกายภาพ อัตลักษณ์ชุมชน และพฤติกรรมการใช้งานพื้นที่สาธารณะในสวนสันติชัยปราการ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เพื่อออกแบบและพัฒนาต้นแบบบ้านนั้งสาธารณะที่ตอบสนองประโยชน์ใช้สอยและสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน ตลอดจนประเมินความเหมาะสมและความพึงพอใจจากผู้ใช้พื้นที่และผู้เชี่ยวชาญ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน (Mixed Methods) โดยเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามผู้ใช้พื้นที่ 300 คน การสัมภาษณ์ชุมชนและผู้เชี่ยวชาญ และการประเมินความพึงพอใจต่อบ้านนั้งต้นแบบ

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 50.7) และเพศหญิง (ร้อยละ 49.3) อายุระหว่าง 31–40 ปี (ร้อยละ 31.4) อาชีพพนักงานบริษัทเอกชน (ร้อยละ 38.7) และนักเรียน–นักศึกษา (ร้อยละ 29.7) โดยนิยมใช้สวนสาธารณะเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ (ร้อยละ 47.0) เหตุผลหลักคือความเงียบสงบและการเดินทางสะดวก ความต้องการออกแบบบ้านนั้งเน้นด้านความสวยงามและการป้องกันไม่ให้คนเร่ร่อนใช้เป็นที่นั่งนอน (ร้อยละ 40.5) ผลการประเมินความพึงพอใจต่อบ้านนั้งต้นแบบอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X}$ = 4.27, S.D. = 0.61) แสดงให้เห็นว่าการออกแบบตามแนวคิด User-Centered Design (UCD) และ Community-Based Design (CBD) สามารถตอบสนองต่อพฤติกรรมการใช้งานและสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนได้อย่างเหมาะสม

โดยสรุป การออกแบบบ้านนั้งสาธารณะที่คำนึงถึงผู้ใช้งานจริงและบริบทของพื้นที่สามารถช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชน เสริมสร้างเอกลักษณ์ของชุมชน และเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : บ้านนั้งสาธารณะ พื้นที่สาธารณะ อัตลักษณ์ชุมชน การออกแบบเชิงพัฒนา สวนสันติชัยปราการ

*อีเมล : Kiattipong.s@rmutp.ac.th. (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

Design and Development of Public Benches to Promote Community Identity: A Case Study of Santichaiprakarn Park

Kiattipong Srijantuek^{1*} and Prapas Wannayos²

¹Faculty of Architecture and Design, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

²Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

Received: September 25, 2025

Revised: December 4, 2025

Accepted: December 16, 2025

Abstract

This research is a Research and Development (R&D) study aimed to examine the physical context, community identity, and user behavior in Santichaiprakarn Park, Phra Nakhon District, Bangkok. It also sought to design and develop a prototype of a public bench that fulfills functional needs and reflects local identity, as well as to evaluate its suitability and user satisfaction. A mixed-methods approach was applied, including behavioral observation, a questionnaire survey of 300 participants, semi-structured interviews with community members and design experts, and satisfaction assessments of the prototype.

The findings revealed that most respondents were male (50.7%) and female (49.3%), aged 31–40 years (31.4%), primarily company employees (38.7%) and students (29.7%). The main activity in the park was relaxation (47.0%), with key motivations being a peaceful atmosphere and convenient transportation. The most desired design improvements were aesthetic enhancement and prevention of bench misuse by the homeless (40.5%). The overall satisfaction level toward the prototype bench was rated high (Mean = 4.27, S.D. = 0.61). The results indicate that the design approach based on User-Centered Design (UCD) and Community-Based Design (CBD) effectively addresses user behavior and community identity.

In conclusion, the user- and context-oriented design of public benches enhances the quality of urban public spaces, promotes community identity, and contributes to sustainable urban development.

Keywords: Public Bench, User-Centered Design, Community-Based Design, Community Identity, Santichaiprakarn Park

*E-mail: Kiattipong.s@rmutp.ac.th (Corresponding Author)

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สวนสันติชัยปราการเป็นพื้นที่สาธารณะสำคัญที่มีความสัมพันธ์กับภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนเมืองเก่า ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาพื้นที่สาธารณะร่วมสมัยที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น (กาญจนา วัฒนศิริ, 2564; วรณวิสาข์ อิวสวัสดิ์, 2564) ตั้งอยู่บริเวณถนนพระอาทิตย์ แขวงชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่สาธารณะริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม สร้างขึ้นในโอกาสเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี เมื่อปี พ.ศ. 2525 ภายในสวนมีป้อมพระสุเมรุซึ่งเป็นโบราณสถานสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 1 และเป็นจุดชมวิวยุริยมน้ำที่ได้รับคามนิยชมจากประชาชนและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ พื้นที่สวนจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะพื้นที่นันทนาการ พื้นที่เรียนรู้ และพื้นที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนเมืองเก่าในเขตพระนคร (กรุงเทพมหานคร, 2565; กรมศิลปากร, 2563)

ปัจจุบันการท่องเที่ยวรอบบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์สามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การเดินชม (sidewalk tour) การโดยสารรถประจำทางหรือรถบัส (bus tour) การล่องเรือ และการขี่จักรยาน ซึ่งได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ที่มีปริมาณการจราจรลดลง ทำให้การท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้และเชิงวัฒนธรรมสามารถทำได้สะดวกและปลอดภัย พื้นที่โดยรอบยังประกอบด้วยวัดวาอาราม หน่วยงานราชการ และสถาปัตยกรรมเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ส่งผลให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นศูนย์รวมของมรดกทางประวัติศาสตร์และสุนทรียภาพทางสถาปัตยกรรมของกรุงรัตนโกสินทร์ (สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร, 2564)

การออกแบบภูมิทัศน์โดยรอบเกาะรัตนโกสินทร์จึงมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ต้องคำนึงถึงความกลมกลืนระหว่างความสวยงามกับบริบททางวัฒนธรรม องค์ประกอบสำคัญของภูมิทัศน์ถนน ได้แก่ พื้นผิวทางเท้า (pavement) ซึ่งพัฒนาให้เป็นวัสดุปูพื้นแบบหน่วยย่อย (unit paving) พร้อมขอบคันถนน (curb) เพื่อแยกเขตทางเท้าและถนน วัสดุพืชพรรณ (landscape planting) ที่ช่วยสร้างบรรยากาศและลดความกระด้างของพื้นที่ ระบบแสงสว่าง (street lighting) ที่เพิ่มความปลอดภัยในช่วงกลางคืน และอุปกรณ์ประกอบถนน (street furniture) เช่น ม้านั่ง ถังขยะ หรือเสาเตี้ย ซึ่งนอกจากทำหน้าที่ด้านประโยชน์ใช้สอยแล้ว ยังสะท้อนเอกลักษณ์ทางศิลปะและวัฒนธรรมของพื้นที่ได้อย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น ม้านั่งในย่านรูปทรงหงิฮิลล์ ประเทศญี่ปุ่น ที่นำแนวคิดศิลปะสาธารณะมาผสานกับการออกแบบภูมิทัศน์เมืองอย่างกลมกลืน (Norman, 2013; Sanders & Stappers, 2014)

ด้วยลักษณะทางกายภาพและบริบททางวัฒนธรรมดังกล่าว การออกแบบม้านั่งสาธารณะภายในสวนสันติชัยปราการจึงควรสะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และวิถีชีวิตของชุมชนโดยรอบ เพื่อให้เกิดความกลมกลืนระหว่างฟังก์ชันการใช้งานและคุณค่าทางสุนทรียะเชิงวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างเอกภาพทางทัศนียภาพกับโบราณสถานและภูมิทัศน์ริมแม่น้ำเจ้าพระยา (Panero & Zelnik, 1979)

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการจัดวางและการออกแบบม้านั่งสาธารณะภายในสวนสันติชัยปราการยังขาดความสอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้งานจริงของผู้คนและบริบททางวัฒนธรรมของพื้นที่ บางส่วนมีลักษณะไม่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิม อีกทั้งยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการด้านความสะดวกสบาย ความปลอดภัย และการสื่อถึงอัตลักษณ์ชุมชนได้อย่างชัดเจน จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาแนวทางการออกแบบม้านั่งสาธารณะที่คำนึงถึงทั้งมิติการใช้งานและคุณค่าทางวัฒนธรรมของพื้นที่

ภาพที่ 1 ภาพม้านั่งที่มีใช้งานในสวนสันติชัยปราการ (ผู้วิจัย)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการออกแบบม้านั่งสาธารณะในพื้นที่สวนสันติชัยปราการ โดยผสมผสานแนวความคิดการออกแบบที่เน้นผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง (User-Centered Design: UCD) เข้ากับแนวความคิดการออกแบบที่อิงชุมชน (Community-Based Design: CBD) เพื่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ภูมิทัศน์ที่ตอบสนองต่อพฤติกรรมการใช้งานจริงของผู้คน สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ และส่งเสริมภาพลักษณ์ของชุมชนเมืองเก่าให้คงอยู่ควบคู่กับการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

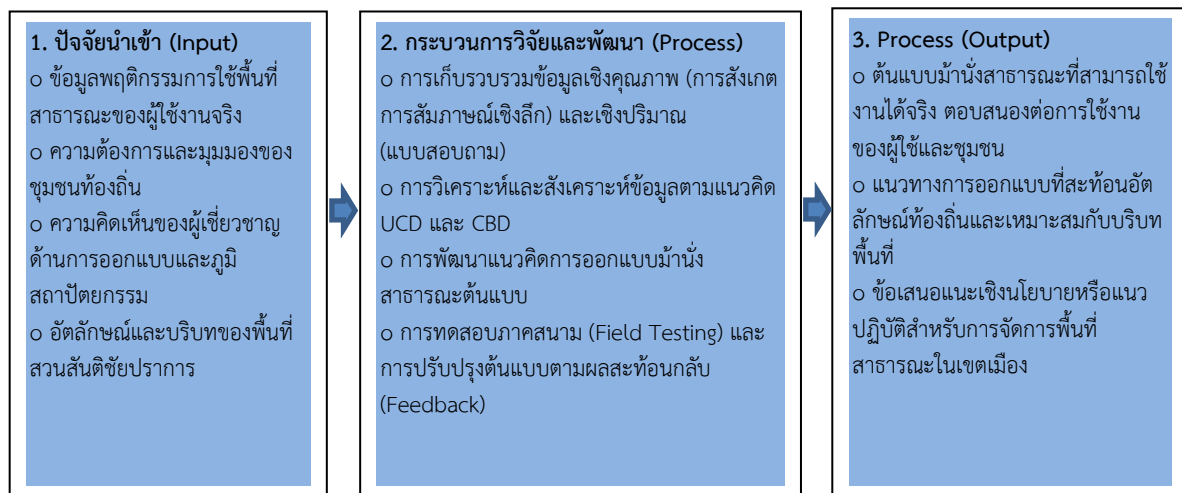
1. เพื่อศึกษาบริบททางกายภาพอัตลักษณ์ชุมชน และพฤติกรรมการใช้งานพื้นที่สาธารณะในสวนสันติชัยปราการ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อออกแบบและพัฒนาต้นแบบม้านั่งสาธารณะที่ตอบสนองประโยชน์ใช้สอยและสอดคล้องกับอัตลักษณ์ชุมชน บริเวณสวนสันติชัยปราการ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อประเมินความเหมาะสมและความพึงพอใจต่อการใช้งานม้านั่งสาธารณะต้นแบบจากผู้ใช้พื้นที่และผู้เชี่ยวชาญ

คำถามการวิจัย

1. แนวทางการออกแบบม้านั่งสาธารณะที่สอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้งานพื้นที่สาธารณะคืออะไร
2. การออกแบบม้านั่งสาธารณะสามารถช่วยในการจัดการพื้นที่สาธารณะและส่งเสริมอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างไร

กรอบแนวคิด

แนวทางการออกแบบเชิงผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง (User-Centered Design: UCD) และ การออกแบบเพื่อชุมชน (Community-Based Design: CBD)

ภาพที่ 2 ภาพกรอบแนวคิดการวิจัย (ผู้วิจัย)

การดำเนินงานวิจัย

การออกแบบม้านั่งสาธารณะเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชน พื้นที่สวนสันติชัยปราการ โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตโครงการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นดังนี้

3.1 กลุ่มตัวอย่าง คือ

1) กลุ่มผู้ใช้บริการสวนสาธารณะพื้นที่สวนสันติชัยปราการ ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ จำนวน 300 คน

2) ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบจำนวน 3 ท่าน และเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนในการดูแลและรับผิดชอบ จำนวน 3 ท่าน

3.2 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

1) ตัวแปรต้น ได้แก่ ผลผลิตภายในสวนสาธารณะพื้นที่สวนสันติชัยปราการ 2) ตัวแปรตาม ได้แก่ พฤติกรรมการใช้งานภายในสวนสาธารณะพื้นที่สวนสันติชัยปราการ

3.3 เครื่องมือในการวิจัย แบบของเครื่องมือเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการเก็บข้อมูล แบ่งเป็น 4 รูปแบบคือ

1) สำรวจและบันทึกพฤติกรรมการใช้พื้นที่ ใช้สำหรับศึกษารูปแบบพฤติกรรมการใช้งานจริงของผู้ใช้พื้นที่สวนสันติชัยปราการในช่วงเวลาต่าง ๆ เพื่อระบุลักษณะกิจกรรมที่เกิดขึ้นและบริเวณที่มีการใช้งานบ่อย

2) แบบสอบถามตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สาธารณะภายในพื้นที่สวนสันติชัยปราการ ตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิด เกี่ยวกับข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็น

3) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ใช้สำหรับเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้นำชุมชน ผู้ออกแบบ และผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิสถาปัตยกรรม เพื่อศึกษามุมมองเกี่ยวกับอัตลักษณ์ท้องถิ่นและแนวทางการออกแบบที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่

4) แบบประเมินความพึงพอใจของต้นแบบม้านั่งสาธารณะ โดยพิจารณา 5 ด้าน ได้แก่ ความสะดวกสบายในการใช้งาน ความปลอดภัยและความทนทาน ความเหมาะสมกับบริบท การสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน และความพึงพอใจโดยรวม

3.4 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ 1) การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) แบบสอบถามและแบบประเมินได้รับการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ครอบคลุมสาขาการออกแบบผลิตภัณฑ์ พื้นที่สาธารณะ และวัฒนธรรมชุมชน โดยคำนวณดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ได้ค่าอยู่ระหว่าง 0.80–1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ 2) การตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) ทำการทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างนำร่องจำนวน 30 คน โดยใช้สูตร Cronbach's Alpha ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.89 ซึ่งอยู่ในระดับสูง แสดงว่าเครื่องมือมีความเสถียรและสามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลได้จริง

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) สำรวจและบันทึกพฤติกรรมการใช้พื้นที่สวนสันติชัยปราการในช่วงเวลาต่าง ๆ ได้แก่ ช่วงเช้า บ่าย และเย็น เพื่อวิเคราะห์ลักษณะกิจกรรม พื้นที่ใช้งานหลัก และรูปแบบการใช้ม้านั่งสาธารณะ

2) แจกแบบสอบถามให้กับผู้ใช้พื้นที่จำนวน 300 ชุด เพื่อเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้งาน ความต้องการ และความคิดเห็นต่อแนวทางการออกแบบ

3) ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชนและผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิสถาปัตยกรรม เพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับอัตลักษณ์ท้องถิ่นและแนวทางการออกแบบที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

4) สังเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ และแบบประเมินความพึงพอใจของต้นแบบม้านั่งสาธารณะ เพื่อนำไปใช้ในการออกแบบ พัฒนา และปรับปรุงต้นแบบม้านั่งสาธารณะ

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณ ข้อมูลจากแบบสอบถามและแบบประเมินความพึงพอใจวิเคราะห์ด้วย สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่

- ค่าความถี่ (Frequency) และ ร้อยละ (Percentage) เพื่ออธิบายการกระจายของพฤติกรรมการใช้พื้นที่และความคิดเห็นของผู้ใช้

- ค่าเฉลี่ย (Mean) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของผู้ใช้ในแต่ละด้าน ได้แก่

- 1) ความสะดวกสบายในการใช้งาน
- 2) ความปลอดภัยและความทนทาน
- 3) ความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่
- 4) การสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน
- 5) ความพึงพอใจโดยรวมต่อการออกแบบต้นแบบม้านั่งสาธารณะ

ข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธี การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นสำคัญ เช่น พฤติกรรมการใช้งาน ความต้องการของผู้ใช้ แนวทางการออกแบบที่เหมาะสม และองค์ประกอบที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อสังเคราะห์เป็นแนวทางการออกแบบต้นแบบม้านั่งสาธารณะที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่สวนสันติชัยปราการ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ 1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการศึกษาพฤติกรรมและความต้องการผู้ใช้พื้นที่ 2) ผลการพัฒนาม้านั่งสาธารณะต้นแบบ และ 3) ผลการทดสอบและประเมินความเหมาะสมและความพึงพอใจต่อการใช้งานม้านั่งสาธารณะ ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น

1.1 พฤติกรรมการใช้งานพื้นที่สาธารณะ

- พบว่าผู้ใช้พื้นที่สวนสันติชัยปราการประกอบด้วยทั้งประชาชนในพื้นที่ นักท่องเที่ยว และกลุ่มผู้สูงอายุ โดยกิจกรรมหลักที่พบ ได้แก่ การพักผ่อนหย่อนใจ การออกกำลังกายเบา ๆ และการใช้เป็นจุดนัดพบ
- ผู้ใช้พื้นที่ส่วนใหญ่เลือกนั่งบริเวณที่ร่มรื่น ใกล้ต้นไม้หรือริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งให้ความรู้สึกผ่อนคลายและใกล้ชิดธรรมชาติ

1.2 ปัญหาในการใช้พื้นที่

- การออกแบบม้านั่งในปัจจุบันไม่รองรับกิจกรรมหลากหลาย เช่น การนั่งเป็นกลุ่ม การนั่งเล่นของเด็ก หรือการนั่งพักของผู้สูงอายุ
- ไม่มีการเชื่อมโยงการออกแบบม้านั่งกับอัตลักษณ์ชุมชน ทำให้ขาดความโดดเด่นและไม่สะท้อนความเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม

1.3 ความต้องการของผู้ใช้พื้นที่

- ผู้ใช้งานต้องการม้านั่งที่มีความทนทาน ปลอดภัย และรองรับการใช้งานได้ทั้งเดี่ยวและกลุ่ม
- รูปแบบที่สะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น ลวดลายศิลปะวัฒนธรรมไทย ร่วมกับการใช้วัสดุที่เหมาะสมต่อสภาพแวดล้อม
- การจัดวางม้านั่งให้เกิดความยืดหยุ่น เช่น สามารถนั่งพัก ดูวิว หรือใช้เป็นจุดจอดจักรยานได้

ตารางที่ 1 การกระจายพฤติกรรมการใช้พื้นที่ของผู้ใช้ (N=100)

ลำดับ	ประเภทกิจกรรม	ร้อยละ (%)	จำนวน (คน)
1	พักผ่อน/นั่งเล่น	40	40
2	ออกกำลังกาย	25	25
3	กิจกรรมกลุ่ม (เช่น พบปะ/ทำงานกลุ่ม)	20	20
4	รอคอย/จุดนัดหมาย	10	10
5	อื่น ๆ (ถ่ายภาพ/ท่องเที่ยว ฯลฯ)	5	5
	รวม	100	100

2. ผลการพัฒนาม้านั่งสาธารณะต้นแบบ

- ม้านั่งสาธารณะถูกออกแบบภายใต้หลักการ User-Centered Design และ Community-Based Design โดยคำนึงถึงการใช้งานจริงและความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่

- รูปแบบม้านั่งที่พัฒนามีลักษณะเด่น คือ

- 1) ฟังก์ชันการใช้งาน : รองรับการนั่งได้แบบเดี่ยวและหลายคน มีช่องสำหรับเสียบล้อจักรยาน เพื่อเพิ่มความปลอดภัยและตอบโจทย์นักปั่น
- 2) การส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชน : ใช้รูปกากบาทซึ่งเป็นลวดลายไทยประยุกต์และโทนสีที่สอดคล้องกับบรรยากาศสวนสาธารณะริมแม่น้ำ
- 3) ความแข็งแรงและวัสดุ : ใช้วัสดุโลหะและซีเมนต์ผสมผสาน เคลือบสารป้องกันสนิมและความชื้นเพื่อรองรับสภาพกลางแจ้ง
- 4) ความยืดหยุ่นในการจัดวาง : สามารถจัดวางเป็นกลุ่มหรือแบบเดี่ยวตามกิจกรรมของผู้ใช้

ตารางที่ 2 ผลแบบสอบถามความต้องการและความคิดเห็นของผู้ใช้พื้นที่ ต้นแบบ (n=100)

ด้านที่ประเมิน	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ความสะดวกสบาย ในการใช้งาน	1.1 ความเหมาะสมของระดับที่นั่งและพนักพิง	4.35	0.62	มาก
	1.2 ความกว้างและพื้นที่รองรับการนั่ง	4.28	0.67	มาก
	1.3 ความสะดวกในการเข้า-ออกที่นั่ง	4.15	0.71	มาก
2. ความปลอดภัยและความทนทาน	2.1 ความมั่นคงแข็งแรงของวัสดุ	4.42	0.58	มาก
	2.2 ความปลอดภัยต่อการใช้งาน (ไม่เกิดอันตรายจากโครงสร้าง)	4.30	0.65	มาก
	2.3 การป้องกันการลื่น/ขอบคม	4.25	0.69	มาก
3. ความเหมาะสมกับ บริบทพื้นที่ สวนสาธารณะ	3.1 การกลมกลืนกับภูมิทัศน์และต้นไม้	4.38	0.60	มาก
	3.2 การจัดวางที่สอดคล้องกับเส้นทางสัญจร	4.22	0.68	มาก
	3.3 ความเหมาะสมต่อกิจกรรมที่หลากหลาย (พักผ่อน, ออกกำลังกาย, ชมวิว)	4.33	0.63	มาก
4. การสะท้อนอัต ลักษณ์ชุมชน	4.1 การใช้วัสดุหรือรูปแบบที่สื่อถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น	4.40	0.59	มาก
	4.2 ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน	4.27	0.64	มาก
	4.3 การสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น	4.36	0.61	มาก
5. ความพึงพอใจ โดยรวม	5.1 ความเหมาะสมของต้นแบบม้านั่งสาธารณะ	4.39	0.57	มาก
	5.2 ความตั้งใจที่จะใช้งานและแนะนำให้ผู้อื่น	4.41	0.55	มาก

ค่าเฉลี่ยรวมของแต่ละด้านอยู่ในระดับ สูงถึงสูงมาก (4.22 – 4.42) แสดงว่าต้นแบบม้านั่งสาธารณะมีความเหมาะสมและได้รับความพึงพอใจในทุกมิติ

- ด้านการออกแบบม้านั่ง

ผู้วิจัยได้นำแรงบันดาลใจจากลวดลายช่องลมรูปกากบาท ซึ่งปรากฏอยู่ตัวกำแพงของตัวป้อม มาใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการออกแบบผลิตภัณฑ์ม้านั่งสาธารณะ เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและคงไว้ซึ่งกลิ่นอายของความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของป้อมในพื้นที่ ทั้งนี้การนำรูปแบบดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ไม่เพียงช่วยเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน แต่ยังสร้างความกลมกลืนระหว่างงานออกแบบร่วมสมัยกับบริบททางวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับแนวคิดของ Carr et al. (1992) และ Gehl (2010) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการออกแบบพื้นที่สาธารณะควรเน้นประสบการณ์การใช้ชีวิตของผู้คนในเมือง โดยมุ่งสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมและพื้นที่ใช้สอย และผู้วิจัยได้จัดกลุ่มของผลิตภัณฑ์ตามลักษณะการใช้งานแบ่งเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ม้านั่งที่ใช้งาน 1 คน และม้านั่งออกแบบให้นั่ง 2 คน และมากกว่า 2 คน ขึ้น

ภาพที่ 3 ลวดลายช่องลมรูปกากบาท ซึ่งปรากฏอยู่บนตัวกำแพง (ผู้วิจัย)

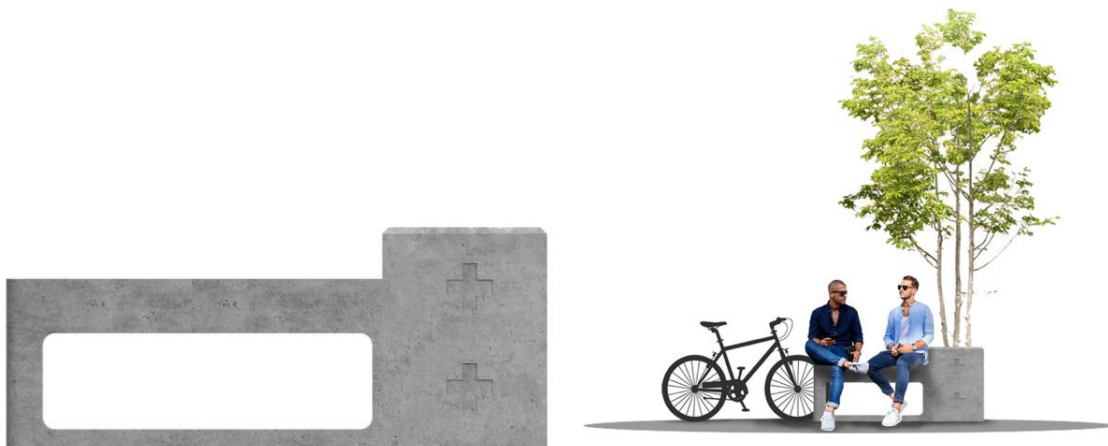
1) ผลิตภัณฑ์ม้านั่งที่ใช้งาน 1 คน

ภาพที่ 4 ม้านั่งในสวนสาธารณะ แบบนั่ง 1 คน (ผู้วิจัย)

- ม้านั่งออกแบบให้นั่งแบบเดียว โดยใช้วัสดุประเภทซีเมนต์เสริมเหล็ก และสามารถจอดจักรยานได้ ด้วยการออกแบบให้มีช่องสำหรับเสียบล้อจักรยาน และใช้รูปกากบาทที่เป็นช่องลมบนป้อมมาประกอบเป็นส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์เพื่อให้ม้านั่งมีความเชื่อมโยงกับตัวป้อม และเลือกใช้สีของซีเมนต์เพื่อให้ม้านั่งกลมกลืนกับบรรยากาศโดยรอบ

2) ม้านั่งออกแบบให้นั่ง 2 คน และมากกว่า 2 คนขึ้นไป เช่นม้านั่งแบบ 2 คนขึ้นไป โดยการออกแบบได้นำอัตลักษณ์ของป้อมพระสุเมรุส่วนที่เป็นช่องลมรูปกากบาทมานำเสนอ เป็นลวดลายประกอบ และนำรูปลักษณะภายนอกของป้อมพระสุเมรุแล้วตัดทอนให้พอเห็นรูปแบบของสถาปัตยกรรมของตัวป้อม ทำให้ผู้ที่มาใช้งานผลิตภัณฑ์ประกอบถนนไม่รู้สึกละแวกแตกต่างกับบรรยากาศรอบ ๆ

ภาพที่ 5 ม้านั่งในสวนสาธารณะ แบบนั่ง 2 คน (ผู้วิจัย)

ภาพที่ 6 ม้านั่งในสวนสาธารณะ แบบนั่ง 2 คน ขึ้นไป (ผู้วิจัย)

3. ผลการทดสอบและประเมินผลต้นแบบ

จากผลการประเมินพบว่า ผู้ใช้พื้นที่มีความคิดเห็นเชิงบวกต่อการออกแบบม้านั่งสาธารณะต้นแบบในทุกมิติ โดยเฉพาะด้าน ความปลอดภัย ความทนทาน และความพึงพอใจโดยรวม ที่ได้คะแนนสูงสุด สะท้อนว่าเก้าอี้ไม่เพียงตอบสนองต่อการใช้งานจริง แต่ยังสร้างความมั่นใจและความเชื่อมั่นในคุณภาพ ขณะเดียวกัน การออกแบบยังสามารถกลมกลืนกับบริบทพื้นที่และสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี จึงกล่าวได้ว่าต้นแบบเก้าอี้สาธารณะดังกล่าวมีความเหมาะสมสำหรับการนำไปใช้จริงในพื้นที่สาธารณะ และมีศักยภาพต่อการพัฒนาต่อยอดเชิงพื้นที่และเชิงชุมชนในอนาคต

ตารางที่ 3 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการออกแบบเก้าอี้สาธารณะต้นแบบ
(ระดับประเมินค่า 5 = พึงพอใจมากที่สุด ถึง 1 = พึงพอใจน้อยที่สุด, n = 100)

ด้านการประเมิน	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD)	ระดับความพึง พอใจ
1. ความสะดวกสบายในการนั่ง	4.52	0.63	มาก
2. ความแข็งแรงและความปลอดภัย	4.47	0.58	มาก
3. การออกแบบให้เหมาะสมกับพื้นที่สวน	4.61	0.55	มากที่สุด
4. ความสวยงามและการสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน	4.68	0.49	มากที่สุด
5. การจัดวางตำแหน่งและการเข้าถึง	4.40	0.66	มาก
6. ความเหมาะสมต่อกิจกรรมหลากหลาย (พักผ่อน, ปั่นจักรยาน, ชุมชน)	4.55	0.60	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	4.54	0.58	มาก

ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้พื้นที่จำนวน 100 คนต่อการออกแบบเก้าอี้สาธารณะต้นแบบ พบว่ามีระดับความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = 4.54$, $SD = 0.58$) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ความสวยงามและการสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน ($\bar{X} = 4.68$, $SD = 0.49$) รองลงมาคือ ความเหมาะสมกับพื้นที่สวน ($\bar{X} = 4.61$, $SD = 0.55$) แสดงให้เห็นว่าเก้าอี้สาธารณะต้นแบบสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้พื้นที่ได้ทั้งด้านประโยชน์ใช้สอย ความสะดวกสบาย และการส่งเสริมอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างเหมาะสม

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยเรื่องการออกแบบและพัฒนาบ้านนั้งสาธารณะเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชน พื้นที่สวนสันติชัยปราการ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแนวทางการออกแบบบ้านนั้งสาธารณะที่สะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่และตอบสนองต่อพฤติกรรมการใช้งานของประชาชนในชุมชน โดยมีคำถามการวิจัยสำคัญ 2 ข้อ ได้แก่ 1) แนวทางการออกแบบบ้านนั้งสาธารณะที่สอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้งานพื้นที่สาธารณะคืออะไร และ 2) การออกแบบบ้านนั้งสาธารณะสามารถช่วยในการจัดการพื้นที่สาธารณะและส่งเสริมอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างไร

การตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 1

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการออกแบบบ้านนั้งสาธารณะที่สอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้งานของประชาชนควรคำนึงถึงหลักการยศาสตร์ (Ergonomics) เพื่อให้เกิดความสะดวกสบายและความปลอดภัยของผู้ใช้ เช่น สัดส่วน ความสูง มุมพนักพิง และวัสดุที่เหมาะสมกับการใช้งานกลางแจ้ง ผลลัพธ์ที่พัฒนาขึ้นสามารถตอบสนองพฤติกรรมการใช้งานได้จริง สอดคล้องกับ อิศราพร สิงหพร (2565) โดยอ้างอิงจากผลการสำรวจกลุ่มตัวอย่างจำนวน 300 คน พบว่า ผู้ใช้บริการสวนสาธารณะสวนสันติชัยปราการส่วนใหญ่เป็นเพศชายร้อยละ 50.7 และเพศหญิงร้อยละ 49.3 มีช่วงอายุระหว่าง 31–40 ปีมากที่สุด (ร้อยละ 31.4) และมีอาชีพพนักงานบริษัท (ร้อยละ 38.7) ซึ่งกลุ่มนี้นิยมใช้สวนสาธารณะเพื่อพักผ่อนและออกกำลังกายเบา ๆ สัปดาห์ละ 1–2 ครั้ง (ร้อยละ 32.6) สะท้อนว่าบ้านนั้งควรมีรูปแบบที่เรียบง่าย แข็งแรง และเอื้อต่อการนั่งพักในระยะเวลาสั้น ๆ แต่ต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ผลลัพธ์ยังออกแบบให้สามารถรองรับการใช้งานของผู้คนหลากหลายช่วงวัยได้อย่างเหมาะสม และมีความสัมพันธ์กับบริบทพื้นที่โดยรอบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Norman (2013) ที่ระบุว่า การออกแบบที่ดีต้องเข้าใจผู้ใช้และสภาพแวดล้อมการใช้งานจริง และสอดคล้องกับแนวทางของ พิมพ์ชนก ภูมิเวียง (2564) ที่ชี้ว่าการออกแบบเฟอร์นิเจอร์สาธารณะควรสะท้อนลักษณะการใช้ชีวิตของคนในพื้นที่ เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความสัมพันธ์กับสถานที่ และการออกแบบเฟอร์นิเจอร์สาธารณะ เช่น บ้านนั้งถึงขยะ หรือซุ่มพักคอย มีบทบาทสำคัญในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่เมือง (จิราพร ภัทรกุล, 2561; ศศิกาญจน์ นารถโคษา, 2558)

การตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 2

ในส่วนของคำถามการวิจัยข้อที่ 2 พบว่า การออกแบบบ้านนั้งสาธารณะสามารถช่วยในการจัดการพื้นที่สาธารณะและส่งเสริมอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้วิจัยได้นำ รูปแบบของช่องลมรูปกากบาทจากใบเสมาบนตัวป้อมสันติชัยปราการ มาใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการออกแบบ เพื่อให้คงไว้ซึ่งกลิ่นอายของตัวป้อมและสื่อถึงอัตลักษณ์ของพื้นที่ ผลลัพธ์ของการออกแบบนี้ช่วยให้บ้านนั้งกลายเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) ของชุมชน

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ ทฤษฎีสัญญาวิทยาของ Charles Sanders Peirce ที่มุ่งอธิบายการสื่อความหมายผ่าน “สัญญา” และ “สัญลักษณ์” ซึ่งในงานวิจัยนี้ “รูปกากบาท” ทำหน้าที่เป็นสัญญาณที่เชื่อมโยงผู้คนกับประวัติศาสตร์และเอกลักษณ์ของพื้นที่ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2543) ที่กล่าวว่า การสื่อสารเชิงสัญญะในศิลปะสามารถสร้างความหมายทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่าผู้ใช้พื้นที่ให้คุณค่ากับบรรยากาศ ความสงบ และความเป็นท้องถิ่นของสวนสันติชัยปราการ

ผลการออกแบบยังช่วยให้การจัดการพื้นที่สาธารณะมีความเป็นระเบียบและปลอดภัยยิ่งขึ้น เนื่องจากโครงสร้างของม้านั่งได้รับการออกแบบให้ป้องกันการใช้งานที่ไม่เหมาะสม เช่น การใช้เป็นที่นอนของคนเร่ร่อน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากแบบสอบถามที่ระบุว่า ประชาชนต้องการให้ปรับปรุงด้านความสวยงามและความสะอาดของพื้นที่มากที่สุด (ร้อยละ 40.5) สอดคล้องกับแนวทางที่เสนอโดย สุทัศน์ พานิชย์เจริญ (2556) และ อุษณีย์ ศิลปวรเศรษฐ (2566) ที่เน้นการออกแบบพื้นที่สาธารณะให้ตอบสนองกิจกรรมของชุมชนและผู้ใช้งานจริงและสะท้อนแนวทางการพัฒนาเฟอร์นิเจอร์สาธารณะที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของพื้นที่

เมื่อเปรียบเทียบกับงานของ ปัทมพร สุขพงษ์ไทย (2566) ซึ่งเน้นการพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ผ่านการบูรณาการศิลปะกับเทคโนโลยี พบว่าการประยุกต์แนวคิดทางศิลปะในกระบวนการออกแบบสามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่ทั้งสวยงามและมีคุณค่าเชิงวัฒนธรรมได้ ซึ่งตรงกับผลการวิจัยนี้ที่เน้นการออกแบบเพื่อสื่ออัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในพื้นที่ของชุมชน

โดยสรุป ผลการวิจัยสามารถตอบคำถามการวิจัยทั้งสองข้อได้อย่างครบถ้วน กล่าวคือ การออกแบบม้านั่งสาธารณะไม่เพียงตอบโจทย์การใช้งานของผู้ใช้ในพื้นที่สาธารณะเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารอัตลักษณ์ของชุมชน สร้างความผูกพันทางวัฒนธรรม และส่งเสริมการจัดการพื้นที่ให้มีระเบียบและคุณค่าทางสุนทรียะที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (eco-friendly) และมีความทนทานต่อสภาพอากาศร้อนชื้น เช่น เหล็กเคลือบกันสนิม ไม้เนื้อแข็ง หรือวัสดุรีไซเคิล
2. สวนสันทิตยปราการอยู่ในเขตพื้นที่การควบคุมดูแลของกรุงเทพฯ ดังนั้นในการดำเนินการวิจัยเพื่อให้ได้ประสิทธิภาพการให้ความร่วมมือของหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะช่วยให้ผลผลิตในงานวิจัยสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้

กิตติกรรมประกาศ

ในงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์ด้วยดีจากงบประมาณด้าน ววน.ประเภท Fundamental Fund ประจำปีงบประมาณ 2566 ผ่านหน่วยงานมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่ได้สละเวลาอันมีค่าแก่คณะผู้วิจัยเพื่อให้คำปรึกษาและแนะนำตลอดจน ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่งจนงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ ลุล่วงได้ด้วยดี คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้จากใจจริง

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2563). *ข้อมูลโบราณสถานป้อมพระสุเมรุ*. กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.
- กรุงเทพมหานคร. (2565). *รายงานการบริหารจัดการสวนสาธารณะประจำปี*. สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร.
- กาญจนา แก้วเทพ.(2543). *สัญญาวิทยา: ศาสตร์แห่งสัญญาและความหมาย*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กาญจนา วัฒนศิริ. (2564). การออกแบบเชิงอัตลักษณ์กับการพัฒนาพื้นที่สาธารณะร่วมสมัย. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 13(2), 45–64.

- จิราพร ภัทรกุล. (2561). เฟอร์นิเจอร์สาธารณะกับกิจกรรมทางสังคมในสวนเมือง: แนวคิดและแนวทาง. *วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม/การผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* 6(1), 23–40.
- ปัทมพร สุขพงษ์ไทย. (2566). ศึกษาผลการใช้กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดสะเต็มศึกษาเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงาน. *วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ* 34(2), 101–117.
- พิมพ์ชนก ภูมิเวียง. (2564). แนวคิดการออกแบบเฟอร์นิเจอร์สาธารณะเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนเมือง. *วารสารศิลปกรรม มทร.ล้านนา*.
- วรรณวิสาข์ อีวส์วีสต์. (2564). แนวทางการออกแบบเพื่อส่งเสริมศักยภาพของพื้นที่สาธารณะย่านเมืองเก่า เชียงราย. *วารสารเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง*, 14(1), 65–78
- ศศิกาญจน์ นารถโคษา. (2558). การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ตกแต่งสวนที่สะท้อนอัตลักษณ์ไทย. *วารสารศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 6(2), 39–54.
- สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร. (2564). *รายงานโครงการพัฒนาเกาะรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพมหานคร.
- สุทัศน์ พานิชย์เจริญ. (2556). แนวทางพัฒนาสวนสาธารณะในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร. *วารสารสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.*, 21(1), 45–62.
- อิสราพร สิงหพร. (2565). การออกแบบสวนสาธารณะเพื่อคนพิการโดยอ้างอิงผู้ใช้งาน: กรณีศึกษาแนวทาง Universal Design. *วารสารภูมิสถาปัตยกรรม*, 20(2), 1–22.
- อุษณีย์ ศิลปวรเศรษฐ. (2566). แนวทางการออกแบบพื้นที่สาธารณะเพื่อรองรับวิถีใหม่: กรณีศึกษาริมกว๊านพะเยา. *วารสารสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.*, 26(2), 89–110.
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., & Stone, A. M. (1992). *Public space*. Cambridge University Press.
- Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Island Press.
- Norman, D. A. (2013). *The design of everyday things*. Basic Books.
- Panero, J., & Zelnik, M. (1979). *Human dimension & interior space: A source book of design reference standards*. Whitney Library of Design.
- Sanders, E. B. N., & Stappers, P. J. (2014). *Probes, toolkits and prototypes: Three approaches to making in codesigning*. *CoDesign*, 10(1), 5–14.

ศิลปะสื่อผสม : วิถีสัมพันธ์ เรื่องเล่าจากข้าวแช่

ทินภัทร เปี่ยมเจียก^{1*} และ กิตติรินทร์ กิตติสกล¹

¹คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รับบทความ : 18 กันยายน 2568

แก้ไขบทความ : 27 ธันวาคม 2568

ตอบรับบทความ : 27 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง ศิลปะสื่อผสม : วิถีสัมพันธ์ เรื่องเล่าของข้าวแช่ เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต มีวัตถุประสงค์การวิจัยคือ เพื่อสังเคราะห์มโนทัศน์และกระบวนการสำหรับการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์จากการศึกษาวัตถุวัฒนธรรม “ข้าวแช่” ผ่านทฤษฎีศักยภาพในการเชื่อมรวม (Assemblages theory) แนวคิดเรื่องเล่าขนาดเล็ก (Narrative from below) และแนวคิดวัตถุภาวะ (Materiality)

จากการศึกษาพบว่า มโนทัศน์สำหรับการสร้างสรรค์ของผู้วิจัยคือการนำเสนอวิถีชีวิตและเรื่องเล่าจากพื้นถิ่นชุมชนที่มีได้ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลักเพื่อสื่อสะท้อนถึงสภาวะการดำรงอยู่ท่ามกลางการต่อรอง การปรับเปลี่ยน โยกย้ายถ่ายเทและเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลายกับสิ่งภายนอกชุมชนมอญ โดยมีกระบวนการในการสร้างสรรค์ผลงานดังต่อไปนี้ 1) การนำรูปแบบของวัตถุที่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลักได้แก่ จารึกวัดพระเชตุพนฯ และคำบอกเล่าของคนในชุมชนมาปะทะประสานกันเพื่อสร้างความหมายใหม่ผ่านนัยยะทางความหมายและการเป็นภาพแทนที่สามารถบ่งบอกระบุตำแหน่งแห่งที่ในปริภูมิความสัมพันธ์กับข้าวแช่ 2) การใช้สื่อภาพถ่ายและวิดีโอที่บันทึกวัตถุทางวัฒนธรรมมาประกอบทางความหมายช่วยผลักดันการสื่อสารเกี่ยวกับพื้นที่ ความทรงจำร่วมของคนไทยรามัญ 3) การให้ความหมายของการติดตั้งจัดวางผลงานศิลปะในระดับต่ำกว่าสายตาเป็นส่วนสำคัญที่สามารถสื่อสะท้อนถึงคุณลักษณะของฐานคิดแบบแนวนอนซึ่งสัมพันธ์กับการแสดงความเป็นเรื่องราวจากท้องถิ่นชุมชน

การสังเคราะห์แนวทางและกระบวนการวิธีสร้างสรรค์ในหัวข้อวิจัย “ศิลปะสื่อผสม : วิถีสัมพันธ์ เรื่องเล่าของข้าวแช่” นั้นคุณลักษณะกระบวนการดังที่กล่าวมาสามารถนำไปเป็นแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัยต่อไปได้ อีกทั้งยังสามารถเป็นเป็นกระบอกเสียงสำคัญที่สร้างบทสนทนาระหว่างศิลปะ ชุมชนชาติพันธุ์ และสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ : ข้าวแช่ สงกรานต์ มอญ ศิลปะสื่อผสม

*อีเมล : yim.tinnapat@gmail.com (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

Mixed Media Art: The Relationships and Tales of Khao Chae

Tinnapat Peamjeak^{1*} and Kitsirin Kitisakon¹

¹Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

Received: September 18, 2025

Revised: December 27, 2025

Accepted: December 27, 2025

Abstract

This article, Mixed Media Art: The Relationships and Tales of Khao Chae constitutes a component of a dissertation in Doctor of Fine and Applied Arts Program, aims to synthesizes concepts and processes for visual art creation by examining the cultural object Khao Chae through Assemblage Theory, the Narrative from Below, and Materiality.

The study aimed to highlight local ways of life and stories from communities often excluded from mainstream history. This approach illustrates how the Mon community navigates negotiation, adaptation, and change through interactions with external influences. The creative process included: 1) combining historical objects, such as the Wat Phra Chetuphon inscription and community narratives, to generate new meanings and contextual relationships with Khao Chae; 2) using photographs and video to enhance the cultural significance of the area and shared Thai-Mon memory; and 3) installing artworks below eye level to reflect horizontal thinking and emphasize local narratives.

The synthesis of creative approaches in this research demonstrates that these processes are applicable to contemporary art practice and can facilitate dialogue among art, ethnic communities, and society.

Keywords: Khao Chae, Songkran, Mon, Mixed Media Art

*Email: yim.tinnapat@gmail.com (Corresponding Author)

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ชาวมอญ มีถิ่นฐานเดิมบริเวณตะวันตกของจีน และเป็นชนชาติที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างสรรค์อารยธรรมในอุษาคเนย์ซึ่งได้รับอิทธิพลจากอินเดียแล้วจึงเผยแพร่มาสู่พม่า ไทย ลาว (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2550) ภายหลังจากอาณาจักรมอญล่มสลายลงทำให้ชาวมอญบางส่วนอพยพเข้ามาในอาณาเขตของประเทศไทย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยผู้วิจัยจำแนกออกเป็น 2 ช่วงสำคัญ คือช่วงก่อนและหลังมีเขตแดนรัฐชาติที่แน่นอน ช่วงก่อนการมีเส้นเขตแดนพบการอพยพครั้งสำคัญทั้งหมด 9 ระลอก (สุภรณ์ โอเจริญ, 2541) ซึ่งชาวมอญกลุ่มนี้จะตั้งถิ่นฐานแตกต่างกันตามที่ได้รับพระบรมราชานุญาตและพระราชทานจากกษัตริย์ไทย ส่วนนี้ทำให้ชาวมอญจำต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมไทย อันนำไปสู่การผสมกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมด้วยปัจจัยหลายประการ ได้แก่ ความคล้ายคลึงทางด้านรูปพรรณ สันฐาน อาชีพ และการนับถือพุทธศาสนา การสมรสระหว่างกัน และการยอมรับในศิลปวัฒนธรรมมอญ (ไมเคิล ไรท, 2547 อ้างอิงใน องค์ บรรจุน, 2550) แม้กระทั่งนโยบายการสร้างความเป็นไทยผ่านการสร้างสำนึกร่วมกันและสลายความเป็นอื่น ด้วยเหตุนี้ทำให้เกิดการนิยามและกำหนดสถานภาพของกลุ่มชาติพันธุ์น้อยอยู่ในขอบข่ายของรัฐซึ่งมีผลต่อทัศนคติในการรับรู้ของคนในสังคม ชาวมอญกลุ่มนี้จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งในประชากรของสังคมไทยและได้รับการนิยามว่า “ชาวไทยรามัญ” หรือ “ชาวไทยเชื้อสายมอญ” ที่กระจายตัวตามพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย ความเป็นมอญจึงเกี่ยวเกาะสัมพันธ์กันไปในรูปแบบโครงข่ายและมีได้มีการกำหนดความหมายไว้อย่างตายตัวและมีได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อีกทั้งมีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ขึ้นใหม่อยู่เสมอ

แม้ว่าชาวมอญจะมีความหลากหลายทั้งในระดับตัวตนและระดับกลุ่มแต่สิ่งที่ชาวมอญมีร่วมกันและยังคงรักษาไว้ซึ่งจารีตประเพณีคือ ประเพณีสงกรานต์ ถือเป็นประเพณีที่ชาวมอญให้ความสำคัญมากที่สุดในบรรดาประเพณีอื่น ๆ เนื่องจากเป็นวันขึ้นศักราชใหม่และเป็นวันทำบุญให้แก่บรรพบุรุษ ทั้งยังบรรจุอัตลักษณ์ที่หลากหลายลงในประเพณีดังกล่าว ทำให้การจัดประเพณีสงกรานต์นั้นมีบริบทของการเป็นพื้นที่การแสดงและนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มอญที่สร้างสำนึกและความทรงจำของการมีทุนวัฒนธรรมร่วมกัน ประเพณีสงกรานต์จึงมีนัยยะการเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างชาวมอญผ่านกลไกทางวัฒนธรรมในการแสดงอัตลักษณ์

ข้าวแช่เป็นหนึ่งในวัตถุวัฒนธรรมที่ได้รับการบรรจุในประเพณีสงกรานต์และมีความสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมมอญเพราะจะทำให้ขึ้นเฉพาะช่วงเวลาสงกรานต์เท่านั้น แต่ในปัจจุบันข้าวแช่กลับเป็นที่นิยมแพร่หลายในฐานะอาหารไทยโบราณและอาหารชาววัง ตลอดจนกลายเป็นเอกลักษณ์เชิงท่องเที่ยวอย่างข้าวแช่เมืองเพชร ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นผลมาจากเจ้าจอมมารดาซ่อนกลิ่น กล่าวคือ ด้วยบทบาทของสตรีมอญในการเผยแพร่วัฒนธรรมภายในราชสำนักนั้นทำให้เกิดการหลอมรวมอย่างแยกไม่ออกระหว่างวัฒนธรรมมอญในสังคมสยาม ทั้งยังส่งอิทธิพลแพร่หลายออกมาถึงสังคมสามัญชนภายนอกราชสำนักอีกด้วย (องค์ บรรจุน, 2550) วัฒนธรรมบางอย่างของชาวมอญยังได้รับการเปลี่ยนสถานะจากความเป็นอื่นสู่ความเป็นไทยในรูปลักษณะเดิมและยังคงแพร่หลายในปัจจุบัน ได้แก่ “ข้าวแช่ชาววัง” ซึ่งกลายเป็นความทรงจำร่วมของชาวมอญและระหว่างคนมอญกับคนไทยในฐานะประติมากรรมแห่ง วัฒนธรรมลูกผสมที่มีพลวัตจนถึงปัจจุบัน

การผูกสำนึกทางวัฒนธรรมต่อรากเหง้าในแผ่นดินใหม่ การแสดงออกทางอัตลักษณ์ พหุอัตลักษณ์ และตัวตนทางสังคมที่มีความเลื่อนไหลเป็นพลวัตไม่หยุดนิ่ง เป็นหมุดหมายสำคัญ ทำให้ผู้วิจัยที่เป็นชาวไทยเชื้อสายมอญจึงเห็นความเป็นไปได้ในการนำ “ข้าวแช่ หรือ เปิงด้าจ๊ก” มาเป็นวัตถุหลักในการศึกษาและ

สร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ที่สามารถสะท้อนการดำรงอยู่ของชาวมอญที่ปรากฏการปะทะประสานเชื่อมต่อกับสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ อันมีนัยยะแฝงของการต่อรอง ช่วงชิง พื้นที่ทางสังคม เพื่อรักษาวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสังเคราะห์หมโนทัศน์และกระบวนการสำหรับการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์จากการศึกษาวัฒนธรรม “ข้าวแช่” ผ่านทฤษฎีศัพทภาพในการเชื่อมรวม (Assemblages theory) แนวคิดเรื่องเล่าขนาดเล็ก (Narrative from below) และแนวคิดวัตถุภาวะ

กรอบแนวคิดของการวิจัย

1.แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.1 ทฤษฎีศัพทภาพในการเชื่อมรวม (Assemblage Theory) ของ Manuel DeLanda

ทฤษฎีศัพทภาพในการเชื่อมรวม (Assemblage Theory) ของ Manuel DeLanda เป็นทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นจากแนวคิดโครงสร้างเครือข่ายรากเหง้า (Rhizome) ของ Deleuze, Gilles and Felix Guattari แต่ DeLanda ใช้วิธีการศึกษาที่แตกต่างออกไปโดยมุ่งเน้นศึกษาการเชื่อมโยงแบบเครือข่ายของสังคมผ่านวัตถุวัฒนธรรม (Material culture) โดยแบ่งชี้ว่าการมีอยู่อย่างเป็นเอกเทศที่การชุมนุมแต่ละแบบต่างมีแบบแผนและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ไม่เหมือนกัน (DeLanda, 2016) แต่ละการชุมนุมจะเติบโตและแผ่ขยายตัวผ่านการเกี่ยวพันกับสิ่งอื่นที่อยู่นอกขอบเขตการชุมนุม (Relations of exteriority) แต่ภายในตัวมันเองก็มีเอกลักษณ์ที่แยกขาดจากการชุมนุมของสิ่งอื่น (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2565) กล่าวโดยสรุปคือ สิ่งแยกย่อยที่แตกต่างกันมารวมตัวกันไม่เป็นเอกภาพเดียวกัน และ การเชื่อมโยงของสิ่งแยกย่อยเหล่านี้สามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันหรือสร้างความสัมพันธ์กับสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกันขึ้นมาเป็นความสัมพันธ์ใหม่

1.2 แนวคิดเรื่องเล่าขนาดเล็ก (Small narrative หรือ Narrative from below) ของ Jean-François Lyotard

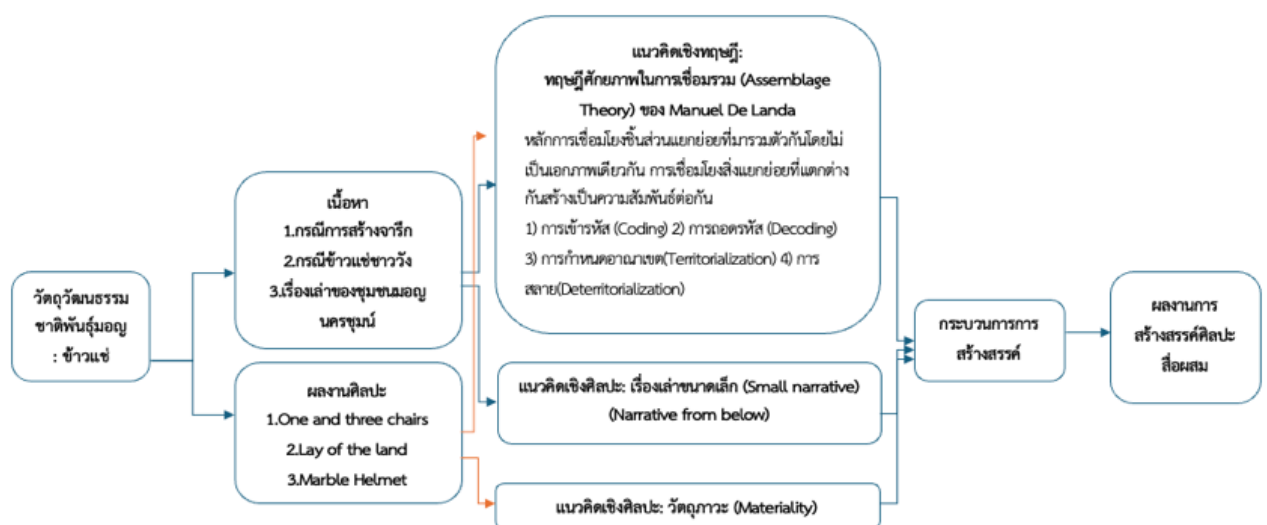
แนวคิดเรื่องเล่าขนาดเล็กมีรากฐานมาจากกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นิยม (Postmodernism) ซึ่งยุคหลังสมัยใหม่ คือยุคที่เลิกล้มเรื่องเล่าขนาดใหญ่หรือเรื่องเล่าหลัก (Grand Narrative) ที่มีลักษณะไม่สามารถจับต้องได้ (Lyotard, 1984) แต่กลับให้ความสำคัญกับความหลากหลาย การรื้อสร้าง และการเป็น การเมืองโดยสามารถที่จะตั้งคำถามและวิพากษ์ รวมทั้งเปิดเผยที่มาของอำนาจและการใช้อำนาจในการ ประกอบสร้างเรื่องเล่าหลัก จนทำให้เกิดเป็นความจริงทางสังคมหรือเป็นที่รับรู้โดยทั่วไป

Lyotard เป็นนักคิดที่ให้ความสำคัญกับการเล่าเรื่อง (Narrative) และเรื่องเล่าขนาดเล็ก (Small Narrative) บนทัศนะของการเป็นสิ่งที่ถูกกดทับและถูกทำให้เป็นชายขอบจากเรื่องเล่าขนาดใหญ่ อัจฉริยา ชวงศ์เลิศ อธิบายว่า เรื่องเล่าขนาดเล็กมักอยู่ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคนชายขอบกับรัฐ ทุน ซึ่งทุกฝ่ายจะผลิตความรู้เชิงเรื่องเล่าของตนขึ้นมาเพื่อช่วงชิงความหมายในการพัฒนาและวิถีชีวิตของชุมชนสังคม นั้น ๆ แม้ว่าเรื่องเล่าขนาดเล็กจะไม่สามารถล้มล้างเรื่องเล่าขนาดใหญ่ได้แต่สามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือ สำหรับคนเล็กคนน้อยอย่างกลุ่มชาติพันธุ์ได้มีเสียง มีปฏิบัติการในพื้นที่ทางสังคม ที่อยู่ในเกมของภาษาที่มีความแปรผันตลอดเวลา ทำให้เกิดการปะทะ ประสานระหว่างเรื่องเล่าประเภทต่าง ๆ และระดับต่าง ๆ ที่หลากหลายอยู่เสมอ (อัจฉริยา ชวงศ์เลิศ, 2567)

1.3 แนวคิดเรื่อง วัสดุภาวะ (Materiality)

แนวคิดเรื่องวัสดุภาวะเป็นแนวคิดที่นำเสนอกระบวนการทัศน์สำหรับการอธิบายมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสรรพสิ่งทั้งปรากฏและไม่ปรากฏเรือนร่างหรือรูปธรรม พร้อมตั้งคำถามต่อสิ่งที่แวดล้อมสัมพันธ์กับวัตถุว่ามีลักษณะหรือที่มาที่ไปอย่างไร เหตุใดจึงมีผลต่อการรับรู้ในวัตถุนั้น ๆ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ คือการดำรงอยู่ของวัตถุ ดังนั้น การดำรงอยู่ของวัตถุจึงมิใช่เป็นสิ่งที่ถาวร แต่พร้อมที่จะเปลี่ยนสภาพได้ตลอดเวลา ซึ่งทำให้การศึกษาวัตถุจำเป็นต้องมองดูกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางวัตถุ (Materials-in-Relationships as Process) โดยตัวของมันเองในแง่นี้ เมื่อ“วัตถุ” มิใช่สิ่งของที่มีขอบเขตรูปแบบ รูปทรง และพรมแดนที่หยุดนิ่ง แต่มีความไม่เสถียรและสามารถแปรสภาพไปเป็นสิ่งอื่น การปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างวัตถุกับบริบทแวดล้อมทำให้วัสดุภาวะได้ก้าวข้ามการกระทำของมนุษย์ไปสู่การกระทำร่วมกันของทั้งมนุษย์และสิ่งที่มีชีวนุษย์ปรากฏเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้กระทำการ (Network of agents) ที่ไม่หยุดนิ่ง โดยเฉพาะการโยกย้ายถ่ายเทจากบริบทหนึ่งสู่บริบทหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของความหมายและสถานะของวัตถุ นอกจากนี้ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากสิ่งที่ไม่เป็นวัตถุหรือไม่ปรากฏเป็นรูปธรรมแต่สามารถกำหนดบรรทัดฐาน ค่านิยม และความเชื่อในสังคมได้ แม้ว่าจะไม่สามารถจับต้องได้ เช่น ความคิด อุดมการณ์ และข้อมูล แต่มีบทบาทสำคัญในการสร้างและเปลี่ยนแปลงทางสังคม ถึงแม้ว่าสิ่งเหล่านี้จะไม่เป็นวัตถุแต่ยังคงมี “ความเป็นวัตถุ” ในแง่ที่สามารถส่งผลกระทบต่อโลกและชีวิตของเราได้ (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2564)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การที่วัตถุมิปฏิสัมพันธ์กับสรรพสิ่งในบริบทสภาพแวดล้อมที่ต่างกันมีผลทำให้สถานะและความหมายเกิดการเปลี่ยนแปลง แม้ว่าวัตถุเหล่านั้นจะใช้หรือมีชีวนุษย์ก็ตาม นอกจากนี้กระบวนการเปลี่ยนผ่านทางวัตถุทำให้เราสามารถเห็นถึงกลุ่มก้อนตัวแสดงที่หลากหลายเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้กระทำ จึงทำให้เกิดการรับรู้ของคนที่มีต่อวัตถุมิความเป็นได้โดยไม่มีจุดสิ้นสุด ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญต่อวัตถุหนึ่งที่จะสามารถมีหลายบริบทซึ่งนำไปสู่การสร้างโลกของตัววัตถุเอง ประเด็นนี้จึงเป็นจุดสำคัญที่เชื่อมต่อกับแนวความคิดที่แสดงให้เห็นถึง “ความเป็นวัตถุ” จากการเปลี่ยนสถานะและการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งอื่นที่สามารถสร้างการรับรู้ที่แตกต่างได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2. การวิเคราะห์เนื้อหาผ่านแนวคิดและทฤษฎี

2.1 ทฤษฎีศักยภาพในการเชื่อมรวม (Assemblage Theory) ของ Manuel DeLanda

การวิเคราะห์ด้านเนื้อหา

การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมชาวมอญสะท้อนให้เห็นว่า สิ่งแยกย่อยที่แตกต่างกันที่มารวมตัวกันไม่เป็นเอกภาพเดียวกัน และการเชื่อมโยงของสิ่งแยกย่อยเหล่านี้สามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันหรือสร้างความสัมพันธ์กับสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกันขึ้นมาเป็นความสัมพันธ์ใหม่ ความเป็นมอญจะเกี่ยวเกาะสัมพันธ์กันไปในรูปแบบโครงข่ายและมีได้มีการกำหนดความหมายไว้อย่างตายตัวและมีได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อีกทั้งมีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ขึ้นใหม่อยู่เสมอ ในแง่นี้การผูกสำนักทางวัฒนธรรมต่อรากเหง้าในแผ่นดินใหม่ การแสดงออกทางอัตลักษณ์ พหุอัตลักษณ์ และตัวตนทางสังคมมอญจึงมีความเลื่อนไหลเป็นพลวัตไม่หยุดนิ่ง การประดิษฐ์ความเป็นมอญจะกระทำผ่านกลไกทางวัฒนธรรมทั้งที่อยู่ในรูปของวัตถุวัฒนธรรมและสัญลักษณ์วัฒนธรรมเพื่อเชื่อมโยงระบบวัฒนธรรมเข้าด้วยกันเป็นเครือข่าย

ในกรณีของข้าวแช่ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นส่วนสำคัญที่บ่งบอกและระบุถึงความทับทวิคูณของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น ในขณะที่ขับเคลื่อน โยกย้ายถ่ายเท แปรเปลี่ยน คืบคลาน คงหรือเคลื่อนเรือนร่างในวิถีอันหลากหลายที่เป็นไปได้โดยไม่มีจุดเริ่มต้นหรือจุดจบ (เกษม เพ็ญภินันท์, 2567) หากแต่แทรกตัวอยู่ในระหว่างช่องว่างต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชนมอญ โดยเชื่อมประสานกันเป็นโครงข่ายชุมชนบนดินแดนใหม่แบบไร้พรมแดน

ข้าวแช่จึงกลายมาเป็นส่วนหนึ่งในสมการนี้ด้วยการดำรงอยู่อย่างหลากหลายซึ่งมีวิถีสัมพันธ์กับแผ่นดินใหม่ที่แตกต่างไปจากบริบทเดิม เป็นสิ่งซึ่งสะท้อนแนวคิดเชิงเส้นที่ปราศจากตำแหน่งที่ระบุว่าเป็นจุดเริ่มต้นหรือศูนย์กลาง ด้วยเพราะทุกตำแหน่งของเครือข่ายคือหน่วยหนึ่ง ๆ อันถูกจัดวางอยู่บนความสัมพันธ์ในโครงข่ายนี้ การเชื่อมต่อกับราชสำนักซึ่งเป็นหมุดหมายสำคัญกระบวนการที่จะนำไปสู่ศักยภาพในการเชื่อมรวมดังในกรณีของข้าวแช่ชาววัง

การวิเคราะห์ผลงานศิลปะผ่านทฤษฎี

ผู้วิจัยใช้กรอบทฤษฎีศักยภาพในการเชื่อมรวมสำหรับการวิเคราะห์ผลงานศิลปะ โดยมีผลงานที่เข้าข่ายคุณลักษณะตามแนวคิด ได้แก่

ผลงาน One and Three Chairs ของ Joseph Kosuth เป็นผลงานที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดของศิลปะแบบ readymade ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนบริบทของการสร้างสรรค์ด้วยทักษะสู่การเน้นแนวคิด ศิลปินยังมุ่งหมายให้เกิดการตั้งคำถามที่ว่า สิ่งใดเป็นตัวแทนของเก้าอี้ โดยใช้ภาษากับสัญลักษณ์เพื่อนำเสนอแนวความคิดในการเข้าถึงความจริงที่แตกต่างกันในระดับสัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นการตั้งคำถามต่อโลกความจริงกับโลกสมมติ (ศุภฤกษ์ คณิตวานันท์, 2568)

หากวิเคราะห์ตามทฤษฎีของ DeLanda เราจะเห็นว่า ผลงานนี้ประกอบด้วยองค์ประกอบที่ต่างต่างกัน 3 ประการคือ ภาพถ่าย วัตถุ และคำจำกัดความจากพจนานุกรม โดยจัดวางประกอบกันเป็นหนึ่งผลงานซึ่งสะท้อนถึงการเชื่อมรวมของสิ่งแยกย่อยที่ต่างต่างกันเพื่อนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะ วัตถุ และภาษา ซึ่งแต่ละสิ่งมีอัตลักษณ์ในเชิงการรับรู้ที่ต่างต่างกันโดยแต่ละองค์ประกอบมิได้มีลำดับขั้นที่ชัดเจนกลายเป็นความสัมพันธ์แบบเครือข่ายไม่มีสิ่งใดคือต้นฉบับหรือสำเนา

2.2 แนวคิดเรื่องเล่าขนาดเล็ก (Small narrative หรือ Narrative from below) ของ Jean-François Lyotard

การวิเคราะห์ด้านเนื้อหา

สำหรับเรื่องเล่าของข้าวแช่จะพบว่า การกล่าวถึงที่มาและตำนานของข้าวแช่ในสังคมไทยนั้นจะยึดโยงจากตำนานสงกรานต์ที่ปรากฏในจารึกคอสองเจดียงศาลาทิศพระมณฑปหลังเหนือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามฯ กรุงเทพฯ เป็นสำคัญ โดยตำนานกล่าวถึงการหุงข้าวบูชาเทวดาเพื่อขอลูกของเศรษฐีผู้หนึ่งในวันขึ้นปีใหม่หรือวันสงกรานต์ โดยนำข้าวสารล้างน้ำ 7 ครั้งแล้วหุงบูชารุกขเทวดาประจำต้นไม้ รุกขเทวดาจึงนำความทูลพระอินทร์ จึงให้เทพบุตรลงมาจุติ ซึ่งหลังจากนั้นเรื่องราวมีความเกี่ยวข้องกับการทลายปัญหาหระหว่างท้าวทิลพรหมและธรรมบาลกุมาร ซึ่งท้าวทิลพรหมเป็นฝ่ายพ่ายแพ้จึงต้องกระทำตามสัญญาคือ การตัดศีรษะของท้าวทิลพรหม หากแต่การตัดศีรษะกลับนำไปปัญหามาสู่ลูกสาวทั้ง 7 คน เนื่องจากหากปล่อยให้ศีรษะตกถึงพื้นดิน โลกธาตุจะลุกไหม้ด้วยไฟบรรลัยกัลป์ หากปล่อยให้ลอยลอยอยู่ในอากาศฝนก็จะแล้ง หากตกลงมหาสมุทรน้ำก็จะแห้ง จึงต้องผลัดเวรกันมาถือพานรองรับปีละคน (ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน: จัดพิมพ์เพื่อเป็นที่ระลึกในงานฉลองจารึกวัดโพธิ์ : มรดกความทรงจำแห่งโลก ในระหว่างวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔ - ๒ มกราคม ๒๕๕๕., 2554) เป็นเหตุให้เกิดการรับรู้โดยทั่วไปว่าตำนานสงกรานต์มีที่มาจากเหตุนี้

หากพิจารณาในส่วนของจารึก ทวีศักดิ์ เผือกสม อธิบายว่า จารึกของวัดพระเชตุพนมีความพิเศษแปลกไปกว่าจารึกอื่นตรงที่เป็นการประกาศวิชาความรู้หรือศาสตร์ต่าง ๆ ให้แก่สาธารณชน ซึ่งสมัยโบราณถือกันว่าความรู้เป็นสิ่งมีค่าจะต้องหวงแหนรักษาและเป็นความลับ การนำความรู้ที่เคยเก็บไว้แบบส่วนตัวมาเปิดเผย ทำให้สถานะของวัดพระเชตุพนฯ มีความพิเศษมากยิ่งขึ้น ด้วยการบรรจุความรู้ด้วยการจารึกจึงมีสถานะเป็นภาพตัวแทน แม้ว่าความรู้ที่จารึกจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งในสังคมสยามสมัยรัชกาลที่ 3 ก็ตาม (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2561) ด้วยพระราชประสงค์จะให้วัดพระเชตุพนฯ เป็นแหล่งเล่าเรียนวิชาความรู้ไม่เลือกชั้น บรรดาศักดิ์ จารึกของวัดโพธิ์จึงมีฐานะของการเป็น “มหาวิทยาลัย” ซึ่งมีการคัดเลือกความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ที่สมควรจะเล่าเรียน (ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน: จัดพิมพ์เพื่อเป็นที่ระลึกในงานฉลองจารึกวัดโพธิ์ : มรดกความทรงจำแห่งโลก ในระหว่างวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔ - ๒ มกราคม ๒๕๕๕., 2554) ไม่เพียงเท่านั้นเรายังพบโคลงภาพคนต่างภาษาที่ถูกทำขึ้นเพื่ออธิบายสภาพสังคมขณะนั้นที่ประกอบด้วยความหลากหลายของคนในสยาม

ภาพที่ 4 จารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

จริงอยู่ที่ข้อความในจารึกมีการกล่าวถึงว่า ตำนานนี้มีที่มาจากพระบาลีฝ่ายรามัญและชี้ให้เห็นถึงการมีอยู่ของชาติพันธุ์มอญก็ตาม แต่การที่ตำนานสงกรานต์ถูกคัดเลือกให้จารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามซึ่งปรากฏในลักษณะของการเป็นความรู้แบบสาธารณะ อีกทั้งการทำให้สถานะของเรื่องเล่าของชุมชนกลายเป็น

เรื่องเล่าขนาดใหญ่ (Grand Narrative) ของสังคมไทย ส่งผลให้เรื่องเล่าจากท้องถิ่นนั้นเจือจางลงและรับรู้ อย่างจำกัด จารึกตำนานสงครามที่ยังทำหน้าที่เชื่อมรวมการรับรู้เกี่ยวกับตำนานสงครามของสังคมสยาม ชุมชนมอญ และสังคมไทยปัจจุบันเข้าด้วยกันภายใต้ขอบเขตปริณทลของความรู้แบบหนึ่งเดียว ดังสะท้อนให้ เห็นในการรับรู้ของคนในชุมชนมอญนครชุมน์ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี โดยเฉพาะคติความเชื่อเรื่องการทำข้าวแช่ บูชานางสงครามหรือเทวดาที่อิงตามเรื่องเล่าจากวัดโพธิ์เป็นสำคัญ ในทางกลับกันประเพณีและวิถีการปฏิบัติ ต่อข้าวแช่ตามธรรมเนียมมอญมิได้ให้ความสำคัญต่อคติความเชื่อดังกล่าวเท่าใดนักหากแต่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต ภายในชุมชนมากกว่าคือ การถนอมอาหารเมื่อเสร็จจากการทำนา ไม่ให้อาหารนั้นเน่าเสียเนื่องด้วยพื้นที่ของ ชุมชนมีความทุรกันดารสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนมีฐานะยากจน ส่วนด้านจารีตประเพณีที่ใช้ข้าวแช่ เป็นสื่อกลางนั้นกระทำเพื่อระลึกถึงบุญคุณของสรรพสิ่ง ได้แก่ เทวดา ผีประจำตระกูล (ปะหนัก) พุทธศาสนา พ่อแม่ ครู และผู้มีอุปการคุณโดยการนำสำหรับข้าวแช่นี้ไปให้ที่บ้านบุคคลตามที่กล่าวมาตามที่กำลังของผู้ให้จะ พึ่งมี การทำข้าวแช่จะทำเพียงปีละหนึ่งครั้งเท่านั้น สำหรับการเตรียมสำหรับข้าวแช่นั้นมีวิธีการค่อนข้างยุ่งยาก จำเป็นต้องใช้คนจำนวนมากช่วยกันทำ ข้าวแช่จึงมีความหมายของการกลับมาสู่ครอบครัวและส่งเสริมความ สามัคคีของคนในครอบครัวและชุมชน

กล่าวโดยสรุป ถึงแม้การสร้างเรื่องเล่าหลักโดยรัฐจะส่งอิทธิพลทางความคิดต่อคนในสังคม แต่การ ปฏิบัติการจากเบื้องล่างด้วยการปะทะประสานระหว่างเรื่องเล่าหลักที่เป็นปฏิบัติการในแนวเดียวกับเรื่องเล่า ขนาดเล็กที่เป็นปฏิบัติการในแนวราบทำให้เกิดการต่อรองความหมาย การแสดงตัวตน และก่อเกิดเป็นสิ่งใหม่ ขึ้นมาทั้งเป็นรูปธรรมและทางความคิด

ภาพที่ 5 อ้อยซังกรานต์ สำหรับบวงสรวงเทวดาในวันสงกรานต์
(Boonyanit, 2565)

การวิเคราะห์ผลงานศิลปะผ่านทฤษฎี

ผลงานในชุดหินอ่อนของ Ai Weiwei ศิลปินใช้วัตถุในชีวิตประจำวันมาเป็นเครื่องมือสื่อสารประเด็น ทางศิลปะ โดยการยกระดับของวัตถุสามัญมากระดับในฐานะของอนุสาวรีย์ประจำวัน (Everyday Monument) ผ่านการใช้หินอ่อนที่มีประวัติศาสตร์อันสัมพันธ์กับราชสำนักจีน เพื่อสะท้อนบริบททางการเมือง และสิทธิมนุษยชนอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ที่มณฑลเสฉวนปี ค.ศ. 2008 ซึ่งมี ผู้เสียชีวิตจำนวนมาก ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการทุจริตในการก่อสร้างโรงเรียนของรัฐ Ai Weiwei ได้เข้าไป สืบสวนและเปิดโปงการทุจริตดังกล่าวเพื่อทวงความยุติธรรมให้ครอบครัวผู้สูญเสีย โดยเฉพาะผลงาน Marble helmet ซึ่งเป็นหมวกนิรภัยที่ทำจากหินอ่อนชิ้นนี้จึงเปรียบเสมือนอนุสาวรีย์ให้กับทั้งผู้เคราะห์ร้ายและผู้ ที่พยายามกู้ชีพหลังภัยพิบัติ (ภาณุ บุญพิพัฒนาพงศ์, 2564)

การสร้างความทรงจำร่วมและบอกเล่าถึงสถานภาพและเรื่องเล่าขนาดเล็กของกลุ่มคนที่ไร้เสียงถูกนำเสนอด้วยงานศิลปะผ่านการประสานกันของสัญลักษณ์ของวัตถุทำให้หมวกนิรภัยกลายเป็นสัญลักษณ์ของการปกป้องตนเองในภาวะขัดแย้งทางการเมืองและการต่อสู้เพื่อสิทธิ ในแง่นี้วัตถุในชีวิตประจำวันจึงทำหน้าที่เป็นตัวแทนสัญลักษณ์ของคนชนชั้นล่างที่ดำรงอยู่ภายใต้อำนาจรัฐที่กดทับที่สะท้อนผ่านวัสดุหินอ่อนนั่นเอง

ภาพที่ 6 ผลงาน Marble Helmet สร้างขึ้นในปี ค.ศ. 2015
(Tang Contemporary Art, 2020)

ดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยนำวิธีคิดของ Ai Weiwei มาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์ คือ การใช้วัตถุที่มีความหมายและเกี่ยวข้องกับศูนย์กลางทางอำนาจในการกำหนดรูปแบบความรู้อย่างราชสำนัก ได้แก่ รูปแบบของจารึก โดยเปลี่ยนเนื้อหาภายในจารึกให้เป็นเรื่องราวของท้องถิ่นชุมชน เพื่อเผยให้เห็นถึงเรื่องเล่าขนาดเล็กที่ดำรงอยู่ในสังคมด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สะท้อนไปยังแนวคิดแรกที่ใช้กระบวนการปะทะประประสานกันระหว่างสิ่งแยกย่อยอีกเช่นกัน

2.3 แนวคิดเรื่อง วัตถุภาวะ (Materiality)

สำหรับแนวคิดวัตถุภาวะผู้วิจัยใช้เป็นกรอบของการมองสภาวะของข้าวแช่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวัตถุมิการเปลี่ยนผ่านทางสถานะและความหมายอันเกิดจากการเคลื่อนย้าย ถ่ายเท และประสานกันอันเป็นผลมาจากบริบททางสังคมเป็นสำคัญ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการรับรู้ของคนในสังคมที่แตกต่างกัน และแนวคิดนี้ยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการสร้างสรรค์ของผู้วิจัยในส่วนของประกอบสร้างความหมายของวัตถุและการทำให้วัตถุเกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

การดำเนินการวิจัย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิจากการลงพื้นที่ภาคสนาม ชุมชนมอญนครชุมน์ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี ข้อมูลทุติยภูมิ เช่น งานวิจัย หนังสือ ตำรา บทความ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสงกรานต์ ประเพณีบุญส่งข้าวแช่
2. สังเคราะห์บริบทและบทบาทของข้าวแช่ผ่านกรอบแนวคิดศักยภาพในการเชื่อมรวม (Assemblages theory) เรื่องเล่าขนาดเล็ก (Small Narrative) แนวคิดเรื่อง วัตถุภาวะ (Materiality)
3. การสรุปผลการสังเคราะห์เพื่อนำไปสู่บทสนทนาในการสร้างสรรค์ผลงาน
4. ทดลองสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์
5. การสรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

ผลการสังเคราะห์หมโนทัศน์สำหรับการสร้างสรรค์ของผู้วิจัย คือ การนำเสนอวิธีชีวิตและความทรงจำจากเรื่องเล่าพื้นถิ่นชุมชนที่มีได้ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลักเพื่อสะท้อนถึงสภาวะการดำรงอยู่ท่ามกลางการต่อรอง การปรับเปลี่ยน โยกย้ายถ่ายเทและเคลื่อนที่ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลายกับสิ่งภายนอกชุมชนผ่านเรื่องเล่าของข้าวแช่ โดยมีกระบวนการสังเคราะห์ดังตารางต่อไปนี้

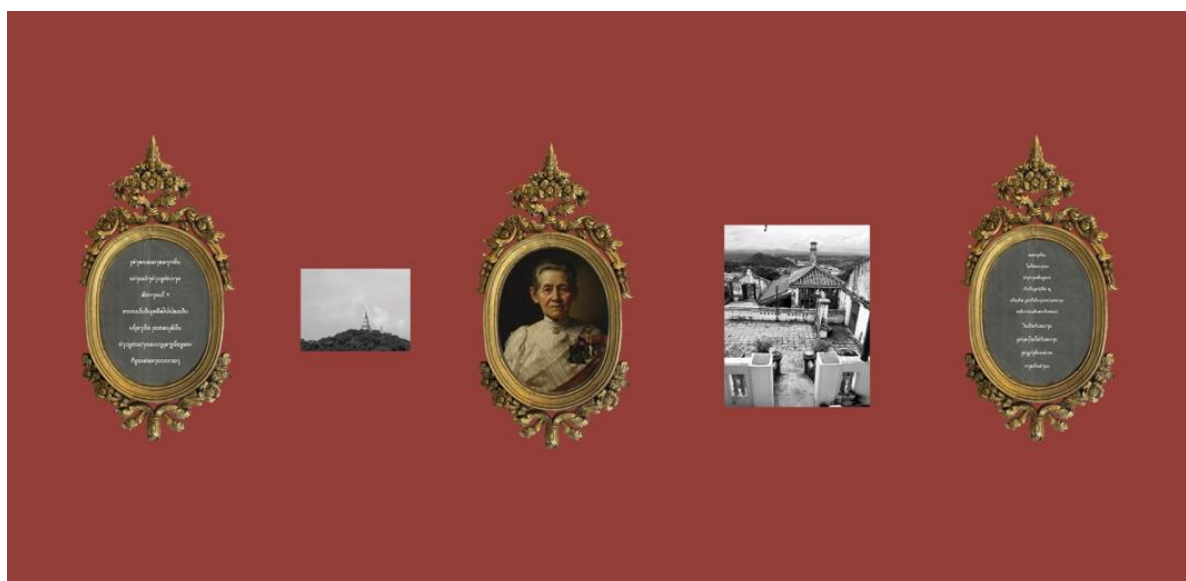
ตารางที่ 1 กระบวนการสังเคราะห์จากเนื้อหาและทฤษฎี

จุดเด่นเนื้อหา	จุดเด่นของผลงานศิลปะ	จุดเด่นของแนวคิด	การสื่อสารของประเด็น	การสังเคราะห์ทางทัศนศิลป์
การเชื่อมต่อและเปลี่ยนสถานะของข้าวแช่ (ข้าวแช่มอญ>>ข้าวแช่ชาววัง>>ข้าวแช่เมืองเพชร>>ข้าวแช่อาหารไทยโบราณ)	ผลงานของ Joseph Kosuth แสดงให้เห็นถึงการเข้าถึงความจริงที่แตกต่างกัน ผ่านสัญลักษณ์ที่มีผลต่อการรับรู้ โดยเชื่อมโยงวัตถุทางศิลปะผ่านการให้ความหมาย	แนวคิดเรื่องศักยภาพในการเชื่อมรวม	การเข้าถึงความจริงทางวัตถุที่เกิดขึ้นจากการให้ความหมายของสังคม	<u>เชิงวัตถุ</u> : การเปลี่ยนสถานะของวัตถุในเชิงความหมาย ซึ่งอยู่ภายใต้วัตถุเดียวกัน <u>เชิงบุคคล</u> : เจ้าจอมมารดาอ่อนกลืน <u>เชิงพื้นที่</u> : อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี (เขาวัง) หมายเหตุที่เชื่อมต่อกับราชสำนัก และแพร่สู่ภายนอก
การเชื่อมต่อและเปลี่ยนสถานะของข้าวแช่ การถวายเป็นข้าวแช่แก่รัชกาลที่ 4	ผลงาน Lay of the land ให้ความสำคัญต่อการปฏิสัมพันธ์ของวัตถุที่แตกต่างกัน โดยวัตถุเหล่านั้นยังคงมีผลทางกายภาพและความหมายเช่นเดิมเมื่อแยกออกจากกัน	แนวคิดเรื่องศักยภาพในการเชื่อมรวม	การต่อรอง ช่วงชิงและการดำรงอยู่ของชาวไทยรามัญ	<u>เชิงวัตถุ</u> : การเปลี่ยนสถานะของวัตถุในเชิงความหมาย เป็นวัตถุ <u>เชิงบุคคล</u> : เจ้าจอมมารดาอ่อนกลืน , ชาวบ้านเมืองเพชรบุรี <u>เชิงพื้นที่</u> : อุทยานประวัติศาสตร์พระนครคีรี (เขาวัง)
การเชื่อมรวมทางความคิดโดยรัฐ – ที่เป็นผลมาจากการประกาศและภาพแทนความรู้ภายใต้จารีกที่วัดพระเชตุพนฯ	ผลงาน Marble helmet - เสนอเรื่องราวของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์แผ่นดินไหวและการทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐ การใช้วัตถุเพื่อเป็นสัญลักษณ์และภาพแทนความรู้และประชาชน	แนวคิดเรื่องเล่าขนาดใหญ่/ขนาดเล็ก	การดำรงอยู่ของเรื่องเล่าขนาดเล็ก(ชุมชน)และการถูกควบรวมทางความคิด	<u>เชิงวัตถุ</u> : จารึกในวัดพระเชตุพนฯ สิ่งแทนความถึงการเชื่อมรวมความรู้ที่สร้างขึ้นจากราชสำนัก, เรื่องเล่าของคนในชุมชนมอญนครชุมน์ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี <u>เชิงแนวคิด</u> : อักษรมอญและไทย โดยนำมาใช้ในการเขียนเรื่องเล่าของคนไทยรามัญ เพื่อสะท้อนถึงการผสมกลมกลืน <u>เชิงพื้นที่</u> : ชุมชนมอญนครชุมน์ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี

ภาพที่ 7 กระบวนการสร้างสรรค์ การประกอบกันของวัตถุและคำบอกเล่าจากชุมชน

กระบวนการสร้างสรรค์ของผู้วิจัยที่เกิดจากการสังเคราะห์ ผู้วิจัยใช้การประกอบกันของวัตถุเพื่อให้ข้อความหรือนัยยะทางความหมายของวัตถุนั้นเกิดปฏิสัมพันธ์กันเป็นความหมายใหม่ ดังในกรณีของการนำรูปแบบของจารึกวัดพระเชตุพนฯ อันเป็นวัตถุเชิงประวัติศาสตร์มาประกอบกับข้อความจากเรื่องเล่าของชุมชนมอญนครชุมน ในส่วนนี้ผู้วิจัยใช้ตัวอักษรที่แสดงถึงสัญลักษณ์ของการกลายเป็นคือ อักษร ไทยรามัญ ทำให้นัยทางความหมายและภาวะของจารึกมีการเปลี่ยนแปลง รวมไปถึงกรณีของข้าวแช่ชาววังผู้วิจัยใช้การเล่าเรื่องย้อนรอยไปสู่หมุดหมายของการเชื่อมรวมและกลายเป็นข้าวแช่ผ่านผลงานภาพถ่ายและเรื่องเล่าจากชุมชนเกี่ยวกับเจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่นและอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ดังแสดงให้เห็นตามแบบร่างผลงาน

ภาพที่ 8 แบบร่างผลงาน

ภาพที่ 9 แบบร่างผลงาน

การติดตั้งผลงานเนื่องด้วย ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับเรื่องเล่าขนาดเล็กเพื่อให้เกิดความสอดคล้องของเรื่องเล่าของชุมชน ผู้วิจัยเห็นว่าการติดตั้งวัตถุศิลปะในลักษณะที่ต่ำกว่าระดับสายตาให้แสดงถึงความเป็นชุมชนหรือเรื่องเล่าขนาดเล็กของสังคมซึ่งผู้ชมจะต้องก้มลงอ่านอย่างจดจ่อและใช้สมาธิ

ภาพที่ 10 แบบร่างผลงานการติดตั้ง

จากที่กล่าวมาทั้งหมด กระบวนการสร้างสรรค์ของผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) การนำรูปแบบของวัตถุที่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลักได้แก่ จารึกวัดพระเชตุพนฯ และคำบอกเล่าของคนในชุมชนมาปะทะประสานกันเพื่อสร้างความหมายใหม่ผ่านนัยยะทางความหมายและการเป็นภาพแทนที่สามารถบ่งบอกระบุตำแหน่งแห่งที่ในปริณทณความสัมพันธ์กับข้าวแช่และประเพณีสงกรานต์
- 2) การใช้สื่อภาพถ่ายและวีดิทัศน์กับวัตถุทางวัฒนธรรมมาประกอบร่างทางความหมาย ซึ่งช่วยผลักดันการสื่อสารเกี่ยวกับพื้นที่ ความทรงจำร่วมของคนในชุมชน

3) การให้ความหมายของการติดตั้งจัดวางผลงานศิลปะในระดับต่ำกว่าสายตาเป็นส่วนสำคัญที่สามารถสื่อสะท้อนถึงคุณลักษณะของฐานคิดแบบแนวนอนซึ่งสัมพันธ์กับการแสดงความเป็นเรื่องราวจากท้องถิ่นชุมชน

สรุปและอภิปรายผล

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสามารถกระทำผ่านแนวคิดศักยภาพในการเชื่อมรวม เรื่องเล่าขนาดเล็ก และวัตถุภาวะโดยใช้เป็นแนวทางการสังเคราะห์ทั้งในบริบททางด้านเนื้อหาและบริบททางด้านศิลปะได้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดเหล่านี้เพื่อถอดองค์ความรู้ที่ได้จากการทดลองสร้างสรรค์แบบร่างผลงานและการติดตั้ง ทำให้สามารถแนวคิดเพื่อกำหนดแนวทางการสร้างสรรค์ผลงาน ศิลปะสื่อผสม: วิธีสัมพันธ์ เรื่องเล่าของข้าวแช่

สิ่งที่ผู้วิจัยสะท้อนจากการสังเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์คือ การเล่าเรื่องของชาติพันธุ์มอญผ่านตัววัตถุที่แสดงให้เห็นถึงวิธีสัมพันธ์ที่หลากหลาย เกิดการปะทะประสานจากส่วนแยกย่อยในบริบทที่แตกต่างกัน ทั้งการให้ความหมาย ประวัติศาสตร์ และการกลายเป็นประดิษฐกรรมอาหาร ซึ่งการนำเสนอเรื่องเล่าของข้าวแช่ผ่านผลงานศิลปะสื่อผสมอาจเป็นส่วนหนึ่งของเสียงจากคนในชาติพันธุ์มอญและชุมชนมอญที่มีวิถีชีวิตอันแตกต่าง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ที่ผ่านการต่อรอง ช่วงชิง และหายไปของวัฒนธรรม ข้าวแช่จึงเป็นวัตถุวัฒนธรรมที่สามารถสะท้อนเรื่องเล่าภายในชุมชนมอญภายใต้ร่มของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยหวังว่าบทความนี้จะประโยชน์โดยเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสื่อผสมให้กับผู้สนใจสร้างสรรค์ผลงานศิลปะต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เกษม เพ็ญภินันท์. (2567). Rhizome. ใน นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ, วิสุทธิ์ เวชวรารักษ์ (บ.ก.), 100 แนวคิด มานุษยวิทยาร่วมสมัย (น.177 - 180). ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2550). มอญ-เขมรศึกษา. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2561) หยตเลื้อยจารึกและแท่นพิมพ์ : ว่าด้วยความรู้/ความจริงของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. 2325-2411. Illuminations Editions.
- นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ. (2564, 17 กันยายน). มานุษยวิทยาวัตถุ (Materiality and the Anthropology of Material Culture). ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/258>.
- นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ. (2565, 15 เมษายน). ฌีแยส์ เดอเลอซ, เฟลิกซ์ กัตตารี และมานุษยวิทยาของสภาวะรวมตัว (Gilles Deleuze, Félix Guattari and Anthropology of Assemblage). ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/326>.
- ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน: จัดพิมพ์เพื่อเป็นที่ระลึกในงานฉลองจารึกวัดโพธิ์ : มรดกความทรงจำแห่งโลก ในระหว่างวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔ - ๒ มกราคม ๒๕๕๕. (2554). คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน.
- ภาณุ บุญพิพัฒนาพงศ์. (2564, 15 กุมภาพันธ์). ชีวิต ความคิด และบทสนทนากับ Ai Weiwei ศิลปินจีนผู้ท้าทายอำนาจรัฐจนเกือบเอาชีวิตไม่รอด. a day. <https://adaymagazine.com/ai-weiwei/>
- ศุภฤกษ์ คณิตวานันท์. (2568). Immersive installation art ศิลปะว่าด้วยพื้นที่ เวลา และความจริง. สามเสนพิมพ์เขียว.

- สุภรณ์ โอเจริญ. (2541). *มอญในเมืองไทย*. สำนักงานกองทุนส่งเสริมการวิจัย.
- องค์ บรรจุน. (2550). *หญิงมอญ อำนาจ และราชสำนัก*. มติชน.
- อัจฉริยา ชวงศ์เลิศ. (2567) Narrative from below. ใน นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ, วิสุทธิ์ เวชวรารณ (บ.ก.), 100 *แนวคิด มานุษยวิทยาร่วมสมัย* (น.290 - 293). ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- Boonyanit, N. (2022, May 26). *เปิงด้าจ๊ก...ข้าวน้ำ อาหารเทวดา ฟัน้องพร้อมหน้าร่วมบุญ*. ศูนย์ข้อมูลภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หอสมุดพระราชวังสนามจันทร์ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร. <http://www.snc.lib.su.ac.th/westweb/?p=3066>.
- DeLanda, M. (2016). *Assemblage theory*. Edinburgh University Press.
- Folland, T. (2017, December 21). *Joseph Kosuth, One and Three Chairs*. Smart history. <https://smarthistory.org/kosuth-one-and-three-chairs/>.
- Lyotard, J. (1984). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. University of Minnesota Press.
- Sigler, J. (2019, June 27). *Stockholder in Utrecht. Stuff, and other achievements of irrationality, in Jessica Stockholder's explorations of the third and fourth, and fifth dimensions*. tabletmag. <https://www.tabletmag.com/sections/arts-letters/articles/jessica-stockholder-stuff-utrecht>
- Tang Contemporary Art. (2020). *Year of the Rat*. <https://www.tangcontemporary.com/2020-yearoftherat-en>.

การพัฒนาารูปแบบตราสัญลักษณ์องค์กรจากลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยา เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์และภาพลักษณ์องค์กรมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

วิศิษฐ์ เพียรการค้า¹ และ อรพิมพ์ สุขสุวรรณ^{1*}

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

รับบทความ : 3 ตุลาคม 2568

แก้ไขบทความ : 19 ธันวาคม 2568

ตอบรับบทความ : 21 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบตราสัญลักษณ์องค์กรจากลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยา 2) เพื่อพัฒนารูปแบบตราสัญลักษณ์องค์กรจากลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยา เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์และภาพลักษณ์องค์กรมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา และ 3) เพื่อประเมินการรับรู้ของผู้บริโภคต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์องค์กรที่พัฒนาขึ้นใหม่ที่ตระหนักถึงการส่งเสริมเอกลักษณ์และภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา กลุ่มตัวอย่าง คือ 1) กลุ่มผู้กำหนดนโยบาย จำนวน 3 คน 2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน 3) กลุ่มผู้บริโภคที่มาติดต่อใช้บริการ จำนวน 196 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์ผู้กำหนดนโยบาย 2) แบบสำรวจรูปแบบลวดลายประดับศิลปกรรม 3) แบบประเมินรูปแบบตราสัญลักษณ์โดยผู้เชี่ยวชาญ และ 4) แบบประเมินการรับรู้รูปแบบตราสัญลักษณ์ของผู้บริโภค สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบตราสัญลักษณ์ออกแบบจากเอกลักษณ์ของลวดลายประจำยาม เป็นตราสัญลักษณ์องค์กรในวาระครบรอบ 118 ปี ของมหาวิทยาลัย ประกอบด้วย ภาพออกแบบเรขศิลป์ ต้นฉบับตราสัญลักษณ์ และรูปแบบการประยุกต์ใช้งาน 2) พัฒนารูปแบบตราสัญลักษณ์ได้ 1 รูปแบบ (รูปแบบที่ 2 จากเอกลักษณ์ของลวดลายประจำยาม) โดยคัดเลือกจากผู้เชี่ยวชาญด้วยการประเมินรูปแบบ ได้คะแนนค่าเฉลี่ยในระดับมาก ($\bar{X} = 4.39$, S.D. = 0.58) 3) ผลการประเมินการรับรู้ของผู้บริโภคต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์รูปแบบใหม่ทั้ง 5 ด้าน มีการรับรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.26$, S.D. = 0.15) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านประกอบด้วย 1) ด้านรูปแบบที่มีเอกลักษณ์ลวดลายประดับ 2) ด้านการจัดจำองค์กร 3) ด้านการสื่อสารของรูปแบบตราสัญลักษณ์ 4) ด้านการสะท้อนภาพลักษณ์องค์กร และ 5) ด้านการประยุกต์ใช้ที่ง่ายและหลากหลาย พบว่ามีการรับรู้ในแต่ละด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน

คำสำคัญ: การพัฒนา ตราสัญลักษณ์องค์กร ลวดลายประดับ เอกลักษณ์ ภาพลักษณ์องค์กร

* อีเมล: oraphim2021@gmail.com (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

The Development of Corporate Logo Design from Decorative Patterns of Ayutthaya – Style Art to Promote the Organization’s Identity and Image of the Rajabhat Phanakhon Si Ayutthaya University

Wisit Pheinkanka¹ and Oraphim Sukswan^{1*}

¹Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Phanakhon Si Ayutthaya University

Received: October 3, 2025

Revised: December 19, 2025

Accepted: December 21, 2025

Abstract

The Objectives of this research are to study and analyze corporate logo design from decorative patterns of Ayutthaya-style art and to develop corporate logo design and to evaluate the customer perception on corporate logo design which a development aimed at enhancing the organization’s identity and image of the Rajabhat Phanakhon Si Ayutthaya University. Sample used in this is research consist of 3 groups; 1) 3 policy makers 2) 3 experts 3) 196 customers who use the service. The instrument used in this research consist of; 1) The questionnaire for policy maker. 2) The survey collection form for decorative patterns of Ayutthaya-style art 3) The Design Evaluation form for experts. 4) The perceptual evaluation form for customers. The statistics used in this research are the mean and standard deviation. According to the research findings, 1) The corporate logo design from identity with Prachamyam motif to corporate logo design in celebration of the university’s 118th anniversary, which include graphic design image, logo master design and application guideline. 2) The improvement of corporate logo design selected 1 design (the second design from Prachamyam motif) by experts which achieved a high average score ($\bar{X} = 4.39$, S.D. = 0.58) 3) Customers Perceptual evaluation result to a new corporate logo design in 5 aspects on a high average score ($\bar{X} = 4.26$, S.D. = 0.15). When considering each aspect to consist of 1) The Logo designed from decorative patterns 2) Corporate recognition 3) Communication of logo Design 4) Corporate reflection and 5) Adaptable using and versatile application, we found that all of customer perceptual are high level score.

Keywords: The Development, Logo Corporate, Decorative Patterns, Identity, Corporate Image

*E-mail: oraphim2021@gmail.com (Corresponding Author)

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา มีจุดกำเนิดมาจากโรงเรียนฝึกหัดครูในอดีต พัฒนาสู่สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา และพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นมหาวิทยาลัยประจำท้องถิ่นที่มีอายุเก่าแก่ยาวนานกว่าร้อยปี โดยมีจุดมุ่งหมายในการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ มีความรู้ คู่คุณธรรม และมีจิตสาธารณะ โดยเอกลักษณ์เชิงพื้นที่ของมหาวิทยาลัยมีความโดดเด่นในคุณค่าด้านความเป็นมหาวิทยาลัยที่อยู่ใจกลางเมืองมรดกโลกของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นแหล่งรวมความรู้และเป็นที่พักทางปัญญาของท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ชัดเจนในความเป็นอยุธยา จากวาระครบรอบก่อตั้งมาถึงปีที่ 118 นี้ มหาวิทยาลัยจึงมีนโยบายด้านการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดคุณค่าและความหมายขององค์กรผ่านเอกลักษณ์เชิงรูปแบบของลวดลายประดับศิลปกรรมในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมหาวิทยาลัยเล็งเห็นความสำคัญในการสร้าง “อัตลักษณ์องค์กร” หรือ Corporate Identity (CI) เพื่อการสื่อสารภาพลักษณ์ขององค์กรอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เพื่อสร้างความเป็นอัตลักษณ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมทั้งสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดแก่องค์กร บุคลากร ตลอดจนบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์กร (สมิตรา ศรีวิบูลย์, 2547) ด้วยการออกแบบตราสัญลักษณ์องค์กร (Corporate Logo) รูปแบบใหม่เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์และภาพลักษณ์องค์กรและสามารถนำไปใช้ในกิจกรรมและโอกาสต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

การกำหนดเอกลักษณ์เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยใน 5 ปี ที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยได้พยายามสร้างภาพลักษณ์โดยการสื่อถึงเอกลักษณ์ของความเป็นมหาวิทยาลัยแห่งเมืองมรดกโลก โดยมุ่งเน้นการนำเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่ามาใช้เป็นเอกลักษณ์ในการถ่ายทอดผ่านสื่อต่าง ๆ เพื่อสะท้อนภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยที่อยู่ใจกลางเมืองมรดกโลก เช่น การใช้เอกลักษณ์ของรูปทรงโบราณสถานเจดีย์สามองค์ เอกลักษณ์ของโครงสร้างเรือนไทยและเรือนพื้นถิ่นในละแวกเกาะเมืองอยุธยา เอกลักษณ์จากงานศิลปหัตถกรรมปลาตะเพียนโบราณ และเอกลักษณ์จากลวดลายประดับต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยมีการเปลี่ยนเอกลักษณ์ที่ใช้กำหนดรูปแบบในแต่ละปีเพื่อสร้างความแปลกใหม่เชิงรูปแบบเอกลักษณ์ เพื่อสะท้อนภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยผ่านงานวาระครบรอบการก่อตั้งของมหาวิทยาลัย โดยมีการสื่อสารเอกลักษณ์ผ่านตราสัญลักษณ์ที่ออกแบบใหม่ทุกปี เพื่อใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์และใช้ประกอบกิจกรรมในการจัดงานวาระครบรอบในเดือนกรกฎาคมของทุกปี

รูปแบบของตราสัญลักษณ์จะมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทุกปีตามแนวคิดหลักในการออกแบบที่กำหนดขึ้นแต่ละปี ซึ่งรูปแบบตราสัญลักษณ์เดิมของมหาวิทยาลัยที่ผ่านมาจะมุ่งเน้นที่การออกแบบตัวเลขที่สื่อถึงอายุของมหาวิทยาลัยให้มีความสวยงามเชิงรูปแบบ แต่ยังขาดการกำหนดคุณค่าเชิงเอกลักษณ์และความหมายที่สื่อสารถึงเอกลักษณ์ที่ชัดเจน รวมถึงยังขาดการใช้งานที่หลากหลายกับรูปแบบและกิจกรรมต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย จนมาถึงวาระครบรอบปีที่ 118 มหาวิทยาลัยจึงมีความคิดที่จะทำการออกแบบระบบเอกลักษณ์สำหรับตราสัญลักษณ์เพื่อเป็นการสื่อสารเอกลักษณ์เชิงรูปแบบขององค์กร ที่เป็นตัวแทนองค์กรในโอกาสครบรอบ 118 ปี ในการก่อตั้งจากโรงเรียนฝึกหัดครูสู่มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เพื่อถ่ายทอดคุณค่าและความหมายขององค์กรผ่านการออกแบบเชิงเอกลักษณ์ของตราสัญลักษณ์ที่สามารถสะท้อน

จุดมุ่งหมาย ทักษะ บุคลิกภาพขององค์กรได้อย่างชัดเจน และประยุกต์ใช้งานได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในกิจกรรมต่าง ๆ ที่นำไปสู่การส่งเสริมคุณค่าเชิงเอกลักษณ์และภาพลักษณ์ขององค์กร

ภาพลักษณ์องค์กร (Corporate Image) เป็นภาพรวมที่องค์กรปรากฏต่อสาธารณชนผ่านทางเครื่องหมายการค้า นโยบาย การโฆษณา และผลิตภัณฑ์ ที่มีได้เป็นสิ่งที่สร้างภาพลักษณ์องค์กร แต่เป็นเพียงสิ่งย้าเตือนให้ระลึกถึงภาพลักษณ์องค์กรเท่านั้น ดังนั้น การที่บุคคลทั่วไปจะได้มีโอกาสรับรู้และเข้าใจถึงความเป็นองค์กรนั้น ๆ จึงต้องอาศัยการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และแสดงถึงภาพลักษณ์ (Image) ขององค์กรนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี (สมิตรา ศรีวิบูลย์, 2547) มหาวิทยาลัยจึงเห็นความสำคัญในการสื่อสารองค์กรเชิงรูปแบบเพื่อสะท้อนภาพลักษณ์องค์กรด้วยการออกแบบระบบเอกลักษณ์ของตราสัญลักษณ์ 118 ปี (ARU 118 Identity System) ที่พัฒนารูปแบบขึ้นใหม่ในครั้งนี้ผ่านเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าของลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยา ในฐานะมหาวิทยาลัยแห่งเมืองมรดกโลก

ด้วยเหตุที่กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองท่านานาชาติ ส่งผลให้ชาวเมืองอยุธยาสามารถหารายได้จำนวนมากจากการค้า และรายได้ส่วนหนึ่งก็ถูกนำไปใช้จ่ายในการทำบุญสร้างกุศลตามความเชื่อทางศาสนา เช่น สร้างวัดหรือสร้างสิ่งของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งสิ่งก่อสร้างจากพลังศรัทธาเหล่านี้เอง ที่ได้กลายมาเป็นโบราณวัตถุสถาน หรือที่เรียกว่า “งานศิลปกรรม” ซึ่งศิลปกรรมอยุธยา ถูกจำแนกออกเป็น 4 ยุคตามแนวทางของ ศ. ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ได้แก่ ยุคแรก ยุคที่สอง ยุคที่สาม และยุคที่สี่ (กำพล จำปาพันธ์, 2560) ซึ่งช่วงเริ่มต้นพัฒนาการของงานช่างในวัฒนธรรมศาสนา หรือเรียกอีกอย่างว่า งานช่างสมัยประวัติศาสตร์ของประเทศไทยปัจจุบัน โดยมีงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรมรูปเคารพ หรือจิตรกรรมอันมีแบบแผนตามเกณฑ์กำหนดทางศาสนา รวมทั้งมีหลักฐานด้านลายลักษณ์อักษรที่ช่วยให้วิเคราะห์แนวคิดในยุคสมัยของงานช่างและลักษณะทางช่างได้มาก (สันติ เล็กสุขุม, 2553) ซึ่งในงานศิลปกรรมต่าง ๆ จะมีงานประดับในส่วนของลวดลายประดับเพื่อประดับโบราณสถาน ทั้งงานปูนปั้นและงานดินเผา รวมถึงงานสลักหินหรือที่เรียกว่างานประติมากรรมศิลา ซึ่งหากวิเคราะห์ลักษณะลวดลายประดับ จะพบรูปแบบลวดลายประดับหลากหลายรูปแบบ ตามส่วนต่าง ๆ ของงานศิลปกรรม เช่น ลายกระหนก ลายกระจัง ลายประจายาม ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ และลายธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งล้วนมีคุณค่าทางรูปแบบ ความหมาย และความงดงามเชิงช่างทั้งสิ้น

การพัฒนารูปแบบตราสัญลักษณ์ 118 ปี ในปีนี้มหาวิทยาลัยได้กำหนดนโยบายให้ศึกษาและประยุกต์ใช้เอกลักษณ์ของลวดลายประดับศิลปกรรม ที่ประดับบนสถาปัตยกรรมและโบราณสถานที่สำคัญและมีคุณค่าในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำเสนอเอกลักษณ์ด้านศิลปกรรมที่สวยงามและมีคุณค่าของพื้นที่อันเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งการใช้ลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยาจะสามารถเพิ่มศักยภาพในการสื่อสารอัตลักษณ์องค์กรเชิงรูปแบบตามแนวคิด Visual Semiotics โดยศึกษาความหมายที่ซ่อนอยู่ในภาพเพื่อวิเคราะห์ภาพ สัญลักษณ์ ของรูปแบบลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยาที่สามารถสร้างความหมายและสื่อสารกับผู้บริโภคในระดับที่ลึกซึ้งได้ ช่วยให้สามารถสร้างสรรค์ตราสัญลักษณ์ที่ต้องการสื่อสารได้ชัดเจนและตรงประเด็นขึ้น โดยพิจารณาถึงความหมายโดยนัยขององค์ประกอบต่าง ๆ ของรูปแบบตราสัญลักษณ์ ด้วยการนำกรอบคุณค่าของลวดลายประดับศิลปกรรมผสานกรอบคุณค่า “ความเป็นมหาวิทยาลัยแห่งเมืองมรดกโลก” ด้วยการถ่ายทอดผ่านการออกแบบสัญลักษณ์

ด้วยทฤษฎีด้านความหมายและการสื่อสารที่ตีรูปแบบลวดลายประดับมาคลี่คลายผ่านกระบวนการกำหนดเอกลักษณ์ ให้มีรูปแบบที่สัมพันธ์กับเอกลักษณ์เชิงพื้นที่ มีความโดดเด่นสวยงาม เป็นที่จดจำต่อการรับรู้ อันมีผลต่อทัศนคติที่ดีต่อภาพลักษณ์องค์กร เพื่อให้ได้มาซึ่งสัญลักษณ์ที่สวยงามแปลกใหม่และใช้งานได้อย่างเหมาะสม โดยอาศัยหลักการออกแบบและหลักการที่จำเป็นอย่างเฉพาะการออกแบบสัญลักษณ์ จึงทำให้ผลงานมีความสมบูรณ์และมีคุณลักษณะของสัญลักษณ์ที่ดีทั้งทางด้านโครงสร้างที่ดีของสัญลักษณ์ และด้านความสัมพันธ์กับปัจจัยภายนอกได้อย่างเหมาะสม (ทองเจือ เขียวทอง, 2542) ซึ่งนับเป็นการออกแบบระบบเอกลักษณ์องค์กรเชิงรูปแบบที่สามารถส่งเสริมเอกลักษณ์และสะท้อนภาพลักษณ์ขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้มหาวิทยาลัยมีภาพลักษณ์เชิงรูปแบบเอกลักษณ์องค์กรที่ดีในฐานะมหาวิทยาลัยแห่งเมืองมรดกโลกอย่างแท้จริง

จากที่มาและความสำคัญดังกล่าวผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบตราสัญลักษณ์ ที่มีเอกลักษณ์ทางรูปแบบที่มีคุณค่าจากลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยา ถ่ายทอดสู่การออกแบบตราสัญลักษณ์อย่างมีเอกลักษณ์และสามารถประยุกต์ใช้งานได้หลากหลาย จนเกิดเป็นการรับรู้เอกลักษณ์และสะท้อนภาพลักษณ์ที่ดีของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบตราสัญลักษณ์องค์กรจากลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยา
2. เพื่อพัฒนารูปแบบตราสัญลักษณ์องค์กรจากลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยา เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์และภาพลักษณ์องค์กรมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อประเมินการรับรู้ของผู้บริโภคต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์องค์กรที่พัฒนาขึ้นใหม่ที่ตระหนักถึงการส่งเสริมเอกลักษณ์และภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

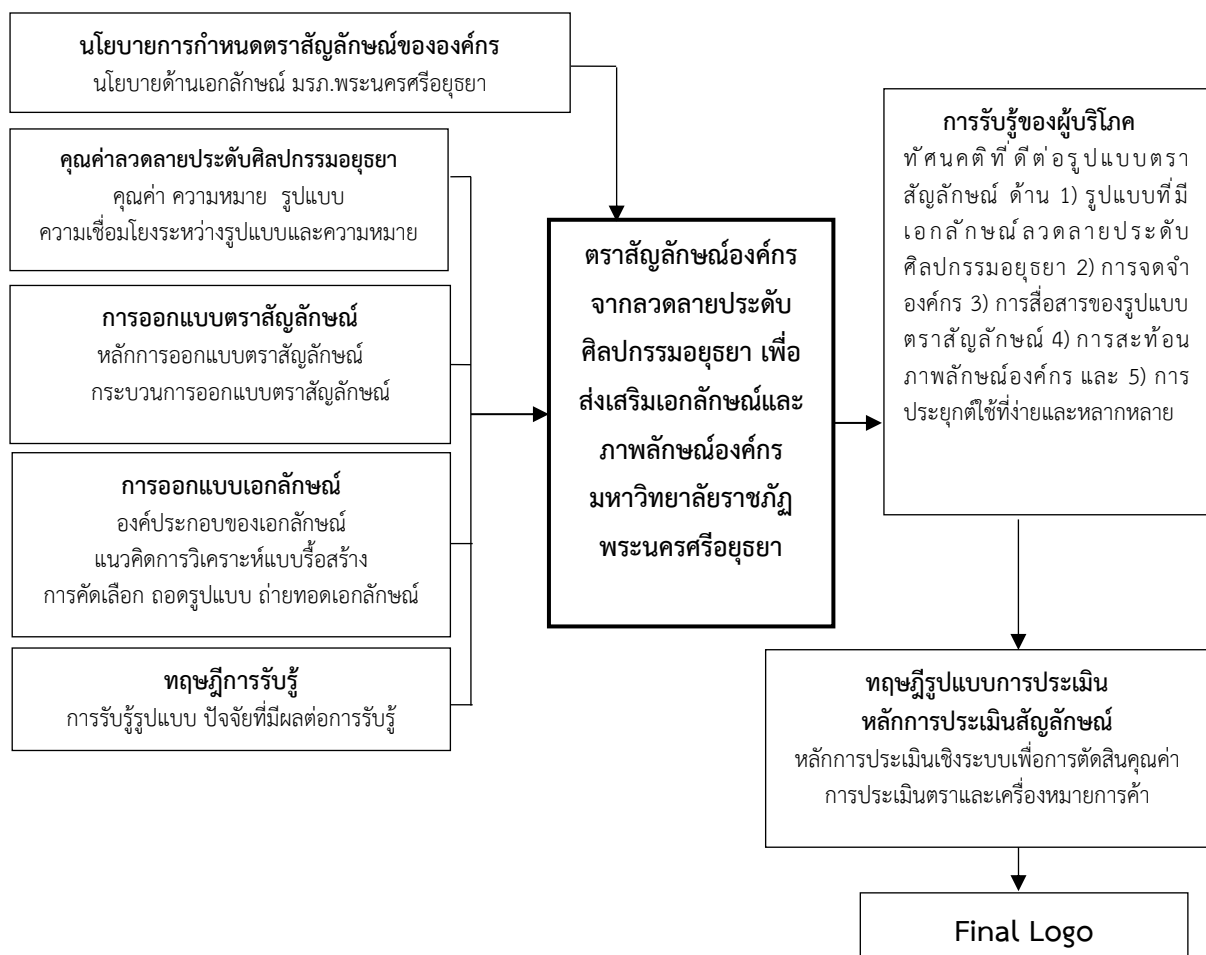
ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้สร้างกรอบแนวคิดของการวิจัยโดยเริ่มจากการกำหนดประเด็นวิจัยที่ต้องการศึกษาในภาพกว้างและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ทฤษฎี แนวคิดและตัวแปรที่ศึกษา วิธีการวิจัย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยสรุปภาพรวมของแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้สร้างกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังนี้

1. หลักการออกแบบตราสัญลักษณ์ตามแนวคิดของ Adir et al. (2012) ที่กล่าวถึง คุณลักษณะของตราสัญลักษณ์ ว่าควรมีเอกลักษณ์ที่เด่นชัดขององค์กรและควรมีความยืดหยุ่นที่สามารถอยู่บนวัสดุรองรับได้หลากหลาย ประกอบด้วย 1) มีความชัดเจน อ่านได้ง่าย (Legible) 2) มีองค์ประกอบที่เป็นหนึ่งเดียว (Coherent) 3) มีความยืดหยุ่นที่สามารถประยุกต์ใช้ได้หลายบริบท (Adaptable) 4) สามารถนำไปผลิตซ้ำได้ (Reproducible) 5) มีลักษณะที่จดจำได้ง่าย ติดตา (Memorable) 6) ดุติทุกยุคทุกสมัย ใช้ได้ยาวนาน (Timeless) 7) มีความเรียบง่าย ง่ายต่อการจดจำ (Simple)
2. หลักการถอดและถ่ายทอดรูปแบบเอกลักษณ์ลวดลายจากแนวคิดของสุชาติ เกาทอง (2562) ที่สรุปแนวทางการวิเคราะห์ศิลปะแบบร้อยสร้าง ประกอบด้วย 1) การพิจารณาโครงสร้างรูป คือ ภาพสัญลักษณ์ ความหมาย และคำสำคัญ 2) การถอดโครงสร้างรูป คือ ภาพสัญลักษณ์ตัวแทนและสีสัน

3. การออกแบบอัตลักษณ์ตามแนวคิดของ สุมิตรา ศรีวิบูลย์ (2547) ที่สรุปการออกแบบโดยจะคำนึงถึงองค์ประกอบของอัตลักษณ์ ที่ประกอบด้วย ชื่อ (Names) เครื่องหมาย (Marks) ตัวอักษร (Typography) และสีอัตลักษณ์ (Color Signature) เพื่อสร้างรูปแบบอัตลักษณ์องค์กรที่สมบูรณ์

4. ทฤษฎีการรับรู้ของ กันยา สุวรรณแสง (2536) ที่สรุปว่า การรับรู้เป็นกระบวนการคาบเกี่ยวระหว่างความเข้าใจ ความคิด การรู้สึก (Sensing) ความจำ (Memory) การเรียนรู้ (Learning) การตัดสินใจ (Decision Making) การแสดงพฤติกรรม

5. ทฤษฎีรูปแบบการประเมินของ ศิริชัย กาญจนวาสี (2554) ที่สรุปแนวคิดการประเมินที่เน้นการตัดสินคุณค่า (Value - Oriented Evaluation) ประเภท SV Model (Systematic Value - Oriented Evaluation) ที่มุ่งเน้นการใช้วิธีเชิงระบบเพื่อประเมินทำการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มีประเมิน และหลักการประเมินสัญลักษณ์ของ ทองเจือ เขียดทอง (2542) ที่กำหนดตารางการประเมินสัญลักษณ์สำหรับตราและเครื่องหมายการค้าในการประเมินแบบร่าง (Sketch) เพื่อการคัดเลือกแบบร่างที่เหมาะสม

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด (Conceptual Framework)

การดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลและกำหนดขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลและกำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบตราสัญลักษณ์องค์กรในวาระครบรอบ 118 ปี เพื่อนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบตราสัญลักษณ์ที่มีเอกลักษณ์สามารถสะท้อนภาพลักษณ์องค์กรได้อย่างเหมาะสม ด้วยแนวคิดหลักในการออกแบบ (Concept Design) จากลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยา ได้แก่ ลายกระจัง ลายประจำยาม ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ และลายธรรมชาติ ในรูปแบบตราสัญลักษณ์ที่มีประสิทธิภาพทางการจดจำ ด้วยการออกแบบเรขศิลป์เชิงระบบเอกลักษณ์ และวิเคราะห์ผลที่ได้เพื่อใช้เป็นแนวทางการออกแบบระบบการใช้งานเอกลักษณ์ของตราสัญลักษณ์ (Identity Design System) โดยมุ่งเน้นที่ การจดจำ การสื่อสาร เอกลักษณ์ ภาพลักษณ์องค์กร และการประยุกต์ใช้งาน เพื่อใช้ในการพัฒนา รูปแบบตราสัญลักษณ์ที่สะท้อนออกมาในด้านสุนทรียะ เอกลักษณ์ และการประยุกต์ใช้ที่ง่ายและหลากหลายขององค์กร

1.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ทำการวิจัย

พื้นที่ในการทำวิจัยได้แก่ พื้นที่ในมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.3 ขอบเขตด้านการพัฒนาตราสัญลักษณ์

พัฒนา รูปแบบตราสัญลักษณ์ในวาระครบรอบ 118 ปี ของมหาวิทยาลัย จำนวน 1 รูปแบบ ผ่านแนวทางการออกแบบ Logo Identity Design ด้วย ภาพออกแบบเรขศิลป์ ต้นฉบับตราสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นตราสัญลักษณ์ประเภทตราสัญลักษณ์องค์กรสำหรับการใช้งานสื่อสารภายในและนอกองค์กร และรูปแบบการนำไปประยุกต์เพื่อใช้งานในกิจกรรมต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น 3 ระยะ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งตามช่วงเวลาในการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 : กลุ่มประชากรชั้นศึกษารูปแบบและวิเคราะห์รูปแบบตราสัญลักษณ์

ประชากร : คือ กลุ่มผู้กำหนดนโยบายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดรูปแบบตราสัญลักษณ์ที่เป็นกลุ่มที่รู้ประวัติ ที่มา จุดเด่นทางเอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัยและคุณค่าเชิงมรดกทางวัฒนธรรมของรูปแบบศิลปกรรมอยุธยา ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารมหาวิทยาลัย จำนวน 1 คน 2) หัวหน้าฝ่ายงานสื่อสารองค์กร จำนวน 1 คน 3) หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมภาพลักษณ์องค์กร จำนวน 1 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ 1) ผู้บริหารมหาวิทยาลัย จำนวน 1 คน 2) หัวหน้าฝ่ายงานสื่อสารองค์กร จำนวน 1 คน 3) หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมภาพลักษณ์องค์กร จำนวน 1 คน ด้วยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามหลักการของโสภา เกตุสุวรรณ (2555) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและตรงประเด็นมากที่สุด

ระยะที่ 2 : กลุ่มประชากรขั้นพัฒนารูปแบบตราสัญลักษณ์

ประชากร : คือ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบเรขศิลป์ จำนวน 1 คน 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบเอกลักษณ์ จำนวน 1 คน 3) ผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสาร จำนวน 1 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบเรขศิลป์ จำนวน 1 ท่าน 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบเอกลักษณ์ จำนวน 1 ท่าน 3) ผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสาร จำนวน 1 ท่าน ด้วยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง โดยมีประสบการณ์ทำงานไม่ต่ำกว่า 10 ปี

ระยะที่ 3 : กลุ่มประชากรประเมินการรับรู้ต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์

ประชากร : คือ กลุ่มผู้บริโภคมานิดต่อไป เพื่อให้บริการในส่วนงานประชาสัมพันธ์และสื่อสารองค์กร ในมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา จำนวน 400 คน เฉลี่ยต่อ 1 เดือน

กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มผู้บริโภคมานิดต่อไป เพื่อให้บริการในส่วนงานประชาสัมพันธ์และสื่อสารองค์กร ในมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา จำนวน 196 คน โดยการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970 อ้างใน ชีรวุฒิ เอกะกุล, 2543) วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) และกำหนดระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 5% และระดับความเชื่อมั่น 95%

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร โดยการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ ตำรา งานวิจัย บทความหรือเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบตราสัญลักษณ์

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากแบบสำรวจรูปแบบลดทอนระดับ แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง (Structured Question) แบบคำถามปลายปิดและคำถามปลายเปิด และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) แบบมีโครงสร้างเป็นคำถามแบบปลายเปิด ไม่จำกัดคำตอบ จากผู้กำหนดนโยบายในฝ่ายสื่อสารองค์กรของมหาวิทยาลัยและกลุ่มผู้บริโภคมานิดต่อไป เพื่อให้บริการส่วนงานประชาสัมพันธ์และสื่อสารองค์กร

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

4.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1

4.1.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) ความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนารูปแบบตราสัญลักษณ์เพื่อสอบถามความคิดเห็นจากผู้กำหนดนโยบายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดรูปแบบ โดยเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ประเภทมีรูปแบบเป็นขั้นตอน ที่กำหนดคำถามอย่างเป็นระบบไว้ล่วงหน้า เป็นคำถามแบบปลายเปิดสำหรับซักถามให้ผู้สัมภาษณ์ (สุวิมล ติรภานนท์, 2551) โดยใช้วิธีสัมภาษณ์แบบลึกไม่จำกัดคำตอบ สำหรับใช้สัมภาษณ์ก่อนการออกแบบ ใช้การบันทึกด้วยการจดบันทึกและการบันทึกเสียงด้วยเครื่องบันทึกเสียง

4.1.2 แบบสำรวจเป็นแบบสำรวจรูปแบบลวดลายประดับศิลปกรรมในสถานที่สำคัญใน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นสำรวจแบบรายการตรวจสอบ (Check list) และถ่ายภาพลวดลายประดับ ร่วมกับการสเก็ตช์โน้ต (Sketchnoting) เป็นภาพง่าย ๆ สัญลักษณ์ และข้อความประกอบ โดยเลือกเก็บภาพที่ มีความสมบูรณ์ สวยงาม มีเอกลักษณ์โดดเด่นของลวดลายในแต่ละสถานที่

4.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 2

4.2.1 แบบประเมินรูปแบบตราสัญลักษณ์โดยผู้เชี่ยวชาญเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วน ประเมินค่า (Rating scale) รูปแบบคำถามเป็นแบบปลายปิด (Close - Ended Question) (สุวิมล ว่องวานิช, 2558) สำหรับประเมินความเหมาะสมของรูปแบบตราสัญลักษณ์ 5 ด้าน เป็นแบบประเมินแบบ 5 ขั้น (5-point Likert scale) มีตัวเลือก 5 ระดับ ให้คะแนนตั้งแต่ 1 ถึง 5 คะแนน

4.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3

4.3.1 แบบสอบถามประเมินการรับรู้รูปแบบตราสัญลักษณ์จากกลุ่มตัวอย่าง เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) รูปแบบของแบบสอบถามเป็นแบบคำถามปลาย ปิด (Close - Ended Question) หรือคำถามแบบมีโครงสร้าง (Structured Question) และคำถามปลายเปิด (Open - Ended Question) (สุวิมล ว่องวานิช, 2558)

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยโดยการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยการคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Congruence : IOC) ความคิดเห็นของ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีต่อข้อคำถามกับประเด็นหรือตัวแปรที่ต้องการศึกษา ตามเกณฑ์ $IOC \geq 0.50$ (รัตนะ บัวสนธ์, 2551) โดยนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน พิจารณาความสอดคล้องในแต่ละข้อคำถาม

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยใช้สถิติและการแปลผลข้อมูลโดยแบ่งขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

5.1 ขั้นการศึกษาแบบและวิเคราะห์รูปแบบตราสัญลักษณ์ดังนี้

5.1.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้กำหนดนโยบายและสำรวจรูปแบบ ลวดลายประดับศิลปกรรมในพื้นที่วิจัย เพื่อใช้ในการกำหนดรูปแบบตราสัญลักษณ์ ทั้งการกำหนดแนวคิดใน การออกแบบ รูปแบบโครงสร้าง รายละเอียด การกำหนดโครงสร้าง และรูปแบบการนำไปประยุกต์ใช้ โดยทำการ สรุปลงและแปลผลโดยการบรรยาย เพื่อนำไปใช้ในขั้นตอนการออกแบบตราสัญลักษณ์ต่อไป

5.1.2 การวิเคราะห์รูปแบบเอกลักษณ์จากลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยา จะทำ การวิเคราะห์รูปแบบลวดลายที่มีศักยภาพทางเอกลักษณ์และการถ่ายทอดรูปแบบ ที่เหมาะสมด้านเอกลักษณ์ และด้านการสื่อสาร โดยทำการวิเคราะห์ส่วนประกอบ (Componential Analysis) เพื่อแสวงหาคุณสมบัติ (องค์ประกอบของรูปแบบและความหมาย) ที่เกี่ยวข้องของลวดลายอย่างเป็นระบบแล้วนำคุณสมบัติเหล่านั้นขึ้นมา เปรียบเทียบกัน (สุภางค์ จันทวานิช, 2559)

5.1.3 การวิเคราะห์ลักษณะรูปแบบของตราสัญลักษณ์ ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ รูปแบบโครงสร้างหลักตราสัญลักษณ์ 2) การวิเคราะห์รูปแบบองค์ประกอบย่อยตราสัญลักษณ์

3) การวิเคราะห์รูปแบบโทนสีของตราสัญลักษณ์ และ 4) การวิเคราะห์การออกแบบระบบเอกลักษณ์ของตราสัญลักษณ์ (Identity Design System) เพื่อการประยุกต์ใช้งาน

5.2 ขั้นตอนการพัฒนาตราสัญลักษณ์

นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นทำการออกแบบร่างตราสัญลักษณ์ 3 รูปแบบ โดยนำรูปแบบร่างที่พัฒนาขึ้นใหม่ให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินรูปแบบ 5 ด้าน คือ 1) ด้านรูปแบบที่มีเอกลักษณ์ 2) ด้านการจัดจำองค์กร 3) ด้านการสื่อสารเพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ 4) ด้านการสะท้อนภาพลักษณ์องค์กร และ 5) ด้านการประยุกต์ใช้งาน เพื่อคัดเลือกให้เหลือ 1 รูปแบบ โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

5.3 ขั้นตอนการประเมินการรับรู้รูปแบบตราสัญลักษณ์จากผู้บริโภค

ทำการวิเคราะห์ด้านการรับรู้ของผู้บริโภค เพื่อวิเคราะห์ด้านการรับรู้เอกลักษณ์ การจัดจำ การสื่อสาร การสะท้อนภาพลักษณ์องค์กร และการประยุกต์ใช้งาน เพื่อทราบถึงทัศนคติต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์ที่พัฒนาขึ้นใหม่ โดยใช้แบบประเมินประกอบรูปแบบตราสัญลักษณ์ สอบถามการรับรู้ของกลุ่มตัวอย่าง โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สรุปและแปลผล โดยการบรรยาย กำหนดคะแนนคำตอบแบบประเมินเป็นคะแนนดังนี้ 5 หมายถึง มากที่สุด 4 หมายถึง มาก 3 หมายถึง ปานกลาง 2 หมายถึง น้อย 1 หมายถึง น้อยที่สุด โดยแปลความหมายของค่าเฉลี่ยของคะแนนที่ได้ โดยแบ่งเกณฑ์ ดังนี้ 4.50 - 5.00 หมายถึง มากที่สุด 3.50 - 4.49 หมายถึง มาก 2.50 - 3.49 หมายถึง ปานกลาง 1.50 - 2.49 หมายถึง น้อย 1.00 - 1.49 หมายถึง น้อยที่สุด

5.4 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ใช้สถิติดังต่อไปนี้ การหาความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percent) ของข้อมูลพื้นฐานผู้ตอบแบบสอบถาม ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของการรับรู้ของผู้บริโภคต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์ที่พัฒนาขึ้นใหม่

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบตราสัญลักษณ์

1. ผลการวิเคราะห์รูปแบบลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยา สู่การพัฒนาตราสัญลักษณ์

ในการวิจัยนี้ได้ศึกษาคุณค่าของลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยา มาเป็นแนวทางในการออกแบบ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม และเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยจึงศึกษาและถอดรหัสรูปแบบสู่การออกแบบตราสัญลักษณ์เพื่อสะท้อนเอกลักษณ์อันมีคุณค่าของลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยา โดยเลือกลวดลายที่ศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ลวดลาย คือ 1. ลายกระจัง 2. ลายประจายาม 3. ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ 4. ลายธรรมชาติ เนื่องจากลวดลายทั้ง 4 ประเภทนี้มีความสวยงามโดดเด่นเชิงรูปแบบที่พบได้ทั่วไปในงานประดับตกแต่งโบราณสถานในสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในอยุธยา ซึ่งเป็นลวดลายประเภทแม่ลาย (Motif) ที่มีเอกลักษณ์ที่นิยมใช้ประดับตกแต่งอย่างแพร่หลายในพื้นที่ ทำให้ผู้พบเห็นจดจำรูปแบบลวดลาย 4 ประเภทนี้ในฐานะลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยาที่มีคุณค่าเชิงมรดกทางวัฒนธรรม จากการศึกษาพบว่า รูปแบบลวดลายประจายาม มีรูปแบบที่มีศักยภาพในการออกแบบและถ่ายทอดรูปแบบมาก

ที่สุด ทั้งทางด้านความหมาย ด้านรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ และด้านศักยภาพเชิงรูปแบบที่โดดเด่น จดจำง่าย การสื่อความหมาย ความสวยงาม การสกัดและถอดรูปแบบได้ง่าย และการประยุกต์รูปแบบได้ง่าย ซึ่งลายประจำยามเป็นลายหยุด ทำหน้าที่กำกับลาย กำหนดช่องไฟ มีโครงสร้างที่ยืดหยุ่น ที่มาจากรูปทรงเรขาคณิตที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมตะแคงและมีวงกลมอยู่ภายใน ซึ่งสามารถนำไปต่อยอดเป็นลวดลายที่ซับซ้อนได้ดี จึงนำรูปแบบลวดลายประจำยามมาใช้เป็นต้นแบบทางเอกลักษณ์เพื่อถ่ายทอดสู่รูปแบบตราสัญลักษณ์ 118 ปี ในครั้งนี้ โดยนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับรูปแบบของยอดแหลมของหน้าจั่วของสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ในอยุธยาซึ่งเป็นรูปแบบเอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัย

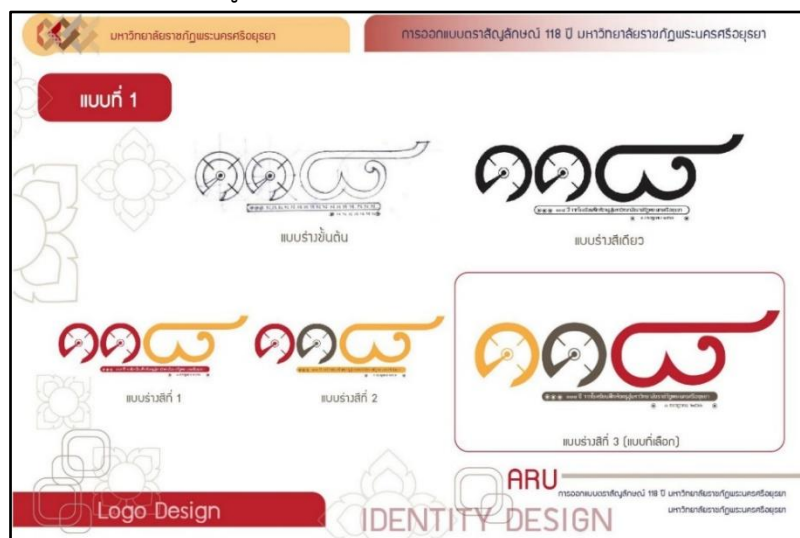
โดยการนำกรอบคุณค่าของลวดลายประจำยาม ซึ่งเป็นลวดลายประดับศิลปกรรมในสถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และทำการถ่ายทอดผ่านการออกแบบด้วยทฤษฎีทางการออกแบบเรขศิลป์เชิงเอกลักษณ์ ซึ่งเป็นทฤษฎีด้านความหมายและการสื่อสารที่ดึงเอาเอกลักษณ์ทางรูปแบบของลวดลาย ประจำยามมาคลี่คลายผ่านกระบวนการออกแบบเอกลักษณ์ โดยถ่ายทอดเป็นรูปแบบร่างตราสัญลักษณ์ 3 รูปแบบ

2. ผลการวิเคราะห์รูปแบบตราสัญลักษณ์ จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องต่อการกำหนดรูปแบบ และการศึกษาลวดลายประดับศิลปกรรม พบว่า รูปแบบตราสัญลักษณ์จะพัฒนาจากเอกลักษณ์ของลวดลายประจำยาม เป็นตราสัญลักษณ์องค์กรในวาระครบรอบ 118 ปี ของมหาวิทยาลัยสำหรับการใช้งานสื่อสารภายในและนอกองค์กร ออกแบบผ่านกระบวนการออกแบบ Logo Identity Design ประกอบด้วย ภาพออกแบบเรขศิลป์ ต้นฉบับตราสัญลักษณ์ และรูปแบบการนำไปประยุกต์เพื่อใช้งานในกิจกรรมต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย ในรูปแบบตราสัญลักษณ์ที่มีประสิทธิภาพทางด้านเอกลักษณ์ การจดจำ การสื่อสาร สามารถสะท้อนภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร และมีการประยุกต์ใช้งานที่ง่ายและหลากหลาย

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนาในรูปแบบตราสัญลักษณ์องค์กรจากลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยา เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์และภาพลักษณ์องค์กรมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

การพัฒนาในรูปแบบตราสัญลักษณ์ได้ผลการออกแบบร่าง 3 รูปแบบ มีดังนี้

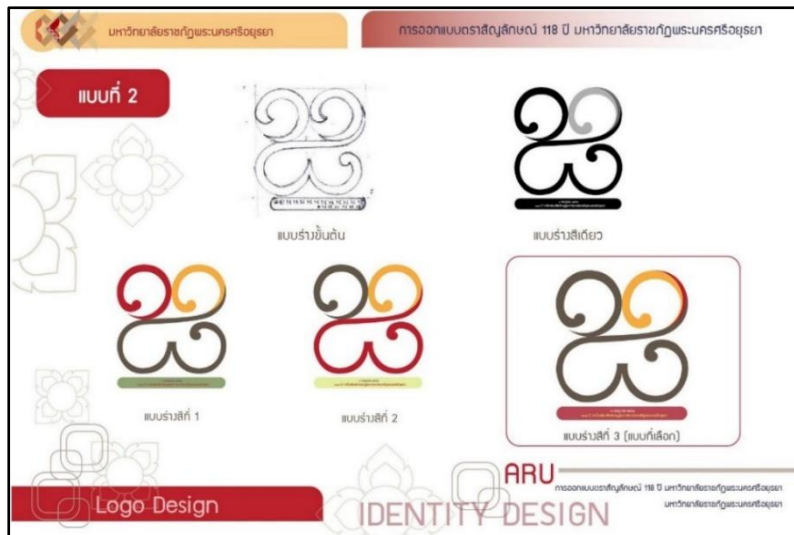
1. ผลการออกแบบรูปแบบตราสัญลักษณ์แบบที่ 1

ภาพที่ 2 ผลการออกแบบร่างรูปแบบตราสัญลักษณ์ แบบที่ 1

จากภาพที่ 2 ผลการออกแบบร่างรูปแบบตราสัญลักษณ์ แบบที่ 1 จากเอกลักษณ์ลวดลายประจำยาม ออกแบบโดยถ่ายทอดรูปแบบของโครงสร้างของลายประจำยามสู่โครงสร้างเลข ๑ ไทย ให้เห็นถึงลักษณะโดยรวมในการแบ่งสัดส่วนตามโครงสร้างลายประจำยามที่มี 4 ส่วนเท่า ๆ กัน ภายในโครงสร้างวงกลมของเลข ๑ ให้มีรูปแบบที่สอดคล้องกับโครงสร้างวงกลมและเส้นโค้งของเลข ๘ ไทย อย่างลงตัว

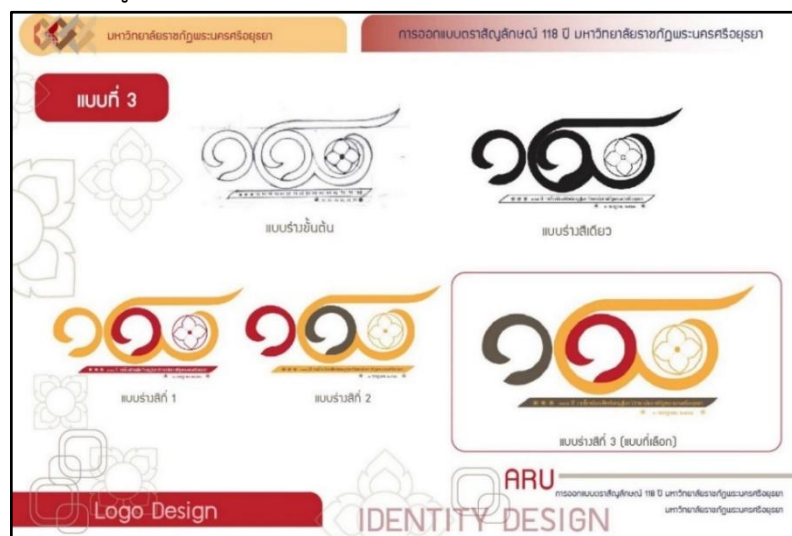
2. ผลการออกแบบร่างรูปแบบตราสัญลักษณ์แบบที่ 2

ภาพที่ 3 ผลการออกแบบร่างรูปแบบตราสัญลักษณ์ แบบที่ 2

จากภาพที่ 3 ผลการออกแบบร่างรูปแบบตราสัญลักษณ์ แบบที่ 2 จากเอกลักษณ์ลวดลายประจำยาม ออกแบบโดยการนำเอกลักษณ์ของโครงสร้างลายประจำยามที่มี 4 ส่วน และวงกลม โดยออกแบบเป็นวงกลมเรียงต่อกันเป็นโครงสร้างหลักของเลข ๑๘ ที่จัดวางเรียงซ้อนกันเสมือนรูปทรงของลายประจำยาม เพื่อให้เห็นเอกลักษณ์ของรูปทรงที่ชัดเจน โดยทำการจัดวางและปรับสัดส่วนเลข ๑ และเลข ๘ ให้เชื่อมโยงต่อเนื่องกันอย่างมีเอกภาพเสมือนลวดลายประจำยามที่ถูกลดทอนให้ดูเรียบง่ายและลงตัว

3. ผลการออกแบบรูปแบบตราสัญลักษณ์แบบที่ 3

ภาพที่ 4 ผลการออกแบบร่างรูปแบบตราสัญลักษณ์ แบบที่ 3

จากภาพที่ 4 ผลการออกแบบร่างรูปแบบตราสัญลักษณ์ แบบที่ 3 จากเอกลักษณ์ลวดลายประจำยาม ออกแบบโดยถ่ายทอดรูปทรงลายประจำยามที่ลวดทอนโครงสร้างให้ดูเรียบง่ายมาใช้เป็นองค์ประกอบ ตกแต่งเป็นลวดลายประกอบ เพื่อให้ได้กลิ่นอายของความเป็นลวดลายประดับที่ใช้ประดับตกแต่งภายใน โครงสร้างเลข ๘ ที่สอดคล้องกันของโครงสร้างเลข ๑ และเลข ๘ ที่เป็นรูปทรงวงกลมสอดแทรกประสานกัน

จากการออกแบบร่างตราสัญลักษณ์ 3 รูปแบบ นำมาให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ประเมินรูปแบบทั้ง 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านรูปแบบที่มีเอกลักษณ์ลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยา 2) ด้านการจัดจำองค์กร 3) ด้านการสื่อสารของรูปแบบตราสัญลักษณ์ 4) ด้านการสะท้อนภาพลักษณ์องค์กร และ 5) ด้านการประยุกต์ใช้ที่ง่ายและหลากหลาย เพื่อคัดเลือกรูปแบบที่เหมาะสมที่สุดเพียง 1 รูปแบบ โดยแสดงผลการประเมิน ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน

รายการประเมิน	แบบที่ 1 			แบบที่ 2 			แบบที่ 3 		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1) ด้านรูปแบบที่มีเอกลักษณ์ลวดลาย	4.02	0.42	มาก	4.52	0.53	มากที่สุด	4.38	0.51	มาก
2) ด้านการจัดจำองค์กร	3.82	0.62	มาก	4.28	0.60	มาก	3.78	0.62	มาก
3) ด้านการสื่อสารของรูปแบบตราสัญลักษณ์	4.20	0.54	มาก	4.46	0.60	มาก	4.30	0.57	มาก
4) ด้านการสะท้อนภาพลักษณ์องค์กร	4.15	0.53	มาก	4.38	0.63	มาก	4.20	0.51	มาก
5) ด้านการประยุกต์ใช้ที่ง่ายและหลากหลาย	4.20	0.48	มาก	4.32	0.56	มาก	4.24	0.53	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	4.01	0.52	มาก	4.39	0.58	มาก	4.18	0.55	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่าผลการประเมินรูปแบบตราสัญลักษณ์จากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน ตราสัญลักษณ์รูปแบบที่ 2 มีค่าเฉลี่ยสูงสุดในระดับมาก ($\bar{X} = 4.39$) รองลงมาคือแบบที่ 3 ที่ระดับมาก ($\bar{X} = 4.18$) และแบบที่ 1 ที่ระดับมาก ($\bar{X} = 4.01$) ส่วนค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) มีค่าใกล้เคียงกัน ระหว่าง 0.52 - 0.58 แสดงว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นต่อรูปแบบการออกแบบโดยรวมสอดคล้องกัน

4. ผลการออกแบบตราสัญลักษณ์ (ขึ้นต้นฉบับและกำหนดรายละเอียด)

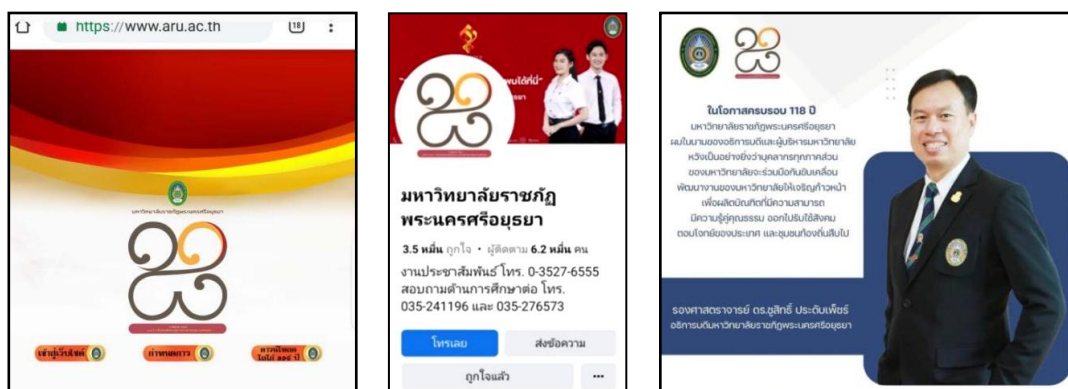
ผลการออกแบบตราสัญลักษณ์ขั้นตอนนี้จะได้รูปแบบที่สมบูรณ์ตราสัญลักษณ์จากรูปแบบที่ผู้เชี่ยวชาญประเมินคัดเลือกมา ซึ่งจะแสดงรายละเอียดทางการออกแบบทั้งหมดของรูปแบบตราสัญลักษณ์ ประกอบด้วย ตราสัญลักษณ์แบบสีเต็ม ตราสัญลักษณ์แบบสีเดียวและการใช้ตราสัญลักษณ์ร่วมกับชื่อองค์กรอย่างเป็นทางการและการใช้ร่วมกับข้อความสนับสนุนภาพลักษณ์

ภาพที่ 5 รูปแบบตราสัญลักษณ์แบบสีเต็มและแบบสีเดียว และการใช้ตราสัญลักษณ์ร่วมกับชื่อองค์กรอย่างเป็นทางการและใช้ร่วมกับข้อความสนับสนุนภาพลักษณ์องค์กร

5. ผลการประยุกต์ใช้ตราสัญลักษณ์เพื่องานส่งเสริมเอกลักษณ์และภาพลักษณ์องค์กร

เป็นการนำตราสัญลักษณ์ที่พัฒนาขึ้นใหม่มาใช้งานเพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์องค์กรในงานประเภทต่าง ๆ โดยการใช้งานบนสื่อประชาสัมพันธ์ ได้แก่ เว็บไซต์ เฟสบุ๊ก การใช้งานบนสื่อสิ่งพิมพ์ ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก บรรจุภัณฑ์ของมหาวิทยาลัย รวมถึงการใช้เป็นฉากหลังและเป็นองค์ประกอบในการจัดสถานที่ในงานต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย และการใช้งานบนสื่ออื่น ๆ เช่น สื่อวิทยุทัศน์ สื่อโปรแกรมสำหรับการนำเสนองาน เป็นต้น

ภาพที่ 6 รูปแบบการใช้ตราสัญลักษณ์บนเว็บไซต์ บนเฟสบุ๊ก และสื่อและประชาสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัย
ที่มา : งานสื่อสารภาพลักษณ์องค์กร มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2567

ภาพที่ 7 การใช้ตราสัญลักษณ์สำหรับงานพิธีอย่างเป็นทางการของมหาวิทยาลัยและการประยุกต์ใช้ตราสัญลักษณ์เป็นฉากถ่ายภาพและองค์ประกอบในการตกแต่งสถานที่ในกิจกรรมของมหาวิทยาลัย
ที่มา : งานสื่อสารภาพลักษณ์องค์กร มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2567

ตอนที่ 3 ผลการประเมินการรับรู้ตราสัญลักษณ์ของผู้บริโภค

ตารางที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป	รายการ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1. กลุ่มผู้ตอบ	นักศึกษาปัจจุบัน	128	65.3
	ผู้มาใช้บริการทั่วไป	68	34.7
	รวม	196	100
2. เพศ	ชาย	74	37.7
	หญิง	122	62.3
	รวม	196	100
3. อายุ	ต่ำกว่า 20 ปี	86	43.9
	21 - 30 ปี	72	36.7
	31 - 50 ปี	30	15.3
	50 ปี ขึ้นไป	8	4.1
	รวม	196	100
4. ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	0	0
	มัธยมศึกษา, วิชาชีพ	118	60.2
	ปริญญาตรี	47	24
	สูงกว่าปริญญาตรี	31	15.8
	รวม	196	100
6. อาชีพ	นักเรียน/นักศึกษา	154	78.5
	รับราชการ	23	11.7
	พนักงานเอกชน	10	5.1
	ธุรกิจส่วนตัว	7	3.6
	รับจ้าง	2	1
	อาชีพอื่นๆ	0	0
	รวม	196	100
7. รายได้/เดือน	ต่ำกว่า 5,000 บาท	26	13.3
	5,001 – 10,000	108	55.1
	10,001 – 20,000	30	15.3
	มากกว่า 20,000 ขึ้นไป	32	16.3
	รวม	196	100

จากตารางที่ 2 พบว่า กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามเป็นนักศึกษาปัจจุบัน ร้อยละ 65.3 และเป็นผู้มาใช้บริการทั่วไป ร้อยละ 34.7 เป็นเพศหญิงร้อยละ 62.3 และเพศชายร้อยละ 37.7 อายุส่วนใหญ่ต่ำกว่า 20 ปี ร้อยละ 43.9 และ อายุ 21 - 30 ปี ร้อยละ 36.7 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับมัธยมศึกษา, วิชาชีพ

ร้อยละ 60.2 และปริญญาตรี ร้อยละ 24 อาชีพส่วนใหญ่เป็นนักเรียน/นักศึกษา ร้อยละ 78.5 และรับราชการ ร้อยละ 11.7 มีรายได้ต่อเดือน 5,001 – 10,000 ร้อยละ 55.1 และรายได้มากกว่า 20,000 ขึ้นไป ร้อยละ 16.3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการรับรู้ของผู้บริโภคต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์ที่พัฒนาขึ้นใหม่

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ยผลการประเมิน		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1. ด้านรูปแบบที่มีเอกลักษณ์ลวดลายประดับ	4.45	0.13	มาก
2. ด้านการจัดจำองค์กร	4.36	0.16	มาก
3. ด้านการสื่อสารของรูปแบบตราสัญลักษณ์	4.10	0.17	มาก
4. ด้านการสะท้อนภาพลักษณ์องค์กร	4.27	0.15	มาก
5. ด้านการประยุกต์ใช้ที่ง่ายและหลากหลาย	4.16	0.14	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	4.26	0.15	มาก

จากตารางที่ 3 แสดงผลการประเมินการรับรู้ของผู้บริโภคต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์รูปแบบใหม่ พบว่า ในภาพรวมทั้ง 5 ด้าน มีการรับรู้อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.26$, S.D. = 0.15) โดยแบ่งเป็นรายด้านดังนี้ 1) ด้านรูปแบบที่มีเอกลักษณ์ลวดลายประดับอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.45$, S.D. = 0.13) 2) ด้านการจัดจำองค์กรอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.36$, S.D. = 0.16) 3) ด้านการสื่อสารของรูปแบบตราสัญลักษณ์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.10$, S.D. = 0.17) 4) ด้านการสะท้อนภาพลักษณ์องค์กรอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.27$, S.D. = 0.15) และ 5) ด้านการประยุกต์ใช้ที่ง่ายและหลากหลายอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.16$, S.D. = 0.14)

สรุปผลและอภิปรายผล

สรุปผล

1. ผลการศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบตราสัญลักษณ์ พบว่า รูปแบบตราสัญลักษณ์จะพัฒนาจากเอกลักษณ์ของลวดลายประจำยาม เป็นตราสัญลักษณ์องค์กรในวาระครบรอบ 118 ปี ของมหาวิทยาลัย สำหรับการใช้งานสื่อสารภายในและนอกองค์กร ออกแบบผ่านกระบวนการออกแบบ Logo Identity Design ประกอบด้วย ภาพออกแบบเรขศิลป์ ต้นฉบับตราสัญลักษณ์ และรูปแบบการนำไปประยุกต์เพื่อใช้งานในกิจกรรมต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย ในรูปแบบตราสัญลักษณ์ที่มีประสิทธิภาพทางด้านเอกลักษณ์ การจัดจำ การสื่อสาร สามารถสะท้อนภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร และมีการประยุกต์ใช้งานที่ง่ายและหลากหลาย

2. ผลการพัฒนาตราสัญลักษณ์พบว่า ได้รูปแบบตราสัญลักษณ์ที่เหมาะสม 1 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 2 โดยผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมของรูปแบบตราสัญลักษณ์ทั้ง 5 ด้าน คือ 1) ด้านรูปแบบที่มีเอกลักษณ์ลวดลายประดับ ($\bar{X} = 4.52$, S.D. = 0.53) 2) ด้านการจัดจำองค์กร ($\bar{X} = 4.28$, S.D. = 0.60) 3) ด้านการสื่อสารของรูปแบบตราสัญลักษณ์ ($\bar{X} = 4.46$, S.D. = 0.60) 4) ด้านการสะท้อนภาพลักษณ์องค์กร ($\bar{X} = 4.38$, S.D. = 0.63) และ 5) ด้านการประยุกต์ใช้งาน ($\bar{X} = 4.32$, S.D. = 0.56) โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยในระดับมาก ($\bar{X} = 4.39$, S.D. = 0.58)

3. ผลการประเมินการรับรู้ของผู้บริโภคต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์รูปแบบใหม่ พบว่า

3.1 การรับรู้รูปแบบตราสัญลักษณ์ของผู้บริโภค มีค่าเฉลี่ยรวมในระดับมาก ($\bar{X} = 4.26$, S.D. = 0.15) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทุกด้านมีผลการประเมินการรับรู้ในระดับมาก

อภิปรายผล

จากผลการศึกษารูปแบบและวิเคราะห์รูปแบบตราสัญลักษณ์ อธิบายได้ว่าความเชื่อมโยงระหว่างเอกลักษณ์ของตราสัญลักษณ์ กับคุณค่าเอกลักษณ์ของลวดลายประดับศิลปกรรมอยุธยาในพื้นที่วิจัยที่ประกอบด้วย ลายกระจัง ลายประจายาม ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ และลายธรรมชาติ โดยคัดเลือกลายประจายามเป็นลายเอกลักษณ์ในการถ่ายทอดรูปแบบสู่ตราสัญลักษณ์ที่พัฒนาขึ้นใหม่ ที่สามารถสื่อสารผ่านคุณลักษณะทางกายภาพของการออกแบบตราสัญลักษณ์และศึกษาการรับรู้ต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์ของผู้บริโภคที่มีต่อการออกแบบที่ถ่ายทอดแนวคิดมาจากลวดลายประดับศิลปกรรม มีผลต่อการกำหนดรูปแบบตราสัญลักษณ์เพื่อการประยุกต์ใช้เป็นกลยุทธ์ในการกระตุ้นการรับรู้ของผู้บริโภคให้เป็นผู้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมเอกลักษณ์ขององค์กร อีกทั้งยังส่งเสริมนโยบายและแนวคิดเชิงการอนุรักษ์และพัฒนาารูปแบบลวดลายประดับศิลปกรรมในเมืองประวัติศาสตร์ผ่านการออกแบบอีกด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการนำมาซึ่งการทราบถึง แนวความคิด ความต้องการ ค่านิยมและกิจกรรมของผู้บริโภค และยังสร้างความประทับใจเชิงสุนทรียภาพ ซึ่งการกำหนดการออกแบบที่เหมาะสมจะสามารถก่อให้เกิดปฏิกิริยาทางการรับรู้จากผู้บริโภคได้ ซึ่งสอดคล้องกับ สุมิตรา ศรีวิบูลย์ (2547) ที่กล่าวว่า อัตลักษณ์ขององค์กรจะต้องมีความชัดเจน มิใช่เป็นเพียงข้อความขวัญ (Slogan) สั้น ๆ แต่จะต้องเป็นสิ่งที่จริง มองเห็นได้ และเป็นที่ยอมรับ เป็นพื้นฐานของการกำหนดของสินค้าหรือบริการ ที่อาจแสดงออกในรูปแบบชื่อ สัญลักษณ์ สี และรูปแบบเฉพาะตัวจะเป็นปัจจัยที่สร้างกรอบให้องค์กร โดยทั่วไปอัตลักษณ์องค์กรจะเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม ยิ่งในโลกที่มีการแข่งขันสูงดังเช่นปัจจุบัน องค์กรต่าง ๆ ยิ่งต้องการปรับปรุงอัตลักษณ์เพื่อให้มีความเหมาะสมและมีความทันสมัยอยู่เสมอ

ส่วนการวิเคราะห์ลวดลายประดับศิลปกรรมจะเป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กันของการออกแบบเพื่อศึกษาและคัดเลือกรูปแบบเอกลักษณ์ที่มีศักยภาพในการถ่ายทอดรูปแบบมากที่สุด ดังนั้นการออกแบบตราสัญลักษณ์จึงมีความเชื่อมโยงขององค์ความรู้โดยการประยุกต์แนวทางในการคิดออกแบบ ที่มีความสัมพันธ์ของการวิเคราะห์รูปแบบ เพื่อหาข้อสรุปทางด้านรูปแบบที่สามารถสื่อสารด้านเอกลักษณ์และสามารถส่งเสริมภาพลักษณ์องค์กร รวมถึงประยุกต์ใช้ในกิจกรรมของมหาวิทยาลัยได้อย่างหลากหลายเป็นประเด็นสำคัญ

จากผลการพัฒนารูปแบบ ได้รูปแบบตราสัญลักษณ์ 1 รูปแบบจากการประเมิน 5 ด้าน ของผู้เชี่ยวชาญ มีค่าเฉลี่ยในระดับมาก ($\bar{X} = 4.39$, S.D. = 0.58) อธิบายได้ว่า รูปแบบตราสัญลักษณ์ที่ส่งเสริมเอกลักษณ์องค์กรต้องมีองค์ประกอบด้าน 1) รูปแบบที่มีเอกลักษณ์ลวดลายประดับ 2) การจดจำองค์กร 3) ด้านการสื่อสารของรูปแบบตราสัญลักษณ์ 4) การสะท้อนภาพลักษณ์องค์กร และ 5) การประยุกต์ใช้งาน เพื่อนำไปสู่รูปแบบตราสัญลักษณ์ที่มีคุณลักษณะครอบคลุมด้านความสวยงาม ด้านเอกลักษณ์ ด้านการจดจำ ด้านการสื่อสาร และการประยุกต์ใช้งาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Adir et al. (2012) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของตราสัญลักษณ์ ว่าควรมีเอกลักษณ์ที่เด่นชัดขององค์กร และควรมีความยืดหยุ่นในการทำเป็นภาพที่สามารถอยู่บนวัสดุรองรับได้หลากหลาย ประกอบด้วยคุณลักษณะด้าน 1) มีความชัดเจน อ่านได้ง่าย

2) มีองค์ประกอบที่สอดคล้องกันเป็นหนึ่งเดียว 3) มีความยืดหยุ่นที่สามารถประยุกต์ใช้ได้หลายบริบท 4) สามารถนำไปผลิตซ้ำได้ 5) มีลักษณะที่จดจำได้ง่าย 6) ดูดีทุกยุคทุกสมัย และ 7) มีความเรียบง่าย ง่ายต่อการจดจำ

จากผลการประเมินการรับรู้ของผู้บริโภคต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์หลังการรับรู้รูปแบบทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านรูปแบบที่เอกลักษณ์ลวดลายประดับอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.45$) ส่วนด้านการจดจำองค์กรอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.36$) ด้านการสะท้อนภาพลักษณ์องค์กรอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.27$) ด้านการประยุกต์ใช้ที่ง่ายและหลากหลาย (4.16) และด้านการสื่อสารของรูปแบบตราสัญลักษณ์ ($\bar{X} = 4.10$) ซึ่งอภิปรายได้ว่าการรับรู้ต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์ ซึ่งเน้นการออกแบบที่ถ่ายทอดเอกลักษณ์ของลวดลายประจำยาม สามารถทำให้ผู้บริโภครับรู้ถึงรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของตราสัญลักษณ์จากเอกลักษณ์ลวดลายประจำยามที่เลือกใช้ สามารถทำให้ผู้บริโภคเกิดการรับรู้และทัศนคติที่ดีต่อภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยได้ ย่อมเป็นภาพลักษณ์ที่ดีในการจดจำของผู้บริโภคทั้งนักศึกษาและผู้มาติดต่อในมหาวิทยาลัย ทำให้โอกาสที่จะจดจำและแนะนำประชาสัมพันธ์มีมากขึ้นด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ Manman & Eui-tae (2024) เรื่อง A Study on the influence of Pattern logo Design on brand image-focuses on the Li Ning Brand ที่ผลการวิจัยพบว่า 1) สี รูปร่าง และปัจจัยอื่น ๆ ของการออกแบบตราสัญลักษณ์จากลวดลายมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับภาพลักษณ์ของแบรนด์ 2) การออกแบบตราสัญลักษณ์จากลวดลายมีส่วนสำคัญในการโน้มน้าวทัศนคติและความตั้งใจในการซื้อของผู้บริโภค และ 3) ผู้บริโภคให้ความสนใจการออกแบบตราสัญลักษณ์ที่มีลวดลายเพื่อให้มีความตระหนักในแบรนด์มากขึ้น ดังนั้นกล่าวได้ว่าการสื่อความหมายของเอกลักษณ์ลวดลายแก่ผู้บริโภคให้เข้าใจได้ผ่านรูปแบบตราสัญลักษณ์ จะช่วยส่งเสริมการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้บริโภคให้คำนึงถึงคุณค่าการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมได้ เพราะหากพิจารณาถึงบทบาทของรูปแบบทางสุนทรียภาพที่เกิดขึ้นและทัศนคติที่ดีต่อการออกแบบตราสัญลักษณ์จะมีอิทธิพลมากต่อกระบวนการรับรู้ของผู้บริโภค

จากผลการศึกษา จะเห็นได้ว่าความรู้เกี่ยวกับคุณค่าทางรูปแบบเอกลักษณ์ทางศิลปกรรมในพื้นที่มีความสัมพันธ์กับภาคองค์กรในปัจจุบัน ซึ่งภาคองค์กรธุรกิจมักใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการออกแบบและใช้เป็นทุนวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาการออกแบบให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยอาศัยคุณลักษณะทางเอกลักษณ์ที่ถ่ายทอดออกมาผ่านการออกแบบในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ทางด้านการสร้างเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเป็นที่จดจำ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเชื่อมโยงไปสู่ความสำคัญทางการออกแบบตราสัญลักษณ์สำหรับองค์กรที่อยู่ในพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะตัว เพื่อเพิ่มความสามารถในการส่งเสริมเอกลักษณ์และภาพลักษณ์องค์กร ด้วยการออกแบบและการสื่อความหมายผ่านทางปัจจัยต่าง ๆ จากเอกลักษณ์ลวดลายประดับศิลปกรรมในพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาและหน่วยงานในจังหวัดสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการออกแบบรูปแบบตราสัญลักษณ์ได้อย่างมีเอกลักษณ์และประสิทธิภาพ และผลการวิจัยสามารถ

นำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทางการออกแบบเชิงเอกลักษณ์สำหรับพื้นที่อื่น ๆ โดยคำนึงถึงรูปแบบของเอกลักษณ์และลักษณะของมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่นั้น ๆ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

ในการออกแบบตราสัญลักษณ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์สิ่งที่ควรคำนึงถึงคือ ความต้องการเชิงเป้าหมายขององค์กรและผู้รับรู้เอกลักษณ์ แต่ต้องคำนึงถึงข้อจำกัดทางการใช้งาน การกำหนดขอบเขตทางรูปแบบ และลักษณะการประยุกต์ใช้งานให้ชัดเจน จะทำให้เกิดการพัฒนาแบบอย่างมีแนวทางที่ชัดเจน และคำนึงถึงน้ำหนักของรูปแบบเอกลักษณ์เพราะจะเป็นการสร้างการรับรู้ของผู้พบเห็นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

กันยา สุวรรณแสง. (2536). *จิตวิทยาทั่วไป*. อักษรพิทยา.

กำพล จำปาพันธ์. (2560). *อยุธยา จากสังคมเมืองท่านานาชาติ สู่มรดกโลก*. มิวเซียมเพรส.

งานสื่อสารภาพลักษณ์องค์กร มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา. (2567). ภาพงานครบรอบ 118 ปี

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา [ภาพถ่าย]. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

ทองเจือ เขียดทอง. (2542). *การออกแบบสัญลักษณ์*. สิปประภา.

ธีรวุฒิ เอกะกุล. (2543). *ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี.

รัตนะ บัวสนธ์. (2551). *การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา*. บัณฑิตศึกษา.

ศิริชัย กาญจนวาสี. (2554). *ทฤษฎีการประเมิน*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สันติ เล็กสุขุม. (2553). *พัฒนาการของลายไทย : กระหนกกับเอกลักษณ์ไทย*. เมืองโบราณ

สุชาติ เถาทอง. (2562). *วิธีคิดทางศิลปะและการออกแบบขั้นสูง*. คีติวิเคราะห์ สังเคราะห์บูรณาการความรู้ใหม่.

บางแสนการพิมพ์.

สุภางค์ จันทวานิช. (2559). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมิตรา ศรีวิบูลย์. (2547). *การออกแบบอัตลักษณ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). คอร์ฟังก์ชั่น.

สุวิมล ติรกานันท์. (2551). *การสร้างเครื่องมือวัดตัวแปรในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ : แนวทางสู่การปฏิบัติ*.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิมล ว่องวานิช. (2558). *การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โสภณ เกตุสุวรรณ. (2555). *การวิจัยทางการศึกษา*. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Adir, G., Adir V., & Nicoleta, E. P. (2012). Logo Design and the Corporate Identity. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 51, 650–654. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.08.218>.

Manman, Z & Eui-tae, J. (2024). A Study on the influence of Pattern logo Design on brand image-focuses on the Li Ning Brand. *Cultural and Religious Studies*, 12(6), 375-387. <https://doi.org/10.17265/2328-2177/2024.06.005>

บริบททางสถาปัตยกรรมของรูปด้านหน้าอาคารชุดในการสร้างภูมิทัศน์เมืองกรุงเทพมหานคร

มนต์ธัช มะกล้าทอง^{1*}

¹วิทยาลัยพัฒนามหานคร มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช

รับบทความ : 6 ตุลาคม 2568 แก้ไขบทความ : 26 พฤศจิกายน 2568 ตอบรับบทความ : 18 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บริบททางสถาปัตยกรรมของรูปด้านอาคารชุดต่อการสร้างภูมิทัศน์เมืองกรุงเทพมหานคร โดยครอบคลุมประเด็นด้านปัจจัยทางสถาปัตยกรรมที่ส่งผลต่อภูมิทัศน์และความงามของเมือง ภายใต้กรอบแนวคิดภูมิทัศน์เมืองและการรับรู้สุนทรียศาสตร์เมืองในประเด็นความสัมพันธ์ในระดับภายในเมือง การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงประจักษ์ที่เน้นการวิเคราะห์ภูมิทัศน์เมืองผ่านการสำรวจ สังเกต และถ่ายภาพอาคารชุดในกรุงเทพมหานคร และนำมาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อหาความสัมพันธ์ของรูปด้านหน้าอาคารชุดกับการสร้างภูมิทัศน์เมืองในพื้นที่ศึกษา 6 ย่าน ได้แก่ หลังสวน สาทร อารีย์ ทองหล่อ เตาปูน และอ่อนนุช ผลการศึกษาพบว่า (1) ปัจจัยทางสถาปัตยกรรมของรูปด้านอาคารชุดที่ส่งผลต่อการสร้างภูมิทัศน์เมืองประกอบด้วยวัสดุที่ใช้ ได้แก่ โทสนีและวัสดุพัฒนาจากรูปด้านหน้าของอาคารชุดซึ่งแบ่งตามประเภทขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ขนาดสัดส่วน ได้แก่ จำนวนหน่วยพักอาศัยและจำนวนชั้น และเส้นรอบรูปขององค์ประกอบทางกายภาพซึ่งในกรณีนี้คือ รูปแบบสถาปัตยกรรมและระยะห่างจากถนนหลักซึ่งแสดงให้เห็นรูปทรงตามแต่ละสไตล์และระยะห่างที่ก่อให้เกิดช่องว่างในพื้นที่เมือง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ได้สร้างภูมิทัศน์เฉพาะของแต่ละย่าน (2) ภูมิทัศน์ในเขตใจกลางเมืองและเขตเมืองชั้นกลางมีความคล้ายคลึงกันเนื่องจากการเติบโตของเมืองจากศูนย์กลางออกสู่ขอบนอกของเมืองส่งผลให้คุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารชุดในสองเขตมีความหลากหลายของรูปแบบเช่นเดียวกัน ในขณะที่เขตชานเมืองเติบโตตามแนวเส้นทางการคมนาคมในช่วงหลังปี พ.ศ. 2553 ทำให้คุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารชุดในเขตชานเมืองเป็นอาคารสูงขนาดใหญ่ในรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่และอนาคต ในการสร้างภูมิทัศน์เมืองและการรับรู้คุณค่าทางสุนทรียภาพเกิดขึ้นเนื่องจากเมืองเป็นที่ยอมรับของพื้นที่ใช้งานอันหลากหลาย ซึ่งต่างก็มีคุณค่าสุนทรียภาพเฉพาะตัว และสร้างลักษณะเฉพาะของภูมิทัศน์เมืองในแต่ละย่านขึ้น ซึ่งสัมพันธ์กับวิธีการออกแบบเมืองและที่อยู่อาศัยเพื่อสร้างระเบียบให้กับสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เกิดประสบการณ์สุนทรีย์เชิงรูปทรงแก่ผู้พบเห็น

คำสำคัญ : คุณลักษณะทางสถาปัตยกรรม รูปด้านหน้าอาคารชุด ภูมิทัศน์เมือง สุนทรียศาสตร์เมือง

*อีเมล : menne.mag@gmail.com (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

Architectural Contexts of Condominium Façade in Creating Bangkok Townscape

Montouch Maglumtong¹

¹Institute of Metropolitan Development, Navamindradhiraj University

Received: October 6, 2025

Revised: November 26, 2025

Accepted: December 18, 2025

Abstract

This article aims to analyze the architectural contexts of condominium façade in the creation of the townscape of Bangkok. This paper covers architectural factors that influence the landscape and beauty of the city under the framework of townscape and the perceptions of urban aesthetics in the issue of relationships at the urban level. This research is an empirical study focusing on the analysis of the townscape through surveys, observations, and photographs of condominiums in Bangkok, which were then statistically analyzed to find the relationship between condominium façades and the creation of townscape in six study areas: Lang Suan, Sathorn, Ari, Thonglor, Taopoon, and Onnut. The results revealed that (1) architectural factors of condominium façades that affect the creation of townscape include materials and color tones of the condominium façades classified by types of architectural elements; the proportions, which are the number of residential units and the number of floors; and the perimeters of physical elements, in this case, architectural styles and distance from main streets, which indicate the shapes of each style and the spaces in the urban area. These factors create the landscapes specific to each area; and (2) townscapes in the city center and inner suburb are similar due to the expansion of the city from the center to the periphery, resulting in a diversity of architectural characteristics of condominium buildings in the two areas. As suburban areas have grown along transportation lines since the 2010s, the architectural characteristics of suburban condominiums have been large-scale modern and futuristic high-rise buildings. This has resulted in the creation of townscapes and the perceptions of urban aesthetics because cities are a collection of diverse spaces, each with its own aesthetic value. These aesthetic values have created the characteristics of each neighborhood's townscape, which are related to the way cities and housing are designed to create order in the environment, stimulating a figurative aesthetic experience for the citizen.

Keywords: architectural features, condominium façade, townscape, urban aesthetics

*E-mail: menne.mag@gmail.com (Corresponding Author)

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ภูมิทัศน์เมือง คือ ภาพรวมของเมืองซึ่งเกิดจากองค์ประกอบทางกายภาพต่างๆ ซึ่งปรากฏแก่สายตา และก่อให้เกิดผลทางอารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้รับรู้ (Ashihara, 1983; Sternberg, 1991; Albertsen, 1999) ประกอบด้วย (1) สถาปัตยกรรม (2) ทัศนียภาพ (3) ภูมิสถาปัตยกรรม และ (4) ป่าไม้ธรรมชาติ ที่ส่งผลต่อการรับรู้ภูมิทัศน์ของเมืองแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ขณะที่ผู้รับรู้อยู่กับที่ และขณะที่ผู้รับรู้เคลื่อนที่ (Ashihara, 1983) ซึ่งผลการรับรู้ซึ่งองค์ประกอบเมืองในแต่ละช่วงจะก่อให้เกิดความรู้สึกและอารมณ์ที่ต่างกันไป และเมื่อนำภาพของเมืองทั้งหมดมาลำดับต่อเนื่องกันก็จะเกิดเป็นภาพเมืองในจินตนาการของผู้รับรู้ได้ (Albertsen, 1999) เกิดเป็นความสุนทรีย์ของเมืองที่เป็นมุมมองของศิลปะและสถาปัตยกรรม (Böhme, 2017) รวมทั้งในกรุงเทพมหานครเองก็มีความสุนทรีย์ของเมืองที่ผสมผสานองค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทยเข้ากับอิทธิพลสมัยใหม่ (Maglumtong & Fukushima, 2023) ทำให้เกิดภูมิทัศน์เมืองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แสดงให้เห็นผ่านอาคารหลากหลายรวมถึงอาคารประเภทที่อยู่อาศัย

อาคารชุดในกรุงเทพมหานครมีจำนวนเพิ่มมากกว่าที่อยู่อาศัยในแนวราบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 มีการกระจายตัวตามแนวเส้นทางการพัฒนาของระบบถนนและระบบขนส่งมวลชน (กฤษณทิพย์ พานิชภัคดี และ มนต์ธัช มะกล้าทอง, 2568) โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ตลอดแนวเส้นทางรถไฟฟ้าและรถไฟฟ้าใต้ดินเนื่องจากเป็นเส้นทางสัญจรสำคัญที่ผ่านย่านที่อยู่อาศัย และย่านศูนย์กลางธุรกิจของเมือง (อิทธิกฤต ธนกิจสมบัติ และ บัณฑิต จุลาสัย, 2562) โดยในปี พ.ศ. 2567 พบการกระจุกตัวของอาคารชุดสร้างใหม่บริเวณโดยรอบสถานีรถไฟฟ้าเป็นจำนวนมาก โดยการกระจายตัวของอาคารชุดส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตกรุงเทพชั้นในและชั้นกลางที่สามารถเดินทางเข้าสู่ศูนย์กลางเมืองได้สะดวกด้วยระบบขนส่งมวลชนทางราง (มนต์ธัช มะกล้าทอง และคณะ, 2567) และจากการกระจายตัวของอาคารชุดนี้เองที่ได้สร้างภูมิทัศน์เมืองให้กับกรุงเทพมหานครผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรม ผนังภายนอก และวัสดุปิดผนังอาคาร ที่ส่งผลให้ผู้คนที่สัญจรผ่านได้รับรู้ถึงบรรยากาศเฉพาะของเมืองและย่านต่าง ๆ จากประเด็นด้านความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์เมืองและการพัฒนาอาคารชุดจึงนำไปสู่คำถามในงานวิจัย คือ รูปด้านหน้าของอาคารชุดมีผลต่อการสร้างภูมิทัศน์เมืองกรุงเทพมหานครอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์บริบททางสถาปัตยกรรมของรูปด้านอาคารชุดต่อการสร้างภูมิทัศน์เมืองกรุงเทพมหานคร ว่าประกอบไปด้วยองค์ประกอบในด้านใดบ้าง และมีผลต่อการสร้างภูมิทัศน์เมืองอย่างไร

กรอบแนวคิด

แนวคิดหลักที่ใช้ในการศึกษาบริบททางสถาปัตยกรรมของรูปด้านอาคารชุดในการสร้างภูมิทัศน์เมืองกรุงเทพมหานคร ได้แก่ แนวคิดภูมิทัศน์เมือง (townscape) หมายถึง ภาพรวมของเมืองซึ่งเกิดจากองค์ประกอบทางกายภาพของอาคารที่ก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้รับรู้ โดยองค์ประกอบและคุณลักษณะของภูมิทัศน์เมืองถูกกำหนดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างถนน กลุ่มอาคาร และพื้นที่ว่างภายในเมือง ซึ่งปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อภูมิทัศน์เมืองที่รับรู้ผ่านอาคารนั้น ได้แก่ วัสดุที่ใช้ในรูปด้านหน้าของอาคาร (materials) ขนาดสัดส่วน (proportions) และเส้นรอบรูป (profiles) ขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม (Ashihara, 1983)

แนวคิดต่อมาคือแนวคิดการรับรู้สุนทรียศาสตร์เมือง (perceptions of urban aesthetics) ซึ่งเป็นการศึกษาเมืองจากมุมมองความงามทางศิลปะและสถาปัตยกรรมที่ครอบคลุมการรวมตัวของโครงสร้างเมือง

(Sternberg, 1991; Böhme, 2017) โดยจำแนกการรับรู้ความสุนทรีย์ของเมืองออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ (1) ความสัมพันธ์ในระดับเมืองกับธรรมชาติ (2) ความสัมพันธ์ในระดับภายในเมือง และ (3) วิธีประจำวันของคนในเมือง (Böhme, 2017) ซึ่งในการศึกษานี้เป็นการวิเคราะห์ทางสถาปัตยกรรมจากองค์ประกอบแต่ละส่วนของเมือง (ภาพที่ 2) โดยเน้นไปที่กลุ่มอาคารชุดผ่านรูปร่าง ขนาด และความหนาแน่นที่แสดงออกในรูปลักษณะอาคาร ได้แก่ รูปแบบสถาปัตยกรรมทั้งแบบสมัยใหม่ (modern) ที่เน้นสีขาว ความเรียบง่าย และไม่มีการตกแต่ง แบบหลังสมัยใหม่ (postmodern) ที่มีการประดับตกแต่งด้วยองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและใช้สีที่หลากหลาย แบบร่วมสมัย (contemporary) มีรูปทรงเรียบง่ายใช้วัสดุที่หลากหลายแต่ประณีตรวมถึงคำนึงถึงความยั่งยืน และแบบอนาคต (futuristic) มีการใช้เส้นโค้งสร้างความรู้สึกอบอุ่นเกี่ยวกับการใช้กระจกและโลหะเป็นวัสดุหลัก (มนต์รัช มะกล้าทอง และคณะ, 2567) ความสูง ขนาด วัสดุที่ใช้ สี และระยะจากถนนหลักที่ก่อให้เกิดการรับรู้ภูมิทัศน์เมือง (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 รูปลักษณะอาคารชุดที่ใช้ในการวิเคราะห์ภูมิทัศน์เมือง
ที่มา: ผู้เขียน

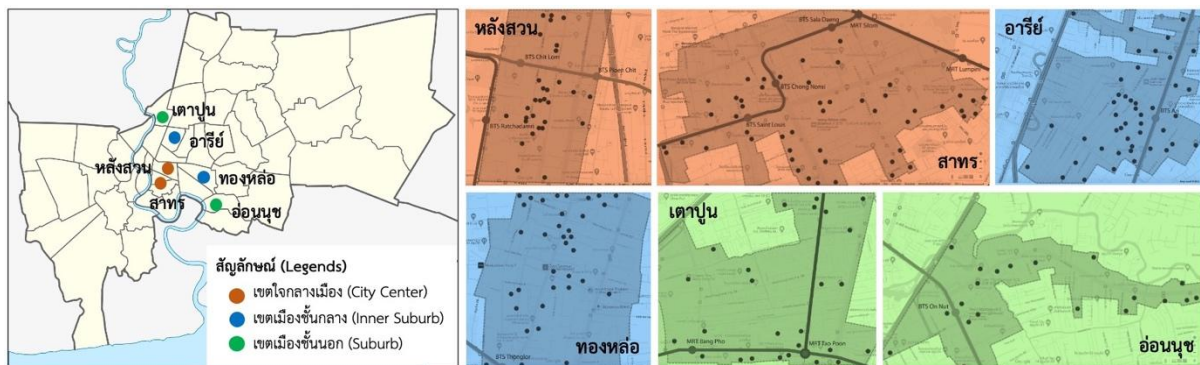
รูปแบบอาคารชุดในอดีตในพื้นที่ศึกษามีลักษณะค่อนข้างเด่นชัดตามแนวทางการพัฒนาเมืองในอดีตช่วง พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา โดยในเขตใจกลางเมือง (ย่านหลังสวนและย่านสาทร) และเขตเมืองชั้นกลาง (ย่านอารีย์และย่านทองหล่อ) มีรูปแบบสถาปัตยกรรมรูปด้านอาคารชุดประเภทสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ในสัดส่วนที่เกินกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนอาคารชุดในแต่ละย่าน ส่วนเขตเมืองชั้นนอก (ย่านเตาปูนและย่านอ่อนนุช) ภูมิทัศน์เมืองของย่านนี้มีอาคารชุดรูปแบบสมัยใหม่เป็นหลัก

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการศึกษา

การดำเนินงานวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงประจักษ์ที่เน้นการวิเคราะห์ภูมิทัศน์เมืองที่เกิดจากบริบททางสถาปัตยกรรม รูปด้านหน้าอาคารชุดในกรุงเทพมหานคร โดยวิธีการวิจัยประกอบด้วย (1) การทบทวนวรรณกรรมด้านสุนทรียศาสตร์เมืองและรูปแบบของสถาปัตยกรรมอาคารชุด (2) การสำรวจ สังเกต และถ่ายภาพอาคารชุดในกรุงเทพมหานครที่สร้างในช่วงปี พ.ศ. 2533 - 2563 และบันทึกในแผนที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลปีที่สร้าง จำนวนหน่วยพักอาศัย และระดับราคาเฉลี่ยจากเว็บไซต์ข้อมูลที่อยู่อาศัย ได้แก่ <https://www.hipflat.co.th> และ <https://propertyhub.in.th> ซึ่งมีการสอบถามข้อมูลระหว่างกันร่วมกับข้อมูลจากศูนย์ข้อมูลอสังหาริมทรัพย์ (REIC) (3) การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การจำแนกข้อมูลด้วยตาราง และการหาค่าความสัมพันธ์ของข้อมูลด้วยโปรแกรมวิเคราะห์ทางสถิติ (SPSS) โดยแยกเป็น 6 ย่าน ที่มีจำนวนอาคารชุดกระจุกตัวหนาแน่น เพื่อเป็นตัวแทนแต่ละชั้นเขตเมือง ได้แก่ เมืองชั้นในประกอบด้วยหลังสวน (30 อาคาร) และสาทร (57 อาคาร) เมืองชั้นกลางประกอบด้วยอารีย์ (44 อาคาร) และทองหล่อ (43 อาคาร) เมืองชั้นนอกประกอบด้วยเตาปูน (28 อาคาร) และอ่อนนุช (26 อาคาร) เพื่อวิเคราะห์ภูมิทัศน์ของแต่ละย่านที่เกิดจากรูปด้านหน้าของอาคารชุด (ภาพที่ 3) และ (4) การสรุปและอภิปรายผลการศึกษา โดยอภิปรายร่วมกับแนวคิดการรับรู้ภูมิทัศน์เมืองและสุนทรียศาสตร์เมือง อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ประสบการณ์สุนทรียเชิงรูปทรงแก่ผู้พบเห็นเป็นการอนุมานจากตัวแปรกายภาพเท่านั้น ซึ่งเป็นข้อจำกัดของการวิจัยในครั้งนี้

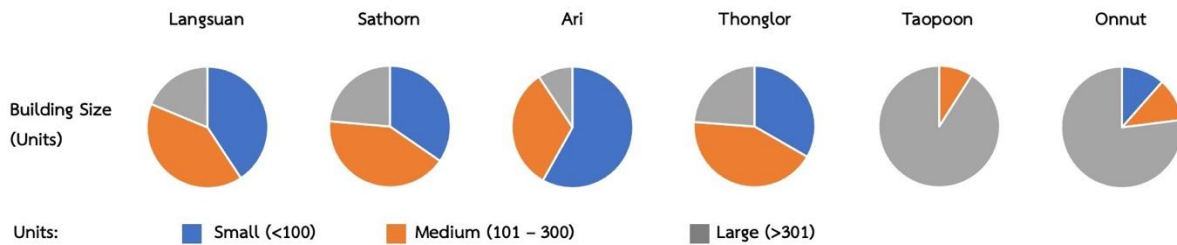
ภาพที่ 3 พื้นที่ศึกษา

ผลการวิจัย

ภูมิทัศน์เมืองกรุงเทพมหานครในระดับภายในเมืองของแต่ละพื้นที่ศึกษาทั้ง 6 ย่านประกอบไปด้วยองค์ประกอบของอาคารชุด (Ashihara, 1983; Böhme, 2017; มนต์ธัช มะกล้าทอง และคณะ, 2567) ได้แก่ ขนาดอาคารชุด (unit) ความสูงอาคารชุด (height) รูปแบบสถาปัตยกรรม (style) ระยะห่างจากถนนหลัก (distance from the main street) โทนสีอาคาร (color tone) และวัสดุปิดผนัง (finishing materials) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

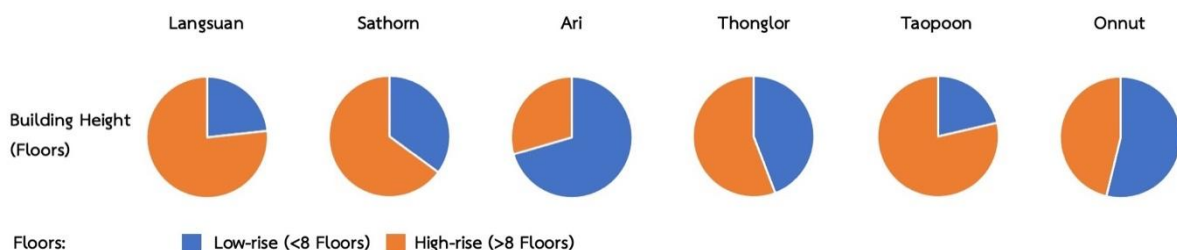
ขนาดอาคารชุดแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ อาคารชุดขนาดเล็ก มีจำนวนห้องชุดไม่เกิน 100 หน่วย อาคารชุดขนาดกลาง มีจำนวนห้องชุดตั้งแต่ 101 – 300 หน่วย และอาคารชุดขนาดใหญ่ มีจำนวนห้องชุดตั้งแต่ 301 ห้องขึ้นไป โดยผลการวิจัยพบว่าเขตใจกลางเมือง ได้แก่ ย่านหลังสวนและสาทรมีอาคารชุดขนาดกลางและเล็กเป็นหลัก (รวมกันประมาณร้อยละ 75 – 80) เช่นเดียวกับเขตเมืองชั้นกลาง ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาพื้นที่เขตเมืองมาตั้งแต่ พ.ศ. 2530 (มนต์ธัช มะกล้าทอง และคณะ, 2567) รวมทั้งการมีที่ดินที่จำกัดด้วย ในขณะที่เขตเมืองชั้นนอกมีอาคารชุดขนาดใหญ่เป็นส่วนมากทั้งในย่านเตาปูน (ร้อยละ 91.0) และย่าน

อ่อนนุช (ร้อยละ 77.0) เนื่องจากเป็นเขตชานเมืองทำให้มีพื้นที่รอการพัฒนาเป็นจำนวนมาก (ภาพที่ 4) เมื่อมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกเข้าไปจึงเกิดเป็นโครงการที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่ตามแนวเส้นทางรถไฟฟ้าเป็นจำนวนมาก (กฤษณัทพิทย พานิชรักดี และมนต์ธัช มะกล่ำทอง, 2568)

ภาพที่ 4 ขนาดอาคารชุดในแต่ละพื้นที่ศึกษา

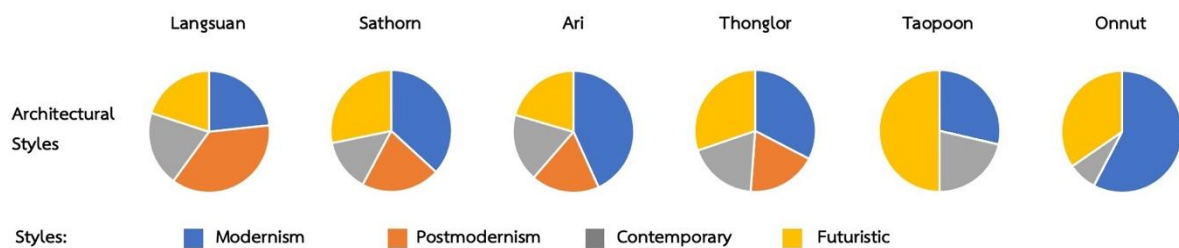
ความสูงอาคารชุดแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ๆ ตามกฎหมาย ได้แก่ อาคารสูงไม่เกิน 8 ชั้น (low-rise building) และอาคารสูง (high-rise) ที่สูงเกิน 8 ชั้นขึ้นไป โดยผลการศึกษาพบว่าย่านที่มีอาคารชุดสูงไม่เกิน 8 ชั้นเป็นสัดส่วนมากที่สุด คือ ย่านอารีย์ซึ่งมีถึงร้อยละ 70.5 รองลงมา คือ ย่านอ่อนนุชที่ร้อยละ 53.8 ซึ่งมีความสัมพันธ์กับขนาดแปลงพื้นที่และขนาดถนนที่อาจทำให้อาคารไม่สามารถขึ้นสูงได้เท่าที่ควร ในขณะที่ย่านทองหล่อมีสัดส่วนของอาคารทั้งสองประเภทใกล้เคียงกัน คือ อาคารชุดสูงไม่เกิน 8 ชั้นร้อยละ 44.2 และอาคารสูงร้อยละ 55.8 ส่วนย่านที่มีอาคารสูงเป็นจำนวนมาก คือ เขตใจกลางเมือง ได้แก่ ย่านหลังสวน (อาคารสูงร้อยละ 76.7) และย่านหลังสวน (อาคารสูงร้อยละ 64.9) กับเขตชานเมืองสร้างใหม่อย่างย่านเตาปูนที่มีอาคารสูงถึงร้อยละ 78.6 (ภาพที่ 5) เนื่องจากอาคารทั้งหมดติดถนนหลัก มีขอบทางกว้าง ทำให้สามารถขึ้นอาคารสูงได้ตามกฎหมาย รวมทั้งยังเป็นเส้นทางรถไฟฟ้าสายสีม่วงอีกด้วย

ภาพที่ 5 ความสูงอาคารชุดในแต่ละพื้นที่ศึกษา

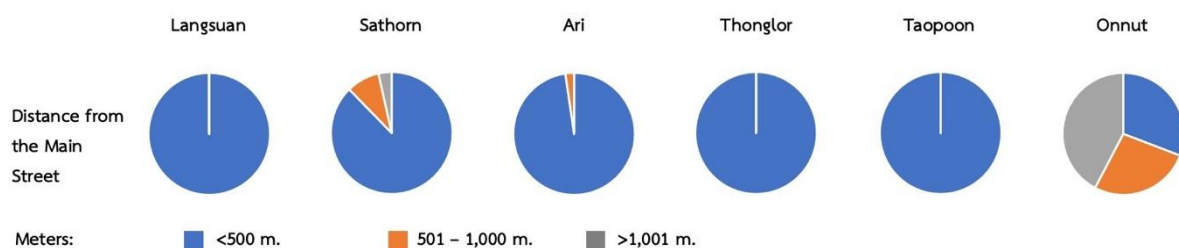
รูปแบบสถาปัตยกรรมหรือสไตล์ของการออกแบบอาคารชุดเป็นการสร้างเส้นกรอบในการรับรู้ภูมิทัศน์เมืองที่มีความหลากหลาย ในภาพรวมพบว่าสถาปัตยกรรมสมัยใหม่กับอนาคตมีสัดส่วนรวมมากกว่ารูปแบบอื่นๆ ในทุกย่าน ยกเว้นย่านหลังสวน โดยเขตที่มีอาคารชุดรูปแบบอนาคตมากที่สุด คือ ย่านเตาปูน (ร้อยละ 50.0) และย่านอ่อนนุช (ร้อยละ 34.6) ในขณะที่ย่านในเขตใจกลางเมืองและเขตเมืองชั้นกลางมีสัดส่วนของอาคารชุดรูปแบบอนาคตเฉลี่ยอยู่ที่ ร้อยละ 20 - 30 ซึ่งรูปแบบดังกล่าวในเขตเมืองชั้นนอกได้แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มในการออกแบบอาคารชุดหลังปี พ.ศ. 2553 ที่เน้นรูปแบบอนาคต สำหรับสถาปัตยกรรมรูปแบบสมัยใหม่พบได้ในอาคารชุดในย่านที่อยู่อาศัยเดิม เช่น ย่านอารีย์ (ร้อยละ 36.8) และย่านอ่อนนุช (ร้อยละ 57.7) ส่วนสถาปัตยกรรมหลังสมัยใหม่สามารถพบได้ในเขตใจกลางเมืองและเขตเมืองชั้นกลาง โดยเฉพาะใน

ย่านหลังสวนซึ่งมีสัดส่วนถึงร้อยละ 36.7 ในขณะที่อาคารชุดรูปแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยสามารถพบได้ใน
ทุกๆ ย่าน เฉลี่ยราวร้อยละ 18-20 (ภาพที่ 6)

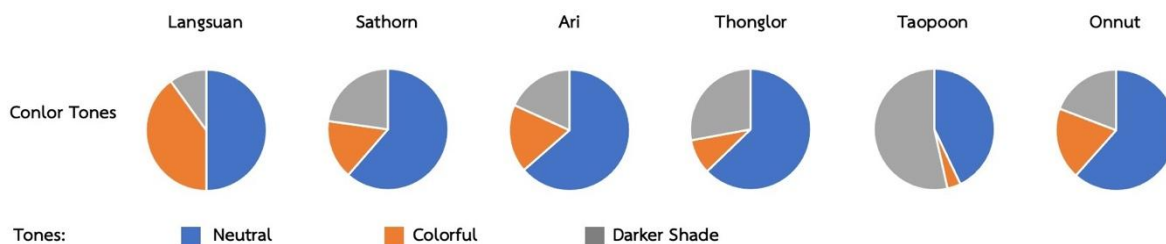
ภาพที่ 6 รูปแบบสถาปัตยกรรมอาคารชุดในแต่ละพื้นที่ศึกษา

ระยะห่างจากถนนหลักเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการออกแบบอาคารชุดว่าเป็นอาคารสูงได้หรือไม่ โดยผลการศึกษาพบว่าอาคารชุดส่วนใหญ่ติดถนนหลัก (ร้อยละ 100.0) ในย่านหลังสวน ทองหล่อ และเตาปูน รองลงมา คือ อาคารชุดในย่านอารีย์อยู่ติดกับถนนหลักร้อยละ 97.8 และอาคารชุดในย่านสาทรที่อยู่ติดถนนหลักร้อยละ 87.7 ในขณะที่ย่านอ่อนนุชมีอาคารชุดติดถนนหลักเพียงร้อยละ 30.8 แต่มีอาคารชุดที่อยู่ในซอยห่างจากถนนหลักสูงถึงร้อยละ 42.3 ซึ่งข้อมูลนี้สัมพันธ์กับความสูงของอาคารที่ย่านอ่อนนุชแม้จะเป็นเขตชานเมืองแต่กลับมีอาคารสูงเพียงร้อยละ 46.2 ต่างกับย่านเตาปูนที่เป็นเขตชานเมืองมีรถไฟฟ้าผ่านเช่นกันแต่มีสัดส่วนอาคารชุดประเภทอาคารสูงมากถึงร้อยละ 78.6 (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 ระยะห่างของอาคารชุดจากถนนหลักในแต่ละพื้นที่ศึกษา

โทนสีอาคารแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ โทนสีธรรมชาติ (สีขาว สีงาช้าง สีเบจ และสีน้ำตาล) โทนสีสว่าง (สีแดงอ่อน สีส้มอ่อน สีเหลืองอ่อน สีเขียวอ่อน และสีฟ้าอ่อน) และโทนสีเข้ม (สีเทาเข้มและสีดำ) โดยส่วนใหญ่พบว่าโทนสีของรูปด้านหน้าอาคารชุดเป็นโทนสีธรรมชาติในย่านอารีย์ (ร้อยละ 63.6) ทองหล่อ (ร้อยละ 62.8) อ่อนนุช (ร้อยละ 61.5) และสาทร (ร้อยละ 61.4) รองลงมาคือโทนสีเข้มและโทนสีสว่างตามลำดับ ในขณะที่ย่านหลังสวนมีอาคารชุดโทนสีธรรมชาติครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 50.0) และมีอาคารชุดโทนสีสว่างค่อนข้างมาก (ร้อยละ 40.0) ส่วนย่านเตาปูนเป็นย่านเดียวที่มีอาคารสีโทนเข้มมากที่สุด คือ ร้อยละ 53.6 รองลงมา คือ อาคารชุดโทนสีธรรมชาติร้อยละ 42.9 (ภาพที่ 8) ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มการออกแบบโครงการที่อยู่อาศัยหลังปี พ.ศ. 2553 ที่เน้นอาคารสีเข้มมากขึ้น

ภาพที่ 8 โทนสีอาคารชุดในแต่ละพื้นที่ศึกษา

ประเภทของวัสดุที่ใช้ในรูปด้านหน้าอาคารชุดประกอบไปด้วยกระเบื้อง (tile) กระຈก (glass) วัสดุประเภทโลหะหรืออลูมิเนียมคอมโพสิต (metal) ทาสีฉาบปูน (painted cement) และคอนกรีตเปลือย (raw concrete) โดยจำแนกตามองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมซึ่งประกอบไปด้วยเสา (column) ระเบียง (balcony) ผนังภายนอกห้อง (room exterior) ทางเข้าอาคาร (entrance hall) และการตกแต่งอื่น ๆ (decoration) ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (ภาพที่ 9)

รูปลักษณะของเสาอาคารพบว่าโดยส่วนใหญ่เป็นพื้นฉาบปูนทาสีโดยเฉพาะในย่านอารีย์ (ร้อยละ 77.3) สาทร (ร้อยละ 73.7) อ่อนนุช (ร้อยละ 73.1) และทองหล่อ (ร้อยละ 67.4) ส่วนย่านเตาปูนมีการใช้อลูมิเนียมคอมโพสิตในการห่อหุ้มเสาอาคารไว้เพื่อให้ดูล้ำสมัย (ร้อยละ 78.6) เนื่องจากอาคารชุดในย่านนี้ส่วนใหญ่สร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา ซึ่งมีแนวโน้มในการออกแบบตกแต่งอาคารแบบอนาคตมากขึ้น ในขณะที่ย่านหลังสวนมีวัสดุผสมผสานกันทั้งฉาบปูนทาสี (ร้อยละ 46.7) อลูมิเนียมคอมโพสิต (ร้อยละ 33.3) ตลอดจนกระเบื้องประดับ (ร้อยละ 13.3) และคอนกรีตเปลือย (ร้อยละ 6.7) ซึ่งมีความหลากหลายมากกว่าย่านอื่น ๆ

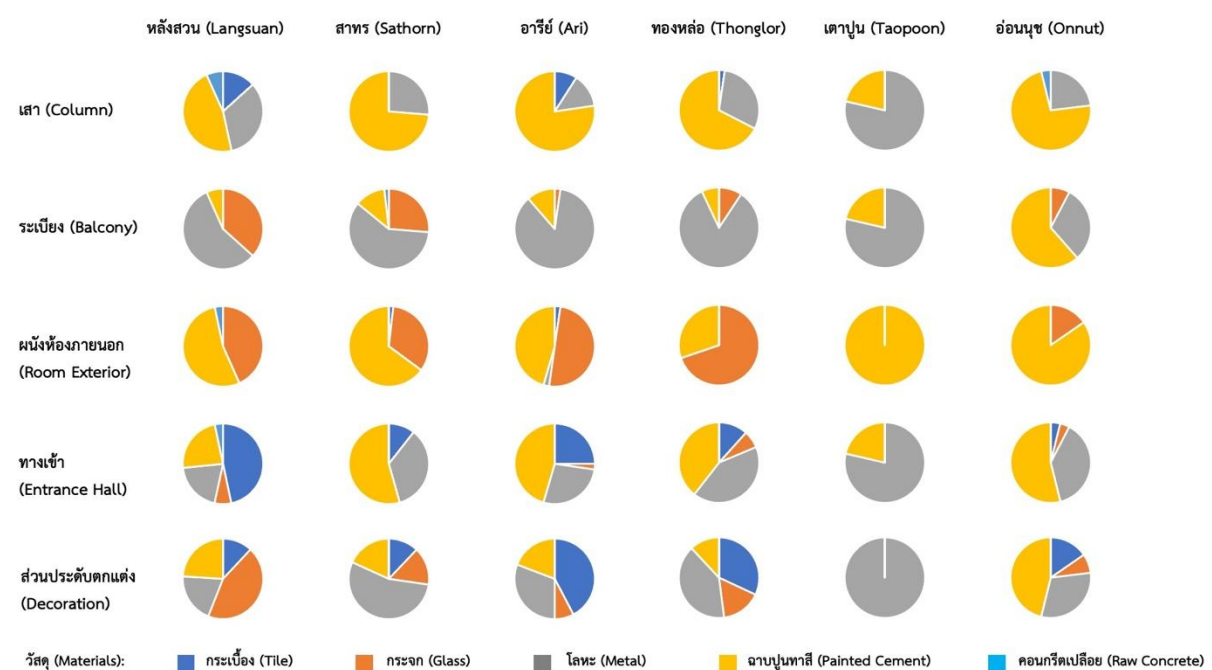
รูปลักษณะของระเบียงอาคารพบว่าโดยส่วนใหญ่เป็นวัสดุประเภทโลหะ อลูมิเนียมคอมโพสิต หรือวัสดุอื่น ๆ โดยเฉพาะในย่านอารีย์ (ร้อยละ 86.4) ทองหล่อ (ร้อยละ 83.7) เตาปูน (ร้อยละ 78.6) และสาทร (ร้อยละ 59.6) ในขณะที่ย่านหลังสวนมีการใช้ทั้งโลหะ (ร้อยละ 56.7) และกระຈกค่อนข้างมาก (ร้อยละ 36.7) เนื่องจากเป็นวัสดุที่มีราคาค่อนข้างสูงและทำให้องค์ประกอบของรูปด้านอาคารดูมีระดับราคาที่สูงขึ้นตามไปด้วย ส่วนระเบียงอาคารชุดในย่านอ่อนนุชเป็นพื้นฉาบปูนทาสีเป็นหลัก (ร้อยละ 61.5) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการควบคุมต้นทุนการก่อสร้างเนื่องจากเป็นวัสดุที่ประหยัดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างมากที่สุด

รูปลักษณะของผนังภายนอกพบว่าส่วนใหญ่เป็นพื้นฉาบปูนทาสีเป็นหลัก โดยเฉพาะในย่านเตาปูน (ร้อยละ 100.0) อ่อนนุช (ร้อยละ 84.6) และสาทร (ร้อยละ 64.9) ในขณะที่ย่านอารีย์และหลังสวนมีการใช้กระຈกเป็นผนังด้านนอกห้องพักค่อนข้างมาก (ร้อยละ 50.0 และ 43.3 ตามลำดับ) ในขณะที่ผนังห้องภายนอกของอาคารชุดในย่านทองหล่อมักมีการใช้กระຈกสูงถึงร้อยละ 69.8 และเนื่องจากกระຈกเป็นวัสดุที่มีต้นทุนค่าก่อสร้างและดูแลรักษาสูง ทำให้การใช้กระຈกในงานผนังภายนอกสะท้อนให้เห็นถึงระดับราคาห้องชุดในย่านทองหล่อที่สูงถึงตารางเมตรละหนึ่งล้านบาทอีกด้วย

รูปลักษณะของโถงทางเข้าอาคารพบว่ามีลักษณะผสมผสานค่อนข้างมาก เช่น ย่านหลังสวนที่มีการใช้กระเบื้องหินประดับตกแต่ง (ร้อยละ 46.7) พื้นฉาบปูนทาสี (ร้อยละ 23.3) อลูมิเนียมคอมโพสิต (ร้อยละ 20) ตลอดจนผนังกระຈก (ร้อยละ 6.7) และคอนกรีตเปลือย (ร้อยละ 6.7) เช่นเดียวกับย่านอารีย์ที่โถงทางเข้าอาคารมีการเลือกใช้วัสดุที่หลากหลาย ได้แก่ พื้นฉาบปูนทาสี (ร้อยละ 45.5) อลูมิเนียมคอมโพสิต

(ร้อยละ 27.3) และกระเบื้องหินประดับตกแต่ง (ร้อยละ 25.0) ในขณะที่ย่านเตาปูนมีการใช้อลูมิเนียมคอมโพสิตเป็นหลักในการประดับตกแต่งโถงทางเข้าอาคาร (ร้อยละ 78.6) เนื่องจากเป็นวัสดุที่แสดงถึงความเป็นอนาคตซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มและแนวคิดในการออกแบบโครงการอาคารชุดในช่วงหลังปี พ.ศ. 2553 (มนต์ รัช มะกล้าทอง และคณะ, 2567) รองลงมา คือ ย่านทองหล่อ (ร้อยละ 41.9) และย่านสาทร (ร้อยละ 35.1)

วัสดุในส่วนประดับตกแต่งอื่น ๆ ของรูปด้านหน้าอาคารชุดพบว่า อลูมิเนียมคอมโพสิต กระจก และกระเบื้องได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในแต่ละย่านแตกต่างกันออกไป โดยอลูมิเนียมคอมโพสิตได้รับความนิยมในย่านเตาปูนมากที่สุด (ร้อยละ 100.0) รองลงมา คือ ย่านสาทร (ร้อยละ 54.5) และทองหล่อ (ร้อยละ 38.5) ในขณะที่กระจกได้รับความนิยมในย่านหลังสวนมากที่สุด (ร้อยละ 44.0) ส่วนอาคารชุดที่มีการใช้กระเบื้องประดับตกแต่งอาคาร ได้แก่ ย่านอารีย์ (ร้อยละ 42.3) และย่านทองหล่อ (ร้อยละ 34.5) ส่วนย่านอ่อนนุชมีการใช้พื้นผิวฉาบปูนทาสีเป็นหลัก (ร้อยละ 46.2) และอลูมิเนียมคอมโพสิต (ร้อยละ 30.8)

หมายเหตุ: n = 228, ***: $p > 0.01$

ภาพที่ 9 วัสดุที่ใช้ในแต่ละองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของรูปด้านหน้าอาคารชุด

สรุปและอภิปรายผล

บริบทของสถาปัตยกรรมรูปด้านหน้าอาคารชุดต่อการสร้างภูมิทัศน์เมืองกรุงเทพมหานครจากทั้ง 6 ย่านที่ทำการสำรวจสรุปได้ดังนี้

ภูมิทัศน์เมืองของย่านหลังสวนมีลักษณะผสมผสานของโครงการอาคารชุดทั้งเก่าและใหม่ที่ตั้งอยู่ตลอดสองข้างทางของถนนหลังสวน มีขนาดอาคารชุดที่หลากหลายตั้งแต่โครงการขนาดเล็กไปจนถึงโครงการขนาดใหญ่เกิน 300 ยูนิต โดยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นอาคารสูงที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมหลากหลายทั้งสมัยใหม่ หลังสมัยใหม่ ร่วมสมัย ไปจนถึงอนาคต โดยโทนสีอาคารค่อนข้างใกล้เคียงกันระหว่างโทนสีธรรมชาติ และโทนสีสว่าง มีอาคารโทนสีเข้มเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ในขณะที่วัสดุผนังอาคารมีความหลากหลายและ

หรรษา มีการใช้กระจก กระเบื้องหินประดับ อลูมิเนียมคอมโพสิต ตลอดจนคอนกรีตเปลือยในการสร้างความแตกต่างและโดดเด่นให้กับรูปด้านหน้าของอาคารชุด

ภูมิทัศน์เมืองของย่านสาทรมีลักษณะคล้ายกับย่านหลังสวนโดยมีการผสมผสานของโครงการอาคารชุดทั้งเก่าและใหม่ที่ตั้งอยู่ริมถนนสาทรและถนนซอย มีขนาดอาคารชุดที่หลากหลายตั้งแต่โครงการขนาดเล็กไปจนถึงโครงการขนาดใหญ่เกิน 300 ยูนิตเช่นเดียวกัน โดยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นอาคารสูงที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมค่อนข้างทันสมัยใหม่ และอนาคต โดยโทนสีอาคารเน้นไปทางโทนสีธรรมชาติ และมีอาคารโทนสีเข้มในปริมาณพอสมควร ในขณะที่วัสดุผนังอาคารมีความหลากหลายและหรรษาเช่นเดียวกับย่านหลังสวน แต่จะเน้นไปทางการใช้กระจก และอลูมิเนียมคอมโพสิตในการประดับตกแต่งรูปด้านหน้าอาคารชุดมากกว่าวัสดุผนังอื่น ๆ

ภูมิทัศน์เมืองของย่านอารีย์ซึ่งเป็นย่านที่อยู่อาศัยดั้งเดิมในอดีตทำให้ซอยอารีย์มีลักษณะอาคารชุดแตกต่างจากย่านอื่น ๆ กล่าวคือ อาคารชุดในซอยอารีย์เป็นโครงการขนาดเล็ก สูงไม่เกิน 8 ชั้น เป็นจำนวนมาก มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่เป็นหลัก ในขณะที่รูปแบบอื่น ๆ มีลักษณะไปในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน อาคารชุดเกือบทั้งหมดอยู่ติดหรือใกล้กับถนนหลักในระยะ 500 เมตร ส่วนรูปด้านหน้าอาคารชุดมีการใช้โทนสีธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งเป็นผลมาจากการเลือกใช้วัสดุผนังที่เน้นไปที่ผนังฉาบปูนทาสีหรือผนังกระจก ร่วมกับกระเบื้องเหล็ก

ภูมิทัศน์เมืองของย่านทองหล่อมีลักษณะใกล้เคียงกับย่านสาทรแม้จะอยู่ในเขตเมืองชั้นกลางโดยอาคารชุดในย่านทองหล้อมีขนาดกลางไปจนถึงขนาดใหญ่ และเป็นอาคารสูงเกิน 8 ชั้นเกินกว่าครึ่งหนึ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมอาคารชุดเน้นหนักไปที่สมัยใหม่หรืออนาคตเป็นหลัก เนื่องจากตบใจทยุโรปสไตล์ของกลุ่มลูกค้าวัยทำงานในย่านนี้ โดยโครงการเกือบทั้งหมดอยู่ติดถนนหลักทำให้ชั้นอาคารสูงได้มาก ด้านโทนสีอาคารมีการเลือกใช้โทนสีธรรมชาติและโทนสีเข้มเป็นหลัก ในขณะที่วัสดุผนังอาคารมีการใช้ผนังฉาบปูนทาสี กระจก และอลูมิเนียมคอมโพสิตเป็นหลัก แต่มีการประดับตกแต่งโถงทางเข้าและส่วนตกแต่งอื่น ๆ ด้วยวัสดุที่หลากหลายและหรรษา เช่น กระเบื้องหินคล้ายกับย่านหลังสวน

ภูมิทัศน์เมืองของย่านเตาปูนเป็นภูมิทัศน์เขตชานเมืองที่กำลังได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็วตั้งแต่ พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา จากการเปิดใช้งานเส้นทางรถไฟฟ้าสายสีม่วง ทำให้เกิดการพัฒนาคโครงการอาคารชุดจำนวนมากตลอดเส้นทาง โดยอาคารชุดเกือบทั้งหมดเป็นอาคารสูงขนาดใหญ่ตั้งอยู่ติดถนนเส้นหลัก กว่าครึ่งออกแบบและตกแต่งในสไตล์อนาคตซึ่งใช้โทนสีเข้มเป็นหลัก แต่การกระจุกตัวของกลุ่มอาคารยังมีน้อยเมื่อเทียบกับเขตใจกลางเมืองทำให้ภูมิทัศน์ในย่านนี้มีลักษณะสลับกันระหว่างอาคารสูงขนาดใหญ่กับช่องว่างของอาคารเก่าในพื้นที่ที่รอการพัฒนา ในขณะที่วัสดุผนังอาคารมีเพียงสองรูปแบบ คือ ผนังฉาบปูนทาสีบริเวณผนังภายนอกห้องชุด และอลูมิเนียมคอมโพสิตหรือวัสดุคล้ายโลหะอื่น ๆ ที่ใช้ในส่วนประดับตกแต่งภายนอกอาคารให้เป็นสไตล์อนาคต

ภูมิทัศน์เมืองของย่านอ่อนนุชเป็นเขตชานเมืองเช่นเดียวกับย่านเตาปูน และมีการพัฒนาตามแนวเส้นทางรถไฟฟ้าเช่นเดียวกัน แต่ภูมิทัศน์เมืองของย่านอ่อนนุชค่อนข้างแตกต่างจากย่านเตาปูน ถึงแม้ว่าอาคารชุดในย่านนี้จะเป็โครงการขนาดใหญ่เช่นเดียวกัน แต่กลับเป็นอาคารชุดสูงไม่เกิน 8 ชั้นเกินครึ่งหนึ่ง เนื่องจากที่ตั้งของโครงการอาคารชุดกว่าครึ่งหนึ่งอยู่ห่างจากถนนเส้นหลักเกิน 1 กิโลเมตร ส่งผลต่อกฎหมายที่ควบคุมรูปแบบและการก่อสร้างโครงการอาคารชุดเหล่านี้ทำให้ไม่สามารถขึ้นอาคารสูงได้ ด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมมี

ความเป็นสมัยใหม่มากกว่าอนาคต ต่างจากย่านเตาปูนโดยสิ้นเชิง รวมทั้งยังมีการใช้โทนีส์ธรรมชาติเป็นหลัก ทำให้ภูมิทัศน์ของย่านอ่อนนุชไม่เป็นลักษณะสูงต่ำแบบย่านเตาปูน แต่มีลักษณะความสูงใกล้เคียงกันของอาคารมากกว่า

ตารางที่ 1 ภูมิทัศน์เมืองจากองค์ประกอบของรูปด้านหน้าอาคารชุดใน 6 ย่านกรณีศึกษา

ย่าน	หลังสวน (n= 30)	สาทร (n= 57)	อารีย์ (n= 44)	ทองหล่อ (n= 43)	เตาปูน (n= 28)	อ่อนนุช (n= 26)
ขนาด***						
<100	44.8%	34.6%	58.1%	33.3%	0.0%	11.5%
101-300	34.6%	41.8%	32.6%	42.9%	9.0%	11.5%
>301	20.6%	23.6%	9.3%	23.8%	91.0%	77.0%
ความสูง***						
Low-rise	23.3%	35.1%	70.5%	44.2%	21.4%	53.8%
High-rise	76.7%	64.9%	29.5%	55.8%	78.6%	46.2%
สไตล์***						
Modernism	23.3%	36.8%	43.2%	32.6%	28.6%	57.7%
Postmodernism	36.7%	21.0%	18.2%	18.6%	0.0%	0.0%
Contemporary	20.0%	14.0%	18.1%	18.6%	21.4%	7.7%
Futuristic	20.0%	28.2%	20.5%	30.2%	50.0%	34.6%
ระยะจากถนน***						
0-500	100.0%	87.7%	97.8%	100.0%	100.0%	30.8%
501-1,000	0.0%	8.8%	2.2%	0.0%	0.0%	26.9%
>1,001	0.0%	3.5%	0.0%	0.0%	0.0%	42.3%
โทนีส์***						
ธรรมชาติ	50.0%	61.4%	63.6%	62.8%	42.9%	61.5%
สว่าง	40.0%	15.8%	18.2%	9.3%	3.6%	19.2%
เข้ม	10.0%	22.8%	18.2%	27.9%	53.6%	19.2%

หมายเหตุ: ***: $p>0.01$

การรับรู้สุนทรียศาสตร์เมืองผ่านบริบททางสถาปัตยกรรมของรูปด้านหน้าอาคารชุดในการวิจัยนี้เป็นความสัมพันธ์ในระดับภายในเมือง (Böhme, 2017) ซึ่งเป็นการอนุมานการรับรู้ผ่านลักษณะทางกายภาพของเมือง โดยปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อภูมิทัศน์เมืองที่รับรู้ขึ้นประกอบด้วยวัสดุที่ใช้ ได้แก่ โทนีส์และวัสดุปิดผนังรูปด้านหน้าของอาคารชุดซึ่งแบ่งตามประเภทขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมโดยจะเห็นได้ว่า ย่านที่อยู่อาศัยเดิมของเมืองทั้งเขตใจกลางเมือง (ย่านหลังสวนและสาทร) เขตเมืองชั้นกลาง (ย่านอารีย์และทองหล่อ) และเขตชานเมือง (ย่านอ่อนนุช) มีโทนีส์หลักของอาคารชุดเป็นโทนีส์ธรรมชาติ (เกินกว่าร้อยละ 50) มีเพียงย่านเตาปูนที่เป็นเขตชานเมืองกำลังพัฒนาหลังปี พ.ศ. 2560 ที่เน้นโทนีส์เข้มเป็นหลักตามสมัยนิยม ส่วนวัสดุปิดผนังมีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดของทั้ง 3 เขตเมือง นั่นคือ เขตใจกลางเมืองมีการใช้วัสดุที่หลากหลายทั้งกระเบื้องตกแต่ง กระຈก วัสดุคล้ายโลหะต่างๆ (ภาพที่ 9) และมีคุณภาพดีเนื่องจากอาคารชุดมีราคาต่อตารางเมตรที่สูงและกลุ่มลูกค้าระดับรายได้สูง ในขณะที่เขตเมืองชั้นกลางมีความหลากหลายของวัสดุน้อยกว่าและมีการใช้ผนังฉาบปูนทาสีมากกว่า ส่วนเขตชานเมืองมีวัสดุหลักที่ใช้คือผนังฉาบปูนทาสีเพื่อควบคุมต้นทุนและอวลูมิเนียมคอมโพสิตเพื่อความทันสมัย

สำหรับขนาดสัดส่วนของอาคารชุดที่ส่งผลต่อภูมิทัศน์เมือง ได้แก่ จำนวนหน่วยพักอาศัยและจำนวนชั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าเขตใจกลางเมืองและเขตเมืองชั้นกลางมีความหลากหลายคละกัันทั้งอาคารชุดขนาดเล็ก

กลาง และใหญ่ ในขณะที่เขตชานเมืองมีโครงการอาคารชุดขนาดใหญ่เป็นส่วนมาก เนื่องจากทิศทางการเติบโตของเมืองที่มีการพัฒนาเส้นทางการคมนาคมขยายออกไปสู่เขตชานเมือง ทำให้สามารถขึ้นอาคารชุดขนาดใหญ่ได้เป็นจำนวนมาก (กฤษณทิพย์ พานิชภัคดี และมนต์ธัช มะกล้าทอง, 2568) ส่งผลให้ภูมิทัศน์ในเขตชานเมืองเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากอาคารขนาดเล็กหรือทาวน์เฮ้าส์สูงไม่เกิน 5 ชั้น สู่อาคารชุดขนาดใหญ่เกิน 300 หน่วย สูง 40 ชั้น อย่างไรก็ดี ในบางย่าน เช่น ย่านอ่อนนุชที่ถึงแม้จะเป็นเขตชานเมืองแต่เป็นอาคารที่สูงไม่เกิน 8 ชั้นเป็นส่วนมาก เนื่องจากพื้นที่มีลักษณะเป็นถนนซอยย่อยทำให้ขึ้นอาคารสูงไม่ได้มากเท่ากับย่านเตาปูน เช่นเดียวกับย่านอารีย์ที่อยู่ในเขตเมืองชั้นกลางแต่มีอาคารชุดสูงไม่เกิน 8 ชั้นกว่าร้อยละ 70 เนื่องจากอาคารเหล่านี้อยู่ในถนนซอยย่อยเช่นเดียวกัน

สุดท้ายคือเส้นรอบรูปขององค์ประกอบทางกายภาพซึ่งในกรณีนี้คือ รูปแบบสถาปัตยกรรมและระยะห่างจากถนนหลักซึ่งแสดงให้เห็นรูปทรงตามแต่ละสไตล์และระยะห่างที่ก่อให้เกิดช่องว่างในพื้นที่เมือง ซึ่งจะเห็นได้ว่าอาคารชุดในเขตใจกลางเมืองและเมืองชั้นกลางมีความหลากหลายของรูปแบบทั้งสมัยใหม่ที่เป็นทรงสี่เหลี่ยมมุมฉาก หลังสมัยใหม่ที่มีองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมแบบต่าง ๆ ในอดีตทำให้รูปทรงไม่ซ้ำซากอาคารร่วมสมัยที่มีการเพิ่มความงามของส่วนประดับตกแต่งและรูปทรงให้ไม่เป็นสี่เหลี่ยมทั่ว ๆ ไป และอนาคตที่มีการยึดติดของรูปทรงอาคารที่แปลกตา เหล่านี้ล้วนแล้วแต่สร้างการรับรู้ที่ดึงดูดให้ผู้พบเห็นในเมืองเกิดความรู้สึกไม่น่าเบื่อ ในขณะที่เขตชานเมืองมีรูปแบบสถาปัตยกรรมเด่น ๆ เพียงสองรูปแบบ คือ สมัยใหม่และอนาคต ซึ่งอาจทำให้การรับรู้ของผู้พบเห็นเกิดความจำใจได้ ในด้านระยะห่างจากถนนหลักจะเห็นได้ว่าอาคารชุดแทบทั้งหมดอยู่ติดถนนหลักทั้ง 3 เขตเมือง ซึ่งส่งผลต่อคนเดินถนนและผู้พบเห็นเวลาสัญจรในเมืองเป็นอย่างมาก ซึ่งอาจทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัด มีการประดับประดา และเป็นระเบียบ แต่หนาแน่น ยิ่งใหญ่ และน่าเกรงขาม เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป เมืองเป็นที่ยอมรับของพื้นที่ใช้งานอันหลากหลาย โดยในแต่ละประเภทนั้นมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ขนาดสัดส่วน รูปทรง วัสดุพื้นผิว โทนสี และช่องว่างที่ต่างกันไป ซึ่งต่างก็มีคุณค่าสุนทรียภาพเฉพาะตัวได้สร้างเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์เมืองในแต่ละย่าน แต่ทั้งนี้สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมจะต้องมีความน่าสนใจและหลากหลายขององค์ประกอบข้างต้นที่มีไม่มากนักเกิดความสับสน แต่ก็ไม่น้อยจนน่าเบื่อ ดังนั้นการสร้างความเป็นระเบียบในสภาพแวดล้อมเพื่อให้สนองตอบความต้องการด้านสุนทรียภาพอาจทำได้ด้วยการใช้องค์ประกอบที่ซ้ำกันในรูปด้านหน้าอาคาร การสร้างต่อเนื่องของเส้นสายอาคาร การคำนึงถึงปริมาณขององค์ประกอบที่เห็นในระยะต่าง ๆ และการทำให้เกิดความน่าสนใจด้วยมุมมองที่อาจทำให้มีความซับซ้อนมากขึ้น วิธีการเหล่านี้ถูกนำมาใช้เพื่อสร้างระเบียบให้กับภูมิทัศน์เมืองซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เกิดประสบการณ์สุนทรีย์เชิงรูปทรงแก่ผู้พบเห็น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช

เอกสารอ้างอิง

กฤษณทิพย์ พานิชภัคดี และ มนต์ธัช มะกล้าทอง. (2568). ความสัมพันธ์ระหว่างการกระจายตัวของที่อยู่อาศัยและการพัฒนาเมืองกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2545 - 2565. *วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์*, 80, 40 – 56. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/AJA/article/view/278319>

- มนต์ธัช มะกล้าทอง, ศาสตรา ศรีหาภาค, และ เมธีส มะกล้าทอง. (2567). การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและ
รูปลักษณ์อาคารชุดในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2533 - 2562. *Asian Creative Architecture, Art
and Design: ACAAD*, 37(2), 1-17. <https://doi.org/10.55003/acaad.2024.272742>
- อิทธิกฤต ธนกิจสมบัติ และ บัณฑิต จุลาสัย. (2562). อาคารชุดในเขตกรุงเทพมหานคร ในช่วงปี พ.ศ. 2524-
2560. *สารศาสตร์*, 2563(1), 54 – 67. [https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sarasatr/
article/view/189692/164357](https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sarasatr/article/view/189692/164357)
- Albertsen, N. (1999). Urbane atmosphere. *Sociologi i dag*, 29(4), 5-29.
- Ashihara, Y. (1983). *The Aesthetic Townscape*. The M.I.T. Press.
- Böhme, G. (2017). *The Aesthetics of Atmospheres*. Routledge.
- Maglumtong, M., & Fukushima, S. (2023). Characteristics of Condominium Façade in the
Metropolitan Area: A Case Study of Bangkok, Thailand. In R. Fukuda (Ed.), *Proceedings
of the 19th Conference of International Development and Urban Planning*
(pp. 90 – 99).
- Sternberg, R. (1991). The Urban Aesthetics in Comparative Perspective. *Proceedings – AAG
Middle States Division*, 24, 70 – 78.

อ่านและสืบค้นวารสารฉบับย้อนหลังได้ที่
<https://so08.tci-thaijo.org/index.php/JFAD>

